

MTK Keski-Pohjanmaa 80 vuotta

Puutteesta toimeentuloon ja EU-aikaan

Kirjoittanut
Matti Tunkkari, 2002

Tarkistanut
Anne Ruuttula-Vasari, 2022

Puutteesta toimeentuloon

1 Suomalainen yhteiskunta hakee muotoaan 1900-luvun alussa

- 1.1 Kohti yhteistoimintaa
- 1.2 Maataloustuottajain keskusliitto 1917 syntyy Pellervo -Seuran aloitteesta

2 Maataloustuottajajärjestön alkuvaiheita Keski-Pohjanmaalla 1920-luvun taitteessa

- 2.1 Hitaasti syttyvä maakunta
- 2.2 Itsenäisten talonpoikien maakunta kohti ensimmäisiä paikallisyhdistyksiä
- 2.3 Piiriliiton ja paikallisyhdistysten toimintaa kohentamassa 1920-luvun alussa
- 2.4 Mistä varat piiriliiton toimintaan?
- 2.5 Hallaisia vuosia 1920-luvulla - jatkuuko toiminta?

3 Vuoden 1929 talouslamasta sotavuosiin

- 3.1 Laman ja tullimuurien puristuksessa
- 3.2 Kuka rahoitti tuottajaliiton toiminnan 1930-luvulla?
- 3.3 Järjestötyötä sodan varjossa vuosina 1939–1944

4 Edunvalvonta vakiintuu jälleenrakennusvuosina 1940- ja 1950-luvulla

- 4.1 Sodasta rauhan töihin
- 4.2 Paikallisyhdistysten uusi tuleminen 1945
- 4.3 Maatalousyhteiskunta muuttuu
- 4.4 Lakkouhkaa ja toiminnan vilkastumista 1940-luvun lopulla
- 4.5 Vuoden 1948 "verokapina" ja yhteenotto MTK:n kanssa
- 4.6 Viljelijät lakossa 1956

5 Riita Karjapohjolasta 1950-luvulla

- 5.1 KPO ja tuottajat vastakkain
- 5.2 Ehdotuksia riidan ratkaisuun
- 5.3 SOK puuttuu asiaan
- 5.4 Osuusteurastamolle toimipiste Kokkolaan?
- 5.5 Loppuun käyty neuvottelujen tie
- 5.6 Suuri torikokous ja jälkipuinti

6 Toinen karjariita 1

- 6.1 Riita Karjapohjolan liepeillä 1960-luvun alusta 1970-luvulle
- 6.2 Tutkimus teuraskaupasta
- 6.3. Kampailu talonpojasta ja kuumenevaa murinaa
- 6.4 "Erokäräjät" ja neuvottelut
- 6.5 Kalajoen kokous
- 6.6 Osuusteurastamo Karjatie ja toimikuntia
- 6.7 Uudet rajat viimeinkin ja toiminnanjohtajan lähtö 1970-luvulla

7 Vesiperäisten maiden peruskuivatuksen pitkä marssi

- 7.1 Peruskuivatus liikkeelle ennen talvisotaa
- 7.2 Uutta vauhtia kuivatukseen vuonna 1948

8 Metsä pellon tukena

- 8.1 Yhteistoiminnan ensiaskeleita 1900-luvun alussa
- 8.2 Metsä - sota-ajan turva
- 8.3 Osuuskunta Metsäliiton tulo Keski-Pohjanmaalle
- 8.4 Onko metsänhoitoyhdistys puuntuottajien etujärjestö

9 Valtion viljavarasto Keski-Pohjanmaalle 1

- 9.1 Viljahuolia
- 9.2 Lähetytö viljavarastoa hoputtamassa 1949
- .3 Ratkaisu syntyy 1950

10 Tuottajaliitto ja Hankkija

- 10.1 Pellervolaiset veljekset 1900-luvun alusta
- 10.2 Keskusliikkeiden välit kiristyvät 1960-luvulla
- 10.3 Välit kiristyvät Keski-Pohjanmaalla 1960-luvun lopulla
- 10.4 Tarvikeosuuskunnista Hankkija-maatalousosuuskunniksi 1970-luvulla

11 Muuttuva edunvalvonta 1900-luvun lopulla

- 11.1 Edunvalvontaa tulopolitiikka-aikakaudella 1950-luvulta lähtien
- 11.2 Metsällinen järjestäytyminen
- 11.3 Järjestötyötä katokeräyksistä koulutukseen
- 11.4 Maatalous nousee jaloilleen

12 Maakunnan meijerialous "uuteen asentoon"

- 12.1 Oma meijeriliitto 1920-luvulla
- 12.2 Kohti juustokuntaa 1970-luvulla
- 12.3 "Toisinajattelevat" meijerit
- 12.4 Suhteet MTK Keski-Pohjanmaahan

13 Horisontissa Eurooppa uusin haastein

- 13.1 Sopeuttamisen pitkä tie alkaa 1950-luvulla
- 13.2 Asutusliitto ja kriittisiä puheenvuoroja
- 13.3 Westermarckin komitealla ongelmien kimppuun 1960-luvulla
- 13.4 Mitä tapahtui asutustiloille?
- 13.5 Westermarckin komitean mietinnön tyyli kohtalo
- 13.6 Pellonvaraus sopimukset tuotannon hillitsijöinä
- 13.7. Maitokiintiöt 1980-luvulla

14 Ympäristönsuojelun laaja kirjo

- 14.1 Vaativia ympäristökysymyksiä lietalannasta metsäsertifiointiin
- 14.2 Euroopan yhteisön luonnonsuojeluohjelma Natura 2000
- 14.3 Naturan seurantaryhmät
- 14.4 Keskipohjalaisia ympäristökysymyksiä

15 Viljelijän sosiaaliturva

- 15.1 Sosiaaliturvan varhaisia muotoja
- 15.2 Maatalousyrittäjille oma eläkejärjestelmä 1960-luvulla
- 15.3 Turva sairauden ja tapaturman varalta alkuun 1960-luvulla
- 15.4 MTK tekee aloitteen viljelijäin vuosilomasta 1970-luvun alussa

16 Euroopan unioniin vai ei – vastahangasta siirtymäkausiin

- 16.1 Viljelijät vastahangassa
- 16.2 Lihanjalostus vaaravyöhykkeessä 1990-luvulla
- 16.3 Suurkokouksia ja "vainovalkeita" 1990-luvun alussa

Liitteet

Puutteesta toimeentuloon -historiikin modifointi Anne Ruuttula-Vasari 2022

Sisällys

1 Suomalainen yhteiskunta hakee muotoaan 1900-luvun alussa	1
1.1 Kohti yhteistoimintaa	1
1.2 Maataloustuottajain keskusliitto 1917 syntyy Pellervo -Seuran aloitteesta.....	3

1 Suomalainen yhteiskunta hakee muotoaan 1900-luvun alussa

1.1 Kohti yhteistoimintaa

Maanviljelijöiden ammatillinen järjestäytyminen juontaa juurensa aina 1800-luvun kansalliseen heräämiseen. Kasvava tietoisuus suomalaisista kansakuntana vei Suomea kansakunnaksi kansakuntien joukkoon.

Suomen kielen käyttöönotto virallisena kielenä, laki kansakouluista ja sitä seurannut koulujen perustaminen merkitsivät luku- ja kirjoitustaidon yleistymistä. Viljelijäväestö katseli ympärilleen yhä pidemmälle ja arvioi omaa asemaansa.

1800-luvun lopulla alkanut venäläistämiskausi merkitsi muutoksia muun muassa lainsäädäntöön. Venäläistämistöimiin eli sortokauteen osa suomalaisista suhtautui lojaalisti, mutta jyrkimmät painuivat maan alle suunnittelemaan eroa Venäjältä.

Maltillisemmat vetosivat kerta toisensa jälkeen aikaisempien hallitsijoiden lupauksiin. Kansalaisten huoli kanavoitui toimimiseen erilaisissa järjestöissä, joita syntyi runsaasti laillisessa järjestyksessä. Esimerkiksi nuorisoseuraliike levisi nopeasti Keski-Pohjanmaalla. Liike koulutti väkeä myös muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan.

Asiansa osaavaa järjestöväkeä tarvittiin runsaasti muun muassa osuustoimintaliikkeen yleistyessä 1900-luvun alussa. Talonpoikainen osuustoiminta piti jo sinällään viljelijän edunvalvontaa eli yhteistoimintaa ammattikunnan elinehtojen parantamiseksi.

Sortoajalla syntynyt vastakkainasettelu vaikutti merkittävästi maataloustuottajajärjestön syntyyn. Marxilaisen työväenliikkeen aatteet levisivät Venäjältä Suomeenkin, vaikka täällä vaikuttanut sosialismin varhaisvaihe (wrightiläisyys) yritti tehdä marxilaisuuden nousun tarpeettomaksi.

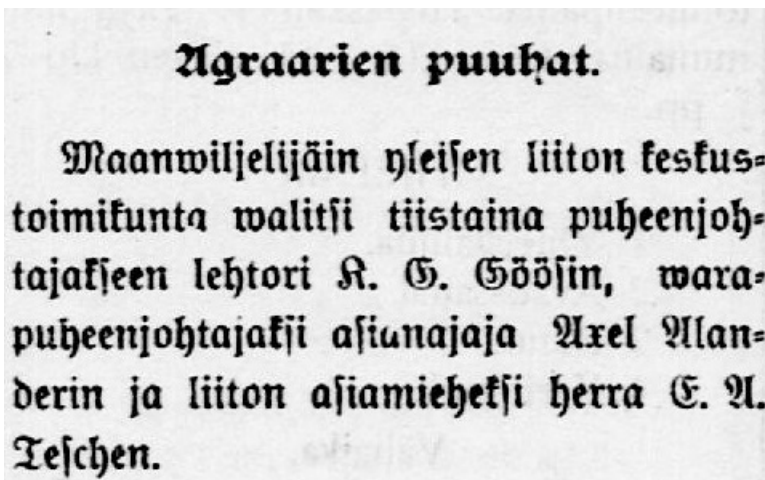
Tuolloin vielä vähälukuisen teollisuustyöväestön lisäksi työväenliike veti puoleensa myös suurien tilojen maatyöläisiä ja torppareita. Esimerkiksi Hämeessä torpparilaitos oli kartanoiden lisäksi yleinen tavallisilla talonpoikaistiloilla. Kirjallisia kontrahteja ei juuri ollut ja irtisanomisoikeus oli tavallisesti vuokranantajalla.

Vuonna 1906 toteutettu eduskuntauudistus toi mukanaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden, joka oli siihen asti puuttunut kaikilta maattomilta. Sosialidemokraatit saivat peräti 80 paikkaa 200-paikkaisessa eduskunnassa. Säätyvaltiopäivien vanhasuomalaisen puolueen perillinen, suomalainen puolue sai 59 paikkaa. Entinen valtapuolue perustuslailliset jakaantui kielirajaa pitkin nuorsuomalaiseksi puolueeksi ja ruotsalaiseksi kansanpuolueeksi. Vuonna 1906 perustetun maalaisliiton osuus oli yhdeksän paikkaa.

Maalausväestön puoluepoliittinen jakautuma tuli nyt selvästi näkyviin. Rengit, torpparit ja maatyöläiset löytyivät useimmiten sosialidemokraattien riveistä, kun taas isäntiä riitti jokaiseen puolueeseen, löytyipä jokunen tilanomistaja vasemmiston riveistäkin. Kun maa- ja metsätalouden väki muodosti peräti 70 % koko väestöstä, siellä tapahtuneet ratkaisut hallitsevat poliittista kenttää.

Myöhäissyksyllä 1907 allekirjoitti 66 tilallista ja maanviljelijää sanomalehdissä ilman ilmestyneen julkilausuman, jonka mukaan viljelijöiden järjestäytyminen työnantajana ja ammatinharjoittajana on välttämätöntä. Joulukuun puolivälissä 1907 Helsingissä pidettyyn kokoukseen uuden järjestön (MYL eli maanviljelijän yleinen liitto) perustamiseksi osallistui nelisen sataa viljelijää.

Ensimmäinen puutteellisesti valmisteltu kokous ei sammuttanut intoa, vaan pari kuukautta myöhemmin helmikuussa 1908 oli taas koolla suuri joukko viljelijöitä. Nyt oli valmistauduttu pitämällä ennakkoon kokouksia eri puolilla maata.

Agraarien puuhät. Puheenjohtajistoon tuli lehtori, asianajaja ja herra. Kansan tahto 13.2.1908.

MYL:n lyhyeksi jäänyttä toimintakautta sävytti kiista toiminnan painopistealueista. Osa perustajista halusi järjestöstä osapuolta työntekijöiden palkoista ja työoloista neuvoteltaessa. Osa näki tehtävän laajempänä ja halusi järjestön käyttävän voimiaan maanviljelijäväestön valtakunnallisten tavoitteiden saamiseen. Runsaan neljän vuoden kuluttua toiminta lakkautettiin.

Elokuussa 1914 alkanut maailmansota keskeytti eduskunnan lainsäädäntötyön. Pitkään valmistelussa ollut maanvuokralakia ei annettu eduskunnalle, vaan se siirrettiin poikkeusoloihin vedoten Venäjälle päätettäväksi. Keisari antoi sitä koskevan julistuksen, mikä käytännössä tiesi maanomistusoloja pitkään kalvaneen ongelman hautaamista toistaiseksi.

Sota katkaisi viljantuonnin vihollismaaksi muuttuneesta Saksasta. Venäjältä viljaa saatiin, mutta tullimuuri nosti rukiin hintaa. Oma viljelyä painotettiin leipäviljan suuntaan, mistä seurasi puute karjataloustuotteista. Oli ryhdyttävä säännöstelyyn, jota liikemiehet käyttivät hyväkseen. Hinnat nousivat nopeasti ja samanaikaisesti työttömyydestä kärsivät kuluttajat. Syntyi levottomuuksia ja elintarvikeliikkeitä ryöstettiin. Syntipukiksi leimattiin myös viljelijä, vaikka hinta nousi useinkin vasta sitten, kun tuotteet olivat jo lähteneet viljelijän käsistä.

Keisari määräsi yllättäen kuntavaalit sodan aikana vuonna 1916. Äänestäjät olivat kuitenkin pettyneitä kymmenen vuoden takaiseen eduskuntaudistukseen. Vaaliurnilla kävi vain 55,5 % äänioikeutetuista. Silti vaalintulos loi historiaa. Sosiaalidemokraatit saivat peräti 103 paikkaa, eli muodostivat yksinään

enemmistön. Tilanne oli maanviljelijöiden kannalta tukala. Karjanomistajia ja suurtilallisia puhuteltiin entistä kovemmin, osansa saivat pienet pienemmätkin viljelijät.

Vaikka maatalous ei ollutkaan tärkein osapuoli muotoaan hakeville ammattiliittojen työmarkkinoille, niin elinkeinon edut uhkasivat jäädä syrjään niin puoluepolitiikassa kuin työmarkkinakentälläkin.

1.2 Maataloustuottajain keskusliitto 1917 syntyy Pellervo -Seuran aloitteesta

Karjanmyyntiosuuskunnat, maidon viejät ja juuston valmistajat olivat perustaneet Helsinkiin kukin oman keskushallinnon vuoteen 1916 mennessä. Helmikuussa 1917 järjestäytyivät maidontuottajat. Voimavaroja kokoava yhteiselin kuitenkin puuttui.

Aloitteen yhteistoiminnasta teki tuottajien järjestäytymisajatuksen isä, professori Hannes Gebhard. Pellervo-Seuran johtokunta päätti kutsua maaliskuun alkuun 1917 koolle kokouksen, jossa osanottajat olivat yksimielisiä yhteisen keskusjärjestön tarpeellisuudesta. Kokouksen jälkeen perustettiin maataloustuottajien keskuskomitea, johon kukin kokoukseen kutsuttu järjestö sai kolme edustajaa. Kahdeksanjäsenen valtuuskunnan puheenjohtajaksi nimettiin Hannes Gebhard.

Kiireisimpinä tehtävänä oli yhteistyöhön hakeutuminen elintarvikelautakuntien muodostaman elintarvikekeskuskomitean kanssa sekä yhteistyö hallitusviranomaisten kanssa. Valtuuskunta sai myös tehtäväkseen vaikuttaa yleiseen mielipiteeseen sanomalehdistön välityksellä. Yhteistyötä tehtiin kuluttajia edustavan elintarvikekeskuskomitean kanssa ja osallistuttiin uuden elintarvikelain valmisteluun hallitusviranomaisten kanssa.

Eduskunta päätti vuonna 1917 ripeässä tahdissa joukon uudistuksia. Venäjällä käyttöön otettu kahdeksan tunnin työaikalaki nousi päällimmäiseksi vaatimukseksi täälläkin laajoilla lakoilla siivitettyinä. Venäjällä bolsevikit yllyttivät tšekäläisiä sosialidemokraatteja ottamaan vallan suoraan köyhälistön käsiin. Se aiheutti ristiriitoja työväenliikkeen maltillisempien ryhmien ja ääriainesten välillä.

Kahdeksan tunnin työaikavaatimus ulotettiin maatalouteenkin. Siihen ei voitu suostua, varsinkaan kylvöaikana, joka oli käsillä. Syntyi lakkoja, joihin osallistui maatyöläisiä ja osa torppareistakin. Toukokuussa ja osittain heinäkuussa pidetyt maatalouslakot rajoittuivat pääasiassa Satakuntaan ja läntisen Hämeeseen.

Suuri helluntaikokous 1917 valitsi toimikunnan valmistelemaan varsinaista perustavaa kokousta yksin keskuskomitean valtuuskunnan kanssa, joka jatkoi toistaiseksi työtään. Toimikunnan sihteeri tuomari Palojärvi piti kiirettä ja sääntöehdotus valmistui parissa viikossa. Perusjärjestöjen ja piiriliittojen perustaminen pantiin kiireesti käyntiin. MTK:n ensimmäinen sihteeri Ilmari Auer, sittemmin kansanedustaja ja ministeri, osallistui jo tässä vaiheessa valmisteluihin.

Syyskuun 18. päivänä 1917 vanhalle ylioppilastalolle kokoontui 50–60 hengen joukko valmistelemaan keskusjärjestöä perustamista. Paikallisyhdistyksiä oli jo satakunta.

Keskusliiton perustamisvaiheissa suuressa helluntaikokouksessa oli ollut mukana toholampilainen kruununtorppari ja ensimmäisen eduskunnan kansanedustaja Juho Ylikorpi. Myös sieviläinen maatalousteknikko Svante Kalliokoski, sittemmin Keski-Pohjanmaantuottajaliiton perustajajäsen ja myöhemmin pitkäaikainen sihteeri, oli mukana. Vetelistä kokouksessa olivat Robert Laaksonen ja lautamies Oskari Aho.

Enemmistö kuitenkin halusi järjestön pitäytyvän pelkästään maatalouspolitiikan saralla. Siihen myös päädyttiin, mutta kuin myönnytyksenä työnantaja-ajattelulle sääntöihin sorvattiin kohta, jonka mukaan

keskusliiton tehtävänä oli sovittaa työriitoja maatalouden alalla. Kokouksen kannanotosta kuvastui ajankohdan kireä tilanne ja kyllästyminen rettelöihin.

Epäilyjä koko hankkeen onnistumisesta esitettiin tässäkin vaiheessa. Jopa hankkeen isä ja kokouksen avaaja Hannes Gebhard esitti syitä, jotka panivat hänet epäilemään, tokko tästäkään hankkeesta tulee maatalousväestöä kokoavaa yritystä. Hän jos kukaan tunsi väkensä ja sen monenkirjavat mielipiteet, kuin myös tuolloin vielä vähäiset kokemukset yhteistyön tuomista mahdollisuuksista.

MTK perustettiin 18.9.1917. Kalevan uutinen julkaistiin 20.9.1917.

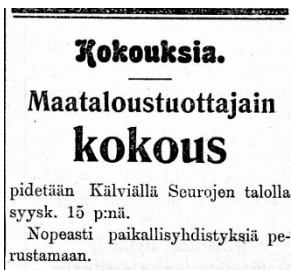
Sisällys

2 Maataloustuottajajärjestön alkuvaiheita Keski-Pohjanmaalla 1920-luvun taitteessa	1
2.1 Hitaasti syttyvä maakunta	1
2.2 Itsenäisten talonpoikien maakunta kohti ensimmäisiä paikallisyhdistyksiä	4
2.3 Piiriliiton ja paikallisyhdistysten toimintaa kohentamassa 1920-luvun alussa	6
2.4 Mistä varat piiriliiton toimintaan?	11
2.5 Hallaisia vuosia 1920-luvulla - jatkuuko toiminta?	14

2 Maataloustuottajajärjestön alkuvaiheita Keski-Pohjanmaalla 1920-luvun taitteessa

2.1 Hitaasti syttyvä maakunta

MTK:n perustamishanke syyskuussa 1917 uutisoitiin myös Kokkolan Uutisissa. Lehti oli nykyisen Keskipohjanmaa-lehden edeltäjä. Myös Keski-Pohjanmaan maanviljelysseura kehotti maamiesseuroja perustamaan kiireesti pitäjiin maataloustuottajain paikallisyhdistyksiä. Tarkoitus oli perustaa piiriliitto. Sen valitsemien edustajien taas olisi jo pian oltava Helsingissä keskusliittoa perustamassa.

Kokkolan uutiset 13.9.1917. MTK perustettiin 18.9.1917.

Tiedossa ei ole, tapahtuiko tuolloin yhtään mitään. Vanhimpien paikallisyhdistysten perustamiset ja sääntöjen hyväksymiset MTK:n valtuuskunnassa ajoittuvat kolmea vuotta myöhemmäksi eli vuoteen 1920.

Terveiset maamiesseuroihin olivat kuitenkin menneet perille. Edistyksellisenä voidaan pitää Perhon kirkonpiirin maamiesseuran hanketta vuonna 1917. Se aikoi perustaa maataloustuottajien paikallisyhdistyksen, johon kaikilla kuntalaisilla oli mahdollisuus liittyä. Epäilemättä samoja aikomuksia oli muuallakin, mutta toteuttamatta ne jäivät. Maakunta ei ollut vielä kypsä järjestäytyneen tuottajatoiminnan aloittamiseen.

[Vasta perustetun Maataloustuottajain Keskusliiton](#) ensimmäisiä tehtäviä oli aukkojen täyttö järjestökentässä. Kesäkuussa 1918 Keskipohjanmaa-lehti kertoi, että Suomen Maataloustuottajain

Keskusliitto oli mukana järjestämässä maakuntapäiviä Kälviällä kesäkuun 28.–29. päivinä. Kälviä olikin tuolloin usein maakunnallisten tapahtumien näyttämönä.

Helsingistä matkusti maakuntaan melkoinen iskujoukko MTK:n toimihenkilöitä ja muita esitelmöitsijöitä. Maakuntapäivien ohjelma oli pääpiirteissään seuraava:

Avajaispuhe, kuvernööri Juho Torppa
 Toimenpiteitä maatalouden kohottamiseksi; MTK:n toimihenkilö, maisteri Eemil Hynninen
 Maataloustuottajain järjestäytymisen merkitys; Hynninen Maalaispaloapuyhdistysten jälleenvakuutuksen tarpeellisuudesta; toimitusjohtaja H. Paavilainen
 Maalaisivistyksen kohottaminen ja Maaseudun Tulevaisuus-lehti; päätoimittaja K. N. Rauhala
 Maatalousväestön aseman parantaminen; MTK:n toimihenkilö, maisteri I. Holma
 Maataloustuottajajärjestö ja sen lähimmät tehtävät; Holma Maatalouden pulakaudet; maisteri J. Saari
 Muutamia maataloustuottajakysymyksiä; Saari

Luennot alkoivat perjantaina keskipäivällä, ja illalla oli iltamat "runsaalla ja vaihtelevalla ohjelmalla". Alustajista I. H. Holma oli vähän aikaisemmin aloittanut viisi vuotta kestäneen toimikautensa keskusliiton sihteerinä.

Maaseudun Tulevaisuus -lehti oli perustettu vuotta ennen keskusliittoa, vuonna 1916. Juuri käyty sota ja sen mukana tullut paperinsäännöstely oli keskeyttänyt lehden ilmestymisen. Tilaa- ja oli nyt vain 1 500, kun kannattavuus oli laskettu 10 000 tilauksen mukaan. Hannes Gebhard perusti lehden maaseudun kulttuurilehdeksi. Hänen mielestään aikaisemmin perustettu Pellervo-lehti, joka oli tarkoitettu alun perin maaseutukulttuurin edistäjäksi, oli muuttunut liian ammatti- ja osuustoimintapainotteiseksi.

MTK:n perustamisen jälkeen Maaseudun Tulevaisuudesta tehtiin järjestön äänenkannattaja, ja keskusliitto otti sen julkaisemisesta myös taloudellisen vastuun. Nyt sitä haluttiin tehdä tunnetuksi myös keskipohjalaisille.

Keskipohjanmaa julkaisi 22.6.1918 maakuntajuhlan ohjelman uudestaan tekstisivuillaan ja lisäsi: "Paljon tärkeitä asioita, ennen ilmoitettujen lisäksi sähkökysymys." Korpelan Voiman kuntainliitto (tuolloin osakeyhtiö) oli syntymässä ja huomattiin, että kutsutulle väelle on hyvä selvittää sitäkin hanketta. Niinpä Pellervon [Hankkijan] sähköinsinööri Gyander, sittemmin Korpelan voimalaitoksen suunnittelija, sai puheenvuoron hänkin.

Aihe, jonka vuoksi maakuntapäivät oli kokoon kutsuttu, jäi hetkeksi vuoden 1918 sodan jälkeisen kiivaan valtiomuototaistelun varjoon. MTK:n ja Maaseudun Tulevaisuus -lehden järjestämät maakuntapäivät pidettiin perjantaina ja lauantaina seurojentalolla.

Yleisöä päiville oli saapunut 500–600 henkeä. Juho Torppa puhui murrosajasta, jolloin tulevaisuudessa oli kiinnitettävä kaikki voimat maataloustuotannon lisäämiseen ja kehittämiseen. Suomesta piti tehdä omillaan toimeentuleva maa, jolloin se parhaiten kykenisi riippumattomuutensa ja itsenäisyytensä säilyttämään.

Maisteri Eemil Hynninen puhui tuottajain järjestäytymisen merkityksestä. Hän lausui, että 19. vuosisata oli teollisuuden ja teollisuusväen nousuaikaa, jolloin lujan järjestäytymisen avulla oli teollisuudessa alalla päästy hyviin tuloksiin. Kaiken todennäköisyyden mukaan näytti kuluva vuosisata muodostuvan maanviljelijäin vuosisadaksi. Hyviin tuloksiin pääseminen edellytti lujaa järjestäytymistä maataloustuottajain kesken. Yhteenliittyminen oli se voima, jolla maatalous voisi kohota korkealle. Meillä oli jo alullaan maanviljelijäin yhteenliittymän ammattijärjestö, jonka muodostivat maanviljelysseurat ja Maatalousseurojen Keskusliitto, joitten avulla voitiin ajaa ammatillista kehitystä. Rinnalla tarvittiin Suomen

Maataloustuottajain Keskusliitto alaosastoineen, jotta voitiin ajaa sekä yhteiskunnallisia että kunnallisia asioita maanviljelijäin etujen mukaan.

Keskusliiton sihteeri I. Holman aiheena oli tuottajajärjestön lähimmät tehtävät. Hän selosti seikkoja, jotka tekivät maataloustuottajain poliittisen järjestäytymisen välttämättömäksi.

Päätoimittaja K. N. Rauhalan lausuma "*Ensin leipä ja sitten muu lirkutus*", oli esitelmän pitäjälle hänen nuorempana ollessaan muutamassa kylässä eräs maalaisukko sanonut. Rauhalan mukaan kaikkein korkeimman sivistyksen pohjana oli työllä ja toimella saavutettu riittävä toimeentulo ja suotuisat yhteiskunnalliset olot. Kulttuurin kehitys ja kohoaminen vaati välineitä, joita maaseudulla puuttui ja oli vaikeampi saada. Tiet ja kulkuneuvot oli parannettava ja telefoni ja sähkölaitokset saatava yleiseksi, samaten elävät kuvat ja muut soveliaat huvitusvälineet hankittava. Olisi tehtävä maalaiselämä vaihtelevammaksi ja hupaisammaksi. Silloin se ihmisiä viihdyttäisi ja vähentäisi kaupunkiin siirtymistä. Siitä olisi seurauksena maatalouden kohoaminen ja koko kansan hyvinvointi. Terveysoloihin niin ikään olisi kiinnitettävä suurempi huomio kuin mitä maaseudulla oli vielä tähän mennessä tehty. Tämän kaiken ajamiseksi oli perustettu Maaseudun Tulevaisuus -lehti.

Pulan estämiseksi oli ryhdyttävä karjatalouden voimistamiseen. Pientilat kestivät pulakauden paremmin kuin suuret tilat, ja sen vuoksi oli pyrittävä lisäämään pientiloja. Maisteri Hynninen esitelmöi vielä siitä, mitä ulkomailla oli tehty maataloustuotannon lisäämiseksi ja mihin meillä olisi ryhdyttävä oman tuotantomme suhteen.

Keskustelussa hyväksyttiin periaatteessa maataloustuottajain järjestäytymisen tarpeellisuus ja asian kehittäminen. Asia jätettiin maanviljelysseuran johtokunnalle. Maataloustuottajain tavoitteiden ajaminen ja puoluepolitiikka elivät tuohon aikaan monesti suloisessa sekamelskassa. Selvää rajaa on tosin myöhemminkin ollut joskus vaikea vetää.

Mutta mistä johtui tasavaltalaisyhdistyksen perustaminen juuri MTK:n järjestämien maakuntapäivien yhteydessä? Yhteiskunnallinen tilaus tasavaltalaisyhdistykselle oli maakunnassa. Noihin aikoihin Kokkola-lehti julkaisi pitkiä nimilistoja vahvan kuningasvallan kannattajista. Toisaalta Keskipohjanmaa-lehdessä oli päivittäin artikkeleita tasavaltalaisen valtiomuodon paremmuudesta.

Selitystä voi etsiä helsinkiläisen päätoimittaja K. N. Rauhalan mukanaolosta. Hän oli etevä puhuja ja taitava kirjailijakin. Hänet tunnettiin myös ansioituneena maaseutukulttuurin edistäjänä. Lehtityön ohella hän hoiti Pellervo-Seuran ja Edistyspuolueen kirjallisen sihteerin tehtäviä, sekä toimi osuusliike Elannon valistusasiain hoitajana. Kulttuuri ei hänen kohdallaan tuntenut ideologisia rajoja. Rauhala kirjoitti myös kaiketi ensimmäisen suomenkielisen kansantajuksen esityksen Einsteinin suhteellisuusteoriasta. Tämän lisäksi hän - mikä tässä yhteydessä on merkittävää - hoiti Tasavaltalaisen Keskusjärjestön sihteerin tehtäviä.

Maakunnallisten liittojen ja paikallisten yhdistysten kokouksissa kyseltiin, missä määrin Maaseudun Tulevaisuuden kannanotot valtiomuotokysymyksessä vastasivat MTK:n kantaa. Vaatimus oli, että Maaseudun Tulevaisuuden oli oltava puolueeton ja käsiteltävä valtiomuotokysymystä molempia puolia arvostaen.

MTK kiirehti irtisanoutumaan Maaseudun Tulevaisuuden kirjoittelusta ja selitti, ettei se ole valtiomuotokysymyksessä määritellyt kantaansa "ikä lehti näin ollen ole puoluekirjoituksissaan edustanut liittoa". Melkoinen osa maatalousväestön johtavista luottamusmiehistä oli kuningasvallan kannattajia.

2.2 Itsenäisten talonpoikien maakunta kohti ensimmäisiä paikallisyhdistyksiä

Vuosisadan alkupuolen maanomistusolojen tarkastelu paljastaa maatilojen peltoalojen kokoeron Keski-Pohjanmaan liiton alueen, toisaalta eteläisen ja lounaisen Suomen tilojen välillä. Varsinaista suurtilataloutta ei Keski-Pohjanmaalla ollut lainkaan. Vuoden 1910 maanviljelystiedustelu kirjasi yhden ainoan tilan kokoluokassa 100 peltohehtaaria ja sen yli menevät tilat. Se oli Demetrius, "Temi" Salmelan talo Halsuan Niemellä.

Uudenmaan läänissä isoja tiloja oli tuolloin 254. Niistä suurimmat yli tuhannen peltohehtaarin suuruisia, kuten MTK:n järjestyksessä toisen puheenjohtajan, Bjarne Westermrckin tila. Useita satoja hehtaareja käsittäviä tiloja oli yksistään etelän lääneissä kymmenittäin.

Vieläkin merkittävämpi ero paljastuu tilojen omistussuhteissa. Pienimpään kokoluokkaan, 1–5 hehtaarin tilat, Keski-Pohjanmaalla lukeutui lähes 38 prosenttia kaikista tiloista. Näistä itsenäisiä oli lähes 60 prosenttia. Uudenmaan läänissä samassa kokoluokassa oli myös runsas kolmannes kaikista tiloista, mutta niistä itsenäisiä vain vajaat 13 prosenttia.

Keskipojalaistiloista seuraavassa kokoluokassa, 5–10 hehtaaria, itsenäisten tilojen osuus kokoluokan tiloista nousi 94,5 prosenttiin ja pysyi yli 90 prosentin kaikissa muissa kokoluokissa. Vertailulääneissä päästiin itsenäisten tilojen osalta yli 50 prosentin vasta kokoluokassa 10–15 hehtaarin tilat. Kaikista tarkastelussa olleista tiloista oli itsenäisiä Keski-Pohjanmaalla 81,9 prosenttia, Uudenmaan läänissä 45,9 prosenttia, Turun ja Porin läänissä 40, 1 prosenttia ja Hämeen läänissä 41,8 prosenttia.

Toisin kuin Etelä-Suomen torppareilla useimmiten, Keski-Pohjanmaalla oli jo vuosisadan alussa pitkä perinne kirjallisista maanvuokrasopimuksista.

Esimerkiksi lähes kolmannes Perhonjokilaakson kirjallisista vuokrasopimuksista oli tehty ennen vuotta 1887. Torpparien vakaata asemaa kuvasi sekin, että jo ennen vuotta 1909, jolloin annettiin maanvuokra-asetus torpparien asumisoikeuden vakiinnuttamiseksi, kirjallisista vuokrasopimuksista 62,8 prosenttia oli tehty 25–50 vuoden ajaksi. Ainoastaan 16 prosenttia oli "juoksevia", mikä saattoi merkitä välitöntä irtisanomista, mutta saattoi kestää vuosikymmeniäkin, aina vuokramiehen kuolemaan asti. Tunnettiinpa perinnöllinenkin vuokraoikeus.

Perhonjokilaaksossa torpparilaitos poikkesi Etelä-Suomen kartanotorppareiden asemasta. Isossajaossa Kokkolan suurpitäjän alakylien talonnumeroille oli jaettu maita Ylimaahan kyliin. Niinpä Vetelissäkin oli kokonaisia kyläkuntia Kaarlelan Kaustarin mailla. Niiden asukkaat tekivät torppankontrahteja, joissa päivätöillä maksettiin sekä vuokraa että omistamiseen tähtäävää lyhennystä. Kun valtio lopulta lainoitti maksamatta olevan lunastussumman, vuokramiehistä tuli käytännössä kuin kruununtorppareita, joita häätöuhka ei ensimmäisenä ahdistanut.

Vuosina 1800–1910 Suur-Lohtajalla tehtiin 101 torppankontrahtia, joista 42 oli 50 vuoden, yhdeksän elinikäistä ja kymmenen peräti ikuista sopimusta. Kun suulliset sopimuksetkin käytännössä olivat varsin pitkäaikaisia, eivät vuokraajat kaiketi tunteneet asemaansa kovinkaan turvattomaksi.

Suur-Kalajoen vanhassa emäpitäjässä Kalajoella oli vähän sekä suuria että pieniä tiloja. Sama koski Rautiota. Kaikista yhden hehtaarin ja sitä suuremmista tiloista Rautiossa oli itsenäisiä tiloja 83 prosenttia ja Kalajoella 85,5 prosenttia. Torpparikysymys ei näissä pitäjissä ollut polttava.

Torpparien määrä Ylivieskassa jäi vuosisadan alussa vähäiseksi, kun se muualla maassa lisääntyi. Koko maahan verrattuna Ylivieska oli selvästi talonpoikaisvaltainen. Itse asiassa Keski-Pohjanmaalla oli jo ennen vuosisadan vaihdetta päästy pitkälle niihin tavoitteisiin, joihin valtakunnallisesti pyrittiin vuoden 1909 maanvuokralailla. Keski-Pohjanmaalla maanomistussuhteen eivät aiheuttaneet sellaista ristivetoa kuin pääviljelyalueilla etelässä, jossa tulehtunut tilanne johti sotaan vuonna 1918.

Maataloustuottajain Keskusliiton perustamisen aikoihin vuonna 1917 täällä lienee tuntunut siltä, että se syntyi pitkälle eteläisen Suomen runsaasti suuria tiloja käsittävien maakuntien tarpeisiin. Keskusteltiinhan vielä varsinaisessa MTK:n perustamiskokouksessakin sitkeästi sääntöihin otettavasta työnantajaklausuulista.

Vaikka keskusliitto nopeasti paneutui maatalouden edunvalvontaa koskeviin kysymyksiin, ajatus siitä, että järjestäytymällä valtakunnallisesti voitaisiin vaikuttaa maataloutta koskevaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, oli kovin uusi ja vieras.

Kälviän maakuntakokouksessa lausuttu ajatus tehdä tuottajajärjestöä tunnetuksi ennen piiriliiton perustamista alkoi toteutua vasta tammikuussa 1920. Maakunnassa pidettiin sarja keskusliiton masinoimia "luentokursseja". Aiheena olivat maanviljelijäin järjestäytyminen, kunnalliset tehtävät maanviljelyksen tarpeisiin nähden sekä esitykset paikallisesta tapaturmavakuutuksesta ja maaseudun palovakuutuksesta. Lisäksi paikallisille yhdistyksille oli varattu mahdollisuus esittää omia alustuksiaan. Esitelmöitsijöinä olivat kansanedustaja Juho Torppa sekä maisterit H. Paavilainen ja Eemil Hynninen.

Veteliläissyntyinen Juho Torppa asui tuolloin Kälviällä ja oli tullut valituksi eduskuntaan Kansallisen Edistyspuolueen edustajana vuoden 1919 vaaleissa. Torppa oli ensimmäinen keskipohjalainen keskusliiton johtoelemissä. Vaikka maakunnassa ei ollut vielä piiriliittoa, Torppa oli valittu vuonna 1919 valtuuskunnan neuvottelevaksi eli lisäjäseneksi, jossa tehtävässä hän jatkoi vuoteen 1929. Torpan muutettua pois maakunnasta vuonna 1921, lisäjäseneksi valittiin vuonna 1923 Viljami Kalliokoski Halsualta. Se osoittanee, että keskusliiton yhden hallintopaikan katsottiin kuuluvan Keski-Pohjanmaalle. Kalliokosken toimikausi tuolla paikalla jatkui vuoteen 1929.

Kursseja ilmoitettiin pidettäväksi tammikuussa 1920 Lohtajalla, Himangalla, Kalajoella, Ylivieskassa, Sievissä, Toholammilla ja Vetelissä. Tarkoituksena näyttää olleen, että kurssien päätteeksi perustetaan osasto. Kolmen viikon kuluttua kurseista, 8...1920 pidettiin perustava kokous. Se valitsi toimikunnan, jonka tehtävänä oli hyväksytyjen sääntöjen vahvistuttaminen keskusliiton valtuuskunnassa ja jäsenkeräyksen toimeenpano. Säännöt hyväksyttiin MTK:ssa ja Sievin paikallisyhdistys hyväksyttiin jäseneksi 22.3.1920. Ylivieskalaisten säännöt lähetettiin hyväksyttäväksi 15.3.1920, ja valtuuskunta hyväksyi ne samassa kokouksessa sieviläisten kanssa.

Sievissä.

Maataloustuottajain paikallisyhdistyksen perustava kokous pidettiin Sievissä t. k. 8 päivänä. Kokouksessa, jossa oltiin yksimielisiä paikallisyhdistyksen tarpeellisuudesta, hyväksyttiin mallisäännöt pienin lisäyksin. Väliaikaiseen toimikuntaan, jonka tehtävänä on hakea säännöille vahvistus, huolehtia jäsenkeräyksestä ja varsinaisen kokouksen kokoonkutsumisesta, valittiin M. Juhala, J. Kankkonen ja S. Kalliokoski.

Maaseudun tulevaisuus 27.3.1920 kertoi Sievin perustavasta kokouksessa. Mukana oli Svante Kalliokoski, joka teki pitkän uran tuottajajärjestössä.

Veteliläiset pitivät perustamiskokouksen 15.12.1920 ja saivat keskusliiton hyväksymismerkinnän 18.1.1921. Myös Kannuksessa, Kälviällä ja Lohtajalla perustettiin paikallisyhdistykset, osalta jäi säännöt vahvistamatta.

Vakuutusasiat näyttävät olleen tuolloin näkyvästi esillä MTK:n valistusretkillä maakuntaan. Vuoden 1918 alusta oli tullut voimaan laki, joka velvoitti myös maataloustyönantajat vakuuttamaan työntekijänsä tapaturmien varalta. MTK:n perustavassa kokouksessa perustettiin myös Suomen Maanviljelijäin Keskinäinen Tapaturmavakuutusyhdistys, sittemmin Aura, nykyinen Tapiola.

Maataloustuottajajärjestö teki itselleen tilaa maakuntaan, joka ennestäänkin oli monipuolisen järjestötyön kenttänä. Nuorisoseuraliike yleissivistävänä harrastustoimintana oli saanut vahvan jalansijan jo 1900-luvun alussa. Nuorisoseuroja syntyi joka pitäjään, useimpiin moniakin.

Vuoden 1918 jälkeen suojeluskunnat saivat täällä runsaslukuisat kannattajansa ja lopulta virallisen aseman maanpuolustuksen osana. Viljelijäväestöä lähimpänä lienee kuitenkin ollut maamiesseuratoiminta. Jo ennen vuosisadan vaihdetta alkanut ammatillinen valistustyö maataloudessa jatkui Keski- Pohjanmaan maanviljelysseuran perustamisella vuonna 1908. Sen alaisia maamiesseuroja toimi kaikissa pitäjissä, lopulta lähes joka kylässä.

Ei ihme, jos tuottajayhdistysten perustamisvaiheissa kuului jupinaa, että onhan meillä maamiesseurat, vieläkö muutakin tarvitaan. Näissä ihmettelyissään keskipohjalaiset olivat hyvässä seurassa; jo MTK:n perustamisvaiheissa oli kysely, tarvitsevatko viljelijät vielä toisenkin järjestön.

Oman lisänsä keskipohjalaiseen järjestötoimintaan toi poliittinen valtakamppailu, jota käytiin juuri samoina vuosina, kun tuottajajärjestöä istutettiin maakuntaan. Säätyvaltiopäivien vanhasuomalainen puolue ja sen perillinen kokoomus olivat vuosisadan alun valtapuolueita viljelijäväestön keskuudessa.

Eduskuntaudistus toi mukanaan vuonna 1906 uuden puolueen, Maalaisliiton, joka 1920-luvulle tultaessa oli vallannut selvän enemmistön maanviljelysvaltaisessa maakunnassa. Puolueen näkyvimät henkilöt olivat avainasemassa myös tuottajajärjestön perustamisessa ja useat lisäksi johtavissa asemissa maanviljelysseurassa ja maakunnallisten osuuskuntien johtoelimissä.

Tuottajain järjestäytymisasia oli taas esillä Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran kesäkokouksessa ja näyttelyssä Kaustisella 8.-9.7.1920. Varatuomari T. J. Hytönen MTK:sta kosketteli puheessaan tuottajain talouspoliittista yhteenliittymistä MTK:ssa. Keskipohjanmaa kirjoitti 10.7.1920:

”Useilla esimerkeillä puhuja osoitti, että Maataloustuottajain Keskusliitolla on ollut ja tulee vast'edes olemaan useita tärkeitä tehtäviä. Niin ikään hän todisteli käytännölliseen elämään pohjautuvilla vertauskuvilla maataloustuottajain paikallisen tehtävän tärkeyttä ja välttämättömyyttä. Kehoitti keskipohjalaisia ajattelemaan, eikö heidän olisi aika ryhtyä tosi toimiin talouspoliittisen yhteen liittymisen alalla.”

2.3 Piiriliiton ja paikallisyhdistysten toimintaa kohentamassa 1920-luvun alussa

Keski-Pohjanmaan piiriliiton perustamista pohjustettiin helmikuussa 1922 Kokkolassa järjestettyjen kunnallispäivien yhteydessä. Kokous yksimielisesti asettui kannattamaan piiriliiton perustamista ja esitti toimikuntaan viittä henkilöä, maanviljelijä P. Katajalan Ylivieskasta, Matti M. Kotilan Toholammilta, Juho Tiluksen Himangalta, Antti Salon Kälviältä ja neuvoja Heikki Tunkkarin Vetelistä. Esitys hyväksyttiin, jota paitsi varalle valittiin neuvojat Svante Kalliokoski Sieivistä ja Otto Torppa Vetelistä. Kokoonkutsujaksi valittiin maanviljelijä Tunkkari.

Piiriliiton viralliseen perustamiseen valmistauduttiin kohentamalla vielä harvalukuisten paikallisyhdistysten toimintaa. Usein se tapahtui muiden tuottajia lähellä olevien yhteisöjen kokousten yhteydessä. Niinpä Keskipohjanmaa kertoi maaliskuussa 1922 Kälviällä ja Ylivieskassa pidetyistä kokouksista. Kälviällä Hankkijan maatalousosaston johtaja K., J. Tuominen selosti osuustoiminnallista maataloustuotekauppaa näiden tavaroiden ja myös tuotannon kehittäjänä. Maataloustuottajain keskusliiton sihteeri esitelmöi talonpoikain talouspoliittisesta järjestötoiminnasta ja sen tarpeellisuudesta. Kälviällä oli meijerin perustamisasia ajankohtainen ja käsillä tuossakin kokouksessa. Siitä esitelmöi Pellervo-Seuran konsulentti Heikki Tunkkari. Päätös paikallisyhdistyksen perustamisesta oli Kälviällä tehty jo aikaisemmassa vaiheessa, mutta jäänyt toteuttamatta. Varsinaiseen perustamiseen johtanut kokous pidettiin 7.4.1922.

Ylivieskan yhdistys sen sijaan oli hyväksyttänyt sääntönsä MTK:ssa jo maaliskuussa 1920, mutta kaipasi sekin unilukkaria. Ylivieskassa pidettiin kokous 24.3.1922, jolloin paikallisyhdistys päätettiin täälläkin herättää henkiin ja määrättiin kokous pidettäväksi osuusmeijerin ja osuuskaupan kokouksen yhteydessä. Samassa tilaisuudessa perustettiin munanmyyntiosuuskunta Ylivieskaan ja siihen liittyi useita jäseniä.

Myös Kannuksessa oli ilmoitettu pidettäväksi kokous 21.3.1922. Puhujiksi olivat lupautuneet MTK:n sihteeri Holma, Hankkijalta Tuominen, Pellervo-Seurasta Tunkkari ja lisäksi Keski-Pohjanmaan maanviljelyseuran sihteeri Korri. "Osuustoiminta kahvit juodaan", lupasi ilmoituksen allekirjoittaja, Keski-Pohjanmaan Osuuskauppa r.l.

Kannuksessa jäseniä liittyi heti perustamiskokouksessa runsaat kaksikymmentä. Toimikuntaan valittiin maanviljelijät Antti Isohanni, Erkki Ypyä, Matti Isohanni, Herman Hollanti ja Armas Annala. MTK:n valtuuskunta hyväksyi Kannuksen paikallisyhdistyksen jäsenyyden keskusliitossa ja vahvisti säännöt 6.6.1922.

Kevään 1922 paikallisyhdistyksiä perustettiin myös Lohtajalle. Toimikuntaan tulivat J. Leskelä, Hanhisalo, J. Ruotsala, Antti Hanhisalo, Eemeli Hirvi, Ilmari Kerola, Herman Kangas ja A. Perander. Runsaat kaksi vuotta aikaisemmin perustettu Sievin paikallisyhdistys kaipasi henkiin herättämistä. Järvikylän kansakoululla pidettiin tuottajakokous 27.4.1922.

Keski-Pohjanmaan Maatalo- ustuottajain Piiriliiton

perustava kokous pidetään ensi touko-
kuun 3 p:nä klo 6 ip. Kokolan suomalais-
Yhteislyseolla. Ohjelmasta on mai-
nittu jo aikaisemmin ja on se arvokas.
Kaikki paikallisyhdistykset lähettäkoot
edustajansa.

Pikku-uutisessa 27.4.1922 Keskipohjanmaassa kerrottiin, että piiriliiton perustava kokous pidetään Kokolan Suomalaisella yhteislyseolla toukokuun 3. päivänä klo 6 ip. Vihdoin 3.5.1922 kokoontui Kokolan Suomalaiselle yhteislyseolle joukko viljelijöitä varsinaiseen piiriliiton perustamiskokoukseen. Kokouksen

puheenjohtajaksi valittu Antti Salo Kälviältä teki selkoa siihenastisista perustamistoimenpiteistä. Pöytäkirjan teki konsulentti Heikki Tunkkari. Piiriliitto päätettiin perustaa Keski-Pohjanmaalle ja toiminta-alueeksi päätettiin Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran alue.

Mallisäännöt hyväksyttiin ja vahvistusta niille hakemaan valittiin toimikunta, johon tulivat maanviljelijät Antti Salo Kälviältä, Antti Manninen Kalajoelta, Juho Tilus Himangalta, Matti Kotila Toholammilta, sekä Heikki Tunkkari Vetelistä. Varamiehiksi Erkki Ypyä Kannuksesta, Viljami Kalliokoski Halsualta, Josua Ruotsala Lohtajalta, Alekski Kivelä Toholammilta ja johtaja Armas Poranen Kokkolasta.

Jäsenveroa, kuten jäsenmaksua silloin kutsuttiin, päätettiin paikallisyhdistyksiltä periä 40 prosenttia näiden saamista jäsenverotuloista. Keskusliitolle meneväksi jäsenveroksi päätettiin 25 prosenttia. Varoja piiriliitolle päätettiin lisäksi hankkia kääntymällä osuusmeijereiden ja muiden maanviljelijäin osuuskuntien puoleen sekä yleisellä keräyksellä.

Kokouksessa olivat edustettuina Kälviän, Lohtajan, Kannuksen, Vetelin, Sievin ja Himangan tuottajat. Himangalla ei vielä ollut paikallisyhdistystä, eikä myöskään Kalajoella. Molemmista valittiin kuitenkin edustaja toimikuntaan.

Maataloustuottajain Keskusliiton valtuuskunta hyväksyi Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain Piiriliiton jäsenekseen 14.7.1922 ja vahvisti samalla piiriliiton säännöt. Ensimmäisen pykälän mukaan piiriliiton alue oli sama kuin Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran alue ja sen kotipaikaksi määrättiin Kokkola. Toinen pykälä määrittä piiriliiton tarkoituksen: *"olla yhdyssiteenä sen alueella olevain maataloustuottajain paikallisyhdistysten kesken ynnä näiden ja Maataloustuottajain Keskusliiton välillä sekä kaikin tavoin edistää paikallisyhdistysten toimintaa."*

Näin Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain piiriliitto oli virallisestikin perustettu. **Asiallisena perustamisajankohtana voitaneen silti pitää helmikuun 28. päivää 1922.** Tuolloinhan Kokkolan kunnallispäivillä maakunnan talonpoikaisyhteisön avainhenkilöt yksimielisesti päättivät järjestön perustamisesta. Virallinen perustaminen ja sääntöjen vahvistaminen MTK:ssa olivat vain tuon päätöksen käytännöllinen seuraus.

Kokouksessaan 10.6.1922 toimikunta valitsi puheenjohtajakseen maanviljelijä, sittemmin taloustirehtööri Antti Salon Kälviältä ja varapuheenjohtajaksi maanviljelijä Antti Mannisen Kalajoelta. Salon puheenjohtajakausi jatkui peräti 26 vuotta, eli vuoden 1947 loppuun. Salo toimi myöhemmin myös keskusliiton valtuuskunnan eli johtokunnan jäsenenä vuosina 1930–1934.

"Sihteeriä ei varojen puutteessa toistaiseksi päätetty ottaa, vaan hoitaa sihteerin tointa väliaikaisesti puheenjohtaja jolle kirjeenvaihto osotetaan", kirjattiin ensimmäiseen pykälään. Uusien paikallisyhdistysten perustamista tai *"muutakaan huomattavampaa toimintaa ei päätetty kesäkiireiden takia ennenkuin vasta syksymmällä järjestää"*.

Yhteydet paikallisyhdistyksiin olivat vielä luomatta ja puheenjohtaja-sihteerin Salo käytti Keskipohjanmaata tiedotuskanavanaan. Lehti kertoi 8.8.1922, että piiriliiton toimikunnan mielestä tuottajatoiminta on saatava vilkkaaseen käyntiin syksyn aikana ja että uusia paikallisjärjestöjä ryhdytään perustamaan. Myös esitelmäkierron maakunnan pitäjiin oli luvissa. Paikallisyhdistyksiä kehoitettiin lähettämään piiriliiton toimihenkilöiden osoitteet "kirjeenvaihdon järjestämistä ja toiminnan vilkastuttamista varten."

Piiritoimikunta järjesti lokakuussa vuonna 1922 esitelmäkierron maakunnassa. Uusia paikallisyhdistyksiä perustettiin, heräteltiin henkiin horrokseen vaipuneita ja perustettiin uudestaan jo ennen perustettuja, mutta lopahtaneita yhdistyksiä.

Kalajoella perustettiin paikallisyhdistys 17.10.1922. Johtokuntaan valittiin maanviljelijä A. L. Manninen kokoonkutsujana, sekä kanttori O. Metsola ja maanviljelijä J. Laitala. Säännöt jäivät tuon kokouksen jäljiltä nähtävästi vahvistamatta, sillä Kalajoen yhdistys perustettiin uudelleen runsaat neljä vuotta myöhemmin 8.2.1927. Yhdistys hyväksyttiin jäseneksi keskusliittoon MTK:n valtuuskunnan kokouksessa 26.4.1927.

Myös Toholampi sai paikallisyhdistyksensä. Kunnantalolla 20.10.1922 kokouksessa päätettiin perustaa paikallisyhdistys kuntaan. Toimikuntaan tulivat maanviljelijä Matti M. Kotila kokoonkutsujana, jäsenenä E. V. Klemola, A. Kivelä, Leimo Jämsä, Väinö Määttälä, Sakri Pollari, Rikhardi Kallinen, Leimo Parhiala ja Otto Oikemus. "Päätettiin tämän vuoden ajalla pidettäväksi kyläkokouksia asian tunnetuksi tekemistä varten."

Himangan vuoro oli 22.10.1922. Kokoonkutsujana oli maanviljelijä J. Tilus ja muina jäseninä H. Boren, J. Seppä, J. Hekkala, Tuomas Pönttiö, J. Erkkilä, Matti Kuru, E. Ojatalo, ja Heikki Märsylä. Himankalaiset päättivät myös tehdä asiaa tunnetuksi jokaiseen kylään suuntautuvalla kyläkokouskierroksella. Toimikunnan huoleksi jäi sääntöjen vahvistuttaminen. Jäsenmaksuksi määrättiin 50 penniä peltohehtaarilta ja alimmaksi henkilömaksuksi viisi markkaa. Myös kunnallisvaaleihin osallistumisesta tuottajina keskusteltiin, samoin verotusperusteista.

Piiriliitolla oli täysi työ perustettujen paikallisyhdistysten hengissä pitämisessä. Ahkerimmin asialla oltiin Sievissä. Sievin paikallisyhdistys oli maakunnan paikallisyhdistyksistä ensimmäinen, eli runsaat kaksi vuotta ennen piiriliittoa perustettu. Jo tuolloin MTK hyväksyi ja vahvisti sen säännöt ja jäsenyyden keskusjärjestössä. Järvikylän yhdistys perustettiin 27.4.1922. Ja 19.10.1922 oltiin jo perustamassa yhdistystä Asemakylällä. Sievissä haluttiin perustaa yhdistyksiä eri kylille samaan tapaan kuin maamiessuorojakin.

Maataloustuottajajärjestötoiminta.

Sievin Kuntokylän kausakoululla

oli maataloustuottajain kokous t.f. 19 p:nä jossa esitelmöi maanvilj. Otto Laitinen talouspoliittisen järjestäytymisen rekityksestä. Esitelmän johdosta syntyi keskustelu ja päätettiin perustettavaksi maataloustuottajain paikallisyhdistys Sieviin. Valittiin väliaikainen toimikunta johon tulivat Niiskilän kylästä Matti Niiskilä, Emil Wallenberg; Siikalankylästä Ewante Kalliokoski, Jisakki Jisakkila; Järvi-Isä: Johannes Kaikkunen, Jaakko Leppälä; Haikola: Erkki Rauhala, Wiljam Korhioikoski; Yrjinkylä: Juho Koskinen, Juho Nio-aho; Sievi: rna Aino Alopæus, Zoonas Tuomaala; Kuntokylä: Lahja Kiviluoto, Zoonas Suhtala.

Toimikunnan koonkutsujaksi valittiin maanvilj. Erkki Rauhala Haikolasta. Kunnallisveroperusteita ei katsottu voitavan ehdottaa syystä, että veroituslautakunta oli jo pitänyt kokouksensa. Mieliä asiaan tärkeydestä oli innostunut ja lausuttiin varma vakaumus, että tämän järjestön jos minkään pitää elää Sievissä.

Aino Alopæus oli mukana Sievin toiminnassa 1920-luvun alussa. Keskipohjanmaa 21.10.1922.

Toimikunnassa lienee ollut ensimmäinen nainen maakunnan tuottajien johtotehtävissä: Sievin Vanhaltakirkolta toimikuntaan valittiin rouva Aino Alopæus. Alopæuksilla oli Vanhallakirkolla vankka maatila. Isäntä oli valtion metsien Kalajoen hoitoalueen aluemetsänhoitaja, joka ei paljoa joutanut tilanhoidosta huolehtimaan. Sen tarmokkaammin taloa asui Aino-rouva. Hän osallistui innolla myös yhteisten asioiden hoitoon, muun muassa meijeriä perustettaessa. Myös maataloudellinen ammattikoulutus oli hänen sydäntään lähellä. Toimikunnan kokoonkutsujaksi valittiin Erkki Rauhala Haikolan kylästä. "Mieliä asiaan tärkeydestä oli innostunut ja lausuttiin varma vakaumus, että tämän järjestön, jos minkä pitää elää Sievissä", lopetti Keskipohjanmaa kokousuutisensa.

Kannuksen kunnantalolla kokoustiin 21.10.1922. "Päätettiin herätettäväksi henkiin jo aikaisemmin Kannukseen perustettu p.y. joka ei tähän asti ole mitään toiminut. Sielläkin valittiin kokonaan uusi toimikunta. Lisäksi valittiin piirimiehet eri kylille, määrättiin jäsenmaksu ja hahmoteltiin loppuvuoden toimintaa kyläkokouksineen ja jäsenhankintoineen.

Lohtajalle kohennuskierros ehti 23.10.1922. Toimikunta valittiin sielläkin kokonaan uudestaan. Haluttiin turvautua maamiesseuran vetoapuun: "Ensimmäinen toimik. kokous päätettiin pidettäväksi perjantaina maamiesseuran syyskokouksen yhteydessä." Lohtajalaiset valitsivat myös "lehden asiamiehet", eli Maaseudun Tulevaisuuden levittäjät eri kylille.

Kälviällä pidettiin 24.10.1922 maataloustuottajain iltama, jossa esitettiin Maataloustuottajain Keskusliiton puolesta maataloudellisia eläviä kuvia. Väkeä iltamassa oli kohtalaisesti, mutta kokous päivällä täytyi jättää pitämättä. Toimikunta sentään saatiin koolle ja sen kokouksessa neuvoteltiin työohjelmasta, kuten kyläkokouksista ja jäsenhankinnasta. Myös Kälviällä valittiin kylille Maaseudun Tulevaisuuden asiamiehet.

Kokoukset jatkuivat vielä Kaustisella, Vetelissä ja Ylivieskassa. Kaustisen yhdistys perustettiin kokouskierroksen päätteeksi. Paikallisten yhdistysten elpynyttä toimintaa kuvasi myös Kannuksen tapahtumat. Jo muutaman päivän kuluttua herätyskokouksesta paikallisyhdistyksen toimikunta oli koolla ja valitsi puheenjohtajakseen ja rahastonhoitajakseen maanviljelijä Jalmari Leppäsen. Varapuheenjohtajaksi ja kirjuriksi valittiin maanviljelijä Sakri Kotila.

Kyläkokouskierros päätettiin aloittaa Hanhinevalla Otto Haapalehdon talossa. Kokous pidettiin sunnuntai-iltana 5.11.1922. Uusia jäseniä merkittiin lukuisasti. Jäsenten yhteinen peltohehtaarin määrä oli 135 ja jäsenmerkintää vielä jatkettiin. Seuraava kokous oli ilmoitettu pidettäväksi viikon kuluttua sunnuntaina Mutkalammilla Sanfrid Erkkilän talossa.

2.4 Mistä varat piiriliiton toimintaan?

Piiriliitto törmäsi arkipäivässään heti taloudellisiin vaikeuksiin. Taloutta ei ollut edes olemassa. Jäsenmaksutuloja ei vielä ollut kertynyt. Mistä rahaa toimintaa varten? Paikallisyhdistysten tasolla järjestötyötä tehtiin pitkään vapaaehtoisesti, mutta piiritasolla välimatkat aiheuttivat kustannuksia.

Piiriliitolla oli työntekijänä Antero Tanninen keväällä 1922, mutta mistä olivat varat palkkaukseen? Auttoiko pohjoinen naapuripiiriliitto vaiko itse MTK jaloilleen pyrkivää maakunnallisten järjestöjen kuopusta? Jälkimmäinen vaihtoehto on todennäköinen, sillä vielä paljon myöhemminkin keskusliitto osallistui toimihenkilöiden palkkaukseen piiriliittojen kamppaillessa talousvaikeuksien kanssa.

Kla 1 k. tj. 60 mm.

ESITELMIÄ

maataloustuottaja-

järjestöasiasta pitävät sihteeri A. Tanninen ja neuvoja S. Kallio-koski

Kalajoen k.k. nuorisoseuran talolla maanantaina huhtik. 24 p:nä,

Himangan k.k. n.s. talolla tiistaina huhtik. 25 p:nä,

Lohtajan k.k. n.s. talolla keskiviikkona huhtik. 26 p:nä,

Sievin Järvikylässä n.s. talolla torstaina huhtik. 27 p:nä.

Esitelmät alkavat kussakin paikassa klo 6 i.p. Maataloustuottajain paikallisyhdistyksen perustamiskysymys tulee samassa yhteydessä esille.

Toimikunta.

Esitelmiä maataloustuottajien järjestöasioissa pidettiin muun muassa nuorisoseurojentaloilla, Keskipohjanmaa 20.4.1922.

Paikallisyhdistysten perustamiskokoukset olivat usein yhteistilaisuuksia, joissa puhujina esiintyivät jonkin muun maataloutta lähellä olleen yhteisön konsulentit ja usein myös keskusliiton toimihenkilöt, joiden kuluista piiriliiton ei tarvinnut vastata.

Perustamiskokouksen päätöksen mukaisesti lähestyttiin rahanpyynnöllä ensimmäiseksi Keski-Pohjanmaan Osuuskauppaa. KPO oli kaukonäköisesti heti alussa perustettu lähes koko maakuntaa käsittäväksi, ja oli jo vakiinnuttanut taloutensa. Toimikunta pyysi KPO:n hallintoneuvostolta piiriliitolle 5 000 markan avustusta edellisen vuoden ylijäämästä. Tulokseen ei tuo pyyntö johtanut.

Seuraavaksi lähetettiin kiertokirje maakunnan osuusmeijereille, joilta pyydettiin 1 000 markan avustusta meijerien vuosivoitosta piiriliiton toiminnan tukemiseksi. Kirje oli ajoitettu niin, että meijerien alkutalvesta pidettävissä vuosikokouksissa voitaisiin sopia avustuksista.

Vain Kalajoen osuusmeijeriltä saatiin myönteinen vastaus. Meijerin vuosikokous pidettiin maaliskuussa 1923. Puhetta johti Juho Kärjä ja pöytäkirjan kirjoitti Alfred Ojala. Lyhyen pöytäkirjan seitsemäs pykälä kuului: ”Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain piiriliiton kiertokirje luettiin, jossa pyydettiin tuhannen markan avustusta Maataloustuottajain piiriliitolle. Osuusmeijerin jäsenet eivät voineet kokonaisuudessaan kannattaa pyyntöä, vaan päättivät antaa 500 markan lahja.”

Maakunnan vastakkaisella laidalla Vetelin Osuusmeijeri Sammon vuosikokous käsitteli avustuspyyntöä maaliskuussa 1923, mutta vuosivoiton pienuuden takia ei katsottu voitavan tällä kertaa suostua. Avustuksia Sampo kuitenkin jakoi; Keski-Pohjanmaan Maanviljelyskoulun kannatusyhdistykseen päätettiin liittyä 50 markan jäsenmaksulla viiden vuoden ajaksi. Edelle meni myös Punaisen ristin Naiskomitean avunpyyntö Saksan hätää kärsiville; tarkoitukseen myönnettiin 10 kiloa voita.

Kovin vähän saatiin ensimmäisessä varojen keräysyrityksessä. Vaatimattomalla 500 markan summalla tultiin toimeen lähes viisi vuotta, kuten piiriliiton sihteeri Lauri Toivola vuonna 1947 kirjoittamassaan 25-vuotishistoriikissa toteaa.

Maataloustuottajain Keskusliiton työ oli pysähtynyt vuoden 1918 melskeissä. Teoksessaan MTK ja Suomen maatalouspolitiikka Jouko Väänänen kirjoittaa:

”Vapausota ja sen aiheuttama ahdinkotila pakottivat talonpoikaisväestön keskittymään kokonaan muihin kysymyksiin kuin maatalouspoliittisen järjestön organisoimiseen. Monet niistäkin yhdistyksistä, jotka oli saatu käyntiin vuonna 1917, eivät jaksaneet jatkaa toimintaansa vuonna 1918 eivätkä sen jälkeenkään. Ne kuolivat pois. Olojen vakiintuessa toiminta oli aloitettava uudelleen.

Keskusliiton sihteerin I. H. Holman mielestä pysähtyneisyyden syynä vielä vuonna 1919 oli ” - - maatalouspoliittisen toiminnan uutuus ja toisena syynä jäsenverotuksen korkeus.” Kokous, jossa Holma arvionsa esitti, päättikin alentaa jäsenverotusta eli jäsenmaksuja.

Keskusliiton talous ei kuitenkaan riippunut pelkästään jäsenmaksuista. Alkuvuosina MTK:n talous rahoitettiin kannatussitoumuksilla, joita tehtiin maataloutta lähellä olevien liikelaitosten kanssa. Olipa MTK:n johdossakin jäseniä, joilla suurien tilojen ja kartanoiden omistajina oli varaa omiin kannatussitoumuksiinsa. Tästä kuitenkin seurasi, että jäsenhankinta jäi taka-alalle, mikä taas järjestön yhteiskunnallista painoarvoa ajatellen oli arveluttavaa. Vasemmistolehdet irvailivat tuottajajärjestöstä, johon tuottajat eivät välitä liittyä. Eikä aivan aiheetta.

1920-luvun alkuun mennessä oli kuitenkin saatu rakennetuksi organisaatio, joka kattoi miltei koko maan. Tosin se oli repaleinen ja toimivuudeltaan puutteellinen. Eivät edes kaikki piiriliitot olleet toimintakunnossa. Vuoden 1921 vuosikertomuksessa MTK:n johtokunta tunnusti, että vaikka piiriliittoja oli teoriassa 14, niitä tosiasiallisesti oli vain 10. Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan piiriliitot eivät näet olleet toiminnassa, Keski-Pohjanmaan piiriliitto perustettiin vasta vuonna 1922 ja Etelä-Karjalaan ei piiriliittoa ollut vielä edes yritetty perustaa. Silti Etelä-Karjalalla oli edustaja liittoneuvostossa. Myös Keski-Pohjanmaalta oli lisä- eli asiantuntijajäsen valtuuskunnassa vuodesta 1919.

Vuonna 1921 paikallisyhdistyksiä oli perustettu 242, mutta niistä oli toimivia vain puolen verran, eikä jäsenistön määrää tiedetty edes summittaisesti. Vaikka tuottajajärjestö oli talonpoikaisjärjestö, vain pieni osa talonpoikaisväestöstä tunsikin sen siinä määrin omakseen, että olisi liittynyt sen jäseneksi. Kaikkialla ei edes tiedetty, että tällainen järjestö oli olemassa. Alkuvuosina toiminta keskittyikin pääasiassa keskusliiton liepeille ja jonkin verran piiriliittoihin, mutta paikallisosastoissa oli hiljaista.”

Niukka talous suitsitti Keski-Pohjanmaan piiriliiton ensi askeleita. Maakunnassa ei ollut sellaisia mahdollisuuksia toiminannon rahoitukseen kuin keskusliitolla ja joidenkin vauraampien maakuntien piiriliitoilla. Eihän maakunnan suurin osuuskunta KPO:kaan, joka tuolloin runsaalta kahdelta kolmannekseltaan oli maanviljelijäin hallinnassa, kallistanut korviaan piiriliiton avunpyynnölle.

Edunvalvonnan silloisiin avainkohtiin vaikutettiin mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan. Maaliskuussa 1923 Kannuksen majatalossa pidetyssä kokouksessa piiriliiton toimikunta pohti uusittavana olevaan tielakiin liittyviä kysymyksiä, joihin keskusliitto oli pyytänyt kannanottoa. Toimikunta esitti kantanaan, että valtion pitäisi ottaa haltuunsa kaikki paikkakunnalta toiselle johtavat, yleistä liikennettä välittävät tiet ja kaikki yleiset paikallistiet olisi otettava kuntain huostaan.

Koko maata käsittävään kokoukseen piiritoimikunta lähetti puheenjohtajansa Antti Salon Kälviältä ja maanviljelijä Antti Kivelän Toholammilta. Tienteko- ja kyyditysvelvollisuus muodostivat tuolloin vielä melkoisen erityisrasituksen maanviljelijöille.

Piiritoimikunta kokousti Kokkolassa 20.12.1923. Sen kulusta Kokkola-lehti kertoi: ”Koska valtion tulo- ja omaisuusvero eri kunnissa Keski-Pohjanmaalla eri tavalla rasittaa maataloustuottajia, niin päätti piiritoimikunta koettaa yhdenmukaistaa tätä verotusta. Asiasta lähetetään kiertokirje paikallisille yhdistyksille ja kuntain valitsemien lautakuntain jäsenille. Uuden Maanviljelijäin kauppa O.Y.:n perustamista Keski-Pohjanmaalle ei pidetty suotavana. Päätettiin lausua KPO:n hallintoneuvostolle toivomus, että se alkaisi kehittää ja järjestää osuuskaupan maatalousosaston toimintaa niin, että se kykenisi tyydyttämään ja täyttämään maanviljelystuotteiden, tarvikkeiden ja koneiden kauppaa.”

Maaseudun tulevaisuuden levikin lisäämiseksi piiriliiton alueella käännyttiin paikallisyhdistysten puoleen. Pidettiin näet välttämättömänä, että tilaajamäärä saadaan moninkertaistumaan. Kannatussitoumusten kerääminen piiriliiton alueella päätettiin toimittaa vuoden 1924 alusta. Piirijärjestö kiinnitti huomionsa myös pitäjien epäyhtenäiseen verotukseen.

Varainhankintaa tehostaakseen MTK oli kehottanut piiriliittoja hankkimaan alueellaan kannatussitoumuksia koko järjestön toiminnan rahoittamiseksi. Sitoumusten tuotosta se lupasi piiriliitoille puolet. Vielä toukokuussa 1927 Kokkola-lehti, samalla kun luetteli eri piiriliittojen keräämiä avustussummiä, totesi: ”Keski-Pohjanmaan piiristä ei tullut penniäkään.” Vuoden kuluttua lehti julkaisi uuden luettelon ja kysyi: ”- - luettelosta ei näy Keski-Pohjanmaan nimeä. Mistähän tämä johtunee?”

Pää lahjoituksille oli kuitenkin aukenemassa. Samaan aikaan kun lehti asiaa ihmetteli, kokoontuivat ”manttaalimiehet” Vetelissä ja päättivät lahjoittaa kassastaan paikallisyhdistykselle 50 markan

kertakaikkisen avustuksen ja piiriliitolle sekä keskusliitolle molemmille 500 markkaa. Veteliläisten avaus selittynee sillä, että silloinen piiriliiton sihteeri, veteliläinen Otto Torppa oli keskeinen vaikuttaja myös kotipitäjänsä päätöksenteossa. Manttaalikuntien lahjoitukset muodostivatkin pitkäksi aikaa piiriliiton säännöllisimmän tulolähteen, joskin niitäkin rahoja oli muistettava jatkuvasti anoa.

Lehtien palstoilla kehoitettiin viljelijöitä muistamaan järjestön määräaikaiskokoukset. Niinpä Kokkola-lehti kertoi 16.1.1923 edessä olevasta Kälviän maataloustuottajain vuosikokouksesta: *"Kokous on erittäin tärkeä, silloinhan päätetään kaikki vuosikokoukseen kuuluvat asiat ja lisäksi verotuskysymys. Kehoitamme näin ollen kaikkia maamiehiä lukuisasti saapumaan tähän kokoukseen. Myöskin tukimiesten tulisi poistaa unet silmistään ja jokainen heistä saapua tähän kokoukseen."*

2.5 Hallaisia vuosia 1920-luvulla - jatkuuko toiminta?

Halla verotti raskaasti keskipohjalaista maataloutta kesällä 1923. Kylmä ja sateinen kevät hidasti toukotöitä. Elokuussa kahteen otteeseen käynyt halla tuhosi viljan ja perunankasvun maakunnassa lukuun ottamatta merenrantaa sekä jokien ja järvien rantapeltoja.

Syyskuun lopulla 1923 Kokkolassa Maanviljelysseura ja Maataloustuottajain piiriliitto järjestivät yhdessä kokouksen maakuntaa kohdanneiden hallavahinkojen takia. Kaikki alueen kunnat olivat edustettuina. Piiriliiton puheenjohtaja Antti Salo avasi kokouksen todeten maakuntaa kohdanneen onnettoman kadon ja sen seuraukset. Hän kehotti keskipohjalaisia, kuten ennen Saarijärven Paavo, kestävästi vastoinkäymiset ja keksimään keinoja tilanteesta selviytymiseksi.

Vaasan läänin maaherra Bruno Sarlin osallistui kokoukseen. Hän oli tutustunut pitäjien hallatuhoihin. Hänen mukaansa kato oli täydellinen Lestijärvellä, Halsualla ja Perhossa. Sen sijaan Kaustisella ja Vetelissä saadaan jotakin. Tosin Vetelissäkin hän oli saanut maistaa uutisleipää, jossa oli mallasmainen ja kitkerä maku. Halsualla hänelle oli kerrottu, että siellä halla oli tehnyt vielä pahempaa jälkeä kuin 1860-luvun suurina kuolonvuosina. Elossa oli tuolloin vielä ihmisiä, jotka muistivat nuo ajat.

Maanviljelysseuran arvion mukaan kaikista viljoista saatiin joko huono sato, melkein kato tai täysi kato. Samoin perunasta Kalajokea, Kokkolaa ja Veteliä lukuun ottamatta, joissa yllettiin keskinkertaista huonompaan satoon.

Maanviljelijä, kansanedustaja Viljami Kalliokoski alusti kysymyksen, mihin toimenpiteisiin olisi ryhdyttävä kadon myötä. Hän totesi, että "vaikka hallaa ei olisi ollutkaan, olisi aika ollut maamiehelle ahdas. Nyt on lisäksi siemenvilja menetetty ja koko vuoden leipä ostettava." Luoton tarve oli suuri, sen suhteen tarvittaisiin erikoisjärjestelyjä. Valtion mukaantulo hätäaputoita järjestämällä olisi välttämätöntä.

Kokkola-lehden mukaan hallalta säästyneille viljelijöille annettiin "moraalinen velvoite" jättää siemeneksi kaikki itämiskykyinen vilja. Nälkään ei tarvitsisi kuolla, leipäviljaa kyllä olisi saatavilla, kunhan rahoitus järjestyy.

Kokous keskusteli myös maatalouskiinteistöjen taksoituksista. Oman taustansa pohdinnoille toi kato. Tuottajien puolesta kysymyksen alusti piiritoimi kunnan jäsen Matti M. Kotila Toholammilta:

Kahtena edellisenä vuonna ovat perusteet olleet 600–800 markkaa hehtaarilta. Tänä vuonna on asia toisenlainen. Halla on tehnyt tuhojaan, joten se vähäinen voitto joka saadaan ensimmäisen luokan pellolta, menee tappioihin toisen ja kolmannen luokan pelloilla. Kun laki määrää pinta-alan verotettavaksi, olisi se tänäkin vuonna tehtävä. Kun Keski-Pohjanmaan kunnissa on vain vähän palkkaa nauttavia veronmaksajia, kohdistuisi pinta-alojakin verottamalla verotus tasaisesti.

Hehtaari tuotoksi alustaja esitti seuraavat: ensimmäisen luokan pelto 300 markkaa, toisen luokan pelto 200 markkaa ja kolmannen luokan pelto 100 markkaa hehtaarilta. Keskustelussa tuotiin esille monenlaisia seikkoja ja yleensä ehdotusta kannatettiin. Keskustelu jäi vastaukseksi kysymykseen.

Katokokouksen oli kutsunut koolle Keski-Pohjanmaan maanviljelysseura, mutta tuottajain piiriliiton edustajat olivat kokouksen kulussa näkyvästi esillä. Myös MTK oli tavallaan mukana. Vuonna 1922 ensimmäiseksi kaudekseen eduskuntaan valittu kansanedustaja Viljami Kalliokoski, toimi MTK:n valtuuskunnan neuvottelevana eli lisäjäseneinä. Pääministeri Kallio oli myös saanut kutsun, mutta hän ei hallituskiireiltään tänne ehtinyt.

Keskipohjanmaa-lehdessä julkaistiin 1920-luvulla alakertana Maatalousosastoa. Siihen kirjoittivat pääasiassa neuvontajärjestön, maanviljelysseuran toimihenkilöt. Nimimerkki Agraari arvioi 23.1.1923 tuottajajärjestöä ja antoi omalta osaltaan potkua eteenpäin.

Kirjoittaja kuvasi ensin työväen järjestäytymistä ja Suomen Ammattijärjestön voimaa, virkamiesjärjestön juuri päättyneitä onnistunutta voimannäyttöä palkkojen nostamiseksi ja jatkoi:

”Maamme pääelinkeinoväestö, maatalousväestö, on tässä suhteessa kulkenut toisista elinkeinoluokista jälessä. Vasta painavien syiden pakottamana on maatalousväestömme alkanut talouspoliittisen yhteenliittymisensä. Maatalousväestömme on yleensä kautta aikojen tyytynyt siihen kohteluun, mitä toisten elinkeinoluokkien taholta on sitä kohtaan suvaittu osoittaa. Se tyytyi siihen silloinkin, vaikka yhteiskunnan taholta tarkalleen määriteltiin, kuinka monta grammaa päivässä se saa kuluttaa niistä antimista, mitä se raskaan raadannan kautta kykeni pelloltaan saamaan, maksaen samalla tuotantonsa ylläpitämiseksi tarvitsemistaan teollisuustuotteista y.m. tarvikkeista vapaasta kaupasta muodostuvan hinnan mukaan.

Lopulta on kuitenkin olosuhteisiinsa tyytyväisen ja rauhaa rakastavan maatalousväestönkin ollut pakko, muitten esimerkkiä seuraten, liittyä yhteen ja muodostaa oma talouspoliittinen rintamansa. Tällaisena, valtiollisista puolueista vapaana, talouspoliittisena järjestönä maassamme on jo muutamia vuosia toiminut maataloustuottajain liitto.

Talouspoliittinen järjestäytyminen maatalousväestömme keskuudessa on tapahtunut hitaasti, mutta varmasti. Tällaiseen hitaaseen järjestäytymiseen on ollut omat syynsä. Maatalousväestö asuu muihin elinkeinoluokkiin verrattuna hajallaan eri puolilla maata. Näin ollen tulee järjestöyön tunnetuksi tekeminen viemään runsaasti aikaa, kun lisäksi vielä ottaa huomioon sen, että maatalousväestö yleensä pysyttelee kotikonnuillaan eikä ole niinkään harrasta kokoustilaisuuksissa käymään. Suuri joukko maatalousväestömme on myös verrattain välinpitämättömyyden kotoisten asiain ulkopuolisista seikoista. Heistä on samantekevää hoidettiinpa yhteiskunnallisia ja valtiollisia asioita miten tahansa. Toiset taas puoluekiihkon sokaisemina eivät jaksakaan käsittää sitä, että talouspoliittiset kysymykset ja yleensä taloudelliset edut maatalousväestöllä ovat yhteiset, omistipa sitten sen tai tämän puoluekatsantokannan. Toisten elinkeinoluokkien taholla käsitetään taloudelliset kysymykset ja edut paremmin yhteisiksi, eikä niin ollen anneta puolueseikkojen olla yhteistä rintamaa heikentämässä.

Maatalousväestönkin olisi jo aika taloudellisissa kysymyksissä liittyä lähemmäs toisiaan. Välinpitämättömyys toiselta puolen ja puoluekiihkoisuus toiselta puolen olisi jätettävä syrjään silloin kun on kysymyksessä maatalouden ja maatalousväestön yhteiset edut ja yleensä taloudelliset kysymykset. Muiden elinkeinoluokkien esimerkkiä seuraten liittykäämme siis, puolueisiin katsomatta, yhteen viimeistä miestä myöden. Tehkäämme maataloustuottajain liitosta sellainen voimakas talouspoliittinen järjestö, joka jo jäsenmäärältäänkin osoittaa, että se on pääelinkeinoväestön järjestö tässä maassa. Kun me näin teemme, niin silloin on myöskin varmaa, että maatalouden tärkeät edut tulevat tässä maassa oikealla tavalla valvotuksi.”

Kitkerää oli "Agraarin" arviointi, mutta epäilemättä hän väkensä tunsi.

Huhtikuussa 1924 nimimerkki A.S. [Antti Salo], piiriliiton puheenjohtaja kirjoitti Keskipohjanmaahan artikkelin, *Onko maataloustuottajain järjestötoimintaa jatkettava Keski-Pohjanmaalla*.

Hän kuvaili vaikeaa tilannetta tuottajatoiminnassa: Piiriliitto oli toiminut Kalajoen meijerin 500 markan avustuksen varassa. Sillä ei kuitenkaan voitu palkata "vakinaista miestä", joka kävisi paikallisyhdistyksissä toimintaa järjestämässä. Niinpä niiden toiminta oli "jokseenkin nukuksissa", eikä jäsenmaksuja ollut kerätty. Katovuoden takia ei ollut myöskään haluttu viljelijöitä rasittaa aktivoimalla paikallisyhdistyksiä jäsenkeräykseen, jolloin ehkä olisi voitu sihteerikin palkata.

Kuitenkin jos ei ole paikallisyhdistyksiä, ei sääntöjen mukaan voi olla piiriliittoaakaan, joten sen toiminnan täytyisi kirjoittajan mukaan lakata. Piiriliitto oli kuitenkin ollut edustettuna keskusliiton valtuuskunnassa, liittoneuvostossa ja pienviljelijävaliokunnassa. Se oli myös tehnyt hiljaista työtä maakunnan viljelijöiden hyväksi antamalla lausuntoja ja erilaisia suosituksia päätöksentekijöille.

Erikoisesti puheenjohtaja oli huolissaan siitä, että jos pienviljelysvaltaisen maakunnan piiriliitto jää keskusliiton toiminnasta pois, pienviljelijänäkemys MTK:ssa vähenee verrattuna suurten ja keskisuurten tilojen asioista huolehtimiseen. Kirjoittaja päätyikin vetoamaan maakunnan viljelijöihin tuottajatoiminnan tehostamiseksi ja jatkamiseksi.

Piiriliiton edellisessä, ensimmäisessä vuosikokouksessa 10.2.1923, oli lausuttu toivomus, että voitaisiin palkata "lyhyemmäksi ajaksi sihteeriksi, joka kävisi paikallisyhdistysten toimintaa järjestämässä."

16.4.1924 pidetyn vuosikokouksen pöytäkirjan tekikin piiritoimikunnan ulkopuolinen sihteeriksi, kaupanhoitaja Erkki Anttila, sittemmin Hankkijan Kokkolan konttorin johtaja. Avaussanoissaan puheenjohtaja kertasi syitä, "joiden vuoksi niin piiriliiton kuin paikallisosastojenkin toiminnan jatkaminen on erittäin suotavaa."

Kokous keskusteli varojen hankkimisesta toimintaa varten, mutta "epäsuotuisan ajan vuoksi jätettiin kysymysten ratkaisu ensi syksynä pidettävään kokoukseen". Samoin kysymys toimihenkilöiden matka- ja päivärahoista, sekä erovuoroisten vaali jätettiin syksyyn. Erovuorojärjestys kuitenkin arvottiin ja tehtiin esitys piiritoimikunnan jäseniksi. Myös tilit edelliseltä vuodelta hyväksyttiin.

Piiriliiton silloisten sääntöjen mukaan pidettiin vain yksi sääntömääräinen kokous, vuosikokous. Sen pitoaika oli helmikuu, ja oltiin jo toukokuun puolivälissä. Se, että vuosikokouksen pito nyt oli ajautunut kesän päälle ja että kokouksen eräitä avainpäätöksiä lykättiin johonkin syksyllä pidettävään kokoukseen, kieli siitä, että paikallisyhdistysten toiminta ei ollut lähtenyt käyntiin, mikä tietysti heijastui piiriliiton toimintaan. Anttilan työjakso oli tarkoitettukin vain lyhyeksi määräajaksi. Silti hänet valittiin puheenjohtajan varamieheksi MTK:n liittoneuvoston kokoukseen.

Erovuoroiset piiritoimikunnan jäsenet A. Salo ja H. Tunkkari ehdotettiin valittavaksi uudelleen. Varajäsen, johtaja A. Poranen samoin, mutta Svante Kalliokosken tilalle ehdotettiin valittavaksi maanviljelijä Antti Isohanni Kannuksesta ja uudeksi varajäseneksi maanviljelijä O. Käsälä Kaustiselta.

Kokkolan uutisen loppukaneetti "Kokouksessa oli kourallinen osanottajia" kuvasi hyvin puheenjohtajan huolenaiheita.

Maanviljelystiedustelu osoitti, että tilakoko Keski-Pohjanmaalla kylläkin erosi vertailuläänien tilojen kokorakenteesta, joskaan ei niin näkyvästi kuin erot omistussuhteissa. Olipa 1–5 hehtaarin, eli varsinaisten

pientilojen suhteellinen osuus Keski-Pohjanmaalla pienempikin kuin vertailuläänissä. Toisaalta kartanot ja suurtilat Keski-Pohjanmaalta puuttuivat kokonaan.

Järjestäytymisen kannalta ratkaisevampaa lienee kuitenkin ollut se, että eteläisemmässä Suomessakin järjestäytyttiin aluksi suuremmilla tiloilla, joilla siitä toivottiin löytyvän apua sikäläisiin ongelmiin. Sielläkin järjestäytyminen maatilojen niissä kokoluokissa, jotka Keski-Pohjanmaalla olivat vallitsevia, oli myöhäsyntyisempää. Tilakokoakin tärkeämpi oli kuitenkin yhteiskunnallinen ilmapiiri. Siinä Keski-Pohjanmaa erosi ratkaisevasti Etelä-Suomen kärjistyneistä vastakkainasetteluista.

[Elokuussa 1925 Kokkola-lehti](#) julkaisi kaksi artikkelia, joissa se tarkasteli MTK:n asemaa kansainvälisessä maataloustuottajien kokouksessa. Lehden mielestä järjestö oli kotimaassa ja myös ulkomaisissa yhteyksissään nopeasti saavuttanut aseman, joka oli merkittävä yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Tuottajajärjestön perustaminen oli selkeästi Etelä-Suomen suurten maatilojen tarpeista lähtenyt ja aluksi pitkälle työnantaja-ajatteluun pohjautuva. Vei aikansa ennen kuin huomattiin, että valtaosa MTK:n toimintakentästä oli kuitenkin yhteistä niin suurille kuin pienemmillekin tuottajille. MTK:ssa kyllä heti alussa tunnettiin huolta pienempien tilojen mukaan saannista ja niiden erityistarpeista huolehtimisesta. Sitä varten keskusliiton toimielimiin perustettiin pienviljelijävaliokunta, jossa Keski-Pohjanmaalta oli edustus heti piiriliiton perustamisesta lähtien.

Vuoden 1926 lopulla piiriliiton sihteerin tointa ryhtyi hoitamaan maanviljelijä Otto Torppa Vetelistä. Hänellä oli takana kymmenvuotinen maatalousneuvojan työskä Keski-Pohjanmaan maanviljelysseurassa. Saman vuoden helmikuun alusta oli käynnistetty taas uusi kokoussarja alueen kunnissa. Osaksi se suuntautui pitäjiin, joihin oli paikallisyhdistys jo perustettu, mutta menttiin tuntemattomalle maaperälle perustamaan uusia paikallisyhdistyksiä.

Kokkola-lehden 11.2.1926 mukaan oli "esitelmä- ja kokoustilaisuuksia kuluvalle viikolla pidetty [useissa paikoissa](#)". Lehden useissa numeroissa oli uutisia tulossa olevista ja jo pidetyistä kokouksista. Nyt menttiin pitäjien kaikille kylille, toisin kuin aikaisemmin, ja valittiin kyläkulman edustajat herättelemään ennestään olevaa yhdistystä tai perustamaan uutta.

Henkiinherättämistoimikuntia valittiin tuon kierroksen aikana jokseenkin kaikkiin niihin pitäjiin, joihin paikallisyhdistykset oli jo aikaisemmin perustettu. Kälviällä sen kokoonkutsujaksi valittiin piiriliiton puheenjohtaja Antti Salo. Vetelissä vastaava luottamus osoitettiin piiriliiton tulevalle sihteerille Otto Torpalle, joka kuusi vuotta aikaisemmin lähetti yhdistyksen perustamisasiakirjat MTK:n hyväksyttäväksi. Kaustisella toimikunnan vetäjäksi nimettiin Otto Käsälä, joka pari vuotta aikaisemmin oli valittu piiritoimikunnan varajäseneksi.

Menttiin kuitenkin sotavuosien yli, ennen kuin uusia yhdistyksiä saatiin perustetuksi.

Sisällys

3 Vuoden 1929 talouslamasta sotavuosiin.....	1
3.1 Laman ja tullimuurien puristuksessa	1
3.2 Kuka rahoitti tuottajaliiton toiminnan 1930-luvulla?	3
3.3 Järjestötyötä sodan varjossa vuosina 1939–1944	7

3 Vuoden 1929 talouslamasta sotavuosiin

3.1 Laman ja tullimuurien puristuksessa

1920-luvun lopun maailmanlaajuinen lama vain syveni uuden vuosikymmenen alkaessa. Lama aiheutti työttömyyttä, tuotteiden hintojen laskua ja sitä kautta maksuvaikeuksia varsinkin velkaantuneille talouksille. Metsänomistajien järjestäytymättömyys oli helppo pala puutavarayhtiöille, jotka käyttivät talonpojan ahdinkoa hyväkseen. Vauraitakin sukutiloja joutui pankkien omistukseen mitättömästä velasta, jos koron hoitamiseen ei löytynyt määräaikana käteistä rahaa.

Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton aluetta pula sivusi siten, että alueen eteläosissa sen kärjistyneimpiä muotoja, pakkohuutokauppoja, ei juuri esiintynyt. Sen sijaan pohjoisimmissa pitäjissä maatiloja myytiin konkurseissa, joita velkojat melko vähäisistäkin saatavista hakivat. Ulottuipa pula-ajan kansannousu eli Nivalan konikapinakin osittain liiton alueelle.

Lokakuussa 1930 tuottajaliiton johtokunta valtuutti jäsenensä Viljami Kalliokosken "täysin valtuuksin" edustamaan tuottajaliittoa, joka yhdessä Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton kanssa meni eduskunnan, hallituksen ja pankkien keskusrahallaitosten puheille vaatimaan korkokannan alentamista.

Käteisen rahan pulaa yritettiin helpottaa kaikin keinoin. Niinpä tuottajaliitto ehdotti kunnille, että köyhäinhoitoon tarvittava vilja laskettaisiin veronlyhennykseksi viljan luovuttajalle. Myös varsinaisten kunnanverojen maksuun viljaa käytettiin. Vuoden 1930 vuosikertomuksessa todettiin maataloustuotteiden hinnan laskeneen katastrofaalisesti, mutta johtavan samalla pulan kautta terveempään suuntaan.

Toukokuussa 1931 johtokunta pohti talouslaman luottokysymystä, ja päätyi ehdottamaan säästöpankkien, osuuskassojen ja kuntien yhteistä toimikuntaa auttamaan hätään joutuneita. Samalla paikallispankkeja kehoitettiin kohtelemaan varovasti koronmaksussaan myöhästyneitä. Syyskuussa johtokunta esitti "tasoitusta", eli palkkojen alentamista palvelusväen marraskuussa alkavalle palkkauskaudelle. Vuoden 1932 veroperusteita ehdotettiin alennettavaksi 10 prosenttia pinta-alaverotuksen osalta ja 10–30 prosenttia oman työn arvon osalta. Kunnat noudattivatkin pitkälle näitä suosituksia.

[Lokakuussa 1931 tuottajaliitto järjesti aluekokoukset](#) Kannuksessa, Vetelissä ja Ylivieskassa. Niissä puhuneen Antti Salon mukaan maatalouden vaikeudet johtuivat tekniikan kehityksen mukanaan tuomasta ylituotannosta. Ylituotanto oli kuitenkin vain laman kääntöpuoli ja johtui pitkälle siitä, että suomalaisten maitotaloustuotteiden päämarkkina-alueella Englannissa ja varsinkin Saksassa oli miljoonia työttömiä, jotka eivät kyenneet ostamaan voita ja juustoa.

Noissa kokouksissa pula-ajan syntipukeiksi nimettiin myös kunnat, joiden "holtiton rahankäyttö" olisi useimpien mielestä saatava kuriin. Erityisesti köyhäinhoito ja sen varojen väärinkäyttö olivat silmätikkuna. Tällä kokouskierroksella Matti M. Kotila kuitenkin osoitti, että ilman lainsäädännön muuttamista ei kuntien menoja voida merkittävästi supistaa. Alakansakoulu hänenkin mielestään olisi voitu muuttaa supistetuksi

kouluksi. Ylivieskan kokous lukikin madonluvut kansakouluille, joita "oli paljon ja niissä opettajia aivan liikaa". Kokouksen mielestä kuntien taloutta oli muutenkin keinotekoisesti paisutettu.

Tuottajaliitto päätyi lausunnossaan myös kannattamaan aloitetta, jonka mukaan työnantajan velvollisuus oli periä ennakkoon veroa maksamastaan palkasta. Katsottiin, että juuri saamatta jääneet verotulot olivat yksi syy kuntien rahavaikeuksiin.

Kokkolassa 31.8.1932 pidetyssä neuvottelukokouksessa Viljami Kalliokoski palasi kunnallistalouden vaikeuksiin ja totesi, että pula ei niinkään ole niihin syynä, vaan kunnallistalouden heikko hoito ja kunnille sysätyt uudet tehtävät, joihin ei ole osoitettu riittävästi varoja.

Keskipohjalaisen maatalouden päätuote, maito, ja sen jalosteet olivat hintakehityksessään maailmanmarkkinoiden armoilla. Tärkeimpänä vientiartikkelina voi oli 1920-luvulla vallannut paikkansa Saksan ja varsinkin Englannin markkinoilla. Vientihintojen kehitys aina vuoteen 1928 oli kohoava. Sitten alkanut alamäki jatkui vuoteen 1934, jolloin vientivoista saatiin vain 49 prosenttia vuoden 1928 hinnasta.

Viennin pääkohteet Saksa ja Englanti nostivat rajoilleen tullimuurin lamalta suojautuakseen. Sen yli kiipeäminen laski voin ja juuston hintaa, mikä näkyi tuottajan tilissä alentuneena maidon hintana. Tämä johti maidon tuotannon vähenemiseen. Kirjanpitoiltojen yhteenvedot osoittivat usean sadan markan tappioita lypsylehmää kohti vuodessa.

Piiriliiton syyskokouksessa 28.10.1931 esiteltiin keskusliitonliiton toimenpiteitä maatalouden suojaamiseksi tullien ja vientipalkkioiden avulla. Joulukuussa 1931 maataloustuottaja- ja meijeriliittojen edustajat päättivät Kuopion kokouksessa toimenpiteistä vientipalkkion saamiseksi voille ja juustolle. Mukana olivat johtokunnasta maanviljelijä J. H. Pakkala ja Hankkijan Kokkolan toimiston johtaja Armo Aron.

Helmikuussa 1932 Pakkala selosti johtokunnalle palkkiohankkeen sen hetkistä vaihetta. Sitä koskevassa eduskunta-aloitteessa esitettiin Pohjois- ja Itä-Suomessa tuotetulle voille kahden markan ja juustolle markan palkkiota kilolle. Hanketta ajavaan toimikuntaan nimettiin liiton edustajaksi maanviljelijä Heino Tavasti.

Myös Suomi oli nostanut rajoilleen viljatullin suojaamaan kotimaista tuotantoa. Se oli kuitenkin kaksiteräinen miekka, joka puri myös omia nostamalla viljan hintaa niille viljelijöille, jotka eivät olleet omavaraisia, kuten usein Pohjois- ja Itä-Suomen maidontuottajat.

Osittain viljatullin aiheuttamia hinnannousuja, mutta myös pitkiä kuljetusmatkoja kompensoimaan tarkoitettu voin ja juuston valmistuspalkkiohanke eteni eduskunta-aloitteeksi, mutta ei saanut riittävää kannatusta. Vasta kun MTK teki samaan tarkoitukseen tähtäävän aloitteen koko maata kattavasta vientipalkkiosta, aloite sai riittävästi poliittista voimaa taakseen ja hyväksyttiin laiksi vuoden 1932 lopussa.

Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan liittojen yhteisessä neuvottelussa Kokkolassa elokuussa 1932 käsiteltiin lakia, jolloin pöytäkirjaan merkittiin: "... ei ole tällöin asetettava poikkiteloin hallituksen esitykseen nähden, mutta samalla on vaadittava kaukana vientisatamista oleville seuduille hyvitystä esim. rahtitasoitusten muodossa."

Kokous olisi mielellään nähnyt oman aloitteensa etenevän laiksi, koska se "etupäässä tukisi niiden seutujen viljelijöitä, jotka eivät hyödy sokeri- ja viljatulleista ja saavat maksaa vielä esim. vientivoista paljon korkeammat rahat".

Voin ja juuston pohjoiseen rajattu vientimaksuhanke lienee varhaisimpia yrityksiä saada Pohjois-Suomessa tuotetuille maataloustuotteille oma alueellinen hinnoittelu. Vaikka se ei sellaisenaan toteutunutkaan, se epäilemättä oli yhtenä päänavaajana myöhemmälle alueelliselle hinta-ajattelulle.

Vuonna 1937 tuottajaliitto antoi lausunnon Keski- ja Etelä-Pohjanmaan maatalouskerhopiiriliittojen aloitteesta maksaa viljelyspalkkiota [sikurijuurelle](#), jota oli viljelty Keski-Pohjanmaalla saakka. Tarkoitus oli saada tuontisuojusta niin vahva, että tuonnista voitaisiin luopua kokonaan. Tämä toteutunut tukihanke oli lajissaan ensimmäinen alueellisen tuen muoto.

Voin ja juuston hinnan tukialoite lienee ollut tärkeä välietappi myös pohjoisen Suomen tuottajaliittojen yhteistyössä, joka jatkui Pohjois-Suomen valiokuntana. Yhteisten etujen lisäksi oli toinenkin yhdistävä tekijä henkilötasolla, joka teki yhteistyöstä luontevan. Lähes koko 1930-luvun ja puoliväliin seuraavaa vuosikymmentä liitoilla oli yhteinen toiminnanjohtaja, maatalousteknikko Svante Kalliokoski. Hänellä oli luonnollisesti näköalapaikka yhteistyön mahdollisuuksiin. Hän varmasti tunsikin nekin aiheet, joita ei kannattanut nostaa yhteiselle kokouspöydälle liian voimakkaasti eri suuntiin vetävien intressien takia.

Lama ei kouraissut vain perustuotantoa. Maakunnassa oli juuri laskukauden alussa rakennettu uusia meijereitä ja korjattu vanhoja. Pulan tullessa elettiin suurien rakennusvelkojen, korkojen, laskevien tuotehintojen ja vähenevien maitomäärien välissä. Vuodesta 1931 vuoteen 1935 meijereihin tuodun maidon määrä väheni Keski-Pohjanmaan meijeriliiton alueella 30 prosenttia.

Maaliskuussa 1933 tuottajaliiton johtokunta tarkasteli pahaksi käynnyttä tilannetta ja ehdotti Keski-Pohjanmaan meijeriliitolle yhteisen toimikunnan perustamista sekä keinojen etsimistä eräiden meijerien pelastamiseksi suoritus tilaan joutumiselta. Edustajikseen toimikuntaan se nimesi puheenjohtaja Antti Salon, kansanedustaja Viljami Kalliokosken ja johtaja Armo Aron. Toimikunta perustettiin ja se neuvotteli yhdessä meijerien ja velkojen kanssa erilaisista velkajärjestelyistä ja akordisopimuksista. Pahimpiin tapauksiin saatiin apuun valtiovaltakin.

Laman aiheutti ylilyöntejäkin. Joulukuussa 1932 tuottajaliiton johtokunta laati lausunnon, jota MTK oli pyytänyt. Se koski erään tuottajaliiton aloitetta kunnallisvaalilain muuttamiseksi. Sen mukaan kunnallinen äänioikeus olisi evättävä köyhänapua nauttivalta. Johtokunta ei kuitenkaan katsonut ajankohtaa sopivaksi eikä tilapäistä köyhänapua syyksi, jolla äänioikeus vietäisiin.

Helmikuun alusta 1932 Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliitoissa aloitti yhteisenä sihteerinä maatalousteknikko [Svante Kalliokoski](#), joka siirtyi toimeensa Pohjois-Karjalan tuottajaliiton sihteerin, eli toiminnanjohtajan paikalta. Hänen toimikautensa kesti peräti neljätoista vuotta molemmissa tuottajaliitoissa. Kuten aikaisemmin on kerrottu, hän oli ollut myös jäsenenä Keski-Pohjanmaan piiriliiton ensimmäisessä toimikunnassa.

3.2 Kuka rahoitti tuottajaliiton toiminnan 1930-luvulla?

Manttaalikuntia kehoitettiin marraskuussa 1930 liittymään jäseniksi, samoin myös osuusmeijereitä ja myöhemmin metsänhoitoyhdistyksiäkin. Kuukautta aikaisemmin oli Kannuksen manttaalikunta lähettänyt 1 500 markan avustuksen. Kovin hanakasti eivät manttaalikunnatkaan jäseniksi ryhtyneet ja avustuksetkin oli anottava pitkän aikaa vuosittain aina erikseen. Manttaalikuntien avustuksia myös arvosteltiin, varsinkin vasemmiston taholta. Katsottiin, että veroluonteisen manttaalimaksun kautta etujärjestöä joutuvat tukemaan nekin, jotka eivät asiaa omakseen tunne.

Johtokunta kirjasi 28.5.1931 manttaalikunnille toivomuksen, että varakkaammat myöntäisivät isompia avustuksia kuin vähempivaraiset manttaalikunnat. Joskus manttaalikunnat olivat tehneet avustuspäätöksiä, jotka jäivät pöytäkirjan väliin toimeen panematta. Jouduttiin kehottamaan niitä, jotka olivat avustuksen myöntäneet, myös se suorittamaan. Kannuksessa 28.10.1931 pidetyssä syyskokouksessa lausuttiin toivomus, että manttaalikunnat avustaisivat tuottajaliittoa 50 markalla manttaalilta vuodessa.

Vuoden 1931 vuosikokouksessa olivat uusien sääntöjen edellyttämät ensimmäiset yhteisöjäsenet, manttaalikunnat, jo edustettuina. Mukana olivat Kälviän, Toholammin, Vetelin ja Kokkolan manttaalikunnat. Avustus oli edelleen sattumanvaraista. Joulukuussa 1931 lähetettiin kirjeitä avainhenkilöille niihin pitäjiin, joista avustuksia ei ollut vielä lainkaan saatu.

Toiminnan rahoituksen sattumanvaraisuus kiusasi piiriliiton taloutta koko 1930-luvun. Johtokunta lähetti vuosittain manttaalikuntien luottamusmiehille kirjeitä, joissa muistutettiin edunvalvontajärjestön asemasta viljelijäin asian ajajana. Elokuussa 1939 toiminnanjohtaja Svante Kalliokoski lähetti manttaalikuntien puheenjohtajille kirjelmän, jossa kerrottiin MTK:n aloitteista, jollaisena kerrottiin valtion seuraavan vuoden talousarvioon ajettavasta 20 pennin lisähinnasta maakunnassa valmistetulle voille.

Kirjelmän lähetteessä oli voimakas vetoisuus, jossa korostettiin maakunnallisen etujärjestön taloudellista riippumattomuutta edunvalvontatyössä. *"On suorastaan kevytmielistä ajattelemattomuutta, jos osa maakuntamme manttaalikunnista vetäytyy syrjään niistä vähäisistä uhrauksista mitä maakuntamme maataloustuottajain liiton ylläpitäminen vaatii. Uskallamme toivoa, että näin ei enään tule jatkumaan, vaan kaikki maakuntamme manttaalikunnat nyt tänä syksynä myöntävät varoja järjestötoiminnan ylläpitämiseksi."*

Vuodesta 1932 lähtien myös Keski-Pohjanmaan Osuuskauppa avusti tuottajaliittoa kannatusmaksulla säännöllisesti vuoteen 1949 asti. Myös Kalajoen ja Ylivieskan Osuuskaupat olivat useina vuosina tukijoiden joukossa.

Helmikuussa 1932 päätettiin laajentaa varainhankinnan kenttää ja lähetettiin meijereille kirjelmä, jossa ehdotettiin, että meijeri perisi kunkin jäsenensä tilistä yhden markan kuukaudessa tuottajaliiton tukemiseksi. Tarjottiin myös uusien sääntöjen mukaista jäsenyyttä tuottajaliitossa. Toiminnanjohtajan tehtävänä oli käydä mahdollisimman monen meijerin kevätkokouksessa asiaa esittelemässä. Vetoisuus tuotti jonkinlaista tulosta. Maaliskuussa 1933 johtokunta kirjasi kiitosten kera Himangan, Lohtajan, Tyngän ja Vetelin osuusmeijerien lahjoitukset. Jäseniksi olivat liittyneet Kalajoen Ylipään ja Himangan meijerit. Suurista summista ei ollut kysymys.

Aina sotien jälkeiseen aikaan asti [kotivoin](#) valmistus oli yleistä. Kaikki eivät pitäneet meijerien maksamaa hintaa maidosta riittävänä verrattaessa siihen tuloon, joka saatiin kotona kirnutusta voista, tai suoraan kulutukseen myydystä maidosta. Maidon vientiä meijeriin pidettiin kuitenkin valistuneen viljelijän merkinä.

Tässä tuottajaliiton puheenjohtaja Antti Salo poikkesi ruodusta. Ehkäpä Kokkolan läheisyydessä monien muiden kälviäläisten tapaan Salon lehmien maito valmistettiin voiksi kotona ja myytiin Kokkolan torilla vakituisille asiakkaille tai kauppahalliin. Vaikuttiko tämä yleisesti tiedossa ollut poikkeaminen meijerien avustushalukkuuteen tuottajaliitolle, jää arvailtavaksi.

Kun jäseniä ei liittynyt tuottajaliittoon perusjärjestöjen kautta, sääntöjä muutettiin syyskokouksessa 1932 siten, että suora henkilöjäsenyys tuli mahdolliseksi.

Jäseneksi tuloa helpotettiin ankean rahapulan aikana hyväksymällä rahan sijasta myös viljassa suoritettu jäsenmaksu. Työvaliokunta kelpuutti vuotta 1934 varten jäsenmaksuksi 10 litraa ruista tai 15 litraa ohraa. Myöhemmin, 1940- ja 1950-luvuilla, viljankeräys talosta taloon oli tärkeä toiminnan rahoituskeino.

Myös tuottajaliiton keskusliitolle maksama jäsenmaksu tuotti ongelmia, vaikka keskusliitto epäilemättä ainakin alkuun käsitteli silkkihansikkain aloittelevia, heikon maksukyvyyn omaavia tuottajaliittoja. Käsitellessään MTK:n uusia sääntöjä Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton johtokunta 20.4.1934 lausui toivomuksen, että keskusliiton alimmaksi jäsenmaksuksi hyväksyttäisiin 2 000 markkaa, jolloin taloudeltaan heikommatkin liitot sen pystyisivät suorittamaan.

Tuottajaliiton toimipaikaksi oli esitetty Ylivieskaa. Johtokunta ei asiasta innostunut mutta totesi, että kokouksia voidaan toki pitää muuallakin kuin Kokkolassa. Lausunnossa Maatalousjärjestökomitealle 1.10.1932 tuottajaliitto totesi, että Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran alue oli liian pieni; siihen olisi liitettävä koko Kalajokilaakso. Se olisi tiennyt myös tuottajaliiton alueen laajenemista vastaavasti.

Joulukuun alussa 1932 työvaliokunta esitti yhteistyötä Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseuran kanssa oman [maanviljelysinööripiiri](#)n saamiseksi Keski-Pohjanmaalle. Aloite sai tuottajaliiton syyskokouksen hyväksynnän ja johti tulokseen seitsemän vuotta myöhemmin vuonna 1939.

Järjestipä liitto ammatillisia kursejakin. Marraskuussa 1933 johtokunta sai selvityksen Kannuksessa pidetystä, kaksi viikkoa kestäneestä maatalouskoneiden korjauskurssista, johon osanottajia pyrki enemmän kun voitiin ottaa. Aloite ja järjestelyt olivat tuottajaliiton. Maanviljelysseura avusti 1 500 markalla ja Ammattien Edistämislaitos alensi 300 markan kurssimaksun 200 markkaan.

1930-luvun alkupuolella pantiin vireille muitakin merkittäviä ja myöhemmin tulokseen johtaneita hankkeita. Lokakuussa 1934 johtokunta piti välttämättömänä, että [valtion viljavarasto](#) ostaisi viljaa Pohjois-Suomea varten Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalta. Valtion viljavaraston saantia Keski-Pohjanmaalle pidettiin tärkeänä.

Marraskuussa 1934 johtokunta hyväksyi työvaliokunnan toimenpiteet "[kotkafosfaattitehtaan](#)" saamiseksi Ykspihlajaan. Saman tien yhdyttiin Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton aloitteeseen raakaviinamatehtaan rakentamiseksi Pohjanmaalle perunan menekin turvaamiseksi. Marraskuussa 1935 johtokunta nimesi tuottajaliiton edustajaksi "rikkihappo- ja fosfaattitehtaan" paikkakysymystä ja rakentamista valmistelevaan toimikuntaan puheenjohtaja Antti Salon. Olipa [perunajauhotehtaan](#) perustaminenkin liiton aloitteiden joukossa.

Maaliskuussa 1936 Antti Salo saattoi kertoa, että toimikunta, joka oli asetettu fosfaattitehtaan paikkaa ja rakentamista suunnittelemaan, "on käynyt asiasta neuvottelemassa Rikkihappo- ja Fosfaattitehtaiden johtokunnan kanssa ja että on suuria toiveita uuden tehtaan rakentamisesta Ykspihlajaan."

Myös aivan tilakohtaisissa pulmissa pyrittiin auttamaan. Tammikuussa 1935 johtokunta tarkasteli tapausta, jossa velkaantuneen tilan lainoja vakautettiin Maakiinteistöpankin kautta. Joissakin tapauksissa tiloilla oli niin sanottuja frangilainoja, jotka vakautettaessa jätettiin tavallisesti sellaisenaan tilalle. Nyt oli kuitenkin frangilaina muutettu kultakantaan sitoen markkamääräiseksi, jolloin sen velkasaldo kasvoi kaksinkertaiseksi. Johtokunta antoi sihteerin tehtäväksi selvittää, mistä moinen aikaisemmasta käytännöstä poikkeaminen johtui.

Tuottajaliiton sääntömääräisten kokousten osanottajat olivat kolmikymmenluvun taitteessa "asianharrastajia", kuten sihteerin epävirallisia osanottajia luonnehti. Vuoden 1930 sääntömuutoksen jälkeen siirryttiin nykyiseen, syys- ja vuosikokouksen käsittävään malliin. Siihen asti tuottajaliitto piti vuosittain vain yhden sääntömääräisen yleisen kokouksen.

Tarkasti ottaen tuottajaliiton kokoukset ja niissä tehdyt päätökset olivat sääntöjen vastaisia. Alkuvuosien sääntöjen mukaanhan liiton vuosikokouksissa päättävävaltaa käyttivät paikallisyhdistysten edustajat, yksi kustakin. Näiden puuttuessa kokoukset vietiin läpi noiden "asianharrastajien" voimin. Käytännössä ne epäilemättä edustivat samaa asiantuntemusta, joka pitäjästä olisi valittu paikallisyhdistyksistä, jos ne olisivat toimineet.

Vuosikokouksessa 1933 oli ensimmäisenä meijerijäsenenä läsnä Kalajoen Ylipään osuusmeijeri ja vuosikokouksessa 1934 edellisenä syksynä perustettu Kaustisen metsänhoitoyhdistys. Syyskokouksessa 1934 oli mukana jo toinenkin meijeri, Kalajoen Tyngän osuusmeijeri.

Vuoden 1935 syyskokouksen edustajiksi kirjattiin uusittujen sääntöjen mahdollistamat ensimmäiset henkilöjäsenet. Näiden henkilöisyydestä ei ole jäänyt tietoja säilyneisiin asiakirjoihin eikä merkintöjä pöytäkirjoihin. Vuosien 1936–1937 syyskokoukset pidettiin edellinen Kannuksen, jälkimmäinen Kaustisen osuusmeijerin syyskokouksen yhteydessä. Kaustisen kokouksessa lienee ollut mukana pelkästään meijerin kokouksen osanottajia. Toisin kuin tavallisesti, yhteisöjäseniä ei ole lainkaan kirjattu.

Aina sotien jälkeiseen aikaan asti manttaalikuntien ja meijerien edustajat muodostivat pääasiallisen jäsenpohjan, jonka varassa tuottajaliiton kokousten päätökset tehtiin.

Talouselämä hellitti otettaan 1930-luvun puolivälissä. Suotuisat kasvuolosuhteet paikkasivat nopeasti pulan ajan jälkeä maataloudessa. Markan kultakannasta irrottaminen vilkastutti pysähtynyttä ulkomaankauppaa. Puu teki taas kauppansa, mikä puolestaan tiesi tuloja metsänmyynnistä ja paranevaa työllisyyttä niin metsässä kuin puuta jalostavassa teollisuudessakin. Puunjalostus oli suotuisten investointiolosuhteiden vallitessa ripeästi siirtymässä perinteisen mekaanisen jalostuksen ja pyöreän puun viennin lisäksi yhä pidemmälle kemialliseen jalostukseen, eli massan ja paperin valmistukseen.

Maalaisvoin alhainen hinta sai liiton työvaliokunnan vaatimaan maaliskuussa 1935 margariinille korkeampaa veroa ja ulkoa tuotaville kasviöljyille korkeampaa tullia. Laman torjumiseksi säädetyt erilaiset tullit ja verot, sekä toisaalta kotimaisen maataloustuotannon vientipalkkiot eivät jääneet vain poikkeusajan ilmiöiksi. Ne olivat tulleet jäädäkseen. Näitä säätäessään suomalaiset tosin olivat hyvässä seurassa: koko Eurooppa rakensi rajoilleen monimuotoisen kaupallisten rajoitusten verkoston suojaamaan omaa tuotantoaan. Iso-Britannia oli luku erikseen. Se rakensi tullimuurin koko laajan imperiuminsa ympärille, mistä seurasi, että voilaivat seilasivat Englannin satamiin Pohjoismaiden sijasta yhä useammin Uudesta Seelannista, Australiasta ja siirtomaista.

MTK:n edustaja Hannes Lahdenranta joutui toppuuttelemaan keskipohjalaisten asutusintoa [tuottajaliiton vuosikokouksessa 8.5.1936](#). Hänen mukaansa maataloutemme asema ei ollut hyvä, koska Euroopan maiden siirtomaiden tuotanto lisääntyy. Tästä syystä asutustoiminnan laajentamisessa olisi oltava varovaisia epävarmojen menekkimahdollisuuksien takia. Kokous puolestaan oli sitä mieltä, että asutustoimintaa on jatkettava tehokkaasti, koska muuta keinoa ei ole sijoittaa lisääntyvää väestöä.

Kansanedustaja Viljami Kalliokoski puuttui kolme vuotta myöhemmin, 9.5. 1939, vuosikokouksessa melkein samoin sanoin maatalouden asemaan. Hänen mielestään se oli hyvien vuosien ansiosta kohentunut, mutta ei kestäisi huonoja vuosia, koska kustannukset olivat kohonneet samanaikaisesti, kun viljan hinta oli jopa laskenut.

Kuukautta myöhemmin johtokunta lausui maataloustuotteiden tukemisesta, että Pohjois-Suomen tukialueeseen olisi laskettava Keski-Pohjanmaan liiton alue kokonaan, koska se tuotanto-olosuhteiltaan vastasi Pohjois-Suomea. Niinpä maidon lisähintaa olisi maksettava 20 penniä Keski-Pohjanmaallakin ja kuljetustukea olisi maksettava täälläkin, jos matka meijeriin muodostui kohtuuttoman pitkäksi. Kotivoimien tuotantopalkkiota sen sijaan esitettiin maksettavaksi vain siellä, missä kuljetusmatkat meijeriin olivat kohtuuttomat. Tällä haluttiin saada mahdollisimman moni tuottaja jalostamaan maitonsa meijerissä.

Elokuun lopussa 1938 pidettiin Oulussa Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maataloustuottajain liittojen kutsuma kokous. Se käsitteli Pohjanmaan kuivatuskysymysten lisäksi muitakin ajankohtaisia aiheita. Typpitehtaan rakentaminen oli päivän kysymyksiä. Kokous piti tärkeänä hankkeen etenemistä rinnan Oulunjoen Pyhäkosken voimalan rakentamisen kanssa. Toivottiin pohjoissuomalaisten kansanedustajien tekevän aloitteen asiasta. MTK:n toiminnanjohtaja A. Heliö selosti kokoukselle MTK:n hallitukselle tekemää esitystä maatalouden tukiohjelmasta. Margariiniveroa olisi korotettava ja sen värjäys kiellettävä. Pohjois-Suomen erikoistuolle saataisiin rahoitus korottamalla maitotaloustuotteiden hintoja.

Eikä terveydenhoitoakaan unohdettu. Toukokuussa 1939 puheenjohtaja Salo kertoi aloitteesta maakunnallisen sairaalan perustamiseksi Kokkolaan. Johtokunta hyväksyi ajatuksen ja valtuutti puheenjohtajansa edustamaan liittoa asian edelleen kehittämässä.

3.3 Järjestötyötä sodan varjossa vuosina 1939–1944

Talvisodan alla 1939 [tuottajaliiton](#) syyskokous jätettiin pitämättä. Vuosi- ja syyskokoukset voitiin pitää heinäkuussa 1940, mutta välirauha ei merkinnyt rauhanomaisiin oloihin paluuta. Kesäkuun lopulla 1941 alkanut jatkosota tiesi tuottajaliitolle pitkää poikkeustilaa.

Tuottajajärjestö edusti elinkeinoa, johon katseet kohdistuivat elintarvikepuolan kiristyessä. Johtokunnan varapuheenjohtaja, kansanedustaja Viljami Kalliokoski oli ollut apulaismaatalousministerinä Kyösti Kallion hallituksessa vuosina 1936–1937. Välirauhan vuonna 1940 hänet nimitettiin maatalousministeriksi ensin Risto Rytin hallitukseen, minkä jälkeen ministeriys jatkui vuoteen 1944. Tuottajaliitolla oli näin suora yhteys valtakunnan päätöksentekoon usean vuoden ajan.

Luovutettujen alueiden siirtolaisten maanhankinta oli pitkään ajankohtaista. Tuottajaliiton mielestä maanhankinta olisi ollut mahdollista järjestää vapaaehtoisuuden tietä. Peruskuivatushankkeita pidettiin siirtoväelle sopivina työkohteina. Nopeasti toimeenpantu siirtolaisten pika-asutus aiheutti kahnauksia. Syyskuussa 1940 päätettiin seurata pika-asutuslautakuntien työtä ja tarvittaessa puuttua pahimpiin tapauksiin. Tätä varten asetettiin toimikunta.

Syyskuun lopussa 1940 kutsuttiin koolle Kokkolaan Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan alueen kansanedustajat ja liittojen johtokunnat. Sodan seuraukset puhuttivat osanottajia. Isäntien puolesta Antti Salo alusti luovutettujen alueiden teollisuuden siirtämisestä Pohjanmaan satamien tuntumaan osana jälleenrakennustyötä. Peruskuivatuksen runkoviemäriverkoston rakentaminen oli toisena aiheena. Lisäksi painotettiin Oulujoen Pyhäkosken voimalaitoshankkeen tärkeyttä sekä maatalouden että koko kansantalouden kannalta. Suunnitteilla oli typpitehdas, jonka suuri energiantarve edellytti tehtaan lähellä olevaa sähkövoimalaitosta.

Myös ajankohtainen pika-asutus puhutti. Kokouksen mielestä siinä ei ollut käytetty hyväksi Pohjois-Suomen viljelyskelpoista maata. Pika-asutukseen oltiin ottamassa pelkästään valmiita viljelyksiä, mikä oli johtamassa ennestäänkin pienien tilojen pirstoutumiseen. Yhtenäiset alueet ja riittävän kokoiset tilat olisivat siirtolaisten edun mukaista.

Marraskuun lopussa 1940 tuottajaliiton johtokunta puuttui armeijan varikkojen rehuvarastojen taitamattomaan hoitoon ja tarpeettomiin pakko-ottoihin. Tähän liittyen kunnille annettiin kehoitus inventoida mahdollisimman tarkoin alueensa varat.

Sodan ja sen seurausten myötä säädetyn ylimääräisen omaisuuden luovutusveron soveltaminen oli kirjavaa. Tuottajaliitto kehotti kuntia seuraamaan tarkoin verotuksen toimeenpanoa ja puuttumaan kohtuuttomuuksiin ja havaittuihin laista poikkeamiin.

Pika-asutuslain tarkoitusta kierrettiin joillakin seuduilla hankkimalla vastikemaata pitäjän ulkopuolelta, jolloin alueen omat viljelmät säästyisivät uudelta asutukselta. Menettely herätti paheksuntaa koko maassa. Moitiskeltiin sitä, että erikoisesti ruotsinkielisen alueen kunnat käyttivät tätä sinänsä lakiin sisältynyttä mahdollisuutta varjellakseen ruotsinkielistä asutusta suomenkielisiltä siirtolaisilta. Tämän katsottiin aiheuttavan eriarvoisuutta yhteisten velvoitteiden hoitamisessa ja johtavan siihen, että uusia tiloja sijoitettiin tarkoitettua enemmän yksiin ja samoihin pitäjiin, joissa tilat pirstoutuvat entistä pienemmiksi. Samalla vastikemaata hankkineet pitäjät vapautuivat lain tarkoittamasta velvoitteesta.

Tuottajaliitto katsoi tämän vaurioittavan maataloutta harjoittavien kuntien tilarakennetta ja aikaansaavan elinkelvottomia tiloja.

Talvella 1941 liiton johtokunta puuttui teuraskaupan tuottajahintojen alhaisuuteen vähittäishintoihin verrattuna ja toivoi tuottajahintojen vapaan hinnanmuodostuksen sallimista vähittäishintojen mukaan. Vuosikokous 23.5.1941 palasi asiaan, mutta kokous esitti maataloustuottajille myös vakavan vetoamisen olla harjoittamatta hintakiskontaa ja salakauppaa.

Poikkeusajan säännöstelymääräykset aiheuttivat monenlaisia tulkintavaikeuksia. Niinpä syyskuussa 1941 johtokunta teroitti karjanomistajalle, että oli otettava selville teuraita myytäessä, oliko luovutettu liha menossa armeijan pakko-ottoihin. Kaikissa kaupoissa ei näin ollut asianlaita, mistä seurasi pettymyksiä ja lisää pakkoluovutuksia.

Määräykset viljan hehtolitrapainoista kohtelivat kaltoin keskipohjalaisia viljelijöitä syksyllä 1941. Huonosta satovuodesta seurasi kevyttä viljaa, josta vain vähäinen osa täytti painovaatimukset ja kelpasi yleiseen kulutukseen. Myös perunan luovutusvelvollisuuden kanssa oli vaikeuksia. Hehtaarisadot olivat alhaisia ja luovutusvelvollisuus aiheutti kohtuuttomuuksia. Epäkohdat saatettiin MTK:n tietoon korjausesityksen tekemiseksi.

Syksyllä 1941 tuottajaliitto kiinnitti MTK:n huomion sadonkorjuutöiden kohtuuttomiin päiväpalkkoihin. Vaatimus oli jopa 70–110 markkaa päivältä talon ruoassa. Sodasta aiheutunut ongelma oli lähinnä Etelä-Suomen tilojen riesa, mutta sen katsottiin vaikeuttavan viljelyä täälläkin. Maatalouden huono vetovoima heikensi tilannetta.

Pohjoisissa maakunnissa jatkosodan alussa kävi kato, jonka vaikutuksia lieventämään olisi ollut tarpeen hankkia lisäansioita metsäajoilla, mutta suuri osa hevosista oli sodassa. Tuottajaliitto esitti, että pienviljelijöille voitaisiin palauttaa näiden ainoat hevoset toistaiseksi, jolloin myös metsäajojen onnistuminen turvattaisiin.

Tammikuussa 1942 maatalousministeri Kalliokoski selvitti johtokunnalle, kuinka kaikki keinot ihmisravinnon tuottamiseksi mahdollisimman suuressa määrässä oli otettava käyttöön.

Johtokunta tähdensi, että apulantaa ja varsinkin kauran siemeniä olisi saatava riittävän ajoissa maakunnan kauppoihin. Hinnoittelussa olisi otettava huomioon todelliset tuotantokustannukset. Myös epäkohdat karjan pakko-ottoissa hiersivät ja ottoja valvomaan haluttiin tuottajien edustajia.

Keskusliiton sääntöihin oltiin valmistelemassa muutosta, jonka mukaan keskusliitolle suoritettujen kannatusmaksujen perusteella saisi lisää jäseniä valtuuskuntaan. Johtokunta ei paikkojen nostamisajasta hyväksynyt, vaan päätyi heinäkuussa 1942 vaatimaan, että keskusliiton johtokuntaan olisi saatava enemmän syrjäisten seutujen olosuhteisiin perehtyneitä ihmisiä.

Vuoden 1942 halla aiheutti vielä pahempia ongelmia maataloustuotteiden luovutusvelvollisuuksien täyttämässä. Syyskuussa johtokunta esitti, että viljelijöiden omaa käyttöä varten myönnettävissä jauhatuskorteissa olisi viljamääriä lisättävä, koska hallan vikuuttamana jauhosaalis oli vähäistä ja huonolaatuista.

Korsirehusatokin oli kärsinyt onnettomasta kasvukaudesta ja johtokunta ehdotti, että Keski-Pohjanmaan vapautettaisiin kokonaan korsirehun luovutusvelvollisuudesta. Huonon vuoden takia oli odotettavissa normaalia suurempi syysteurastus. Kaikki myytävät teuraat oli voitava luovuttaa puolustusvoimien pakko-ottoihin, jolloin luovutusvelvollisuus kevenisi.

Maataloustuottajien liiton talous oli yhä kovin kirjavasti jakautuneen kannatuksen varassa. Jostakin pitäjistä jäseninä olivat sekä manttaalikunta että osuusmeijerit, joita samassa pitäjässä saattoi olla montakin. Oli kuitenkin pitäjiä, joista ei ollut mukana jäsenmaksua maksavaa paikallisjärjestöjä lainkaan.

Marraskuussa 1943 johtokunta nimesi jäseniään käymään kunkin manttaalikuntien kokouksissa selvittämässä tuottajaliiton ajatuksia manttaalikuntien avustuksen määrästä, joka olisi 7 penniä viljellyn maan hehtaarilta. Muutaman päivän kuluttua yhdistetty syys- ja vuosikokous tähdensi manttaalikuntien ja osuusmeijerien velvollisuutta liittyä tuottajaliiton jäseneksi.

Metsänhoitoyhdistyksiäkin oli kehoitettu liittymään tuottajaliiton jäseneksi. Näin lienee ainakin osaksi tapahtunutkin. Mutta syksyllä 1940 perustettu Keskipohjanmaan metsänhoitoyhdistysten liitto lopulta muodostui näiden omaksi maakunnalliseksi yhteiselimeksi.

Pitkittänyt sota siirsi kulutustarvikkeiden tuotantoa yhä enemmän armeijan tarpeiden tyydyttämiseen. Halla vikuutti viljaa vuonna 1944 pahoin. Luovutettavalle viljalle olisi saatava painosta riippumatta täysi hinta, koska viljaa oli pakko viljellä myös hallanaroilla alueilla.

Syksyllä 1944 päättynyt sota ja alueen luovutukset toivat maakuntaan uuden aallon siirtolaisia. Johtokunta katsoi, että perunan pakko-otto armeijan tarpeisiin olisi maakunnassa viipymättä lopetettava ja peruna varattava siirtoväen tarpeisiin.

Helmikuussa 1945 johtokunta totesi, että veroperusteet vuodelta 1944 oli määrätty kohtuuttoman korkeiksi ja esitti hallan tuhojen vertaamista tulvavahinkoihin, jolloin hallan tuhoamat alat voitaisiin vähentää kylvöpinta-aloista.

4 Edunvalvonta vakiintuu jälleenrakennusvuosina 1940- ja 1950-luvulla

4.1 Sodasta rauhan töihin

Sodan jälkien korjaamiseen tarvittiin loputtomasti työtä raskaissa sotakorvauksissa ja menetettyjen alueiden siirtolaisten asuttamisessa. Uudessa tilanteessa maatalousväestö joutui ammattikuntana kilpailemaan elintilasta poliittisesti järjestäytyneen ammattiliikkeen kanssa.

Syyskuussa 1945 maatalousteknikko Lauri Toivola Vetelistä aloitti osapäiväisen toimensa tuottajaliiton sihteerinä. Tuottajaliiton toimisto oli ollut Oulussa, josta Svante Kalliokoski oli hoitanut sekä Pohjois- että Keski-Pohjanmaan tuottajaliittojen toimintaa. Sota-aikana hän oli ollut komennettuna lisäksi kansanhuollon tehtäviin. MTK suositteli sihteerin toimen muuttamista kokopäiväiseksi, ja muutos pantiin toimeen helmikuun 1946 alussa. Tuolloin 37-vuotias Lauri Toivola, nyt toiminnanjohtaja, keskittyi kokonaan maatalousväestön ammatillisen järjestäytymisen kohentamiseen. Agrobiologi Lauri Toivola oli toiminnanjohtajana vuosina 1945–1954.

Syyskokous 30.10.1945 päätti paikallisyhdistyksiltä perittäväksi liiton jäsenmaksuksi 80 prosenttia yhdistysten keräämistä jäsenmaksuista. Tosin paikallisyhdistyksiä tuolloin oli vain yksi. Kannatus- eli henkilöjäsenmaksuksi määrättiin kertakaikkisena pinta-alamaksuna viisi markkaa hehtaarilta.

Manttaalikunnat tekivät talvella 1945–1946 päätöksiä jäsen- ja kannatusmaksuista tuottajayhdistyksille, tuottajaliitolle ja Maataloustuottajain keskusliitolle. Tuottajaliitto ja manttaalikuntain edustajat neuvottelivat lokakuussa 1945, jolloin käsiteltiin tuottajaliiton laatima rahoitussuunnitelma ja manttaalikunnille ajateltu osuus liiton taloudesta.

Kesällä 1946 manttaalikuntien maksuosuudeksi esitettiin 0,25 prosenttia manttaalikunnan alueen maa- ja metsäkiinteistöjen verotettavasta tuotosta. Osuuskauppojen jäsenmaksuksi esitettiin 50 penniä maatalouskaupan alkavalta tuhannelta markalta ja Osuuskassoille 100 markkaa talletusten alkavalta miljoonalta markalta. Osuusmeijereille esitettiin vuoden 1946 jäsenmaksuksi viisi penniä edellisenä vuonna vastaanotettua maitokiloa kohden, kuitenkin vähintään 500 markkaa.

Liiton talousarvion loppusumma vuodelle 1946 oli 150 000 markkaa. Seuraavalle vuodelle hyväksyttiin 520 400 markan talousarvio. Vaikka otetaan huomioon rahanarvon nopean aleneminen, lisäys oli enemmän kuin kaksinkertainen edelliseen vuoteen verraten.

Runsaat kaksikymmentä vuotta perustamisensa jälkeen Keski-Pohjanmaan maataloustuottajaliiton talouskin oli vihdoin saamassa perustan, jonka varassa täysipainoinen edunvalvonta kävi vähitellen mahdolliseksi.

4.2 Paikallisyhdistysten uusi tuleminen 1945

Manttaalikuntien ja osuusmeijerien "valtakausi" tuottajaliiton yksinomaisina perusjärjestöinä oli päättyneenä. Kokouksessaan 8.9.1945 liiton johtokunta käynnisti pitäjakohtaisten maataloustuottajayhdistysten perustamisen. Kesäkuussa oli hyväksytty tätä varten keskusliiton uudet mallisäännöt, ja vielä ennen vuoden loppua perustettiin nopeasti maataloustuottajayhdistykset kolmeentoista pitäjään ja vuoden 1946 alussa vielä neljän pitäjän alueelle. Enää ei pyritty muodostamaan kylittäisiä yhdistyksiä.

Maataloustuottajajärjestön perustajien ajatus pitäjätason järjestäytymisestä alkoi toteutua Keski-Pohjanmaallakin lähes 30 vuoden järjestötoiminnan jälkeen. Lehdissä oli päivittäin uutisia tuottajayhdistysten perustamisista. Uudella toiminnanjohtajalla oli hyvät suhteet tiedotusvälineisiin ja hän oli itsekin erinomainen kirjoittaja. Tuottajatoimintaa koskevia ajankohtaisia haastatteluja ja artikkeleita ilmestyi maakunnan lehdissä tiuhaan tahtiin.

Ylivieskan paikallisyhdistys oli perustettu sodan alla vuonna 1938. Kesäkuussa 1945 se aloitti toimintansa puheenjohtajana Eino Jaakola ja sihteerinä kassanhoitaja Jaakko Takalo.

Uusien maataloustuottajayhdistysten perustaminen kävi seuraavassa järjestyksessä:

Kannus 9.9.1945, puheenjohtaja maanviljelijä Onni M. Tokola, sihteeri maatalousteknikko Viljo Määttänen
 Perho 9.10.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Antti Koivukoski, sihteeri maanviljelijä Jalmari Koivukoski
 Halsua 11.10.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Martti Kujala, sihteeri maanviljelijä Onni Kauppinen
 Kälviä 19.10.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Otto Kangas, sihteeri maatalousteknikko Hannes Nissi
 Himanka 8.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Martti Hekkala, sihteeri maanviljelijä Oiva Tilus
 Toholampi 9.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Aaro Kivelä, sihteeri maanviljelijä Eero Kotila
 -Reisjärvi 19.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Ilmari Sorola, sihteeri maanviljelijä Erkki Paalavuo
 Lestijärvi 20.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Väinö Hautala, sihteeri maanviljelijä Arvo Tuikka
 -Kaustinen 23.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Urho Känsälä, sihteeri konttoristi Esko Kentala
 Kalajoki 27.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Aarne Himanka, sihteeri maatalousteknikko Emil Ojala
 Sievi 28.11.-45, puheenjohtaja maanviljelijä Aaron Sivula, sihteeri osuuskassanhoitaja Jalmari Koivisto;
 Veteli 5.12.-45, puheenjohtaja maatalousteknikko Martti Tunkkari, sihteeri maanviljelijä Kauko Tunkkari ja
 Lohtaja 21.12.1945, puheenjohtaja maanviljelijä Johan S. Nissilä, sihteeri pankinjohtaja Juho Vähä-Erkkilä

Seuraavan vuoden alussa perustettiin vielä neljä yhdistystä:

Ullava 13.2.1946, puheenjohtaja maanviljelijä Elmeri Teerikangas, sihteeri maanviljelijä Kauno Peltoniemi
 Alavieska 19.2.-46, puheenjohtaja maanviljelijä Nestori Verronen, sihteeri johtaja Aatto Pöyhtäri
 Rautio 20.2.-46, puheenjohtaja maanviljelijä Eemil Räihä, sihteeri maanviljelijä Vilho Murtoniemi
 Kokkola - Kaarlelan yhdistys 23.2.1946, puheenjohtaja maanviljelijä Leander Mäkelä, sihteeri maatalousteknikko Juho Kiuru.

Maataloustuottajain yhdistys

PERUSTIETTU SIEVIN

Sievin maataloustuottajainyhdistyksen perustava kokous pidettiin eilen illalla Järvi-Kylässä Osuuskassan talossa. Kokouksen puheenjohtajana toimi kansanhuollon johtaja Aarne Sivula ja sihteerinä maanv. Niilo Salonsaari.

Maataloustuottajain piiriliiton sihteeri Toivola esitetyä alustuksen maataloustuottajain järjestäytymisen merkityksestä, syntyi vilkas keskustelu, jonka tuloksena päätettiin perustaa Sievin Maataloustuottajainyhdistys ja hyväksyttiin sille säännöt.

Yhdistyksen johtokuntaan tulivat puheenjohtajaksi Aarno Sivula, varapuheenjoht. Viljami Turja ja muiksi johtokunnan jäseniksi Kusti Eskola, lisäksi Kuja-Penttilä, Viljo Kaustinen ja Eino Seppälä.

Yhdistyksen sihteeriksi valittiin Jalmar Koivisto ja tilintarkastajaksi Jaakko Kangas ja Eemeli Leppämäki, varalle Aastaa Kauhin ja Eino Haikola.

Edustajiksi keskusliiton liittokokoukseen valittiin Kusti Eskola ja piiriliiton kokouksiin J. Kuja-Penttilä, Viljami Turja ja Heino Haikola.

Piirimieheksi valittiin Frans Verronen, Martti Siekkilä, Pietari Linna, Heikki Yli-Karjula, Heino Seppälä, Matti Kalliokoski, Väinö Koivisto, Aarne Leppälä, Väinö Kultanen, Oskari Raubala, Velkko Rajala, Eugen Ranta ja Matias Huhtala.

Maatalouskerhoyhdistys

perustettu Rautioon

Maatalouskerhoyhdistyksen perustava kokous pidettiin Rautiossa eilen illalla kunnan toimistossa. Kokouksen puheenjohtajana toimi Yrjö Ainali ja pöytäkirjaa piti Aili Niskakangas. Konsulentti Korhonen selosti maatalousherhityön uutta organisointia ja näytti havainnollisin esimerkein kerhityön tuloksia ja kannattavuuden merkitystä. Edellisen johdosta keskusteltiin ja päätettiin perustaa kerhoyhdistys. Hyväksyttiin myös mallisäännöt pienin muutoksin. Johtokuntaan valittiin A. Niska, V. Murtoniemi, Einari Typpö, Aune Hihnala, Yrjö Ainali, Antti Peltola, Esteri Haapakoski ja Aili Niskakangas. Tilintarkastajiksi valittiin Helvi Väliverronen ja Matti Mäkelä varalle Tyyne Kangas ja Hilkka Ojala. Edustajiksi Maatalouskerhoyhdistyksen kokouksiin valittiin Vilho Murtoniemi ja Aune Hihnala, varalle A. Peltola. Rabastuslaitoksen puolesta valittiin Aune Hihnala. Välittömästi lämmän jälkeen pidetyssä johtokunnan kokouksessa valittiin puheenjohtajaksi Vilho Murtoniemi ja varapuh. joht. A. Niska. Verhoneuvojaksi palkattiin neuvoja Elli Mehtälä ja toimikausi alkaa maaliskuusta lukien.

— *Tieskokous* Seossa Eilen illalla pidettiin Sievin Järvi-Kylässä Salo-Annalan teosakkaiden kokous, jossa valittiin tiehoitokunnan jäsenet ja hoitokunta. Käsiteltiin lukemassa

Sievin ja Raution perustamisuutiset Kalajokilaaksossa 29.11.1945-

Vuoden 1946 lopussa tuottajaliiton alueen yli kolmen hehtaarin tiloista oli jäsenenä 63,3 prosenttia eli 4 171 tilaa. Henkilöjäseniä oli 6 005. Lähtörynnäkössä Kokkolan seudun yhdistyksen alueella kaikki 21 suomenkielistä tilaa liittyivät paikallisyhdistyksen jäseniksi. Lohtajalla järjestäytymisprosentti oli peräti 89,3, Kalajoella 83,6 ja Toholammilla 80,6 prosenttia.

Keski-Pohjanmaa ei silti ollut järjestäytymisvauhdissa mikään poikkeus. Tuottajien rapistunutta pitäjäorganisaatiota elvytettiin kautta maan. Sota-aika oli lamaannuttanut kaikkialla toimintaa. Nyt järjestäytyminen nähtiin maatalousväestön lähes ainoana keinona rajussa yhteiskunnallisessa kilpailussa. Keski-Pohjanmaalla muutos oli kuitenkin erityisen näkyvä siksi, että viljelijöiden tilakohtainen järjestäytyminen oli täällä vaipunut lähes lähtöasetelmiinsa 1920-luvun muutamien yritysten jälkeen.

"Maataloustuottajajärjestöstä tulee niin voimakas kuin maatalousväestö haluaa sen tehdä. Järjestön voima on ammattikunnan suoja", otsikoi Keskipohjanmaa 28.2.1946 MTK:n edustajan, agronomi Sampsa Mantereen sanomana haastattelussa Keski-Pohjanmaan tuottajayhdistysten sihteerien neuvottelukokouksessa: *"Maatalousväestön talouspoliittinen järjestäytyminen on koko maassa ja erikoisesti täällä Keski-Pohjanmaalla voimakkaassa nousussa. Täällähän on jokaisessa pitäjässä jo maataloustuottajain yhdistys."*

Jo tammikuussa 1946 pari kuukautta ensimmäisten paikallisyhdistysten perustamisen jälkeen osan ollessa vielä perustamatta, liiton johtokunta käsitteli ensimmäisiä kentältä tulleita aloitteita.

Vuotta 1946 leimasikin jäsenkeräys, jolla tuottajatoimintaan tavoiteltiin jokaista viljelijätaloutta. Kesäkuun lopussa tuottajaliiton henkilöjäsenmäärä ylitti 5 000 rajan ja alueen viljelmien määrästä 58 prosenttia oli jäsentiloja. Samaan aikaan koko tuottajajärjestössä oli jäseniä 108 000.

Järjestötyö ei ollut kuitenkaan pelkkää puurtamista. Syksyllä 1946 järjestettiin sarja elo- ja työnjuhlia maakunnan eri puolilla. Päätilaisuus, tuottajaliiton syysjuhla oli Kaustisella 22.9.1946. Ohjelmassa oli jumalanpalvelus ja käynti sankarihaudoilla, päiväjuhla esitelmineen ja juhlapuheineen sekä iltama, jonka ohjelma oli koottu kaustislaisten ja veteliläisten yhteisvoimin. Ajan tapaan puheita oli runsaasti. Kirkossa saarnasi kirkkoherra Harri Pirilä ja muissa tilaisuuksissa puhuivat liiton varapuheenjohtaja Urho Känsälä, agronomi Sampsä Mantere MTK:sta, johtaja Kauno Kleemola, maanviljelijä Oskari Vintturi, maatalousteknikko Martti Tunkkari ja toiminnanjohtaja Lauri Toivola.

Elo- ja työnjuhlit syksyisin sekä pitäjäjuhlat muodostivat vuosikausia kevennyksen arkisessa aherruksessa. Ne korostivat työn merkitystä keinona selvitä niistä vaikeuksista, jotka sota seurauksineen oli aiheuttanut. Samalla kohennettiin viljelijäväen omanarvontuntoa.

4.3 Maatalousyhteiskunta muuttuu

Sodanjälkeisen ajan kuumia yhteiskuntapoliittisia aiheita oli maanhankinta siirtolaisten ja rintamamiesten asuttamiseksi. Runsas kymmenes valtakunnan peltoalasta oli jäänyt uuden itärajan taakse. Satoja tuhansia siirtolaisia oli nopeasti kiinnitettävä uusille asuinsijoille. Valtaosa siirtolaisista haluttiin kiinnittää entiseen ammattiinsa maatalouteen. Sodan aikana varttunut uusi sukupolvi tarvitsi sekin katon pänsä päälle ja niin kuin luvattu oli, maata viljelläkseen.

Tuottajaliiton vuosikokouksessa 20.6.1945 MTK:n Hannes Lahdenranta alusti keskustelua esitelmällään. Johtokunta viikkoa myöhemmin kehottikin manttaalikuntia nimeämään maanhankintakysymyksiin perehtyneen henkilön avustamaan viljelijöitä maanluovutusasioissa ja tarvittaessa toimimaan myös maanlunastuslautakuntien asiantuntijoina. Tammikuussa 1946 johtokunta pohti maansaannin esteeksi nousseita laillistamattomia sovintojakoja, jotka usein estivät muutoin maansaantiin oikeutetuilta lisämaan saannin.

Verotus pysyi tuottajaliiton mielenkiinnon polttopisteessä. Syyskuussa 1945 johtokunta kääntyi valtioneuvoston puoleen oikeudenmukaisempien veroperusteiden määrittämiseksi liiton Vaasan läänin puoleiselle osalle. Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran satotietojen tilastot osoittivat, että alue olisi rinnastettava liiton alueen Oulun läänin puoleisiin kuntiin. Satotaso oli hyvin samanlainen lääninrajan molemmin puolin. Sama huomio oli tehty jo ennen sotia ja korjausehdotus silloinkin saatettu valtioneuvostolle. Veroperusteet kuitenkin määräytyivät lääninrajan mukaan ja olivat huomattavasti epäedullisemmat Vaasan läänin puolella.

Syksyllä 1945 yleisostokorttien pidättäminen koski osaa maanviljelijäruokakuntia. Vuoden 1944 kato aiheutti, että luovutusvelvollisuuden laskelmatavan vuoksi kaikilta tiloilta ei kerta kaikkiaan voitu täyttää luovutusvelvollisuutta eikä edes sitä korvaavaa vastikeluovutustakaan. Ostokorttien pidätystä pidettiin oikeudettomana rangaistuksena varsinkin, kun se kohdistui niihin, jotka ilman omaa syytään olivat jäämässä korttiannoksia vaille. Pidätys koski vastuullista viljelijää perheineen. Liiton syyskokous 30.10.1945 päätti kääntyä kansanhuoltoministeriön puoleen. Lopulta joulukuun puolivälissä kolmen tuottajaliiton, eli

Kainuun, Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Pohjanmaan, yhteinen kirje johti epäkohdan osittaiseen korjaukseen.

Tiukka säännöstely jakoi väkilannoitteitakin melkeinpä apteekin vaa'alla. Monimutkainen laskentaperuste painottui tilalta pois myytävien, yleiseen kulutukseen menevien maataloustuotteiden määrään. Pienviljelysvaltaisessa ja väkirikkaassa maakunnassa pikkutilojen kevään väkilannat usein mahtuivat polkupyörän tavaratelineelle. Lannoitteiden hinnat nousivat aivan eri tahtia kuin maataloustuotteiden hinnat. Laihana lohtuna oli, että eipä niitä saanut paljoa ostaakaan. Sama koski muitakin maatalouden tuotantotarvikkeita.

Tuottajaliitto esitti keväällä 1946 kansanhuoltoministeriölle, että väkilantojen jakoperusteeksi olisi saatava tiloilla tuotettujen elintarvikkeiden kokonaismäärä, pois myytyjen sijasta. Ministeriö torjui esityksen ja perusteena oli, että suurilla tiloilla peltojen ravinnevajaus oli päässyt pahemmaksi kuin karjarikkaammilla pienillä tiloilla.

Tuottajaliitto esitti myös, että lannoitteiden hinta pitäisi suhteuttaa maataloudessa maksettaviin palkkoihin ja tuotehintoihin, eikä yleisiin palkanormeihin, mikä johti korkeampiin lannoitehintoihin. Ehdotettiin myös, että valtio korvaisi näiden kahden laskentatavan osoittaman eron alentamalla vastaavasti lannoitteiden hintoja. Vastauskirjeessään ministeriö totesi, että "mitä väkilannoitteiden hinnoitteluun tulee, niin valtio ei maksa ehdotuksessanne olevaa hintaeroa."

Nopeasti laukkaavan inflaation aikana palkat ja hinnat olivat alituisessa hankauksessa. Tuottajaliiton 29.4.1946 pidetty vuosikokous käsitteli kiperää palkka-hinta -suhdetta. Edellisenä syksynä oli maataloustyöväen palkkoja ja maataloustuotteiden hintoja nostettu samanaikaisesti. Tarkoituksena oli saattaa ne samanveroiseen asemaan. Laskelmassa oli kuitenkin käytetty tilojen oman väen työtuntimääränä paljon pienempää tuntimäärää kuin tehty työ edellytti ja mitä kirjanpitotilojen yhteenvedoistakin oli pääteltävissä. Pientilojen viljelijät eivät saaneet työtunnilleen läheskään samaa korvausta kuin palkattu työväki. Tilannetta pahensi elintarvikkeiden kuluttajahintojen alentaminen korvaamalla osa tuottajahintaa tuottajille maksetuilla tukipalkkioilla. Tukipalkkioiden piiriin ei kuitenkaan luettu niitä elintarvikkeita, jotka käytettiin viljelijän perheessä. Viljelijät joutuivat osallistumaan vihattujen subventioiden maksamiseen, koska ne luettiin viljelijäin veronalaisiin tuloihin.

Vuosikokous ymmärsi maataloustyöväen esillä olevat palkankorotusvaatimukset ja myönsi, että maatalous ei ollut kyennyt maksamaan työntekijöille riittävää palkkaa. Korotuksiin oltiin valmiita, jos tuotehintoja, joista palkat on maksettava, vastaavasti korotetaan. Vaadittiin myös, että elintarvikkeiden tukipalkkioista oli ehdottomasti luovuttava hintavääritymien estämiseksi. Kokous lähetti valtioneuvostolle sähkeen, jossa edellä kuvattu huoli tuotiin esille. Samalla vakuutettiin, että keskipohjalainen maatalousväki oli tarvittaessa valmis järjestöllisiin toimenpiteisiin, jos tuottajajärjestö katsoi olevansa sellaisiin pakotettu. Elintarvikkeiden hintoihin lisätyt tukipalkkiot olivat viljelijöiden mielestä jopa loukkaus tuottajaa kohtaan. Maanviljelijän olisi saatava työstään sovittu korvaus ja kuluttajan maksettava näin muodostuva hinta.

Yhteiskunta oli kuitenkin tullut luoneeksi instrumentin, jolla sodan jälkeistä nopeaa inflaatiota yritettiin hillitä. Kun hinnat lähestyivät sovittua palkankorotuksiin johtavaa indeksilukua, valtiolta pidätteli elintarvikkeiden hinnannousua subventoimalla niitä, jolloin palkankorotuspaineita voitiin jarruttaa. Tämä "pisteostopolitiikka" levisi hintasäännöstelyn aikana talouden muillekin aloille ja teki sodanjälkeisestä talouspolitiikasta entistäkin kiemuraisemman.

Hinnoiltaan säädelty ja määriltään tiukasti normitettu maataloustuotteiden luovutusvelvollisuus kiusasi viljelijöitä Keski-Pohjanmaalla niin kuin koko maassakin. Syksyllä 1946 luovutusjärjestelmään suunniteltiin muutoksia. Kullekin luovutettavalle tuotteelle määriteltiin pistearvot ja tilalle sen pinta-alasta riippuva

kokonaispistemäärä. Kun kokonaispistemäärä täyttyisi, mahdollisista ylimenevistä luovutuseristä saisi korkeamman hinnan, joka määräytyisi kysynnän ja tarjonnan mukaan vapaassa hinnanmuodostuksessa.

Ajatus herätti toiveita. Purkaisihan se elintarvikkeiden kovan kysynnän aiheuttamia hintapaineita ja ehkä hillitsi säännöstelyn ulkopuolella käytyä pimeää kauppaa, joka yleistyi ja murensi lain kunnioitusta. Juuri mustan pörssin nujertaminen saattoi olla eräs uudistuksen tarkoituskin.

Erikoisesti heinän pakko-otot kiusasivat keskipohjalaisia loppuvuodesta 1946. Eri puolilla maakuntaa pidettiin kohtuuttomien luovutusmääräysten vuoksi kokouksia. Niinpä Kannuksesta oli määrätty pakko-otettavaksi heinää 433 000 kiloa, vaikka viljelijöiden omat laskelmat päättyivät 50 000 kilon tuontitarpeeseen pitäjän ulkopuolelta. Sama arviointivirhe vaivasi koko Pohjois-Suomen viljelijäkuntaa.

Pohjois-Suomen tuottajaliitot lopulta lähettivät edustajansa kansanhuoltoministeri Vilhulan puheille. Hänelle esitettiin, että uuteen luovutusjärjestelmään siirryttäessä Pohjois-Suomea varten määrättävät luovutusyksiköt eivät saisi nousta liian suuriksi. Lähetystö piti oikeana, että maitolitra vastaisi yhtä pistettä Pohjois-Suomen luovutusvelvollisuutta laskettaessa.

Ministeri selitti, että on hyvin vaikea jakaa maata eri vyöhykkeisiin, kun taas koko maan kannalta ei olisi viisasta määrätä pistearvoa niin korkeaksi. Hän uskoi päästävän samaan tulokseen sillä, että Pohjois-Suomea varten määrättiin luovutusyksikkömäärä niin alhaiseksi, ettei luovutusvaikeuksia syntynyt, vaikka luovutukset olikin täytettävä suurelta osalta maitotaloustuotteilla.

Heinän pakko-otosta ministeri sanoi, että määrä oli saatava kokoon, mutta sitä ei ollut tarkoitus viedä välttämättä pitäjän ulkopuolelle. Siten maanviljelijä, joka ajoi puutavaraa hevosella vaikkapa omassa metsässään, oli oikeutettu vähentämään siinä kuluneen heinämäärän luovutusvelvollisuudestaan.

Heinän luovutuksista oli kertynyt myös rästejä. Niistä ministeri totesi, että Lapin läänin kunnat ja osa Oulun läänin kunnista oli saanut rästit anteeksi. Keski- Pohjanmaalla voitaisiin menetellä niin, että viljelijä teki vapautusanomuksen kotikuntansa kansanhuoltolautakunnalle, joka asian tutkittuaan esitti sen kansanhuoltopiirille, jolla oli ratkaisovalta.

Maakuntaa jakava lääninraja aiheutti senkin, että myös säännöstelymääräykset alueellisesti pienen liiton sisällä saattoivat olla eri pitäjissä hyvinkin toisistaan poikkeavia.

Sota-ajan poikkeusoloja varten perustettu organisaatio, kansanhuolto, muodosti yhä viranomaisketjun, joka ulottui pitäjätasolta aina valtionhallinnon huipulle, jossa oli kansanhuoltoministerin johtama, valtioneuvoston alainen kansanhuoltoministeriö. Oikeastaan vain poliisiviranomaisilla oli suurempi toimeenpanovalta kuin kansanhuoltoviranomaisilla vielä pitkälle sotien jälkeenkin.

Noina aikoina oli säännöstelyn epäoikeudenmukaisuuksien kanssa tuskailevan köyhän maakunnan miehillä tämän tästä asiaa Helsinkiin. Eikä pysähdytty porstuaan, vaan mentiin useinkin peräkamariin, itsensä ministerin puheille. Siihen oli totuttu sota-aikana, jolloin maakunnan oma mies, Viljami Kalliokoski, toimi pitkään maatalousministerinä. Presidentti Paasikiven kehotus valita uusia kasvoja sodan jälkeiseen eduskuntaan työnsi Kalliokosken sivuun eduskunta- ja hallitustyöstä. Pellervo-Seura valitsi hänet toimitusjohtajakseen. Hän oli edelleen myös Keski-Pohjanmaan maataloustuottajaliiton johtokunnan jäsen ja hänen asiantuntemuksensa ja läsnäolonsa pääkaupungissa oli tuottajaliitolle kullannarvoinen.

Silti myös suora yhteys valtakunnalliseen päätöksentekoon oli tuottajaliitolle tärkeä juuri tuolloin, kun maakunta usein jäi monissa ratkaisuissa väliinpuotoajaksi. Marraskuun 26. päivänä 1946 syntyi uusi yhteys eduskuntaan ja tuohon aikaan nopeasti vaihtuviin hallituspuolueisiin, kun tuottajaliiton syyskokous valitsi liiton johtokunnasta eroa pyytäneen veteliläisen J. H. Pakkalan tilalle kansanedustaja Kusti Eskolan Sievistä.

Kesällä 1946 Lauri Toivola esitti, että sihteerin työn helpottamiseksi liiton toimisto siirrettäisiin Veteliin. Johtokunta keskusteli asiasta pitkään ja päätti lopulta, että toimisto siirretään sihteerin kotiin toistaiseksi ja aluksi ilman vuokraa. Työmäärä lisääntyi ja johtokunta palkkasi 5.11.1946 liiton toimistoon osa-aikaiseksi apulaiseksi Elsa Heikkilän (Lappinen) Vetelistä.

Tuottajaliiton 25-vuotisuhlaa vietettiin syyskokouksen yhteydessä 8.10.1947. Puhujaksi saatiin MTK:n puheenjohtaja, tohtori Juho Jännes. Juhlan kunniaksi kutsuttiin lähes alusta lähtien liiton johtokunnassa ollut J. H. Pakkala järjestön kunniajäseneksi. Lisäksi Maataloustuottajain Keskusliitto myönsi maanviljelijä Otto Torpalle ja maanviljelijä Herman Mikkolalle MTK:n ansiomitalit. Tuottajaliitto valmistutti myös 6 000 kappaletta 25 markan arvoisia juhلامerkkejä, joita myytiin tuottajayhdistysten markkinoimina. Tuotto jaettiin liiton ja yhdistysten kesken.

Vuoden viimeisessä johtokunnan kokouksessa 30.12.1947 tuottajaliittoa alusta alkaen johtanut taloustirehtööri Antti Salo ilmoitti eroavansa puheenjohtajan tehtävästä. Pitkän päivätyön järjestön hyväksi tehnyt Salo oli täyttänyt samana vuonna 70 vuotta. Puheenjohtajaksi valittiin maanviljelijä Herman Mikkola Lohtajalta. Samassa kokouksessa johtokunta kirjasi maatalousteknikko Viljo Määttäsen aloittavan työnsä järjestökonsulenttina 1.1.1948.

4.4 Lakkouhkaa ja toiminnan vilkastumista 1940-luvun lopulla

Tuottajaliiton viettämän juhlan alta paistoi kuitenkin ankea arki. Juhlapuheessa (Kp 10.10.1947) puheenjohtaja Jännes oli sivunnut päivän polttavaa aihetta, yhä nopeampaan rahanarvon alenemiseen johtanutta talouspolitiikkaa. Puhujan mukaan syynä oli laajoihin väestöpiireihin levitetty harhakäsitys, että palkkatyöväen elintaso voitaisiin nopeasti korottaa ennen sotia vallinneelle tasolle rahapalkkoja korottamalla ja estämällä vastaava hintojen nousu.

Näkyvimpänä silmätikkuna olivat tietysti elintarvikkeiden hinnat. Tuottajaväen mitta alkoi kuitenkin täytyä. Keväällä oli käyty läpi palkkojen korotuskierros. Lisäksi yksittäiset palkansaajaryhmät, viimeksi veturimiehet, järjestivät korpilakkojen avulla omia "irtiottojaan", joilla parannettiin milloin palkkoja, milloin työehtoja. Tuottajaväki myönsi, että maataloustyöväen palkkoja ei ollut nostettu samassa suhteessa kuin palkkoja yleensä. Maatalouden ahdinko paheni, kun jo luvatut korotukset maataloustuotteiden hintoihin eivät toteutuneet. Maatalouden tuotantotarvikkeiden hinnat sen sijaan nousivat omaa rataansa.

Maalaisliittolaiset ministerit olivat tehneet esityksen pahasti jälkeenjääneen viljan hinnan korotuksesta, mutta asia takelteli hallituksessa. Maidon hintaa oli korjattu, mutta ei läheskään tuotantokustannusten nousua vastaavasti.

Tuottajajärjestö oli tehnyt esityksiä, että maataloustuotannon säännöstelyä purettaisiin niin pitkälle kuin se ravintohuoltoon vaarantamatta olisi mahdollista. Sen katsottiin auttavan myös yhä riittämättömän tuotannon elvyttämisessä. Eduskunnan ja hallituksen "uudet kasvot" olivat kuitenkin mieltyneet säännöstely-yhteiskuntaan ja olivat päinvastoin palauttamassa säännöstelyn piiriin sellaistaikin, jota oli jo vapautettu.

Maatalousväki oli säännöstelyn välttämättömyyden poikkeusoloissa toki ymmärtänyt ja kiristänyt vyötä koska nähtiin, että muillakin oli vaikeaa. Sodasta oli kuitenkin kulunut jo kolme vuotta, ja pidettiin täysin mahdollisena luopua suuresta osasta tuotannon ja hintojen säätelyä.

Niinpä tuottajajärjestö polkaisi kautta maan käyntiin valmistelun tuotteiden luovutuslakkoa varten, tähtäimessä viljan hinnan korotus. Keskipohjalaiset totesivat, että vilja ei suinkaan ollut tšekäläisen

maatalouden päätuote, mutta jos sen hinnan kohtuullistamiseksi järjestövoimaa tarvittiin, rintamasta ei lipsuta.

Yksimielisesti luovutuslakkoon yhtyivät myös keskipohjalaiset maanviljelijät, jos lakkoon ryhdytään. ”Ei ole meidän syyimme, että asiat ovat joutuneet tällaiseen vaikeaan vaiheeseen”, kuvasi Keskipohjanmaa Kokkolan Vartiolinnassa 22.10.1947 pidetyn viljelijäin lakkokokouksen mielialoja.

Kokous näki hallituksen vitkuttelussa selvän tarkoituksen. Viljelijäväestön tulokehitystä jarruteltiin, että muiden väestöryhmien toimeentuloa voitaisiin nopeammin kohentaa. Tähän pyrittiin estämällä viljan hinnankorotukset. Tällöin viljanviljely kannattamattomana loppuisi ja päästäisiin halpaan tuontiviljaan. Tämä taas johtaisi maataloustuotannon suuntautumiseen kotieläintuotteisiin, jolloin nopeasti kasvava ylituotanto romahduttaisi niidenkin hintatason ja viljelijäväestö olisi kokonaan kuluttajien ja valtiovoimien armoilla. Vaikka näkymä oli kärjistetty, sodanjälkeinen vasemmistolainen maatalouspolitiikka antoi ainekset tuollaisiin visioihin.

Kaksi päivää Kokkolan kokouksen jälkeen pidettiin lähes kaikissa tuottajaliiton pitäjissä lakkokokoukset, joissa lakkokoneisto trimmattiin kuntoon kaiken varalta. Muutamaa yksittäistä soraääntä lukuun ottamatta kokoukset olivat yksimielisiä järjestötoimiin ryhtymisestä, jos sellaisiin päädytään. Alavieskalainen nimimerkki, Yks' maajussi, kysyi:

”Mutta onko oikein vaatia luovuttamaan ruista kymppillä kilo, kun argentiinalainen maksaa 22 mk ja venäläinen 17–18 mk. Ja saako pienviljelijän emäntä sunnuntaikorvauksen, joka juuri myönnettiin junan henkilökunnalle 100 %:na.” (Kp 30.10.1947)

Vaikka lakkoa aseena vierastettiin, siihen oltiin valmiit, jos oikeutettuja vaatimuksia ei muutoin saatu toteutettua.

Lakonuhka väistyi, kun hallitus marraskuun ensimmäisellä viikolla teki hintapäätöksiä, joissa korjattiin maidon ja viljan hintaa. Alle kymmenen hehtaarin tiloille viljan hintaa nostettiin erikoispalkkion muodossa. Näin korotus kohdistui niillekin, joilla ei ollut viljaa myytäväksi. Viljelijät eivät kuitenkaan erityisesti ihastuneet tästä ”syöntipalkkioksi” nimetystä tukimuodosta. Pienten ja syrjäisten tilojen asemaa helpotettiin lisäksi valo- ja moottoripetrolin hinnanalenuksella.

Vaikka keskipohjalaisviljelijät eivät 1920-luvulla mieltäneet järjestäytymistä maanviljelijöiden asian ajamiskeinoksi, eikä 1930-luvun ahdistava pulakausikaan herättänyt yhteistoimintaa, nyt oltiin tarvittaessa valmiit varsin radikaalillakin tavalla ammattikunnan etuja puolustamaan.

Uuden sihteeritoiminnanjohtajan aikana tuottajatoiminta Keski-Pohjanmaalla nousi kokonaan uudelle tasolle. Siihen vaikutti tietysti MTK:n koko maassa herättämä kampanja viljelijäväestön edunvalvonnan saattamiseksi muiden ammattiryhmien kanssa tasaveroiseksi, mutta silti sytyttävällä puhujalla ja hyvällä kirjoittajalla Lauri Toivolalla oli siihen oma osuutensa.

Uudeksi konsulentiksi valittiin elokuussa 1948 maatalousteknikko Jaakko Vallbacka, sittemmin Vallirinne. Toiminnan alueellista jakautumista ajatellen hänen asuinpaikakseen esitettiin Kannusta, Sieviä tai Ylivieskaa. Ylivieskaan hän asettuikin.

Vuoden 1947 lopussa kaikki 18 paikallisyhdistystä olivat toiminnassa. Liiton jäsenmäärä lähenteli seitsemätuhatta, joista vähintään kolme hehtaaria käsittävien viljelmien haltijoita oli runsaat neljätuhatta, eli 62,2 prosenttia.

Väkeä oli saatu liikkeelle, mutta tuottajaliiton talous ei vielä kukaan asettunut linjaan vireän toiminnan kanssa, vaikka liiton osuus paikallisyhdistysten jäsenmaksuista oli 80 prosenttia. Jäsenmaksun määrää ei haluttu

nostaa, koska sen pelättiin aiheuttavan jäsenkatoa. Vuoden 1948 syksyllä järjestettiin maakunnassa viljankeräys tuottajatoiminnan tukemiseksi. Sitä oli suunniteltu jo aikaisemminkin.

Ahdas talous kiusasi paikallisyhdistyksiäkin. Niinpä tuottajaliiton johtokunta tammikuussa 1949 poisti tileistään kuuden yhdistyksen jäsenmaksurästit.

Maakuntaa koetteli halla, joka verotti viljakeräyksen tulosta. Pahimmin hallan koki Perho, jossa joillakin tiloilla sato menetettiin kokonaan. Koko Pohjois-Suomea halla kouraisi niin pahoin, että lokakuun alussa koottiin suuri lähetystö kertomaan valtiovallan edustajille vahingoista. Lokakuun puolivälissä valtioneuvosto asetti Pohjois-Suomea varten katokomitean selvittämään hallatuhojen laajuutta. Yksi sen 12 jäsenestä oli keskipohjalainen.

4.5 Vuoden 1948 "verokapina" ja yhteenotto MTK:n kanssa

Veroperusteiden erilaisuus olosuhteiltaan samanlaisten pitäjien kesken lääninrajan kahden puolen puhutti. Epäkohta eri kuntien välillä ilmeni myös siten, että etäisyyksiä liikenneväyliin ja keskuspaikkoihin sekä siitä johtuvia rahtikuluja ei huomioitu riittävästi veronmaksukykyä arvioitaessa. Tilastoharha veroperusteisiin syntyi siitä, että maatalouden tuotto saatiin kirjanpitotilojen yhteenvedoista. Kirjanpitotiloiksi oli kuitenkin valikoitunut maatiloja, joiden omistajilla oli sekä kykyä että halua kirjanpidon hoitamiseen. Tavallisesti tämän tiesi myös keskimääräistä parempaa maatalon hoitoa, jota kirjanpidon seuraaminen vielä korosti. Kirjanpitotilojen tulokset edustivat tavallista korkeampituottoista maataloutta ja antoivat todellisuutta paremman kuvan keskiarvoista, peltopinta-alaperustaista verotusta varten.

Ongelma oli sama koko maassa ja MTK vaati kirjanpitotilojen lukumäärän nostamista ainakin 10 000 tilaan paremman perustan saamiseksi verolaskelmille. Veroperusteet Keski-Pohjanmaalla oli vuotta 1948 varten määrätty jopa 40–100 prosenttia korkeammaksi kuin kirjanpitotilojen tuotto olisi edellyttänyt.

Tuottajaliiton syyskokous päättikin 29.11.1948 lähetystön lähettämisestä valtionvarainministeriöön asian korjaamiseksi. Lähetystö sai kyllä ymmärtäväisen vastaanoton, mutta silti veroperusteet nousivat muualla, paitsi Oulun ja Lapin lääneissä, joissa ne pidettiin ennallaan. Tuottajajärjestö katsoi kuitenkin, että se oli saanut torjuntavoiton omalla alueellaan estäessään suunnitteilla olleet vielä suuremmat veronkorotukset. Liiton eteläisen alueen kuntien lähetystö teki vielä oman käyntinsä ministeriössä veroperusteiden alentamiseksi ja kuntakohtaisia kirjelmää lähti eri puolilta maakuntaa. Enempiä tuloksia ei kuitenkaan saatu.

Aina ei tuottajaliiton yhteistyö MTK:n kanssa sujunut kitkattomasti. Keskusliitossa valmisteltiin 1947 alussa tuottajaväen omaa laulukirjaa. Keskusliitto pyysi ehdotuksia kirjaan otettavista lauluista myös Keski-Pohjanmaan tuottajaliitolta. Liiton toimisto lähetti ehdotuksen kolmesta mukaan otettavasta keskipohjalaisesta laulusta ja toivomuksen, että kevyempien laulujen kohdalla vältettäisiin ala-arvoisten laulujen sijoittamista kirjaan.

Kirjan sisältö oli pettymys. Saman vuoden lopulla pöytäkirjattiin, "että Keskusliiton painattaman Maataloustuottajan laulukirjan levittämiseen ei ryhdytä, koska kirjan sisältö ei tyydytä johtokuntaa." Saman tien palautettiin myyntiin tarkoitettu kirjälähetys muutamaa näytekappaletta lukuun ottamatta.

Laulukirjan lyhyestä elinkaaresta Keski-Pohjanmaalla voi aistia toiminnanjohtajan energiseen ja aikaansaavaan luonteeseen kuuluneen piirteen, johon kuului joskus äkäinen suutahtaminen ja voimakas reaktio vähäiseltäkin näyttäneestä ärsykkeestä.

Vakavampiakin erimielisyyksiä syntyi MTK:n ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton välille. Kesällä 1949 hallitus alensi maidon hintaa. Elokuussa tuottajaliiton johtokunta pohti tilannetta. Kannuksen yhdistys oli

kirjelmässään paheksunut järjestön menettelyä alentamispäätöstä tehtäessä ja kälviäläiset esittivät liiton ylimääräisen kokouksen koolle kutsumista. Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliitto esitti yhteisen lähetystön lähettämistä hallituksen puheille kiirehtimään maidon hintaporrastuksen toteuttamista Pohjois-Suomessa. Täällä oli taas koettu toinen perättäinen viljakatovuosi, joten hinnanalennus samanaikaisesti tuntui kohtuuttomalta.

Keskusliiton kannanottoa pidettiin sinänsä oikeana, kun vaihtoehtoina olivat maidon vapauttaminen hintasäännöstelystä tai hinnan alentaminen markalla kilolta. Keskusliitto ei kuitenkaan ollut lainkaan kuullut piirijärjestöjen mieltä omaa kannanottoa laatiessaan, eikä ollut tiedottanut asiasta jälkeenkään piiriliitoille. Edelleen paheksuttiin sitä, että esittäessään kantansa hallitukselle, keskusliitto ei ollut esittänyt samassa yhteydessä vaatimusta maidon hinnan alueellisesta porrastuksesta, vaikka Pohjois-Suomen liittojen kannat olivat kyllä keskusliiton tiedossa. Tämä kaikki siitä huolimatta, että vain vähän aikaa sitten Keski-Pohjanmaan tuottajaliittokin oli varauksetta tukemassa viljan hinnan korotusvaatimusta, joka useimmille täkäläisille viljelijöille ei ollut edullista.

Toiminnanjohtaja Lauri Toivola lisäsi vielä suolaa johtokunnan ennestäänkin kirveleviin haavoihin ja esitti tilaston, jonka mukaan keskusliiton johtokunta ei neljän vuoden aikana ollut käsitellyt ainuttakaan Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton tekemää aloitetta. Tämän katsottiin merkitsevän välinpitämättömyyttä, jopa kylmäkiskoista suhtautumisesta keskusliiton taholla Pohjois-Suomen erikoiskysymyksiin. Johtokunta nimesi puheenjohtaja Herman Mikkolan ja Lauri Toivolan yhteiseen lähetystöön, joka meni esittämään hallitukselle hintaporrastuksen käyttöönottoa. Sapiskaa lähetettiin myös keskusliitolle: "Samoin on Keskusliitolle esitettävä sen paheksumista aiheuttaneesta suhtautumisesta valittelu."

4.6 Viljelijät lakossa 1956

Poikkeusoloja varten säädetty valtalaki kumoutui syksyllä 1955. Hallitus esitti sen jatkamista, mutta eduskunta hylkäsi sitä tarkoittaneen esityksen. Se tiesi myös valtalakiin perustuneen hintasäännöstelyn loppumista ja vapaampaa hinnanmuodostusta.

Nyt oli mahdollista korottaa jälkeenjääneitä maataloustuotteiden hintoja. Tätä mahdollisuutta MTK ja ruotsinkielinen tuottajajärjestö SLC käyttivät hyväkseen ja kehottivat meijereitä nostamaan maitotaloustuotteiden hintoja siten, että päästäisiin keskimäärin 30 markan tuottajahintaan.

Hallitus oli asettanut jo aikaisemmin maatalouden tulotasoa selvittämään niin sanotun "professorikomitean", Antti Mäen johtaman työryhmän, jonka selvityksiin tuottajien vaatimukset nojautuivat.

Jo aikaisemmin olivat Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliitto SAK ja Suomen Työnantajain Keskusliitto STK sopineet siitä, että jos elinkustannukset nousevat huomattavasti, on sopijapuolilla oikeus esittää palkkojen tarkistamista enintään elinkustannusten nousua vastaavasti. SAK vaati korotusta palkkoihin monta kuukautta ennen sovittua määräaikaa. STK ilmoitti olevansa valmis neuvottelemaan siitä uusien työehtosopimusneuvottelujen yhteydessä. Näkemyseroja ei saatu sovitettua ja neuvottelut katkesivat.

SAK painosti hallitusta peruuttamaan tammikuun alussa voimaan tulleet hintojen ja maksujen korotukset. Vaatimusta tehostettiin yleislakon uhalla.

MTK näki vaatimusten tarkoittavan maataloustuotteiden hintojen alentamista tai vastaavaa palkkojen korotusta. Molemmat heikentäisivät maatalouden suhteellista asemaa. MTK:n valtuuskunnalle ehdotettiin,

että jos SAK ryhtyy ajamaan vaatimuksiaan yleislakolla, tuottajajärjestö yhtyy siihen järjestämällä maataloustuotteiden luovutuslakon.

Nyt olivat vastakkain SAK ja MTK. SAK syytti tuottajia tilanteen kärjistämisestä ja julisti lakon alkavaksi maaliskuun ensimmäisenä päivänä, ellei sitä tyydyttävää ratkaisua siihen mennessä saada aikaan.

MTK puolestaan vastasi valtuuskunnan kannanotolla, jossa muistutettiin SAK:n aikaisemmin kauniisti puhumasta "vastuuntunnosta, sovinnollisuudesta, talouspoliittisesta kurinalaisuudesta ja jopa kansanvallan kypsyysasteesta." Maataloustuottajat ja muutkin väestöpiirit antaisivat tälle paljon suuremman arvon, elleivät SAK:n sodanjälkeisen palkkapolitiikan vaiheet olisi niinkin tuoreessa muistissa.

MTK:ssa varauduttiin kiireellä mahdolliseen yleislakkoon ja laadittiin ohjeita maataloustuotteiden luovutuksen keskeyttämiseksi. Koko maan tuottajaliitot pitivät 22.2.1956 omat kokouksensa, joissa ohjeet vielä tarkistettiin.

MTK ilmoitti 27.2.1956 luovutuslakon alkavan maaliskuun alussa, mikäli SAK:n yleislakko kohdistuu oleellisesti maataloutta vastaan. Elintarvikkeiden lisäksi luovutuslakkoon kuuluvaksi luettiin myös halot.

Keskusliitto oli jo toista vuotta aikaisemminkin kirjeessään väläyttänyt järjestöllisten toimenpiteiden mahdollisuutta. Lokakuun 21. päivänä 1954 pitämässään kokouksessa tuottajaliiton johtokunta oli tutkinut sitä mahdollisuutta, että järjestötoimenpiteitä tarvittaisiin, ellei tehtyä maatalouden hintapäätöstä noudateta. Keskusliiton tietoon oli kuitenkin saatettu, että siihen ei silloin ollut tarvetta, koska vasta nimitetty hallitus oli ohjelmassaan luvannut tarkistaa maataloustuloa 2,9 miljardilla markalla. Sen sijaan MTK:ta veloitettiin huolehtimaan, että korotus "tulee todellisille tuottajille." Liiton puheenjohtaja Herman Mikkolan huoleksi annettiin tämän kannanoton saattaminen henkilökohtaisesti keskusliiton tietoon.

Helmikuussa 1955 johtokunta keskusteli MTK:n hallitukselle jättämästä esityksestä uudeksi maataloustulopäätökseksi. Maaliskuun 31. päivänä 1955 johtokunnassa varauduttiin jo mahdollisen luovutussulun varalle. Siltä varalta, että MTK:n hintapäätösesitystä ei hyväksyttäisi, liiton puheenjohtajan ja toiminnanjohtajan tehtäväksi jätettiin neuvotella KPO:n ja Kokkolan seudun Osuusliikkeen kanssa toimenpiteistä mahdollisen luovutuslakon aikana ja tuottajien odotuksista näiden liikkeiden suhteen. Samalla kertaa oli koolla myös kokous, johon oli kutsuttu tuottajayhdistysten ja tuottajaliiton johtokunnat. Käytiin läpi yksityiskohtaisesti niitä toimenpiteitä, joihin ryhdytään, jos keskusliiton esitystä maataloustulopäätökseksi ei hyväksytä ja luovutussulkuun ryhdytään. Paikallisyhdistysten yleiset kokoukset päätettiin pitää ennalta sovitussa paikoissa ja yhdistyksien johtokuntia veloitettiin suorittamaan käytännön järjestelyt ennen kokouksia. Tarvittaessa lakon oli määrä alkaa 4.4.1955. Lakkoon ei tuolloin vielä tarvinnut mennä.

Huhtikuun 19. päivänä 1955 tuottajaliiton johtokunta yksimielisesti katsoi, että uuden maataloustulopäätöksen tulonlisä olisi Keski-Pohjanmaalla kokonaisuudessaan ohjattava maidon hinnan korotukseksi. Suunniteltu korotukseen ei kuitenkaan riittäisi korvaamaan sitä kustannusten eroa, joka maakunnan ja Etelä-Suomen välillä vallitsi. Sitä varten tarvittaisiin erillinen hinnanlisä. Näitä hintakysymyksiä oli lähdessä Helsinkiin ajamaan Pohjoisten maataloustuottajaliittojen lähetystö, johon liiton edustajiksi valittiin Herman Mikkola ja Antti Koivukoski.

Eikä yhteistoiminta yli maakuntarajojen jäänyt tähän, sillä 29.10.1955 kokoontuivat Kokkolassa Keski- ja Etelä-Pohjanmaan, Keski-Suomen ja Pohjanmaan ruotsinkielisen tuottajaliiton edustajat yhteiseen neuvonpitoon. Kokous, joka edusti 80 000 maataloustuottajaa, lähetti MTK:lle ja SLC:lle tiedoksi huolestumisensa maatalouden heikosta asemasta ja edelleen tuhoisana jatkuvasta tilanteesta. Maidon perushintaa vaadittiin pikimmiten nostettavaksi tuotantokustannuksia vastaavaksi, eli 30 markaksi kilolta.

Tämän lisäksi hintaa olisi porrastettava ja vyöhykejaolla taattava maidon tuotannon kannattavuus pohjoisilla alueilla. Tähän pääsemiseksi kokous oli valmis tukemaan keskusliittoja laajoillakin järjestötoimenpiteillä.

Marraskuussa 1955 johtokunta laati kirjeen MTK:lle. Siinä todettiin runsaan muuttoliikkeen maaseudulta osoittavan sen, että maatalous ei antanut harjoittajilleen läheskään sellaista toimeentuloa kuin muille elinkeinoille. Tämäkään ei näyttänyt riittävän, vaan eroa pyrittiin järjestelmällisesti vielä kasvattamaan.

Viimeisin todistus tämän suuntaisista toimista oli äsken tehty perustuslakivaliokunnan päätös, jossa äänin 10–7 kumottiin voimassa ollut maataloustulopäätös, joka sekään ei vielä olisi tiennyt viljelijän aseman korjautumista, ainoastaan eron ennallaan pitämistä. Tarkoitus oli selvä: haluttiin vielä huonontaa nykyistäkin tilannetta. Viljelijän asema katsottiin niin heikoksi, että keskusliiton olisi varauduttava kaikkiin toimenpiteisiin sen varalta, että eduskunta kumoaa maataloustulopäätöksen. Tuottajaliitto ilmoitti olevansa joka hetki valmis tukemaan keskusliittoa sen mahdollisissa järjestötoimenpiteissä.

Helmikuun 22. päivänä 1956 tuottajaliiton johtokunta oli taas koolla. Nyt laadittiin julkisuutta varten perusteluja lakon oikeutuksesta: *”Koska SAK on ryhtynyt jälleen yleislakon voimalla ajamaan päätöksiään läpi, joiden tarkoituksena on tällä kertaa tehdä mitättömäksi se vähäinen maidon tuottajahinnan nousu, joka toteutettiin 26.1.-56, katsoo liiton johtokunta, että MTK:n johto on menetellyt järjestön jäsenten toivomusten mukaisesti ilmoittaessaan 17.2.1956, että maataloustuottajajärjestö tekee voitavansa estääkseen SAK:n suunnitelmat.”*

Hallituspulasta lakkoihin

Kahden kuukauden' aikataulu

25. 1. Sos.dem. ministerit ilmoittivat eroaikeistaan.

26. 1. Sos.dem. ministerien eronpyyntö pääministerille.

27. 1. Hallituksen eronpyyntö tasavallan presidentille.

9. 2. SAK:n työvaliokunta väläytti yleislakon uhkaa.

11. 2. MTK päätti vastata mahdolliseen yleislakkoon maataloustuotteiden luovutuslakolla.

16. 2. SAK:n valtuusto julisti yleislakon maaliskuun 1. päiväksi.

17. 2. Puhemies K.-A. Fagerholm sai hallituksen muodostamistehtävän tri Kekkoselta.

1. 3. Yleislakko ja maataloustuotteiden luovutuslakko alkoivat. — Tri Kekkonen astui tasavallan presidentin virkaan. — Puhemies Fagerholm otti virallisesti vastaan hallituksen muodostamistehtävän.

3. 3. Fagerholmin hallitus muodostettiin klo 1.30 ja nimitettiin aamupäivällä. — Tuottajat lopettivat luovutuslakkonsa klo 24.

5. 3. Hallitus nimitti lakon välitystoimikunnan, joka heti aloitti työnsä. — Kirjaltajat, jotka olivat kuuluneet myös yleislakkoon, aloittivat oman työtaistelunsa.

17. 3. Ratkaisevat lakkoneuvottelut alkoivat.

19. 3. Sovinto syntyi klo 3.

20. 3. Yleislakko päättyi klo 6.

22. 3. Kirjaltajalakko päättyi klo 8.

Helsingin Sanomat 23.3.1956

Muita matalampi ansiotaso, joka monellakin tapaa oli todettu myös puolueettomien asiantuntijoiden taholta, siitä johtuva nuorison joukkomuutto pois maataloudesta, josta taas oli seurannut suuri työttömyys omine seuraamuksineen, olivat julkilausuman aineksia. Katsottiin, että erityisesti juuri maidon hintaan puuttuminen koski Keski-Pohjanmaan viljelijöitä, jotka olivat pääasiassa siitä riippuvaisia. Jäsenistöä ja perusjärjestöjä kehoitettiin noudattamaan niitä ohjeita, joita lakon varalta oli annettu.

"Jokaisen maataloustuottajan on noudatettava annettuja ohjeita eikä yhdelläkään viljelijällä ole varaa ryhtyä rikkuriksi, sillä järjestörintamamme täytyy kestää, jos SAK päästää asiat yleislakoon."

"Sain puolenyön aikoihin tiedon yleislakon alkamisesta", silloinen toiminnanjohtaja Heimo Linna muisteli. "Se oli merkki käynnistää maataloustuotteiden luovutussulkua varten suunnitellut toimenpiteet. Herätin 1.3.1956 aamulla kello neljän tienoilla Kannuksen puhelinkeskuksen ja tilasin puhelut kaikkiin tuottajaliiton alueen meijereihin, alkaen niistä joilla oli pisimmät maidonkeräilyreitit. Ohje oli yksiselitteinen: maidonkeräily keskeytetään, kunnes tulee uusia ohjeita. Istuin sen jälkeen 17 tuntia melkein yhtä mittaa puhelimen luuri korvalla. Iltapäivällä alkoi maakunnasta tulla jo soittoja, joissa kyseltiin kuinka kauan tätä kestää. Rantapitäjästä suuren karjatalon isäntä kysyi, mihinkä järki on tuottajajärjestöstä kadonnut, kun valmista maitoa pitää maahan kaataa. Puhetta piisasi ja jatkui, eikä minun tarvinnut kuin kuunnella. Lopulta laskin luurin varovasti pöydälle ja join välillä kahvit, eikä se haitannut ollenkaan puhujaa, jonka ääni kuului kaiken aikaa. Kahvit juotuani jatkoimme taas 'keskustelua', jossa minulla oli kuuntelijan rooli."

Maidon tiloille jättämisessä oli tarkoitus varmistua siitä, että lakon jatkuessa pitkään meijereissä ei olisi varastoituna maitotaloustuotteita mahdollisten hulinoitsijoiden ulottuvilla.

Kaustislaiset eivät millään olisi hyväksyneet tätä järjestelyä, vaan olisivat halunneet viedä maidon meijeriin ja valmistaa voiksi. Lupasivat järjestää meijerille niin suuren miesjoukon vartioimaan tuotteita, että ne siellä myös pysyisivät.

Vielä ensimmäisen lakkopäivän iltana alkoivat neuvottelut uuden hallituksen maatalousohjelmasta. Entinen, Kekkonen V hallitus oli jättänyt paikkansa Kekkonen tultua valituksi presidentiksi.

MTK:n johtokunta hyväksyi neuvottelutuloksen toisena lakkopäivänä ja päätti lopettaa luovutuslakon sen jälkeen, kun hallitusohjelma on allekirjoitettu. Vielä samana iltana se tarkisti päätöstään ja määräsi lakon takarajaksi neljännen päivän maaliskuuta. Tarkoitus oli, että maitoja sen jälkeen aletaan kerätä normaalisti, mutta maitotaloustuotteiden jakelua rajoitetaan edelleen siten kuin alun perin oli päätetty. Tätä rajoitusta ei tarvittu, sillä aamuyön tunteina kolmantena maaliskuuta K.A. Fagerholm sai hallituksen kokoon. Sen maatalousohjelma täytti MTK:n vaatimukset ja luovutuslakko päättyi.

Jouko Väänäsen kirjoitti tilanteesta:

"Mielipiteet siitä, oliko maataloustuotteiden luovutuslakko voitollinen vai ei, ovat jossakin määrin poikenneet toisistaan. MTK oli tulokseen tyytyväinen. Se oli tyytyväinen myös siksi, että järjestö kesti lakon aiheuttamat paineet odotetulla tavalla. Järjestön maakunnalliset ja paikalliset elimet olivat toimintavalmiita ja -kykyisiä ja monituhatpäinen luottamusmieskunta selviytyi tehtävästään kiitettävästi. Maataloustuottajat itse olivat yksimielisiä lakon oikeutuksesta ja toimivat sen mukaisesti. Tosin maidon maahan kaataminen tuotti monille vaikeuksia sekä taloudellisista että eettisistä syistä.

Silti kielteisiäkin ilmiöitä esiintyi. Oli liikkeitä, jotka keräsivät lakonalaisia maataloustuotteita ikäänkuin luovutussulkua ei olisi ollutkaan. Pahempaa tässä oli, että ne löysivät myös asiakkaita tuotteita luovuttavista viljelijöistä - rikkureitakin siis viljelijöiden rintamasta löytyi. Kaikki eivät tyytyneet siihen, että haukkuivat "lakkokenraaleja", mutta noudattivat silti ohjeita. Sinänsä vähäiset rivistä lipsumiset saivat kuitenkin järjestöväen äänenkannattajan, Maataloustuottaja-lehden, kehoittamaan tuottajia vakaviin itsetutkisteluihin."

5 Riita Karjapohjolasta 1950-luvulla

5 Riita Karjapohjolasta 1950-luvulla	1
5.1 KPO ja tuottajat vastakkain	1
5.2 Ehdotuksia riidan ratkaisuun	3
5.3 SOK puuttuu asiaan	6
5.4 Osuusteurastamolle toimipiste Kokkolaan?	7
5.5 Loppuun käyty neuvottelujen tie	10
5.6 Suuri torikokous ja jälkipuinti	11

5.1 KPO ja tuottajat vastakkain

Keski-Pohjanmaan karjanmyyntiosuuskunta yritti toimia jo vuonna 1919, mutta Itikan ja Karjapohjolan toiminta lopahti pian ja laitos siirtyi Keski-Pohjanmaan Osuuskaupalle.

Piiritoimikunta keskusteli teuraskaupasta loppuvuodesta 1922. Osuuskaupalla katsottiin olevan paremmat toimintaedellytykset kuin uudella mahdollisesti perustettavalla osuuskunnalla. Suunnitelmissa oli maakunnan osuuskauppojen ja osuusmeijerien keskeinen osuuskunta, joka rakentaisi teurastamon.

Maan karjanmyyntiosuuskunnat erosivat vuonna 1936 Karjakunnasta ja perustivat oman keskusliikkeen, jolloin Keski-Pohjanmaan tuottajien teuraskauppa olikin "väärässä" leirissä. Tämä taas johti maakunnassa pitkällisiin ja katkeriin teuraskauppariitoihin sotien jälkeen.

Maaliskuussa 1936 tuottajaliitto tarkasteli teuraskauppa-asiaa, mutta ei kirjannut päätöksiä. Mitä tuolloin oli tapahtumassa asiassa, joka jatkossa oli vuosikausia avoin haava keskipohjalaisten ja koko maankin viljelijöiden välisissä suhteissa? Syyskuussa johtokunta valitsi Antti Salon edustajaksi kokoukseen, jonka osuusteurastamo Karjapohjola oli kutsunut koolle. Kutsun olivat saaneet Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maataloustuottajaliitot sekä Keski-Pohjanmaan Osuuskaupan edustajat.

Muistiinpanoja ei tuosta neuvonpidosta ole säilynyt, mutta luultavasti karjakaupan tilanteesta keskusteltiin. Juuri tuona vuonna pellervolaisten teurastamojen keskusjärjestö Karjakeskuskunta joutui toteamaan, että sen jäseninä olleet itsenäiset karjanmyyntiosuuskunnat, eli osuusteurastamot, jättivät keskusjärjestönsä ja perustivat omankarjan kasvattajien hallussa olevan Tuottajien Lihakeskuskunta TLK:n. Osuusteurastamot olivat tyytymättömiä siihen, että Karjakeskuskunta oli ryhtynyt osuuskauppojen tukemana harjoittamaan omaa teuraidenhankintaa ja lihanjalostusta, jolloin ne kilpailivat jäsenosuuskuntiensa kanssa.

Omaa hankintaa Karjakeskuskunta oli harjoittanut vuodesta 1918 lähtien, koska se ei saanut riittävästi lihaa jäsenosuusteurastamoilta. Riita oli muhinut järjestön sisällä pitkään, eivätkä toimikunnatkaan sitä ratkaisseet. Riita huipentui 1930-luvun alussa valtataisteluksi, jonka osuuskauppojen tukema Karjakunta voitti.

Pellervolaisen osuustoiminnan jakaantuminen kahtia teuraskaupassa ja lihanjalostuksessa jätti Vaasan läänin puoleiselle Keski-Pohjanmaalle tyhjiön TLK:laisen toiminnan osalta. KPO osti teuraita omalta toimialueeltaan ja lisäksi Kalajokilaaksosta, johon entisen karjanmyyntiosuuskunnan raja ulottui. Kalajokilaakso kuului myöhemmin myös Karjapohjolan hankinta-alueeseen. Etelälaidalla ei ollut

osuusteurastamo. Siellä pellervolaisesta lihanhankinnasta ja jalostuksesta vastasi Keski-Pohjanmaan Osuuskauppa. Ongelma syntyikin vasta osuusteurastamoiden järjestäytyessä TLK:hon: osa Keski-Pohjanmaata oli ilman viljelijäin omistamaa teuraskauppajärjestöä.

Jyväskylässä kesäkuussa 1949 pidetty MTK:n liittokokous käsitteli markkinointia ja vaati keskittymään teuraskarjakauppaan. Liittokokouksen mukaan kilpailevat keskusliikkeet voisivat sulautua yhdeksi tuottajien hallinnassa olevaksi keskusliikkeeksi. MTK:n johto oli talvella 1949 perustanut TLK:n kanssa yhteisen elimen, Maataloustuottajain Teuraskaupallisen Keskustoimikunnan, joka myöhemmin johti teuraskaupan keskittämistä osuusteurastamoihin.

Osuusteurastamojen lähtökohtana oli, että teuraat olisi myytävä keskitetysti viljelijäin valvonnassa oleviin teurastamoihin. Tuottajille piti taata varmuus teuraiden markkinoinnista kaikissa olosuhteissa. Kalliiden kylmävarastojen rakentaminen rasitti järjestön kilpailukykyä, mutta johti lopulta tavoitteeseen. Uraauurtava oli järjestön toteuttama lihan laatuun perustuva hinnoittelu, jossa jälkitilinä maksettava hinta määriteltiin ammattitaitoisen luokituksen perusteella. Navetan ovella urakkakaupalla myyneet karjankasvattajat totutettiin siihen, että hinta maksettiin jälkikäteen valan tehneen punnitsijan ja luokittajan hinnoittamana. Lihan myynti mahdollisimman pitkälle jalostettuina tuotteina antoi tuntuman jalostusprosessin kuluihin ja vähittäismyyntihinnan kontrollointiin.

Lokakuussa 1949 tuottajaliiton johtokunta esitti syyskokoukselle ehdotuksen, jossa tiedusteltiin KPO:lta vastauksia, liittyisikö KPO jäseneksi osuusteurastamojen keskusliikkeeseen ja Osuuskunta Karjapohjolaan tietyillä ehdoilla.

Marraskuussa 1949 tuottajaliiton johtokunta sai kirjelmän, jossa KPO:n hallintoneuvosto ilmoitti, ettei ollut vielä ottanut kantaa karjakaupan keskittämiseen. Kalliokoski KPO:n hallintoneuvoston puheenjohtajana antoi sen vaikutelman, että yhteistyöstä KPO:n kanssa voidaan päästä sopimukseen. Kalliokoski oli samaan aikaan tuottajaliiton johtokunnassa.

Johtokunta suositteli liiton syyskokoukselle pidättäytymistä enemmistä teuraskaupan järjestelyistä, kunnes KPO:n lopullinen kanta selviäisi. Tuottajaliiton Oulun läänin puolen kunnissa katsottiin jo voitavan tukea Karjapohjolan toimintaa, poikkeuksena Sievi, joka kuului KPO:n toimialueeseen.

Kalliokosken mielestä jo neuvottelujen alussa voitaisiin kyllä asettaa KPO:n teuraskaupan käytännön järjestelyjä suunnittelemaan tuottajain toimikunta.

Syyskokous hyväksyi yksimielisesti keskusliiton linjan teuraskaupan keskittämisestä ja viljelijäin hallintaan saattamisesta niin, että koko maakunnassa tähän päästäisiin Sieviä lukuun ottamatta. Viipymättä käynnistettiin Karjapohjolan jäsenkeräys. KPO:n alueelle julistettiin johtokunnan suosittama "linnarauha" neuvottelujen ajaksi. Sen aikana ei kumpikaan osapuoli saisi minkäänlaisilla toimilla "vallata" itselleen parempia asemia.

Pellervo-Seura, MTK ja TLK olivat neuvotelleet Karjakunnan kanssa. Jos neuvotteluissa ei saavutettaisi tyydyttävää tulosta eikä sen jälkeen saatu KPO:lta tyydyttävää asennoitumista, "on liiton johtokunta velvollinen sallimaan MTK:n hyväksymän teuraskaupallisen toiminnan ulottumaan koko maakuntaan."

Lausuma sisälsi sen, ottipa KPO minkä kannan tahansa, osuusteurastamotoiminta joka tapauksessa ulotetaan koko maakuntaan. Tuottajaliitto oli kuitenkin haukkamassa palaa, jota se joutui pureksimaan vuosikausia. Se oli sitkeämpi kuin ehkä minkään muun tuottajaliiton vastaava urakka.

Vuonna 1949 KPO:n 12 595 jäsenestä 62 prosenttia oli maanviljelijöitä. Vientiteurastamo oli rakennettu vuonna 1924 ja pidetty ajan tasalla. Laaja myymäläverkosto oli luonnollinen markkinointikanava huomattavalle osalle tuotantoa. Oma kuljetuskalusto alensi kuljetuskustannuksia.

Tammikuussa 1950 Maataloustuottajain Teuraskaupallinen Keskustoimikunta teki KPO:lle ehdotuksen, jolla teuraskaupallinen keskitys Keski-Pohjanmaalla voitaisiin toteuttaa. KPO-alueelle perustetaan osuusteurastamo, jolle hyväksytään säännöt MTK:n mallisääntöjen pohjalla. Osuusteurastamo liittyy Tuottajain Lihakeskuskunta r.l:n jäseneksi. Osuusteurastamo jättäisi kaupallisen toiminnan osuuskaupalle yhteistoimintasopimuksella. Osuuskauppa sitoutuu noudattamaan Tuottajain Lihakeskuskunta r.l:n sääntöjen määräyksiä kaupallisissa asioissa. Vähittäiskaupasta Kokkolassa tehdään eri sopimus Keski-Pohjanmaan Osuuskaupan ja osuusteurastamojen kesken kaupungin väestön kielisuhteiden mukaisesti.

Lisäksi ehdotuksessa oli, että osuusteurastamo olisi lähinnä aatteellinen. Sekä osuuskaupalla että osuusteurastamolla voisi olla jokseenkin sama hallintoneuvosto.

Kirjeessä muistutettiin vielä, että tuottajain julistama linnarauha päättyi 1.1.1950, mutta että Teuraskaupallinen Keskustoimikunta esittää TLK:n hallitukselle, että se pidentäisi täkäläisille osuusteurastamoille antamaansa määräystä tuon linnarauhan kunnioittamisesta KPO:n toimialueella viimeistään ja lopullisesti 15.2.50 saakka.

Liitto sai 20.1.1950 KPO:n hallintoneuvostolta pöytäkirjanotteen, josta ilmeni, ettei KPO voi suostua esitettyihin järjestelyihin. Asia ratkaistaan laajemmassa yhteydessä YOL:n [Yleinen Osuuskauppojen Liitto] ja Pellervo-Seuran sekä toisaalta Maataloustuottajain keskusliiton ja Tuottajain Lihakeskuksen [Lihakeskuskunnan] edustajien välillä.

Tuottajaliiton ylimääräinen kokous kutsuttiin koolle antamaan tarkempia ohjeita menettelytavoista. Ensimmäisenä vaihtoehtoina oli perustaa Keski-Pohjanmaan Osuusteurastamo tai karjanmyyntiosuuskunta, joka toimisi lähinnä aatteellisena ja hallinnollisena järjestönä. Järjestö antaisi varsinaisen teuraskaupan erikoissopimuksella osuusteurastamoille. Toinen vaihtoehto oli jo sodanjulistus, jossa esitettiin Osuusteurastamo Karjapohjolan järjestöllisen ja kaupallisen toiminnan ulottamista Vaasan läänin puoleiselle suomenkieliselle Keski-Pohjanmaalle. KPO puolestaan linnoitautui valtakunnallisen ratkaisun taakse.

Ylimääräinen tuottajaliiton kokous 8.11.1950 oli Karjapohjola-vaihtoehdon takana, mutta edellytti päätöksessään vielä neuvotteluja yhteistoiminnasta KPO:n kanssa. Kokous perusti liiton alueelle Teuraskaupallisen Piiritoimikunnan maakunnalliseksi elimeksi osuusteurastamotoimintaa kehittämään. Jäseniksi siihen nimettiin Herman Mikkola, Viljami Virkkala, Reino Häkkinen, Otto Harju, Eero Kotila, Martti Nikkilä, Onni Tokola ja liiton sihteeri Lauri Toivola. Lisäksi siihen kuului Karjapohjolan edustus.

5.2 Ehdotuksia riidan ratkaisuun 1950-luvun alussa

Yleinen Osuuskauppojen Liitto YOL paheksui karjakauppa-asian viemistä kentälle heikentämään pellervolaista osuustoimintaa ja antamaan aseet vastustajille. Se oli asettanut marraskuussa 1949 karjakauppatilannetta seuraamaan toimikunnan, johon kuului Viljami Kalliokoski.

Syksystä 1949 lähtien Kalliokoski otti etäisyyttä tuottajajärjestöön. Johtokunnan jäsenenä hän oli vuoden 1953 loppuun, mutta osallistui viimeisenä vuonna vain yhteen johtokunnan kokoukseen.

Tammikuussa 1952 liiton johtokunta oli lähettänyt kirjeen paikallisyhdistyksille. Siinä teroitettiin jäsenuskollisuusperiaatteen hyväksymistä tuottajatoiminnassa. Kalliokoski ei allekirjoittanut kirjettä muiden johtokunnan jäsenten tapaan. "Allekirjoittamasta on kieltäytynyt johtokunnan jäsen Kalliokoski ja on hän liiton sihteerille selostanut kieltäytymisensä syitä." Syyt liittyivät karjariitaan epäilemättä.

Tuottajaliiton johtokunnan jäsenet Kalliokoski ja Mikkola olivat myös KPO:n hallintoneuvoston jäseniä, edellinen puheenjohtajana. Tuottajaliiton puheenjohtaja Mikkola oli myös SOK:n Kokkolan piirin piiritoimikunnan jäsen.

Viljelijät joutuivat valitsemaan kiistassa puolensa "mulliriidassa". Linnarauhan päättymisen jälkeen asiaa puitiin tuottajayhdistysten tupailloissa, kokouksissa ja KPO:n paikalliskokouksissa. Maakunnan lehdissä käytiin talvella 1949–1950 karjariidasta ennen näkemätön tiedotussota. Molemmat osapuolet saivat aluksi tilaa uutis- ja artikkelipalstoilla. Lukijanpalstoilla kyseltiin itsenäisen ja vapaan talonpojan oikeuksien perään.

Pääkaupunkilehdet osallistuivat myös keskusteluun. Tuottajien äänenkannattajana oli Maaseudun Tulevaisuus ja osuuskauppaväen puolella Yhteishyvä, jossa julkaistiin KPO:n omaa sivua. Asiaa käsiteltiin myös liha-alan ammattilehdissä ja pääkaupungin päivälehdetkin panivat merkille pienen maakunnan ankan käsirsyn.

Asetelma ajoi tuottajajärjestön puolustusasemiin. Osuusteurastamohanke leimattiin hyökkäykseksi Keski-Pohjanmaa maakuntaa vastaan. Väitettiin, että oululainen Karjapohjola halusi vallata keskipohjalaisten teurastamon.

Tuottajien karjakaupan keskittämiskaavoihin vastattiin, että sehän oli jo keskitetty: KPO:n teurastamo huolehtii maakunnan viljelijäin teuraskaupasta eikä täällä tarvita uusia yrittäjiä, ei varsinkaan samaan pellervolaiseen ryhmään kuuluvaa.

TLK:n ja MTK:n keskittämiskaavot leimattiin Helsingin herrojen haihatteluksi ja kauko-ohjaukseksi, jolla ei ole mitään yhteyttä maakunnan arkitodellisuuteen. Kysyttiin, mitä järkeä on kyyditä teuraat Ouluun, kun omassa maakunnassa on paljon lähempänä teurastamo.

MTK:n tavoitteisiin kuului maatalouden tuotekaupan keskittäminen pitkälle viljelijäin omistamiin osuuskuntiin. Keskittämiskaava poiki vastapuolelta välittömästi syytöksen monopolipyrkimyksistä lihakaupassa. Yksityisiä lihanjalostuslaitoksia edustanut Lihakeskusliitto maalasi julkilausumassaan uhkakuvan, ellei sosialisoidusta teurastamotoiminnasta, ainakin jonkinlaisesta valtionmonopolista. Perusteeksi se esitti Suomen Pankin, Kansaneläkelaitoksen ja Postisäästöpankin myöntämät lainat TLK:laisten teurastamojen kehittämiseksi. Ehkä taustalla kummittelivat muistikuvat ensimmäisen maailmansodan aikaisesta karjanmyyntiosuuskuntien monopolista teuraskaupassa.

Vasemmistolainen Osuustukkukauppa OTK puolestaan ilmoitti, että se on rakentanut Vaasaan uuden lihanjalostustehtaan ja voi entistä paremmin kilpailla myös keskipohjalaisilla lihamarkkinoilla.

Lokakuussa 1950 Karjapohjolan lakon takia karjankasvattajia kehoitettiin siirtämään eläinten myyntiä, kunnes tilanne selviäisi. Seuraavana päivänä Karjapohjola joutui kutsumaan kaikkia teurastustaitoisia jäseniään hätätöihin teurastamolle. Karjapohjola aikoi murtaa laittoman lakon ja käynnistää teurastukset omistajajäsenten voimin. KPO kantoi oman kortensa kekoon ilmoittamalla ostavansa teuraskarjan päivän korkeimmilla hinnoilla. (Kp 6.10.-50)

Suurta ryntäystä Karjapohjolan jäseniksi ei tuossa ilmapiirissä syntynyt. Olihan koko tuottajajärjestönkin uusi tuleminen vasta muutaman vuoden ikäinen ja viljelijäin henkilökohtainen sitoutuminen järjestön tavoitteisiin nuorta.

Vuoden 1950 lopussa Karjapohjollalla oli jäseniä Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton alueella jo 1 647 ja niistä "uudella alueella", eli KPO:n toimialueelta liittyneitä 448. Tuottajaliiton Oulun läänin puoleisissa kunnissa asennoituminen osuusteurastamoon ei tuottanut vaikeuksia.

Lauri Toivola jätti liiton tehtävät syksyllä 1954. Uudeksi toiminnanjohtajaksi valittiin 13 hakijasta perholaissyntyinen maatalousteknikko Heimo Linna. Liiton toimisto siirtyi Kannukseen samoihin tiloihin Karjapohjolan toimiston kanssa. Tuottajaväkeä kaiveli yrityksen kariutuminen. Tammikuussa 1954 pidetyssä johtokunnan kokouksessa esitettiin uusien neuvottelujen käynnistämistä KPO:n kanssa teuraskaupallisesta yhteistyöstä.

Syyskuussa 1955 KPO:n johto hyväksyi tuottajien neuvottelutarjouksen. Lokakuussa neuvotteluja käytiin KPO:n edustajien kanssa ja todettiin, että "nykyinen epänormaali tilanne olisi saatava korjatuksi." Keskusteltiin myös ajatuksesta perustaa maakuntaan osuusteurastamo. Siitä oli kansanedustaja Kusti Eskola tehnyt esityksen Kannuksen tuottajayhdistyksen elojuhlissa. Asia oli kuitenkin niin uusi, että tuottajaliiton johtokuntakaan ei ollut sitä käsitellyt, ja neuvotteluja päätettiin jatkaa myöhemmin.

Oman osuusteurastamon saamista pidettiin ihanteellisena ratkaisuna, mutta siihen ei ollut taloudellisia mahdollisuuksia. Joulun välipäivinä 1955 tuottajaliitto ja KPO jatkoivat neuvottelua. Tuottajien mukaan näin pienelle alueelle sitä ei voitaisi rakentaa, ei varsinkaan koska Kalajokilaaksoa ei saataisi hankkeeseen mukaan. Lähdettiin siitä, että KPO:n teurastamo voitaisiin siirtää tavalla tai toisella TLK:laiseen leiriin ja tuottajajärjestön valvontaan.

Neuvotteluryhmää johti Viljami Kalliokoski. Hän oli vapautunut sodan jälkeisestä pannasta ja nimitetty ensin Törngrenin ja sitten Kekkonen V hallituksen maatalousministeriksi. Luottamusmiestä revittiin kahtaalle: toisaalla oli maanviljelijöiden perustama osuuskauppaliike, toisaalla oli maataloustuottajien etujärjestö, jotka molemmat olivat antaneet hänelle luottamuksensa. Tuottajaliiton johtokunta tarkasteli 4.2.1956 liiton toimistossa laadittua, KPO:lle osoitettua kirjettä. Ratkaisuun oli päästävä kevään kuluessa.

Viljami Kalliokoskelle ilmoitettiin, että liiton johtokunnan käsityksen mukaan neuvottelukunnan työ oli edistynyt varsin hitaasti. Kuluva helmikuun kuluessa olisi neuvottelukunnan kokoonnuttava. Seuraavassa neuvottelussa oli tuottajien edustajilla oma ohjelma asian ratkaisemiseksi ja KPO:ta pyydettiin esittämään oma ohjelma. Neuvottelukunnan työ piti saada päätökseen maaliskuun loppuun mennessä. Ministeri Kalliokoskea pyydettiin varaamaan seuraavaan neuvottelutilaisuuteen riittävästi aikaa.

Tuottajaliitto esitteli asian KPO:n edustajille neuvottelukunnan 5.3.1956 pidetyssä kokouksessa. Sen mukaan KPO lopettaa teuraskarjan hankinnan, keräilyn, teurastuksen, jalostuksen ja tukkumyynnin. KPO sanoutuu irti Karjakunnasta ja liittyy osuusteurastamo Karjapohjolan jäseneksi. KPO ryhtyy jakamaan osuusteurastamo Karjapohjolan lihajalosteita myymälöissään. Osuusteurastamo Karjapohjola sitoutuu toimittamaan KPO:lle vähittäisjakelussa tarvittavan lihan ja lihajalosteet.

Tuottajaliiton mukaan osuuskauppa oli menettämässä uskottavuuttaan perinteisessä osuustoimintamaakunnassa siksi, että täällä toimiva osuusteurastamo Karjapohjola ei saanut tuotteitaan myyntiin maakunnan osuuskaupassa. Niitä saadakseen viljelijäin oli mentävä ostamaan niitä yksityiskauppailta. KPO oli Karjakunnan jäsen, ja sen toimintaan eivät tuottajat pystynnet vaikuttamaan. Toisen asteen osuuskuntana sen toiminnasta päättivät osuuskaupat. Maidon hintaa oli pystytty 26.1.1956 nostamaan, koska maidon jalostus oli osuusmeijerijärjestön eli viljelijöiden hallussa lähes kokonaan.

Neuvottelukunta keskusteli ehdotuksen pohjalta ja "KPO:n edustajat pitivät Karjakunnasta luopumista mahdollisena, joka tuottajain kannalta on tärkein toimenpide KPO:lta yhteistoiminnan aikaansaamiseksi."

Kuukauden kuluttua 3.4.1956 Viljami Kalliokoski esitti neuvottelukunnalle suullisesti KPO:n esityksen kiistan ratkaisemiseksi: Lihan hankinta jätetään kokonaan Karjapohjolan suoritettavaksi. KPO hankkisi kuitenkin omaan vähittäisjakeluun tarvittavan lihan. KPO vuokraisi teurastamonsa Karjapohjolalle. Makkaratehdas jäisi kuitenkin KPO:lle. Karjapohjola toimittaisi Kokkolan teurastamolta lihan KPO:n makkaratehtaan

käyttöön ja myös Kokkolassa tarvittavaan vähittäisjakeluun. Karjapohjola suorittaisi teurastamosta KPO:lle kohtuullisen korvauksen. Ja KPO on valmis eroamaan Karjakunnasta ja liittymään Karjapohjolan jäseneksi.

Neuvottelukunnan mielestä ratkaisu olisi löydettävissä tältä pohjalta. Tuottajaliitto otti selvää Karjapohjolan suhtautumisesta asiaan ja ratkaisuun pyrittiin nopeasti. Vielä samassa kuussa neuvottelukunta tarkasteli Karjapohjolan esittämiä vaihtoehtoja, joista osa vastasi KPO:n esittämää, ja otettiin kehittelyn pohjaksi. Kesäkuun alun 1956 kokouksessa Viljami Kalliokoski selosti neuvottelujen silloista vaihetta ja neuvottelukunta päätti käydä tutustua Karjapohjolan Oulun tuotantolaitoksiin kuun lopulla. Kokkolassa heinäkuussa 1956 hiottiin yksityiskohtia KPO:n ja Karjapohjolan väliseen sopimukseen, jolla osuusteurastamotoiminnan aukko Keski-Pohjanmaalla paikattaisiin.

Sopimus tyydytti niin tuottajaväkeä kuin KPO:n edustajiakin. Viisi sivua käsittävässä pöytäkirjassa käytiin läpi rajaukset toisaalta Osuusteurastamo Karjapohjolan, toisaalta Keski-Pohjanmaan Osuuskaupan oikeuksista ja velvollisuuksista teuraiden, lihan ja lihajalosteiden ostossa ja myynnissä. Yhdelle konekirjoitusliuskalle puristettu varsinainen yhteistyösopimus oli ajoitettu alkavaksi tammikuussa 1957. KPO:ta neuvottelussa edusti johtaja Oskari Kauppinen, tuottajaliittoa toiminnanjohtaja Heimo Linna ja Karjapohjolaa silloiset johtajat.

5.3 SOK puuttuu asiaan 1957

Sopimusluonnos vietiin KPO:n päättävien elimien hyväksyttäväksi. Tuottajaliiton edustajilla sen sijaan oli avoin valtuutus toimia kaikin voimin osuusteurastamotoiminnan aikaansaamiseksi maakuntaan.

Marraskuussa 1956 kävivät Mikkola, Hekkala ja Linna KPO:n hallintoneuvoston kokouksessa esittämässä tuottajaliiton kannan karjakaupan järjestelystä. KPO:n hallintoneuvoston jäsenet Kusti Eskola ja Antti Koivukoski, jotka olivat myös tuottajaliiton johtokunnan jäseniä, antoivat hallintoneuvostolle vielä lisäselvityksiä tuottajien näkemyksistä. Sitä ennen tuottajaliiton lähetystö oli poistunut kokouksesta. Hallintoneuvoston kokouksessa oli mukana myös KPO:n johtokunta ja SOK:n pääjohtaja Paavo Viding.

SOK:n kanta romutti sopimusaikeet kerralla. Viding esitti arvion vahingosta, jonka KPO aiotussa sopimuksessa kärsisi. Kukin jäsen olisi henkilökohtaisessa vastuussa, jos sopimus solmitaan. Se teki hallintoneuvosta hiljaisen ja romutti sopimusaikeet. Katteetonta pelottelua ei pääjohtajan kovistelu ollut. SOK:n tarkastusosasto oli hankkinut asiantuntijalausunnot teuraskaupan järjestelyjen juridisesta puolesta.

Lausunnossa tuotiin esille osuuskunnan päätöksentekojärjestyksen ja hallintoelinten lain mukainen velvollisuus valvoa osuuskunnan etua. Jos KPO solmisi sopimuksen, johon sisältyisi eroaminen Karjakunnasta, päätös olisi tehtävä kahdessa perättäisessä osuuskuntakokouksessa. Mutta vaikka osuuskuntakokous päättäisikin hyväksyä sopimuksen, se ei poistaisi hallintoneuvoston ja johtokunnan vastuuta sopimuksen toimeenpanijoina, jos siitä aiheutuisi taloudellista vahinkoa KPO:lle.

Tammikuun 1957 tuottajaliiton johtokunta totesi, että teuraskauppa jatkui entisellään. KPO:n neuvottelijoilla ja hallintoneuvostollakin näytti kyllä olleen vilpittömän halu päästä kaikkia tyydyttävään ratkaisuun, mutta liikkeen ammattijohto, sen hankkimat asiantuntijalausunnot ja keskusliikkeen kovistelu säikäyttivät hallinnon varovaiseksi.

Tuottajaliitto ei kuitenkaan antanut periksi. Johtokunta lähetti KPO:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Viljami Kalliokoskelle kirjeen, jossa hallintoneuvostoa pyydettiin vielä astumaan askel eteenpäin ja tekemään päätös sellaisesta periaateohjelmasta, joka tyydytti tuottajia. Sellaisena pidettiin Karjapohjolan KPO:lle 4.1.1957 jättämää uutta ehdotusta yhteistyösopimukseksi.

Hajaannuksen poistamiseksi teuraskarja- ja lihakaupassa Keski-Pohjanmaalla sitoutuivat KPO ja Karjapohjola yhteistoimintaan yhteisen jäsenistönsä etujen mukaisesti niin, että tarjonnan keskitys ja kulujen alennus voitiin toteuttaa. Teuraskarjan hankinnassa ja keräilyssä pyrittiin yhdenmukaisuuteen ja kulujen alentamiseen sovitulla toimenpiteillä.

Tuottajapuolen vaatimuksista oli jäljellä vain rippeet, mutta karsittua ehdotustakaan ei varovaiseksi käynyt KPO ollut valmis hyväksymään. Lähentymistä tapahtui, mutta avainkysymys, eli teuraiden hankinta hiersi. Juuri siihen liittyi tuottajien kannalta luovuttamattomia arvoja eli ostaminen kaikissa markkinatilanteissa ja laatuluokitukseen perustuva tilitys.

Kuukautta myöhemmin helmikuussa 1957 tuottajaliiton johtokunnan kokouksessa Kusti Eskola tarkensi KPO:n hallintoneuvoston kokouksessa tekemäänsä esitystä, jonka mukaan karjanostoasiamiehinä toimisivat Karjapohjolan, eikä KPO:n ostajat. Hänen esityksensä tarkoitti sitä, että myös sopimuksen muut kohdat muutettaisiin sellaiseen muotoon kuin hänen muutosesityksensä edellytti.

Kusti Eskola ja Antti Koivukoski selostivat vielä johtokunnalle hallintoneuvoston kokouksen kulkua, minkä jälkeen tuottajaliiton johtokunta totesi yksimielisesti, että KPO:n tarjousta ei voida hyväksyä, koska teuraiden hankintaa ei voida jättää KPO:n tehtäväksi.

Mikään yhtenäinen lihan laatuun ja luokitukseen perustuva hinnoittelu ei siinä järjestelmässä ollut päällimmäisiä arvoja. Osuusteurastamojärjestön periaate ottaa vastaan kaikki tarjottu liha jäseniltään kaikissa markkinatilanteissa oli vielä kaukana KPO:n tuolloisista toimintatavoista.

Karjapohjolan mukaan KPO:n teurastamo oli käynyt vanhanaikaiseksi ja ylijääneet teuraat olisi teurastettava Karjapohjolan laitoksilla. Ylivieskassa oli vaatimaton teurastuspaikka ja suuri osa sinne kerätyistä teuraista vietiin Oulun laitoksille. Keski-Pohjanmaa oli kuitenkin lihan ylituotantoaluetta, ja KPO oli käyttänyt hyväkseen Etelä-Suomen kysyntähuippuja toimittamalla sinne lihaa korkean hinnan aikana. Esitettiin epäilyjä, että jos tämä mahdollisuus menetetään, tilityskyky maakunnan karjankasvattajille huononee, hoitipa teuraskauppaa kumpi tahansa.

5.4 Osuusteurastamolle toimipiste 1957 Kokkolaan?

Helpottaakseen Karjapohjolan neuvotteluja KPO:n kanssa ja osapuolia tyydyttävän ratkaisun aikaansaamiseksi, tuottajaliiton johtokunta harkitsi mahdollisuutta perustaa Karjapohjolalle toimipiste Kokkolaan. Sen avulla voitaisiin karjankasvattajille ja myös kilpailijoille osoittaa, että etelän hintahuippuja voidaan edelleen hyödyntää.

Mahdollisuuden selvittämiseksi liiton johtokunta oli kutsunut kokoukseen 20.2.1957 joukon nimekkäitä asiantuntijoita eri tuottajajärjestöistä ja osuuskunnista. Toiminnanjohtaja Heimo Linna ja Kusti Eskola sekä johtaja Mikkola Karjapohjolasta "selvittelivät vieraille mutkalliseksi käynnyttä karjakauppakysymystä ja toivoivat asiantuntijoiden antavan mahdollisimman selvän kuvan siitä, mihin suuntaan asioita tulevaisuudessa olisi hoidettava."

Asiantuntijoista osuusteurastamon toimintapistettä perustettaessa oli pidettävä kiinni sen taloudellisuudesta. Välivaiheena voisi olla Pohjanmaan Lihan, KPO:n ja Karjapohjolan yhteistyö, jossa hallinto olisi tiiviisti tuottajain käsissä. Karjapohjolan edustajat eivät pitäneet ajatusta mahdottomana, mutta Pohjanmaan Lihan edustajat suhtautuivat siihen pidättyvästi.

Neuvonpitoa jatkettiin 16.3.1957, ja ratkaisua etsittiin nyt siitä, että KPO vuokraisi teurastamonsa Karjapohjolalle. Tätä pitivät hyvänä etenemistapana myös KPO:n edustajat, jotka lupasivat myötävaikuttaa

tämän ratkaisun syntymiseen. Mutta tuottajaliiton johtokunta oli vähitellen kurkkuaan myöten täynnä KPO:n soutamista ja huopaamista. Toiminnanjohtaja Linna palautti julkisuudessa mieliin neuvottelujen seitsemän vuoden takaiset vaiheet ja muistutti siitä hintapoukkoilusta, joka maan teurasmarkkinoilla oli jokapäiväistä ennen osuusteurastamojärjestön voimakasta asiaan puuttumista.

Linna muistutti myös siitä, että suuri osa viljelijöitä ei ole jäsenenä sen paremmin KPO:ssa kuin tuottajajärjestössäkään. Olisi syytä liittyä mukaan ja osallistua päätöksen tekoon järjestöjen jäsenenä eikä pelkinä ulkopuolisina arvostelijoina. Linnan vastineissa teroitettiin sitäkin, ettei ole syytä suhtautua osuuskuntaan liian sinisilmäisesti ja antautua niiden vietäväksi: "Jäsenet ovat järjestöjensä isäntiä, eikä juoksupoikia."

Kiista pyrki henkilöitymään, ja erityisesti Linna joutui kirjoitusten kohteeksi. Monet nimimerkillä kirjoittavat olivat sitä mieltä, että herra Linna on varsinainen pahahenki, joka henkilökohtaisen kunnianhimon ajamana haluaa perinpohjaisesti sekoittaa maakunnan vakaat ja hyväksi havaitut osuustoimintaympyrät. Toiminnanjohtajan aktiivinen asianajo saattoi kyllä sellaisenkin mielikuvan synnyttää.

Linnan asiapohjalle pitäytyneet vastineet lehdissä eivät saaneet vastakaikua. Vaikutti siltä kuin tuottajien keulamies otteli yksin. Tuottajaliiton taholta ei henkilökohtaisiin hyökkäilyihin eksytty, vaikka kohteitakin olisi löytynyt. Itsekin KPO:n jäsenenä Linna yritti uudestaan muistuttaa, ettei osuuskaupallekaan ole eduksi se temmellys, jota lehtien palstoilla käytiin. Kirjoittelun tason laskiessa Keskipohjanmaa lopetti keskustelun karjariidasta yleisönosastossa, mutta keskustelu jatkui nyt maksettuina ilmoituksina samalla palstalla.

Viljami Kalliokoski vetäytyi taustalle päivänkohtaisesta riitelystä. Joidenkin mielestä hänen johtamaansa KPO:hon kohdistuvat muutosvaatimukset olivat melkein pyhäinhäväistystä. Toisaalta kuitenkin juuri hän oli viimeiseen asti edustanut sopimukseen pyrkivää linjaa ja vasta SOK:n puuttuminen kovalla kädellä KPO:n aikomuksiin pysäytti lupaavassa vaiheessa olleet neuvottelut. Tosin joidenkin tuottajien mielestä pitkittyneet neuvottelut olivat olleet vain jarrutustaktiikkaa.

Kalliokoski oli kiistassa puun ja kuoren välissä, sillä hän oli myös SOK:n hallintoneuvoston varapuheenjohtaja. Keskusliikkeen ammattijohto käytti häntä taitavasti saadakseen KPO:n takaisin "oikeille raiteille". Kalliokoskea vaadittiin valitsemaan puolensa ja toimimaan sen mukaan. Tilanne oli kiusallinen, sillä tulossa oli vuoden 1958 eduskuntavaalit. KPO:n johdosta tuottajaliitolla ei ollut aikomus häntä syrjäyttää.

Osuuskauppaliikkeellä ei kerta kaikkiaan ollut varaa hävitä tätä koitosta, joka käytiin SOK:n hallintoneuvoston varapuheenjohtajan kotikentällä ja josta oli tullut koko osuusteurastamoliikkeen ja Karjakunnan välisen ottelun symboli. Niinpä KPO, tuolloin maan neljänneksi suurin osuuskauppa, sai keskusliikkeeltään sekä henkistä että aineellista tukea.

SOK:n masinoima kirjoittajaryhmä syötti nimimerkkikirjoituksia yleisönpalstoille. Toiminnanjohtaja Linnalla oli täysi työ ehtiä vastaila edes kaikkein asiallisimpiin kirjoituksiin. Päivisin oli hoidettava juoksevat työt, jotka eivät siitä suinkaan vähentyneet, että karjariidan "henkien taisto" oli käynnissä. "Öisin kirjoittelin vastineita yleisökirjoituksiin sen kuin jaksoin ja kerkisin. Parin, kolmen kiireisimmän kuukauden aikana hiuksia lähti päästäni ja kaljuunnuin siihen määrään, jossa vieläkin olen", kertoi maanviljelysneuvos Linna tapahtumia muistellessaan, nyt jo naureskellen.

Mutta syksyllä 1957 tapahtumat eivät naurattaneet. Maakunnasta kantautui tietoja, joiden mukaan KPO:n hallintoneuvoston kälviäläinen jäsen maanviljelijä Isosaari oli ryhtynyt toden teolla hajottamaan tuottajien rintamaa ja saanut siitä palkkioksi auton. Kalliokoski joutui selvittämään KPO:n sisällä jupakkaa. Nurkkakokouksissa todellakin käytettiin avoimesti hyväksi Kalliokosken arvovaltaa ja vedottiin myös uskonnollisiin tunteisiin.

Maakunnassa kierteli lista, "jolla todennäköisesti pyritään epäluottamuslauseen antamiseen liiton johdolle karjakauppa-asian hoidon varjolla" kirjattiin tuottajaliiton johtokunnan kokouksessa. Kokousuutisen yhteyteen lisättiin vetoamus tuottajille olla lähtemättä mukaan hajotustoimintaan. Kälviän yhdistystä tuottajaliitto kehotti sanoutumaan irti paikallisen toimista.

Lista maakunnassa todellakin kiersi ja siinä kerättiin nimiä mielenilmaisuun tuottajaliiton johtoa vastaan. Samanaikaisesti kerättiin luotettavilta KPO:laisilta viljelijöiltä nimiä tarkoituksella saada kokoon niin suuri määrä allekirjoituksia, että voidaan vaatia koolle ylimääräinen osuuskuntakokous oikomaan kevään kokouksen henkilövalintoja, joista oli nyt syntynyt kiistaa.

Aikaisemmat yritykset saada aikaan mielekäs ja tuottajia tyydyttävä sopimus olivat valuneet hiekkaan. Nyt näytti siltä, että hyvin alkanut yritys saada KPO:n hallintoon väkeä, joka olisi ajan tasalla viljelijöiden järjestäytymispyrkimyksissä, oli sekin vaarassa. Lokakuussa 1957 tuottajaliiton johtokunta kuuli toiminnanjohtajan selostuksen neuvotteluista, joita hän oli käynyt puheenjohtajan luvalla KPO:n alueelle mahdollisesti perustettavan osuusteurastamon mahdollisuuksien selville saamiseksi.

Karjapohjan johdon mielipide oli se, että jos SOK:n painostuksen takia KPO:n alueelle joudutaan perustamaan oma osuusteurastamo, niin he ovat kyllä valmiit luovuttamaan ne lähes 2 000 jäsentä uudelle laitokselle ja siirtämään myös heidän osuusmaksunsa ja jäsenlainat osuuskunnan alkupääomaksi.

MTK:n ja TLK:n mielipide oli, että uuden osuusteurastamon perustamiseen voidaan mennä, jos KPO luovuttaa laitoksensa kohtuullisilla maksuehdoilla uuden osuuskunnan käyttöön. TLK luopuu teuraiden välityspalkkiostaan siltä osalta, joka KPO:n toimialueen ylituotannosta siirretään Karjapohjan alueelle. Edelleen TLK lupautui vastaamaan rahoituksesta 70 prosenttia, kattona 50 miljoonan markan ostohinta ehdolla, että alueen tuottajat ottavat vastatakseen 30 prosenttia hinnasta.

Tuottajien Johtokunta lähetti KPO:n hallintoneuvostolle kirjeen, jossa kysyttiin suhtautumista ostotarjoukseen. Seuraavan päivän Keskipohjanmaan etusivulle laitettiin suurikokoinen ilmoitus otsikolla: "KPO:n alueelle perustetaan osuusteurastamo, jos osuuskauppa luovuttaa vientiteurastamonsa kohtuullisilla ehdoilla". Tekstissä todettiin, että Karjapohjan kutsuminen alueelle oli oikeaan osunut; osuusteurastamolla oli jäseniä lähes 2 000 ja teuraiden hankinta noin 500 000 kiloa vuosittain, joista jälkitili oli yli 90 prosenttia. Lisäksi muistutettiin myös, että tuottajajärjestö ei voi tukea muita kuin osuusteurastamojärjestöä, koska vain ne ovat viljelijöiden hallinnassa.

"Liiton johtokunnalla on tässä toiminnassaan takana MTK:n ja osuusteurastamojärjestön aatteellinen tuki ja johtokunta odottaa, että myöskin liiton alueen kaikki tuottajat tämän järjestelyn yksimielisesti hyväksyvät."

KPO:n johto sai lukea liiton johtokunnan uusimman ehdotuksen samanaikaisesti sekä kirjeestä että maakunnan valtalehdestä. Kiire johtui tietysti siitä, että ylimääräinen osuuskuntakokous oli vain parin viikon päässä.

Santeri Erkkilä, Vieno F. Koskela ja toiminnanjohtaja Linna tuottajaliiton johtokunnasta esittelivät 7.10.1957 KPO:n hallintoneuvostolle uusinta suunnitelmaa. Hallintoneuvosto suostui ottamaan lähetystön vastaan, vaikka aika oli ajanut asian ohi. Keskustelu neuvotteluosapuolien välillä siirtyi taas lehtien palstoille maksettuina ilmoituksina ja julkilausumina, jotka olivat monen palstan levyisinä ja kehystettyinä etusivulla.

Seuraavana päivänä KPO vastasi tuottajaliiton ehdotukseen Keskipohjanmaassa. Sen otsikko oli lainaus toiminnanjohtaja Linnan edellisenä päivänä hallintoneuvoston kokouksessa lausumasta: "Keski-Pohjanmaan Osuuskauppa on ja tulee aina pysymään maanviljelijäin määräysvallassa". Puhuttiin "herra Linnan hätäratkaisusta", jolla tuottajat yrittävät hämätä maakunnan karjankasvattajia. Kirjoittajien mielestä näin ovat vastakkain herra Linnan henkilökohtaiset pyrkimykset ja maakunnan karjankasvattajien taloudelliset edut. Maakunta ei voi taipua Linnan "kunnianhimoisten pyyteiden edessä."

5.5 Loppuun käyty neuvottelujen tie

Myös MTK oli huolestunut yhä pahenevasta tilanteesta Keski-Pohjanmaalla, ja kehotti tuottajaliittoa kutsumaan johtokunnan koolle. Kokous pidettiin 10.10.1957. MTK:ta edusti agronomi Esko Suuronen. Laadittiin näyttävä julkilausuma Keski-Pohjanmaan 12.10.1957 numeroon. Siinä torjuttiin Heimo Linnan kohdistuneet syytökset, joiden mukaan hän henkilökohtaisesta kunnianhimosta ajoi teuraskaupan järjestelyjä. Mieliin palautettiin vuodesta 1950 lähtien jatkuneet pyrkimykset sopimuksiin, joissa karjankasvattajien edut olisi turvattu MTK:n hyväksymien periaatteiden pohjalta. Toiminnanjohtaja oli vain pyrkinyt toteuttamaan näitä tavoitteita Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton alueella.

Kiista johti KPO:n ylimääräinen osuuskuntakokoukseen 17.10.1957. jossa on "kysymyksessä keskustelimitä johdettu ja huolellisesti valmisteltu valtausyritys. Se nojaa paitsi erheellisillä tiedoilla harhaanjohdettuihin KPO:n maanviljelijäjäseniin, myös KPO:n kuluttajajäseniin."

Johtokunta päätti valmistautua ylimääräiseen kokoukseen huolella ja varmistaa, että kaikilla tuottajajäsenillä KPO:n viljelijäjäsenillä olisi mahdollisuus osallistua tulossa olevaan "torikokoukseen". Tätä varten päätettiin järjestää tarpeelliset kuljetukset.

Mutta julkilausumakeskustelu lehtien palstoilla jatkui. Vain päivää tuottajien julkilausuman jälkeen, eli 13.10.1957 Keskipohjanmaan etusivulla oli jälleen neljällä palstalla osuuskaupan maanviljelijäjäsenille osoitettu paimenkirje. Sitä ei ollut allekirjoitettu. Siinä KPO heittäytyi kokonaan tietämättömäksi vuoden 1950 tammikuussa tehdystä yhteistyötarjouksesta, johon tuottajaliitto edellisenä päivänä viittasi, ja jonka mukaan KPO:lle oli tarjottu jäsenyyttä TLK:ssa sekä osuusteurastamon oikeuksia ja velvollisuuksia, eli tuottajajärjestöä tyydyttävää yhteistoimintasopimusta. Kirjeessä valitettiin useita vuosia jatkuneesta, kaikkia keinoja kaihtamattomasta painostuksesta ja jopa uhkailuista, jolla KPO:ta on yritetty saada luopumaan kannattavasta ja hyvin hoidetusta teuraskauppatoiminnasta.

Lopuksi määriteltiin ylimääräisen kokouksen tarkoitus: "Kukaan ei aseta kyseenalaiseksi viime kevään varsinaisessa kokouksessa KPO:n hallintoneuvostoon valittujen henkilöiden kelpoisuutta maataloustuottajina oman ammattinsa parasta tarkoittavina. Mutta kun vaaliin juuri heidän kohdallaan sisältyi tilapäisen kokouksenemmistön häikäilemätön osuuskaupan johdon valtausyritys, tämä vaali on kumottava."

Tuottajaliiton johtokunta ei jäänyt vastausta vaille nytkään. Samana päivänä se laati vastineen, jossa esitettiin jäljennös KPO:n hallintoneuvostolle 5.1.1950 lähetetystä yhteistyötarjouksesta ja ote KPO:n pöytäkirjasta, jolla tarjous torjuttiin. Vastine julkaistiin 15.10.1957, eli kaksi päivää ennen ylimääräistä osuuskuntakokousta. Ottelun tiimellyksessä KPO:n johto ei ehtinyt tarkistaa omasta arkistostaan löytyviä argumentteja ja tuli antaneeksi aseensa vastapuolen käsiin. Siitä ei kuitenkaan enää ollut apua; tapahtumat olivat lähteneet vöörymään omalla painollaan.

Keskusjärjestöjen äänenkannattajat olivat myös kantaneet kortensa kekoon. Lokakuun 10. päivänä oli Maaseudun Tulevaisuus puuttunut kiistaan pääkirjoituksessaan ja 16. päivänä lokakuuta Yhteishyvä samoin. Kumpikin toi esille oleelliset kohdat omalta kannaltaan katsottuna. Yhteishyvän mielestä asetelma Keski-Pohjanmaalla oli koko maata ajatellen ainutlaatuinen sikäli, että SOK:lainen osuuskauppa ja sen teurastamo olivat säilyneet vankasti maanviljelijöiden hallinnassa. Maaseudun Tulevaisuus kirjoitti, että MTK:n karjakauppaohjelman mukaan Keski-Pohjanmaan alue oli liian pieni omaa osuusteurastamoajattellen, joten järkevään ratkaisuun päästäisiin vain yhteistoiminnalla KPO:n kanssa.

Enää ei kuitenkaan ollut todistelujen ja vastatodistelujen aika. KPO oli saanut niskaotteen tuottajajärjestöstä heittäytymällä marttyyriksi, jota paha tuottajajärjestö ja varsinkin sen aktiivinen toiminnanjohtaja ahdistelivat. Kiista oli nyt tunnetasolla, jossa tosiasiat jäivät piiloon.

Suuri osa viljelijäväestöstä ei edelleenkään nähnyt kaupallisessa järjestäytymisessä paljon mieltä liikahduttavaa. Ei mielletty vielä kukaan yli tuttujen rajojen menevää järjestäytymisen tarvetta. KPO:n kuluttajajäsenten kohdalla tätä ei tietenkään tarvinnut odottaakaan.

Maakunnassa läikähteli osuuskauppaa kohtaan lämmin, paha maailmaa vastaan suojelua lupaava henki. Sen rinnalla piskuinen, joskin ärhäkkä tuottajaväen eturintama oli vain kiusallinen häirikkö, jota Karjapohjola yllytti, mutta joka oli ravisteltava irti KPO:n kimpusta.

5.6 Suuri torikokous ja jälkipuinti

Oli odotettavissa, että mitkään silloisen Kokkolan kokoontumistilat eivät riittäisi nyt kokoontuvalle, väkevästi aktivoitulle KPO:n jäsenkunnalle. Osuuskauppa olikin vuokrannut kokoustilaksi suuren, hengellisen herätysliikkeen massakokouksissaan käyttämän teltan, johon sanottiin mahtuvan 3 000 henkeä. Se oli hyvissä ajoin viritetty Rautatientorille.

Kaupungintalolle oli varustettu kokouskanslia, jossa kokoukseen aikovan jäsenyys tarkistettiin ja valtakirjaksi annettiin kaksi äänestyslippua, vihreä kyllä- ja valkoinen ei-tekstillä varustettu. Kokouksen alkamisajaksi oli ilmoitettu kello 12, mutta jo aamusta päivin väkeä saapui kaupunkiin sekä junilla että autoilla. Pohjoisesta tuli varta vasten kokousjuna. Ilmassa väreili tärkeän tapahtuman odotus. Enää ei juuri käyty väittelyjä. Tutumpien kanta tiedettiin ja vähän oudompina vilkuiltiin vaivihkaa kuin tunnustellen, kumpaankohan leiriin tuokin lukeutuu.

Kaikkien kasvoilta oli luettavissa viime päivien tuima ottelu. Nyt käyttäydyttiin kuitenkin hillitysti ja arvokkaasti kuin ainakin tärkeään ratkaisuun valmistauduttaessa. Suurteiltaan pääsivät vain ne, joilla oli valtuutensa merkinä äänestysliput. Ulkopuolisina hyväksyttiin ainoastaan ne lehtimiehet ja toimihenkilöt, jotka olivat hankkineet erikoislupansa ajoissa. Niinpä ulkopuolelle jäi muualta tulleita toimittajia, jotka tekivät juttunsa sen mukaan mitä teltasta ulos kuului. Viljami Kalliokoski avasi kokouksen kehottaen maakunnan väkeä maltilla käsittelemään asialistalla olevat kiperät kysymykset. "Riita tyhjän riidan vuoksi halvan mielen on haluja", hän tiivistäi kehotuksensa.

Hallintoneuvosto esitti päätettäväksi kaksi asiaa, jotka jäsenkunnan sille lähetetyssä kirjelmässä oli mainittu. Ensiksi hallintoneuvostolle annetaan sitova ohje edelleen jatkaa ja tehostaa osuuskauppan omaa karjakauppaa sekä teurastamo- ja lihanjalostustoimintaa. Toiseksi toukokuun 13. päivänä 1957 pidetyssä varsinaisessa osuuskauppan kokouksessa valitut hallintoneuvoston jäsenet vapautetaan toimestaan ja että näiden tilalle valitaan kokouksessa uudet jäsenet hallintoneuvostoon.

Kokous valitsi äänestyksen jälkeen puheenjohtajakseen maanviljelijä Viljo S. Määttälän Toholammilta ja toiseksi puheenjohtajaksi maanviljelijä Oskari Joki-Hollannin Kannuksesta. Sihteerinä ja samalla lainopillisena neuvonantajana toimi varatuomari Anton Salmenkylä SOK:n lakiasianosastosta ja toisena sihteerinä KPO:n hallintoneuvoston sihteeri, konttoripäällikkö Heikki Forss. "Sain edeltäkäsni kuulla, että minua tullaan esittämään kokouksen puheenjohtajaksi", kertoi maakuntaneuvos Määttä myöhemmin.

"Vaikka minulla oli kokemusta kokousten johtamisesta ja kokoustekniikan opettamisestakin, kyllä edessä oleva jännitti ja hiukan pelottikin. Edellisenä päivänä perehdyin kokouksen juridiikkaan varatuomari

Salmenkylän kanssa. Vielä kokouspäivän aamuna oli tuottajaliiton ja KPO:n hallinnon edustajilla neuvottelu kriisin laukaisemiseksi."

Tunnelma sähköistyi, kun Viljami Kalliokoski tuli neuvottelusta ja kertoi, että sopuun ei päästy: "Kyllä ratkaisu tapahtuu teltassa. Oma jännitykseni hellitti huomattavasti jo puheenjohtajan vaalissa, jossa tuottajien taholta vastaehdokkaakseni nimetty Oskari Joki-Hollanti sai vain vajaat kaksisataa ääntä, joten kokouksen voimasuhteet olivat jo arvailtavissa. Lähes kahden tuhannen osanottajan kokous näin kuuman asian merkeissä oli haastava tehtävä ja pienikin vihje siitä, mihin suuntaan voimasuhteet kallistuvat, helpotti puheenjohtajan paineita", Määttä muisteli.

Kokouksen latautunut ja sähköinen tunnelma oli melkein päin käsin kosketeltavissa. Istuttiin päällysvaatteet yllä. Maakunnan väki oli tullut kokoukseen "parhaat päällä ja kaikki rahat taskussa", kuten sanotaan. Keskustelun avasi ylimääräistä kokousta vaatineen kirjelmän ensimmäinen allekirjoittaja, maanviljelijä Pentti Kattilakoski. Hän esitti asialistan ensimmäisen kohdan hyväksymistä. Vastaehdotuksen teki tuottajaliiton puheenjohtaja Herman Mikkola. Hän esitti, että esitys hylättäisiin. Molempia esityksiä kannatettiin.

Puheenvuorot, muutamaa lukuun ottamatta, olivat varsin asiallisia. Koska oli tehty kaksi kannatettua esitystä, äänestettiin. Juho Kiuru esitti suljettua lippuäänestystä, mutta puheenjohtaja totesi, että osuuskunnan sääntöjen ja osuuskuntalain mukaan lippuäänestys ei ole pakollinen ja hän puheenjohtajana määrää avoimen äänestyksen. Jo siinä vaiheessa, kun Kattilakosken ehdotusta puoltavat nostivat vihreät lippunsa, oli kokouksen lopputulos nähtävissä. Valtaosa kannatti ensimmäisen asiakohdan hyväksymistä. Hyväksymisen puolesta annettiin 1 375 ääntä ja Mikkolan hylkäävää esitystä kannatti 387 jäsentä.

Tuottajaliiton asia koki musertavan tappion, joka vielä korostui toisen asiakohdan käsittelyssä. Kattilakoski esitti, että kevään osuuskuntakokouksessa valitut hallintoneuvoston jäsenet vapautetaan tehtävistään ja tilalle valitaan uudet.

Heimo Linna piti menettelyä laittomana ja vetosi sääntöjen toiseen pykälään. Sen mukaan hallintoneuvoston jäsen voidaan erottaa kesken toimikauttaan. Näiden toimikausi ei kuitenkaan ole vielä alkanutkaan, hän muistutti. Puheenjohtaja totesi kuitenkin erottamisen lailliseksi ja sääntöjen mukaiseksi, koska kokous on kutsuttu kokoon nimenomaan tätä varten. Ja niin tehtiin päätös, joka lienee harvinainen koko Suomenkin osuustoiminnan historiassa: maakunnallisen osuuskunnan hallintoneuvostosta erotettiin kahdeksan jäsentä, ennen kuin nämä olivat osallistuneet yhteenkään kokoukseen.

Eron saivat Santeri Erkkilä Kannuksesta, Paavo Keski-Vähälä Ullavalta, Heikki Haapalehto Kannuksen Eskolasta, Joel Peltokangas Toholammilta, Arvi Toivola Sievistä, Martti Tunkkari Vetelistä, Juho Kiuru Kaarlelasta ja Kustaa Näsi Kälviältä. Näistä kuitenkin valittiin uudestaan saman tien Erkkilä ja Keski-Vähälä. Kokousväen enin puhti oli jo puhaltunut ulos: sekä erottaminen että uusien jäsenten valinta tapahtuivat ilman äänestystä.

Keskustelussa tuottajaliiton puheenjohtaja Herman Mikkola ihmetteli sitä, että kokouksessa samoin kun sitä edeltäneessä kampanjassakin oli jätetty sivuun asia numero yksi: miten suhtaudutaan keskitetyn tarjonnan periaatteen soveltamiseen karjakaupassa. Hän palasi kysymykseen vielä toisessakin puheenvuorossa, mutta turhaan. Tämä väki ei ollut koolla viljelijäin järjestäytymistä pohtimassa.

Linna arvioi, että jos KPO ei nyt saisi valtuuksia karjakaupan jatkamiseen, olisi mahdollista solmia sellainen sopimus, jolla KPO vuokraa teurastamonsa viljelijöiden omaan käyttöön. Kokouksen suurta enemmistöä ei nyt moiset vaihtoehdot kiinnostaneet.

"Parhaiten jäivät mieleeni veteliläisen maisteri J.R. Torpan värikäs puheenvuoro ja lohtajalaisen maanviljelijä Eino Hirven aina omaleimainen sanankäyttö. Torppa kysyi 'saisko kurja kuluttajakin

puheenvuoron' ja ihmetteli, miksi sellaisen kaupan kokouksessa, jonka jäsenistön valtaosa on tuottajia ja joka haluaa myydä tuotteitaan kuluttajille, ollaan niin vihaisia kuluttajille."

"Eino Hirvi edusti välittävää mielipidettä ja tunnettuun tapaansa viljeli keventävää huumoria. Nyt hän otti esimerkkinsä vanhan virsikirjan virrestä 'kas kuinka kaunis sovinto rakkaissa veljeksissä, yks'mielisyys ja suosio kaikissa käytöksissä', ja päätti puheenvuoronsa toivotukseen: 'Riidat laihoiksi ja mullit lihaviksi'", Viljo S. Määttä muistaa. Oskari Ilosaari ilmoitti vastaavansa suurimmaksi osaksi siitä propagandasta, jota KPO:n hyväksi on tehty. Siinä on vain kehoitettu keskipohjalaisia käyttämään omia aivojaan ja seisomaan oman osuuskuntansa takana. Meille ei kuulu miten muissa maakunnissa asiat hoidetaan, meille riittää KPO ja sen toiminta, hän sanoi poimiessaan voiton hedelmiä.

Ne puheenvuorot, jotka käytettiin keskitetyn teuraskaupan puolesta, olivat suurteltan kokousväen enemmistön henkiselletä lataukselle vieraita ja tulivat kuin muista maailmoista. Lopputulos oli joka tapauksessa yksiselitteinen eikä juuri jättänyt varaa tulkinnoille. Ilman jälkipuheita ei telttakokous silti mennyt. "Sinne oli rahdattu kaikki Ykspihlajan kommunistit ja Kokkolan puliukotkin kaatamaan viljelijöitä", Vetelissä noiduttiin. "Eihän sitä kehdannut vastaan äänestää, kun ruokkivat ja juottivatkin niin reilusti", Otto Jylhä kertoo Kälviällä joidenkin osanottajien selittäneen kannanottoaan.

"Kukahan meillä ens' keväänä pässikarissat kuohissee", joutui erään tuottajayhdistyksen piirimies kysymään ennen torikokousta. Sattui naapuriin yhtä aikaa KPO:n nimelistaa kuljettaneen kylänmiehen kanssa, joka kovan yhteenoton jälkeen sai lähteä tyhjin toimin eteenpäin. Kylänmiehellä oli hallussaan pässien ja porsaiden poikuuden avaimet; leikkuuveitsi, suonipihdit ja taito niiden käyttämiseen.

Pääkirjoituksessaan 18.10.1957 Keskipohjanmaa kirjoitti: "Kokouksen antamaa vastausta tähän pitkäaikaiseen riitakysymykseen ei voi asettaa kysymyksen alaiseksi. Siitä ilmeni, että maataloustuottajien virallisen johdon väite, että tuottajaväestö on kaikissa vaiheissa yksimielisenä ollut heidän kannallaan, ei pidä paikkaansa. Toiselta puolen: kokouksen rauhallinen ja asiallinen meno ja monissa puheenvuoroissakin esitetty pyrkimys sovintoon ja rauhalliseen yhteiseloon puhunee sen puolesta, että tästä lähtien koetetaan karttaa liiallista riuhtomista.

Torikokous ei laukaissut sitä vastakkainasettelua, joka pitkällisessä riidassa oli syntynyt. Karjariita jätti keskipohjalaisviljelijöiden sielunmaisemaan uskomattoman syvän vamman. Osuuskaupan tukijoiden mielestä tuottajien etujoukko oli valmis uhraamaan maakunnan merkittävimmistä yhteisistä aikaansaannoksista, ellei Karjapohjolle, ainakin epämääräiseksi koetun järjestäytymisen alttarille.

Tuottajien kärkijoukko puolestaan ei jaksanut käsittää, miksei viljelijöiden enemmistöä saatu ymmärtämään keskitetyn teuraskaupan merkitystä talonpoikaisten voimien kokoamisen saumattomana osana. Teurastamon saattaminen pelkästään viljelijöiden hallintaan olisi turvannut ainakin tämän osan säilymisen talonpoikaudessa, ajateltiin.

Ja kuten riidassa usein, veljesriita oli haavoittavin. Se jakoi vuosia, jopa vuosikymmeniä viljelijöitä edelleen vuohiin ja lampaisiin vieläpä jyrkemmin kuin jokin muu yhteiskunnallinen ryhmitys, esimerkiksi puoluepolitiikka. Samassa kylässä asuvat saattoivat lakata tervehtimästä toisiaan pitkiksi ajoiksi. Sukulais- ja tuttavuusuhheet viilenivät ja ne, jotka joutuivat tekemisiin toistensa kanssa luottamustehtävissä, keskustelivat asialistan ulkopuolella vain väkinäisesti. Toisen kannanottoa aivan muissa asioissa peilattiin usein sen perusteella, kummalla puolella tämä oli ollut karjariidassa. Vanhimmat veivät vammansa hautaan ja usein nuorempienkin kohdalla arpeutumisen oli hidasta, vaikutukset näkyivät pitkään. Riita, joka lopulta karkasi riitelijöitten käsistä ja paisui mittoihin, jota kumpikaan osapuoli ei tunnusta edes tarkoittaneensa, kaippaa syntipukkia.

Sitä haettiin jo ennen riidan huipentumista, torikokouksen aamuna. Siihen kokoukseen, johon KPO:n edustajat kutsuivat tuottajien johtoa, ei Heimo Linnaa oltu kutsuttu mukaan. Syy oli selvä. KPO:n edustajat halusivat hillitä uhkaavalta näyttävää yhteentörmäystä esittämällä kokousyleisölle jonkin ratkaisun, jolla vastakkainasettelua voitaisiin lieventää. Heidän mielestään tuottajaliiton toiminnanjohtajan vapauttaminen tehtävistään olisi sellainen. Se saattaisi rauhoittaa suurkokouksen ilmeisen enemmistön mieliä. Ehdotukseen ei voitu suostua. Tuottajien johto ei halunnut uhrata toimihenkilöään näennäisen sovun alttarille, kuten Herman Mikkola myöhemmin Heimo Linnalle kertoi. Riita ei lopultakaan ollut Heimo Linnan ja KPO:n välinen ottelu, vaikka se sellaiseksikin haluttiin leimata.

Syntipukki silti löydettiin. Vain muutamaa viikkoa myöhemmin KPO erotti toimitusjohtajansa. Hän oli käyttänyt väljästi johtajan valtuuksiaan aina välittämättä kovin tarkasti hallintoelinten päätöksistä. Yksin hän ei lähtenyt: myöhemmin huomattiin, että pöytäkirjoista oli siististi leikattu ne lehdet, joihin oli kirjattu häneen kohdistuneita moitteita. Näin osa karjariidan aikuisia KPO:n hallinnon pöytäkirjoja puuttuu, ja jää arvailtavaksi missä määrin moitteet kohdistuivat johtajaan nimenomaan karjariitaa sivuavissa kysymyksissä.

Voiton huumassa joukko torikokouksen innokkaimpia puuhamiehiä päätti antaa lopullisen kuoliniskun osuusteurastamoajatukselle Keski-Pohjanmaalla. Viisi päivää kokouksen jälkeen MTK:lle lähetettiin kirje, jossa kuvailtiin kokouksen lopputulos ja kerrottiin, että silti lehdissä kirjoitellaan, että karjariitaa tullaan jatkamaan. "...katsomme, että riidan jatkaminen vaarantaa maataloustuottajien aseman Keski-Pohjanmaalla lopullisesti ...".

Kirjoittajien mielestä jäsenten ja varojen hankinta riitaisiin yhdistyksiin käy vaikeaksi. Pahimpana kirjoittajat pitivät sitä, että vähemmistön pyrkiessä pakkokeinoilla taivuttamaan enemmistön sille vastenmielisiin ja epätaloudellisiin ratkaisuihin, seurauksena saattaa olla joukkoeroaminen tuottajajärjestöstä. Lopuksi kirjelmässä toivottiin, että MTK kehottaisi Keski-Pohjanmaan tuottajaliittoa lopettamaan keskustelun teuraskaupasta ja lihanjalostuksesta maakunnassa.

Telttakokouksen jälkeen tuottajaliitto kohdisti toimenpiteensä nyt Karjapohjolan toiminnan tukemiseen maakunnassa. Oliko viljelijöiden lainkaan pidettävä KPO:ta etusijalla kaupankäynnissään nyt tapahtuneen jälkeen? Vuoden 1956 luovutuslakon aikana KPO ei yhtynyt maataloustuotteiden luovutussulkuun. Johtaja Kauppinen mainitsi, ettei SOK:lta annettu mitään ohjeita myynnin rajoituksista ja sen vuoksi ei pääliikkeestäkään sellaisia edelleen annettu.

Pantiin merkille, että KPO:n vuoden 1958 osuuskuntakokouksessa hallintoneuvoston jäseniä valittiin vastoin aluekokousten esityksiä. Nyt palkittiin henkilöitä, jotka olivat kunnostautuneet KPO:n puolustajina karjariidassa.

Vastatoimia KPO:ta kohtaan suunniteltiin varsinkin silloin, kun nyreänä todettiin, että osuuskaupan teurastamolle puuhataan laajennusta ja koneiston uusimista. Se on viljelijöiden edun vastaista ja karjankasvattajat joutuvat sen lopulta maksamaan, muristiin, mutta päätettiin jättää osuuskauppa toistaiseksi rauhaan.

Elokuussa 1958 pidettiin Kannuksessa neuvottelukokous, jossa tuottajien johtokunnalla oli vieraina asiantuntijoita MTK:sta, TLK:sta ja Karjapohjolasta. Esillä oli teuraskaupallisen järjestäytymisen tilanne KPO:n toimialueella. Keskusliitto piti Karjapohjolan tukemista alueella parhaana etenemistapana. TLK:n toimitusjohtaja Ragnar Söderholm korosti kaupallisen järjestäytymisen tärkeyttä. Vain sen avulla voidaan maataloustulolakien ja vastaavien sopimusten tulolisät saada viljelijöiden hyväksi. Rärkeimpänä keskityksen puute oli nähtävissä ylituotantotilanteissa, joita kilpailevat järjestöt käyttivät sumeilematta hyväkseen alentamalla teuraiden ostohintoja.

Tuolloin teuraiden hankinta, jalostus ja jakelu jakautuivat seuraavasti:

Hankinta	
TLK:laiset osuusteurastamot	50 %
Karjakunta ja SOK:laiset osuuskaupat	15 %
OTK:laiset teurastamot ja osuusliikkeet	10 %
Yksityiset teurastamot ja kaupat	25 %

Osuudet jalostuksesta	
TLK:laiset	30 %
Karjakunta ja SOK:laiset	12 %
OTK:laiset	18 %
Yksityiset	40 %

Osuudet vähittäisjakelusta	
TLK:laiset	10 %
Karjakunta ja SOK:laiset	20 %
OTK:laiset	25 %
Yksityiset	45 %

Luvuista Söderholm veti sen johtopäätöksen, että mihinkään jakelujärjestelmään ei voida erityisesti sitoutua. Osuusteurastamoillahan ei omaa vähittäismyyntiketjua varsinaisesti ollut kilpailevien teurastamoiden lailla. SOK:n ja OTK:n etujen hän näki yhtenevän, mikä saattaisi johtaa aivan uusien voimaryhmittymien syntyyn. Toimitusjohtaja Vuorela totesi, että Karjapohjolan tuotteiden vähittäisjakelusta 54 prosenttia kulki yksityiskauppioiden kautta ja 30 prosenttia SOK:laisten osuuskauppojen kautta.

Kusti Eskola esitti, että Kokkola olisi ainakin osittain saatava Karjapohjolan jakelun piiriin. Söderholm kuitenkin muistutti, että TLK:n hallintoneuvosto oli aikanaan päättänyt, että Kokkola kuuluu Pohjanmaan Lihan jakelualueeseen. Tätä johtokunta piti epäedullisena Karjapohjolan toiminnan tehostamista ajatellen ja päätti lähettää asiasta kirjelmän TLK:lle.

Keskellä karjariidan kuuminta tiimellystä syksyllä 1957 Osuusteurastamo Itikan toimitusjohtaja Gustav Sandelin kutsui Karjapohjolan ja Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan liiton edustajat neuvotteluun, jossa tarkasteltaisiin lihajalosteiden kauppaa Perhossa. Pitäjästä oli Sandelinin mielestä muodostunut "ei kenenkään maa", jossa lihatuotteita myivät "Karjakunta ja Keskus Jyväskylältä sekä eräs kokkolalainen tehdas." Lisäksi sinne myivät tuotteitaan Alajärvellä ja Vimpelissä toimivat "pikku tehtaot", joille tällaiset alueet ovat ainoita menekki-alueita. "Kun lisäksi kauppiat ja kuluttajat jatkuvasti vaativat meitä lähettämään heille tuotteitamme, pidämme tilannetta kiusallisena."

Sandelin esitti, että Karjapohjola antaisi Itikalle luvan myydä tuotteitaan myös Perhossa, jonka halki myyntiautojen reitti Keski-Suomen pitäjiin kulki. Jos esteenä olisi se, että hankinta ja myynti tapahtuu eri osuusteurastamojen toimesta, hän ehdotti harkittavaksi, eikö Perho soveltuisi paremmin Itikan kuin Karjapohjolan alueeseen.

Asia hautautui karjariidan jalkoihin pariaksi vuodeksi, mutta sitten Perhon maataloustuottajayhdistys otti aloitteen omiin käsiinsä ja kutsui 26.3.1960 koolle ylimääräisen yhdistyksen kokouksen, joka päätti, että Perho siirtyy Itikan toimialueeseen.

Tuottajain Lihakeskuskunta pyysi tuottajaliitolta lausunnon perholaisten omatuumaisesta päätöksestä. Tuottajaliitto ei halunnut Perhon siirtymistä estää mutta totesi, että siirtyminen osoittaa liiton eteläisen alueen olevan vielä epävakaa järjestäytymisessään. Niinpä liiton johtokunta ei ollut ollenkaan vakuuttunut

siitä, että tällaisilla omatoimisilla siirroilla järjestäytymistä edistetään. Päin vastoin; sillä annetaan aseet kilpailijoille ja johtokunta toivoikin, että TLK korostaisi Itikalle ja Karjapohjolle toimintarajojen pysyvyyttä, koska Keski-Pohjanmaalla tarvitaan työrauhaa varsinkin liiton eteläisen, KPO:n toiminta-alueen viljelijöiden ohjaamiseksi keskitettyyn teuraiden tarjontaan.

Itikka oli vallannut sillanpääaseman Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton alueelta. Liiton johtokunnan perholainen jäsen Antti Koivukoski valittiin välittömästi Itikan hallintoneuvoston jäseneksi. Hän oli myös Perhon tuottajayhdistyksen puheenjohtaja, eikä hänellä liene ollut kovinkaan suuria periaatteellisia vaikeuksia murentaa tuottajaliiton alueesta yksi pitäjä toisen osuusteurastamon leiriin.

6 Toinen karjariita

6 Toinen karjariita.....	1
6.1 Riita Karjapohjolan liepeillä 1960-luvun alusta 1970-luvulle	1
6.2 Tutkimus teuraskaupasta	5
6.3. Kamppailu talonpojasta ja kuumenevaa murinaa.....	11
6.4 "Erokäräjät" ja neuvottelut	14
6.5 Kalajoen kokous.....	17
6.6 Osuusteurastamo Karjatie ja toimikuntia.....	19
6.7 Uudet rajat viimeinkin ja toiminnanjohtajan lähtö 1970-luvulla	25

6.1 Riita Karjapohjolan liepeillä 1960-luvun alusta 1970-luvulle

Perholaisten muutto oli kuitenkin oire tyytymättömyydestä Karjapohjolan toimintatapoihin ja tilityshintojen eroon naapuriosuusteurastamoiden kesken. Kesäkuussa 1960 johtokunta kiirehti Karjapohjolaa toteuttamaan Ylivieskan teurastamon rakennussuunnitelmat. Myös Kannuksessa toimiva lihatuotteiden jakelukonttori joutui johtokunnassa tarkastelun alle.

Helmikuussa 1962 kiinnitettiin taas Karjapohjolan huomiota naudanlihan tilityshinnassa oleviin eroihin. Syyskesällä 1962 neljän pohjoisimman tuottajaliiton nimissä tehtiin MTK:lle esitys naudanlihan keräilyavustuksen aikaansaamiseksi Lapin ja Oulun lääneissä.

Tuottajaliiton johtokuntaa hiersi edelleen sekin, että maakunnan "pääkaupungissa", Kokkolassa, ei ollut myynnissä maakunnassa toimivan osuusteurastamon tuotteita. Maaliskuussa 1963 johtokunta esitti Karjapohjolle, että se tutkisi mahdollisuuksia lihan tukkumyyntipisteiden perustamiseksi Kokkolaan. Heinäkuussa johtokunta pohti, miten luottamusta osuusteurastamoon voitaisiin lisätä. Ylivieskan uusi teurastamolaitos oli valmistunut, joten ulkoiset puitteet olivat kunnossa. Päädettiin siihen, että suhteita vähittäisjakeluliikkeisiin yleensä ja erityisesti osuuskauppoihin olisi syytä parantaa.

Tammikuussa 1964 pantiin alulle yhdistysten keskeinen kilpailu teuraiden hankinnassa osuusteurastamoon. Ensimmäisessä sarjassa kilpailtiin siitä, kuinka paljon paikallisyhdistysten alueelta myydään vuoden aikana teuraita peltohehtaaria kohden. Toisessa sarjassa kilpailtiin prosentuaalisesta lisäyksestä teurashankinnassa vuoteen 1962 verrattuna.

Osuusteurastamojen hankintaosuus oli asettunut 15 vuoden aikana vajaaseen puoleen koko maan teurashankinnasta. Toista puolta piti hallussaan kirjava ryhmä teurastamojärjestöjä ja yksityisiä. Osuusteurastamojärjestö periaatteensa mukaan sitoutui ostamaan jäsentensä teuraat kaikissa markkinatilanteissa. Siitä seurasi tarve rakentaa jäädytysvarastoja, joihin ylitarjonnan aikana voitiin puskuroida lihaa odottamaan syöntiä tai vientiä. Tämä vaikutti osuusteurastamoiden kilpailukykyyn.

Karjapohjolan alueella huoleen oli erikoisesti aihetta. OTK suunnitteli Ylivieskaan uusia laitoksia ja myös Ouluun puuhattiin Karjakunnan toista teurastamoja. Kannuksessa toimiva yksityinen lihaliike laajensi toimintaansa. Pahanenteistä oli, että sanottiin Keskon olevan rahoittamassa hanketta.

Lähempänä kulutuskeskuksia toimivat teurastamot ja jalostuslaitokset myivät tuotteensa suoraan kauppiaille. Ylituotantoalueilla toimivat Karjapohjola ja Itikka saivat tällä edullisimmalla tavalla markkinoille vain pienen osan tuotantoaan. Valtaosa markkinoitiin TLK:n välityksellä, mistä seurasi välityskuluja.

Kesällä 1964 MTK lähetti osuusteurastamoille ja tuottajaliitolle kirjeen, jossa pyydettiin lausuntoa keskusliitossa suunnitellusta teuraiden markkinointisopimuksesta. Tuottajaliitossa ajatusta pidettiin hyvänä, sillä se sisälsi ajatuksen sopimustuottajille maksettavasta lisähinnasta.

MTK oli palkannut erikoisasiamiehiksi Keski-Pohjanmaalle maanviljelijät johtokunnan jäsenet Mikko Oravaisen Kannuksesta ja Reino Häkkisen Reisjärveltä. Sopimuksia allekirjoitettiin yllättävän hyvin ja johtokunta myönsi tammikuussa 1965 omasta puolestaan vielä lisäävustuksen, josta maksettavilla palkkioilla ostoasiamiehet saataisiin tarjoamaan sopimusta vielä niillekin jäsenille, jotka eivät sitä siihen mennessä olleet allekirjoittaneet. Tuottajayhdistykset käyttivät myös omia varojaan tarkoitukseen.

Kokouksessaan 25.5.1965 Pellervo-Seuran valtuuskunta yksimielisesti päätti erottaa Karjakunnan jäsenyydestään. Päätös oli seuraus pitkästä tapahtumien ketjusta. Karjakunnan torjuva asenne kaikkia järkeviä pyrkimyksiä vastaan teuraskaupan keskittämisen sekä toimiminen Pellervo-Seuran omaksumia periaatteita vastaan johti lopulta äärimmäiseen ratkaisuun.

Karjapohjolan sisällä kiehui kehitys, josta purkautui kuplia ulospäinkin. Tammikuussa 1966 tuottajaliiton johtokunta keskusteli aiheesta, joka kosketteli Karjapohjolan organisaatiomuutoksia. Eero Kotila, joka oli myös Karjapohjolan johtokunnan jäsen, piti tärkeänä, että tuottajaliitossa ollaan selvillä kehityksestä. Johtokunta piti niitä kuitenkin Karjapohjolan sisäisinä asioina, joista on toki hyvä tietää, mutta jotka eivät kuuluneet tuottajaliitolle sen enempää. Silti keskustelussa "Karjapohjolan johdolta toivottiin perusteellista harkintaa, ennen kuin kauaskantoisia periaatteellista laatua olevia ratkaisuja tehdään."

Ennen pitkää tuottajaliiton oli yhdyttävä toimiin tässäkin kiistassa, koska kysymys oli edunvalvonnasta. Karjapohjolan Ylivieskan konttori oli 1960-luvun puolivälissä lisännyt osuuttaan lihanhankinnassa ja kilpaili tasapäisesti päätoimipaikan Oulun kanssa. Kentällä suurin osa kehityksestä luettiin Ylivieskan konttorinjohtaja Lauri Linnan ansioksi. Hän oli ollut Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton toiminnanjohtajana, kunnes vuonna 1965 valittiin johtamaan uusia teurastamotiloja rakentavaa Ylivieskan konttoria.

Hän tunsi väkensä, joka puolestaan hyväksyi hänen avoimen toimintatapansa. Sen sijaan Karjapohjolan johtoon Linnan suhteet kävivät ongelmallisiksi. Linna ei hyväksynyt liikelaitosmaista johtamistapaa, joka hänen mielestään Karjapohjolassa oli vallalla ja jonka mukaan riitti, kun tuottajille kerrottiin kokouksissa numerotietoja ja veloitettiin jäsenuskollisuuteen.

Osuusteurastamo ei Linnan mielestä ollut "lihaliike", kuten sitä jäsentilaisuuksissa kutsuttiin, vaan jäsentensä omistama osuuskunta, jonka suhteen omistajajäseniin piti olla sen mukainen. Linna kieltäytyi noudattamasta johdon määrittelemää, jälkitalikaupalle vaihtoehtoista kilohinnoittelua, eli eräänlaista kiinteään hintaan sidottua ruokakauppaa teurasostoissa. Linnasta kaiken teuraskaupan olisi tapahduttava tasapuolisesti jälkitaliin, jossa hinnan määräsi luokitus. Pahimpana hän piti sitä, että Karjapohjolan johto oli luopumassa sopimuslisistä lihan hinnassa, eli viemässä sopimustuottajilta juuri sen hintaedun, jonka nimissä jäsenrynnäköä oli käyty. (Kalajokilaakso 4.4.1966)

Johto ei voinut hyväksyä yhden konttorialueen sooloilua ja näki Linnan menettelyssä muitakin pyrkimyksiä kuin tuottajakunnan etujen valvonnan. Omatuumainen ja jyrkkäotteinen konttorinjohtaja tuli ajaneeksi Karjapohjolan johdon seinää vasten. Siitä seurasi arvovaltakiista ja lopulta itsepäisen konttorinjohtajan erottaminen.

Tuottajaliiton johtokunnalla oli 16.3.1966 oli vierainaan agronomi Tapio Mattila MTK:sta ja maanviljelijä Kalle Kivioja Nivalasta. Kivioja piti valitettavana, että Linnan asia oli tullut Nivalan tuottajapäivillä

julkisuuteen. Nivalalaiset olivat kyllä Linnan toimenpiteiden takana. Pitkän keskustelun jälkeen todettiin vain, että Karjapohjolan hallintoneuvosto kokoontuu Oulussa 19.3. ja edellisenä päivänä pitäisivät Ylivieskan alueelta olevat hallintoneuvoston jäsenet oman kokouksensa - oli seurattava tapahtumien kehitystä.

Ylivieskassa oli koolla 24.3. alueen tuottajayhdistysten johtokuntien edustajien ja Karjapohjolan Ylivieskan konttorialueen edustajien sekä hallintoneuvoston jäsenten kokous. Sen pöytäkirjan toisessa pykälässä "Päätettiin esittää Karjapohjolan johdolle vaatimus, että Karjapohjolan Ylivieskan konttorille myönnetään täysi itsemääräämisoikeus, niin oston kuin myynnin suhteen konttorikohtainen hinnoittelu." Päätettiin myös, että vaatimuksen teurastamon johdolle esittävät Veikko Kullas Nivalasta, Olavi Kontio Kalajoelta, Olavi Ojala Lohtajalta, Veikko Sämpi Rautiosta ja Pekka Puutio Alavieskasta. Tämä ryhmä, johon myöhemmin nimettiin lisäksi Niilo Salonsaari Sievistä, Mikko Oravainen Kannuksesta ja Soini Mattila Ylivieskasta, muodosti Karjapohjolan Ylivieskan konttorin itsenäistämistoimikunnan. Kokouksessa oli paikalla 54 osanottajaa, joista tosin vain yksi oli Karjapohjolan hallintoneuvoston jäsen.

Käytiin pitkä keskustelu, jonka kuluessa todettiin, että teuraskaupallinen järjestäytyminen häiriytyy syntyneestä kriisistä. Päätettiin sovittella Linnan ja Karjapohjolan johdon välillä. Sen seurauksena Linna kirjoitti vielä samana päivänä lupauksen, jossa hän suostui jatkamaan Ylivieskan konttorin johtajana ja noudattamaan johdon ohjeita ja määräyksiä, jos Karjapohjolan johto asian hyväksyy.

Karjapohjolan johto puolestaan ihmetteli, miksei Linna voinut sille antaa samaa lupausta, mutta suhtautui asiaan myönteisesti ja asetti sovittelua varten toimikunnan, johon kuuluivat Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan liiton puheenjohtaja, kansanedustaja Kusti Eskola, Karjapohjolan hallintoneuvoston puheenjohtaja, maaherra Kalle Määttä ja Karjapohjolan toimitusjohtaja Eino Veijola.

"Siellä sitten istuttiin yksi päivä maaherran puheenjohtajalla. Yritimme saada Linnan Laurin mielipiteet asialliselle pohjalle, ettei hän maakunnassa kierrellessään olisi vaurioittanut järjestön yleistä linjaa. Lauri Linna oli kuitenkin sellainen neuvottelija, että hän kyllä neuvotteli, mutta ei antanut mistään mitään periksi, ei minkäänlaista. Sopimus tehdään, kun tehdään näin kun hän sanoo", oli neuvottelun lopputulos Kusti Eskolan mukaan.

Jo tätä kokousta aikaisemmin oli Ylivieskassa pidetty koko päivän kestänyt kokous, jossa tuottajaliiton johtokunnan jäsenet ja "toisinajattelijat" - heitä oli myös johtokunnan jäsenissä - yrittivät sovittaa näkemyksiään. Käytiin läpi niitä syytteitä, joita Karjapohjolaa vastaan oli esitetty.

"Minä koetin siellä korostaa, etteivät tällaiset asiat saa johtaa siihen, että hävitetään entinen ja sitten ruvetaan kokonaan uudelle pohjalle rakentamaan. Täytyy ensin tutkia, voidaanko sovinnolla poistaa ne epäkohdat, joita toiminnassa on tullut ja ne erehdykset, joita ehkä henkilökunnan taholta on tehty. Eihän niitten vuoksi saa koko järjestelmää rikkoa. Mukana oli kuitenkin vaikutusvaltaisia henkilöitä, jotka eivät antaneet periksi", muistelee Kusti Eskola. Mitään ei saatu aikaan; oman teurastamon hyväksi työskentelijät olivat vahvoja vakaumuksessaan.

Tuottajaliiton johtokunta näki liikehtimisen keskeisenä pyrkimyksenä olevan oman osuusteurastamon perustamisen Ylivieskan konttorin alueelle, vaikka sitä ei aivan suoraan ollut sanottukaan. Se ei kuitenkaan olisi mahdollista ilman perusteellista ja puolueetonta selvitystä hankkeen mahdollisuuksista. Asian edelleen kehittämisen katsottiin kuitenkin riippuvan siitä, miten sovintoneuvottelut Linnan ja Karjapohjolan välillä kehittyvät. Kiista nähtiin vielä tuossa vaiheessa myös alueen tuottajien painostuskeinona oteltaessa pidetyn konttorinjohtajan kohtalosta ja häneen liittyneistä odotuksista. Linnan takaisinpaluuseen Karjapohjolaan eivät yritykset johtaneet.

Samaan aikaan tuottajaliiton johtokunta myönsi toiminnanjohtaja Heimo Linnalle vapaata tehtävistään eduskuntavaalikampanjaa varten. Hän tuli myös valituksi eduskuntaan ja jätti toiminnanjohtajan tehtävät.

Huhtikuussa 1966 pitämässään kokouksessa tuottajaliiton johtokunta kiirehti Karjapohjolan hallintoneuvostoa ratkaisemaan Ylivieskan konttorinjohtajaa koskevan kiistan. Karjapohjolan johtokuntaa kehoitettiin ryhtymään toimenpiteisiin puolueettoman toimikunnan kokoamiseksi selvittämään Ylivieskan konttorin itsenäistämismahdollisuuksia. Toimikuntaan haluttiin edustus Pellervo-Seurasta, MTK:n teuraskaupallisesta valiokunnasta, Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan liitosta ja Karjapohjolasta.

Nyt ei ollut enää epäilystä, mihin tuottajien kenttä pyrki. Reisjärven maataloustuottajain yhdistys oli 13.4.1966 pidetyssä kokouksessaan tehnyt tuottajaliiton johtokunnalle esityksen, että vuosikokouksen esityslistalle otetaan maakunnallisen osuusteurastamon perustaminen. Lisäksi yhdistys olisi halunnut myös Ylivieskan konttorinjohtajakysymyksen esityslistalle, mutta johtokunta katsoi, että kysymys on kaupallisen järjestön henkilöstöasiasta, eikä sen paikka ole tuottajaliiton vuosikokouksen asialistalla.

Reisjärveläisten aloitteellisuus ei pysähtynyt tähän. Alueen muut paikallisyhdistykset saivat pöytäkirjanotteen ja saatekirjeen Reisjärven yhdistyksen kokouksesta. Tuolloin Reisjärven tuottajaliiton johdossa oli voimakas Ahon miehet: puheenjohtajana isä-Urho ja sihteerinä poika-Antero. Kun lisäksi perheen vävy oli Lauri Linna, tulee hakematta mieleen, että reisjärveläiset olivat tapahtumien pyörteessä kuin puuron silmässä.

Ylivieskan konttorin alueen itsenäistämistoimikunta lähetti tuottajayhdistyksille kirjeen, jossa reisjärveläisten aloitteeseen viitaten kysyttiin yhdistysten mielipidettä oman osuusteurastamon perustamiseksi siinä tapauksessa, että vireille pantu puolueeton tutkimus osoittaisi hankkeen olevan toteutettavissa. Kyselyn piirissä oli Ylivieskan lähistön yhdistyksiä myös Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton eteläosasta. Vastauksensa lähetti 14 yhdistystä, joista 13 hyväksyi perustamisajatuksen, jos laitoksesta saadaan kannattava.

Merkittävää on, että vastaajien joukosta puuttuivat Halsuan, Kaustisen ja Vetelin yhdistykset, mikä luultavasti ennakoivat niitä ajatuksia, jotka siellä saivat yhä vahvempaa kannatusta. Perhoa kysely ei enää koskenutkaan.

Itsenäistämistoimikunta piti 16.4.1966 kokouksen, jossa se päätti pyytää kolmea keskusjärjestöä, MTK:ta, TLK:ta ja Pellervo-seuraa sekä Karjapohjolaa nimeämään asiantuntijatoimikunnan tutkimaan teurastamohankkeen taloudellisia mahdollisuuksia. Samalla toimikunta nimesi Ylivieskan alueen tuottajayhdistysten edustajiksi kansanedustaja Heimo Linnan ja kunnallisneuvos Kaarlo Kiviojan.

Pellervo-Seura nimesi edustajakseen Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitoksen johtajan, tohtori Esko Koiviston; MTK:n johtokunta valitsi omaksi edustajakseen yleisen osaston hoitajan, agronomi Tapio Mattilan; TLK puolestaan kaupallisen osaston johtajan, ekonomi Olavi Harjun ja Lihateollisen Tutkimuskeskuksen toimitusjohtajan, diplomi-insinööri Mauno Kannarin. Karjapohjolan johtokunta ei katsonut voivansa valita toimikuntaan varsinaista jäsentä, mutta nimesi johtokunnan puheenjohtaja Sakari Kontion tarkkailevaksi jäseneksi. Puheenjohtajakseen toimikunta valitsi Tapio Mattilan ja sihteeriksi kutsuttiin agronomi Matti Hakala MTK:sta.

Asiantuntijatoimikunnalla oli "tuli hännän alla". Maakunnasta kantautui tietoja, joiden mukaan malttamattomimmat ovat valmiita perustamaan teurastamon vaikkapa heti, ilman sen kummempia tutkimuksia.

6.2 Tutkimus teuraskaupasta

Toimikunta paneutui tehtäväänsä kokoamalla tietoja talouspoliittisesta ja teuraskaupallisesta järjestäytymisestä, Karjapohjolan ja naapuriosuuskuntien maksamista teuraiden hinnoista, teurastamoiden ja jalostuslaitosten taloudesta sekä tuotteiden markkinointimahdollisuuksista.

Kannattavuuslaskelmat tehtiin vertailun vuoksi sekä kolmen että viiden miljoonan lihakilon vuosituotannolle, samoin rakennus-, kalusto- ja työvoimatarvelaskelmat. Nopeasti karjatalousvaltaistuvassa maakunnassa voitiin tuollaiset kasvuennusteet realistisina esittää. Ylivieskan konttorin lihanhankinta vuonna 1965 oli ollut noin 2,7 miljoonaa kiloa.

Talouspoliittisesta järjestäytymisestä toimikunta totesi, että Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton 18 pitäjän yli kolmen hehtaarin tiloista vuonna 1965 oli tuottajayhdistyksen jäseniä 76,6 prosenttia. Yli viiden hehtaarin tiloista laskettuna jäsentiheys oli 78,8 prosenttia. Koko maassa vastaavat luvut olivat 67,1 ja 73 prosenttia. Lapissa ja Pohjois-Pohjanmaalla jäsenyysprosentit sen sijaan olivat maan keskiarvojen alapuolella.

"Talouspoliittisessa mielessä on järjestäytymisaste maakunnassa korkea", toimikunnan yhteenveto tiivistää. - Siihenpä myönteiset luvut maakunnasta melkein loppuivatkin.

Toimikunnan tutkimus teuraskaupallisen järjestäytymisen asteesta Karjapohjolan alueella osoitti kohonneen edellisen vuoden ansiosta. Keski-Pohjanmaalla 30.6.1966 osuusteurastamon jäsenprosentti oli 53,8 ja näistä sopimustuottajia 49,6 prosenttia. Pohjois-Pohjanmaan liiton alueella jäseniä 59,2 ja sopimustuottajia 54,1 prosenttia sekä Lapissa jäseniä 58,6 ja jäsenistä sopimustuottajia 55,3 prosenttia yli kolmen hehtaarin tiloista laskettuna. Koko maassa oli 30.6.1966 yli kolmen peltohehtaarin tiloista osuusteurastamoiden jäsenenä 56,9 prosenttia ja näistä sopimustuottajia 60,3 prosenttia.

"Keski-Pohjanmaa jää siis osuusteurastamon jäsentiheydessä ja ennen kaikkea sopimustuottajatiheydessä jälkeen maan keskimäärästä. Lisäksi se on Karjapohjolan alueella tuottajaliitoista heikoin", oli asiantuntijatyöryhmän loppupäätelmä teuraskaupallisesta järjestäytymisestä.

Koko maassa kaikista teuraista tuli markkinoille osuusteurastamoiden kautta vuoden 1964 aikana 45 prosenttia ja vuoden 1965 aikana 47 prosenttia. Karjapohjolassa vastaavat luvut olivat 35 ja 37 prosenttia, mutta Ylivieskan konttorin alueella vain 28 ja 36 prosenttia.

Naudanlihan kohdalla osuudet olivat erikoisen huonot. Sen hinta oli sianlihaa huonompi koko osuusteurastamojärjestöissäkin. Naudanlihaa kulki osuusteurastamoiden kautta koko maassa vuoden 1964 aikana 39 prosenttia ja vuoden 1965 aikana 40 prosenttia maan koko lihamäärästä. Karjapohjolassa vastaavat luvut olivat 29 ja 31 prosenttia, mutta Ylivieskan konttorin alueella 21 ja 29 prosenttia.

Tutkimuksen mukaan Ylivieskan konttorin alueella osuusteurastamon osuus markkinoiduista teurasmäärästä on yllättävän alhainen, vain 36 % kun se koko maassa on 47 %."

Pohtiessaan uusien yksiköiden perustamisen ongelmia toimikunta totesi, että kuten yrityselämässä yleensäkin vaaditaan uusien yritysten perustamisessa pohjaksi erittäin yksityiskohtaisia tutkimuksia ja perusteellista harkintaa. Näitä tarvitaan erityisesti maatalousosuustoiminnallisia yrityksiä perustettaessa. "Todellista tarvetta tällaisiin toimenpiteisiin on olemassa vain silloin, jos epäamättömästi voidaan sekä tutkimusten että käytännön kokemusten avulla osoittaa, että tuottajille itselleen koituu uuden yrityksen toiminnasta entistä suurempia taloudellisia etuja nykyiseen tilanteeseen verrattuna."

Muistiossaan asiantuntijatoimikunta totesi laitoksen koosta, että "Maataloustuotteiden hinnanmuodostuskomitea on lihan välityspalkkioita tutkiessaan voimakkaasti korostanut sitä, että meillä erityisesti lihan hankinta- ja teurastamokustannukset ovat erittäin korkeat."

Yleensäkin teollisuuden hankinta- ja jalostuskustannuksia on saatu alenemaan vain toimintaa keskittämällä. Jos nyt perustettaisiin uusi teurastamo keskelle pahinta kilpailualueetta, mentäisiin kehityksessä juuri päinvastaiseen suuntaan, toimikunta arvioi ja lisäsi, että on vaikeata ymmärtää, millä tavoin päinvastaisella kehityksellä päästäisiin parempiin tilityshintoihin. Ruotsissa teurastamotoiminta tapahtuu todella suurissa yksiköissä ja vielä suurempia suunnitellaan. Kun toisaalta Keski-Pohjanmaalla oli käynnissä samanaikaisesti kova kampanja metsänmyyntien keskittämiseksi, on selvitystä kaipaava ristiriita silloin kun teuraskaupan alalla kehitys johtaisi pienempiin yksiköihin, toimikunta pohdiskeli.

Lähistöllä toimivien osuusteurastamojen tilityshintojen vertailu osoitti, että erot lopultakin olivat varsin vähäiset. Ylivieskan konttorin hinnat joka tapauksessa olivat Karjapohjolan parhaat, eikä toimikunta käsittänyt, miten ne voisivat itsenäistämällä parantua.

Tuotteiden markkinoinnista todettiin, että ostajina esiintyisivät samat liikkeet kuin nytkin. Kova kilpailu ostajista painoi hintoja - myös tuottajahintoja - alaspäin eikä uusi myyjä siinä tilanteessa olisi suinkaan vanhoja paremmassa asemassa. Tuolloin Ylivieskan konttorin lihamäärästä myytiin omalla alueella vain viidennes.

Myöskään tasesimulointi, johdettuna osuusteurastamojärjestön keskiarvoista sekä Karjapohjolan ja sen Ylivieskan konttorin todellisista luvuista, käyttäen osuusteurastamo Itikan vuosien 1963–1965 bruttotuottolukuja, ei luvannut sen parempaa. Kiireen vuoksi selvitykset siitä, mitä uuden yksikön perustaminen vaikuttaisi naapuriosuuskuntiin ja koko osuusteurastamokenttään jäivät tekemättä.

Muutenkin raskaassa lastissa uiva Karjapohjola olisi menettänyt osuuskunnan kaikkein tiheimmän karjatalousalueen, mikä olisi nostanut jäljelle jääneen alueen kustannusten suhteellista osuutta. Lisäksi uusi tuotteiden myyjä alueella, jossa oli ennestäänkin kova kilpailu lihavalmisteiden ostajista, olisi sekin ollut laskemassa tilityskykyä.

Asiantuntijatoimikunta sai kentän aatteellisen viestin saatekirjeessä, jonka itsenäistämistoimikunnan puheenjohtaja Veikko Kullas ja sihteeri Pekka Puutio lähettivät samalla, kun postittivat asiantuntijoiden luettavaksi vastaukset siihen kyselyyn, joka oli tuottajayhdistyksille lähetetty.

Kirjeessä viitataan Ylivieskan konttorin alueen vaatimattomaan hankintaosuuteen ja ihmetellään kuinka niissä oloissa ”... on ollut varaa saattaa sellainen häiriötila ja sekaannus kentälle, mikä on tapahtunut ja mikä tarkasti kentällä nyt tunnetaan. Tämä juuri nyt, kun uusi [Osuuskauppojen] Oulun teurastamo ja samoin OTK:n uusi Ylivieskan teurastamo aloittavat lihan hankintansa Karjapohjolan alueella. Kentän mielestä tämä on 'harakiri' ja osoittaa selvästi, miten voi käydä, kun osuuskunnan alue on puoli Suomea, eikä oteta enää huomioon yksityistä jäsentä - perustajaa, mille kaikki kuitenkin rakentuu. - - on aivan ilmeistä, että aikaisempaan kokemukseen perustuen sekä viime viikkojen kehitykseen viitaten ei Karjapohjolaa liian kaukana ollen voida tuntea omaksi osuuskunnaksi, ja näin on jälleen syntynyt luottamuspuola.”

Kirjoittajat ovat vakuuttuneita siitä, että oma teurastamo Ylivieskassa lopettaisi ne karjariidat, jotka taannoin olivat huipentuneet Keski-Pohjanmaan Osuuskaupan torikokoukseen.

” - - jotka toisin väittävät, eivät enää tunne ehkä kosketusta kenttään.” Edelleen kirjoittajat pohtivat miten voitaisiin luoda luja tuottajajenki. ”Käsityksemme mukaan tämä riippuu aivan oleellisesti siitä, tarvitaanko enää yksityistä tuottajaa ja miten tämä on vakuutettu tästä tarpeellisuudesta. Jos kannattavuutta ja kustannuksia laskettaessa yksityinen tuottaja hukkuu numeroihin sekä niihin tilastoihin mitä aina voidaan tehdä suurissa Osuuskunnissa, niin yhtä varmaa on, että yksityinen teollisuuden harjoittaja pisteostoilla voi vaikuttaa niin, että tuottajarintamaan saadaan hajaannusta.”

Kenttää on käsiteltävä hellävaroen, tuottajauskollisuuden säilyttäminen on tärkeintä ja siitä on pidettävä kiinni - siitä on nytkin kysymys. Lopuksi kirjoittajat esittivät kantanaan, että TLK:n asemaa olisi vahvistettava, osuusteurastamojärjestön suuruus ja kilpailukyky olisi luotava sitä kautta.

Vaikka asiantuntijatoimikunta kohteliaasti nimitti itseään Ylivieskan konttorin alueen itsenäistämistoimikunnan alaiseksi, se luonnollisesti lausunnossaan pitäytyi tiukasti laskelmissa ja numerotiedoissa sekä niistä seuraavissa johtopäätöksissä. Loppupäätelmänään asiantuntijatoimikunta totesi Keski-Pohjanmaan muodostuvan teuraskaupallisen järjestötyön kannalta erittäin vaikeaksi alueeksi. Kuitenkaan - - mitkään nähtävissä ja tiedossa olevat seikat eivät puhu sen puolesta, että uuden osuusteurastamon perustamisella voitaisiin teurasmarkkinoita tervehdyttää ja parantaa karjankasvattajien taloudellista tulosta. - - Ne puutteet, joita lihan hankinnassa ja markkinoinnissa havaitaan, olisi pyrittävä poistamaan eri osapuolten keskeisillä pyyteettömillä neuvotteluilla ja tarkoin varottava muutenkin heikossa taloudellisessa asemassa olevia karjankasvattajia vetämästä mukaan yrityksiin maksamaan tarpeettomia kustannuksia, koska markkinointinäkyvät tutkimuskohteena olevalle suunnitelmalle eivät ole myönteiset.

Toimikunnan keskipohjalaisjäsenet Kivioja ja Linna hyväksyivät kyllä - pitkin hampain - toimikunnan taloudelliset selvitykset, mutta jättivät loppupäätelmästä omat lausumansa.

Kiviojan mielestä oman teurastamon saamiseen ja sitä seuraavaan tiiviimpään järjestäytymiseen olisi nyt mahdollisuudet. Hänen mielestään olisi käytävä rehti neuvottelu Ylivieskan laitosten luovutushinnasta ja alueen jäsenten osuudesta Karjapohjolan velkoihin ja varoihin. Sen jälkeen voitaisiin tehdä yksityiskohtaiset taloudelliset laskelmat. Toisena vaihtoehtona hän piti Karjapohjolan Ylivieskan konttorin alueen itsenäistämistoimikunnan esittämää itsehallinto-oikeutta.

Linna totesi asiantuntijatoimikunnan selvittäneen, että Ylivieskan konttorin alueella oli vuoden 1965 aikana tullut kaikkiaan markkinoille 7,4 miljoonaa kiloa lihaa, joka karjatalouden voimakkaassa kehitysvaiheessa ollen lähivuosina nousee 10 miljoonaan kiloon. Kuitenkaan talouspoliittinen valistuneisuus ei ollut riittänyt hyväksymään Karjapohjolaa siksi järjestöksi, jonka kautta liha tuodaan markkinoille ja karjankasvattajien etua voitaisiin hoitaa. Nostamalla heikkoa teuraskaupallista järjestäytymisasetta omalle teurastamolle löytyisi elintilaa. Hänen mielestään suurta lihankuluttajaa, Kokkolan kaupunkia, ei voitaisi pitää erillään maakunnan markkina-alueesta, jos täällä toimisi oma osuusteurastamo. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalla olisi vielä suoritettava viljelijän keskuudessa tutkimus teuraskauppa-asiassa vallitsevista mielipiteistä ennen ratkaisun tekoa, Linna lopetti.

Toimikunnan kokouksessa 21.10.1966 Linna ennusti, että jos ratkaisua ei saada aikaan tulee hajaannus, jossa Perhonjokilaakso liittyy Itikkaan.

Molempien lausumaan sisältyi kuitenkin ehtona se suuri j o s, joka siihenkin asti oli oman teurastamon perustamisen tyrmännyt: viljelijöillä ei ollut riittävää yksimielisyyttä markkinoinnissa. Kilpailijoiden viettäessä hajanaisella kentällä riemujuhliaan, tuon avainkysymyksen toteutuminen näytti entistäkin kaukaisemmalta haaveelta.

Tuottajaliiton syyskokous 26.11.1966 käsitteli syksyn kuumaa aihetta ja hyväksyi teuraskaupan kehittämiseksi seuraavaa: "1. että kehoitetaan MTK:ta viipymättä suorittamaan tutkimus siitä, olisiko osuusteurastamojärjestön organisaatiomuutoksella mahdollista poistaa nykyiset epäkohdat ja parantaa siten koko järjestön kilpailukykyä, 2. että jatketaan maakuntamme puitteissa taloudellisia tutkimuksia sekä muita oman teurastamon perustamiseen liittyviä edellytyksiä, [?], 3. että tehdään Karjapohjolle esitys sen hallintoelimien valitsemisperusteiden muuttamiseksi ja konttorikohtaisen lihan hinnoittelun saamisen nykyistä oikeudenmukaisemmaksi, 4. että siihen saakka kunnes lopullinen ratkaisu on mahdollista tehdä, on järjestöväen velvollisuus lihan markkinoinnissa keskittyä Karjapohjolaan sitä kehittämällä ja tukien, 5. että edelläolevien päätösten toimeenpano jätetään liiton johtokunnan tehtäväksi."

MTK:lle, TLK:lle ja Karjapohjolle lähetettiin syyskokouksen hyväksymät teesit. Ennen pitkää voitiin todeta, että MTK oli käynnistänyt koko osuusteurastamojärjestöä koskevan valtakunnallisen selvityksen.

Karjapohjolan hallintoneuvoston paikkalukua oli lisätty viidellä ja Ylivieskan konttorin alue oli saanut niistä kolme. Edelleen Karjapohjolan alue oli jaettu kolmeen hintavyöhykkeeseen ja Ylivieskan konttorin alue Oulun ympäristökuntien kanssa kuului niistä kalleimpaan. Toisaalta keventääkseen raskasta kulurakennettaan, Karjapohjola vähän myöhemmin lopetti Tornion konttorin toiminnan.

Tilanne oli kuitenkin karkaamassa hallinnasta ja tyytymättömyyden ilmauksia kuului joka puolelta maakuntaa. Vuoden 1957 torikokoukseen johtanut tilanne oli toistumassa - nyt tuottajajärjestön sisällä.

Asiantuntijalausunto oli pettymys oman osuusteurastamon ajajille. Taas kerran Helsingin herrat olivat ilonpilaajina juuri kun ratkaisu oli käden ulottuvilla. Jo tutkimuksen kestäessä oli esitetty epäilyjä, että sillä vain yritetään voittaa aikaa koko hankkeen vesittämiseksi. Epäilyyn oli aihettakin. MTK:ssa ja TLK:ssa kyllä tiedettiin Karjapohjolan yhä vaikeammaksi käyvä tilanne, jota alueen kannattavimman osan repäisy erilleen vain pahentaisi. Kuuma aihe oli esillä pitkin syksyä pidetyissä luottamusmieskokouksissa, joissa karjakauppa oli usein melkein ainoa keskustelunaihe.

Eräs turhautuneimpia oli Reisjärven tuottajayhdistys, jonka aloitteesta Ylivieskan konttorin itsenäistämishanke oli lähtenyt liikkeelle. Mitään uusheränneitä eivät reisjärveläiset teuraskaupallisessa järjestäytymisessä olleet. Taannoisen Kokkolan torikokouksen jälkeen juuri Reisjärven tuottajayhdistys oli pitänyt näyttävän ylimääräisen kokouksen, jonka julkilausumassa oli paheksuttu voimakkaasti sitä tuottajajärjestön hajoitustyötä, jota tuolloin oli tehty.

Nyt Reisjärvellä tunnettiin erityistä katkeruutta tämänkin hankkeen valuessa hiekkaan. Tammikuun alkupäivinä 1967 Reisjärven tuottajayhdistys lähetti puheenjohtaja Urho Ahon ja sihteeri Antero Ahon allekirjoittaman pitkän kirjeen Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton ja Kalajokilaakson alueen tuottajayhdistyksille. Se lähetettiin tiedoksi myös MTK:lle ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton johtokunnalle.

Siinä todettiin, että alueen tuottajayhdistysten odottamaa myönteistä ratkaisua ei ollut tapahtunut. Käytiin läpi edellä kuvatut vaiheet ja kirjeen tekijät olivat erityisen sapekkaita siitä, että Ylivieskan konttorin mieltä kuohuttaneiden tapahtumien käsittely oli yritetty estää MTK:n varapuheenjohtajan arvovallalla - kirjoittajien mielestä jopa sääntöjen vastaisesti.

Tässä hyökkäys kohdistui Kusti Eskolaan, nimeä tosin mainitsematta. MTK:n toisella puheenjohtajalla ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton puheenjohtajalla oli kuitenkin alusta lähtien selkeä näkemys hankkeen onnistumisen mahdollisuuksista. Näköalapaikaltaan hän oli heti alkuun todennut, että itsenäistymishankkeella ei ollut kerta kaikkiaan taloudellisia edellytyksiä toteutua. Näkemys sysäsi hänet Helsingin herrojen kanssa samaan leiriin itsenäistämistä ajavien silmissä.

Eskola oli Kokkolan torikokouksen jälkeen jättäytynyt pois KPO:n hallintoneuvostosta, joka teki hänen vakaumuksensa vastaisen ratkaisun. Vuoden 1967 alusta hän jätti paikkansa myös riitaisessa tuottajaliiton johtokunnassa.

Reisjärveläisten mielestä Ylivieskan teurastamon kannattavuutta tutkimaan asetettu toimikunta oli johdettu pois varsinaisesta tehtävästään peittelemään Karjapohjolan johdon menettelyjä. Kun jäsenistö oli tästä lehtikirjoituksissa ilmaissut mielipiteensä, oli jopa MTK:n johdon taholta tultu kentälle mustaamaan aktiivisimpien jäsenten edesottamuksia ja epäkohtien esille vetämistä.

Pahimpana syynä siihen miksi jäsenistö ei enää tule ryhmittymään Karjapohjolaan, kirjoittajat näkivät taitamattoman liikkeenhoidon ja sitä seuranneen ylivielkaantumisen sekä tarpeettoman suuren henkilöstön varsinkin Oulussa ja muissa pohjoisissa konttoreissa. Siitä huolimatta MTK:n edustaja lukuisissa Keski-

Pohjanmaalla pidetyissä tilaisuuksissa on "antanut ymmärtää MTK:n olevan varauksettomasti tähän tilanteeseen johtaneiden Karjapohjolan keskusjohtoon toimenpiteiden takana".

Mielialojen kuumetessa asiantuntijatoimikunnan jäseniä todellakin kävi joissakin kokouksissa selvittämässä tutkimuksen edistymistä ja rauhoittelemassa mieliä. Oli olemassa pelko, että koko asetelma hajoaa käsiin tutkimuksen ollessa vielä kesken.

Reisjärveläisten kirje oli lähetetty tuottajayhdistyksille, "jotta nämä paneutuisivat asiaan erittäin vakavasti ja ryhtyisivät sen jälkeen asian vaatimiin toimenpiteisiin, sillä, kuten edellä todettiin, on oma osuusteurastamoasia pysäytetty siihen mistä se lähtee liikkeelle ainoastaan yhdistysten ja kentän voimin".

Vaikutti siltäkin kuin asiantuntijoiden olisi odotettukin vain tukevan uuden teurastamon perustajia periaatteenaan "jos tosiasiat ovat meitä vastaan, sen pahempi tosiasioille."

Toiminnanjohtaja Valde Anttila, värikäs ja kiisteltykin hahmo, muistaa noita ristivedon aikoja: *"Myöhään illalla soi puhelin. - Elettiin Ylivieskan irrottamisyritysten kuumimpia aikoja. - Toisessa päässä oli Ahon Antero, joka kertoi, että olemme nyt perustaneet täällä osuusteurastamon ja sinut on valittu sen toimitusjohtajaksi! Minähän en tiennyt mitään koko touhusta ja kysyin, että ketkä semmoisen päätöksen ovat tehneet? - No, täällä on porukka, joka kyllä vastaa sanoistaan. Eikä siinä sen enempää nimiä irronnut. Antero soitti vielä yöllä uudestaan ja sanoi, että tehtiin täällä semmoinenkin päätös, että jos et ota vastaan johtajan paikkaa, lennät pellolle toiminnanjohtajan pallilta! Siihen sanoin, että itse päätän minkä tehtävän otan vastaan, ja kun näin selän takana pelataan minusta tuntuu, että tämä ei ole ollenkaan miesten hommaa.*

Noita soittoja tuli parin kolmen viikon aikana milloin mistäkin, mutta päällimmäisenä niissä keikkui Antero. Lopulta minulle valkeni, että siellä taitaakin olla takapiruina kovia poikia ja sanoin emännälle, että keitäppäs kahvit tänä iltana parille vieraille, niin näet tosi lyhyen kokouksen. Luonnostelin edeltäkäsini osuuskuntaa varten säännöt, perustamiskirjan ja jäsenluettelon. Soitin noille miehille, joiden arvelin olevan hankkeen takana ja sanoin, että olen nyt lämmennyt ajatukselle ja kutsuin ne kotiini. Kun vieraat tulivat, otin esiin sääntöluonnoksen ja sanoin, että voisin lähteä mukaan. No nehän innostui kauheasti, että nythän tämä lähtee menemään ja tehdään näin ja näin... - Minä jo sanoin emännälle, että eipä taideta kahvia ehtiä juomaankaan. - Sitten otin pöydälle perustamiskirjan ja jäsenluettelon ja sanoin, että tässähän meitä on tarvittavat kolme perustajaa; jos herrat panee nimensä alle, niin minä pääsen keräämään jäseniä. - Vieraista tuli hiljaisia poikia ja siihen se perustaminen hyytyi. - Minä sanoin että kiitos, kelpaako kahvi, kyllä minä tämän tiesin, mutta lopettakaa nyt tämä selän takana veivaaminen, ei tämä kestä päivänvaloa tämä touhu. Eikä teurastamoasiat ole sen jälkeen näitä nokkamiehiä juuri kiinnostaneetkaan - ei ainakaan silloin kun minä olen ollut paikalla."

Asiantuntijatoimikunnan kannanotto pani kyllä virallisen pisteen Karjapohjolan jakoaikeille, mutta ei ratkaissut itse ongelmaa, epäluottamuksen ilmapiiriä. Erimielisyydet jakoivat taas tuottajia kahteen leiriin. - Eikä vain kenttää, vaan nyt myös liiton johtokunnan, jossa muutamat jäsenet vaihtoivat kantaansa tuon tuosta sen mukaan, kenen kanssa olivat olleet viimeksi puheissa, noitui Valde Anttila vieläkin tuohtuneena yli kahdenkymmenen vuoden takaisista tapahtumista.

"Minun virheeni oli se, etten informoinut riittävästi johtokuntaa ja toimin monesti omin päin. Mutta miten semmoista johtokuntaa informoi ja sen kanssa toimii, joka ei itsekään tiedä mitä mieltä se asiasta on, häh?"

Kusti Eskolan jälkeen uudeksi puheenjohtajaksi oli valittu Mikko Oravainen, joka oli ollut aikaisemmin vuoden ajan Heimo Linnan sijaisena. Toiminnanjohtaja kaipasi uuden puheenjohtajan pitäytymistä

yhteisesti sovitulla linjoilla. Ei kuitenkaan aina ollut lainkaan varmaa, mihin päin hän oli kallellaan, kun seuraavan kerran oli lähdettävä asialle, jonka hoitamisesta johtokunta oli jo päättänyt.

Tuottajaliitto pohti erilaisia mahdollisuuksia, joilla koko teurastamokysymys saataisiin uuteen lähtöruutuun. Joulukuun viimeisenä päivänä 1966 täydennettiin kuukautta aikaisemmin Ylivieskassa valittua teuraskaupallista toimikuntaa. Sen jälkeen siihen kuuluivat Oiva Viirret Pyhäjoelta, Veikko Kullas Nivalasta, Pekka Puutio Alavieskasta, Mikko Oravainen Kannuksesta, Pentti Näsi Kälviältä ja Valde Anttila tuottajaliitosta, eli jäseniä oli myös Pohjois-Pohjanmaan liiton alueelta. Samassa kokouksessa johtokunta valtuutti Mikko Oravaisen ja toiminnanjohtajan tunnustelemaan KPO:n johdon mielipiteitä yhteistyöstä. KPO eli kuitenkin voimansa tunnossa eikä tarvinnut kumppaneita.

Tammikuun 28. päivänä 1967 johtokunta pohti teuraskaupallisen toimikunnan ajatusta järjestää maakunnallinen kysely viljelijöille mielialoista teuraskauppa-asiassa. Sitä ei kuitenkaan pidetty oikeana keinona, vaan toiminnanjohtajalle annettiin tehtäväksi vuosikokouksessa selostaa johtokunnan nimissä asiantuntijatoimikunnan tutkimuksen tuloksia. Johtokunta myös kiirehti MTK:n ja TLK:n johtokuntia siinä tutkimuksessa, jossa koko maan osuusteurastamojärjestö oli suurennuslasin alla.

Kesäkuussa johtokunta pohti Karjapohjolan asemaa ja kuuli Lauri Kontiolta, että teurastamo -"tuottaa nykyisillä tilityshinnoilla tappiota vauhdilla, joka ajan oloon on kestävä". Viljami Virkkala puolestaan moitti Karjapohjolan uusia sääntöjä, joita hän ei porsaantuottajana voi hyväksyä. Toiminnanjohtaja tiesikin, että sääntöuudistuksen jälkeen useat viljelijät olivat uhanneet erota Karjapohjolan jäsenyydestä.

Uudistukseen sisältyi osuusmaksun korotus kaksinkertaiseksi. Se jätti muutenkin pahassa kilpailutilanteessa myyjän käteen entistäkin pienemmän tilin. Ylitarjonta porsasmarkkinoilla aiheutti tappomaksun pikkuporsaista. Markkinoiden säätelykeinona se oli otettu myös sääntöihin.

Kilpailijat saivat osuusmaksujen korotuksesta vettä myllyynsä. Yhä useammin kuultiin, että "meidän firma ei kerää osuusmaksuja ja silti pystymme maksamaan aina paremmin kuin Karjapohjola".

Johtokunta totesi kuitenkin, että sääntömuutos ei liene sittenkään eroamisuhkausten varsinainen syy, vaikka se on provosoinut uhkauksia esille. Lihamäärien nostamiseksi on vain tehtävä työtä. Harkittiin meijeriorganisaationkin käyttämistä hyväksi.

Hyvät keinot tuntuivat kuitenkin juuri silloin olevan vähissä ja jäätiin odottamaan valtakunnallisen tutkimuksen tuloksia. Mahdolliset järjestelyt voitaisiin toteuttaa silloin samassa yhteydessä.

Meni vain runsas kuukausi ja elokuun 31. päivänä johtokunta tähyili uusia näkymiä. Vuoden alusta puheenjohtajana toiminut Mikko Oravainen selosti neuvotteluja, joita oli käyty MTK:ssa. Hänen lisäksi niihin olivat osallistuneet Valde Anttila ja kansanedustaja Heimo Linna, sekä MTK:sta puheenjohtaja Veikko Ihamuotila, vuoden alussa toiminnanjohtajana aloittanut Heikki Haavisto sekä agronomit Tapio Mattila ja Matti Hakala. Tiedossa oli, että KPO:n teurastamo oli jäämässä uuden tien alle, mutta osuuskauppa tuskin jatkaa teurastamotoimintaa uudessa paikassa, vaan tilalle tulee mahdollisesti Karjakunta. Siirtymävaiheessa osuusteurastamojärjestöllä voisi olla mahdollisuutensa. Ihamuotilan mukaan, mikäli menossa ollut kehitys jatkuisi, voisi olla syytä harkita Karjapohjolan, Itikan ja Pohjanmaan teurastamon yhtymistä.

Myös hämäläiset olivat jo äänestäneetkin sikäläisen osuusteurastamon mukaantulosta ja jälkimmäisellä kerralla ratkaisu jäi vain kolmen äänen päähän. Sehän ei sopinut isompiin ympyröihin. MTK:sta oli pantu maakunnan oma mies, keskusliiton valtuuskunnan puheenjohtaja Toivo Hakamäki estämään moiset puuhut, se kun olisi vetänyt Tampereen markkina-alueen etelän kannalta väärään suuntaan, muistaa Valde Anttila, joka tunsi hämäläisiä vaikuttajia neuvokaudeltaan Tampereella.

Karjapohjolan toimitusjohtaja Eino Veijola ei torjunut ajatusta suurteurastamosta. Itikka hyväksyi myös kaavailut lähtien kuitenkin siitä, että jälleen markkinointi olisi yhteinen, kun taas hankinnasta ja muusta toiminnasta kukin maakunta vastaisi erikseen. Liiton työvaliokunta lähetti Oravaisen, Reino Häkkisen, Lauri Kontion ja Anttilan neuvottelemaan asiasta MTK:n ja TLK:n edustajien kanssa.

MTK:n taholta tähdennettiin taas kerran maltillisuutta ja sitä, kuinka tärkeää tässä vaiheessa oli odottaa koko osuusteurastamojärjestelmää koskevien suunnitelmien valmistumista. Katsottiin kuitenkin, että Keski-Pohjanmaalla pitäisi neuvotella Karjapohjolan kanssa tavoitteena toiminta, joka niveltäisi joustavasti tuleviin kokonaissuunnitelmiin.

6.3. Kamppailu talonpojasta ja kuumenevaa murinaa

Ottelu teuraskarjakaupasta oli samalla myös kamppailua talonpoikien sielusta. Oli tultu tietoisiksi järjestäytymisen voimasta, mutta samalla jouduttiin huomaamaan, että sen kanavoiminen oman kaupallisen järjestön kautta ei tuonutkaan sitä tulosta, jota odotettiin. Löysimmin sitoutuneet käänsivät selkensä ja järjestötietoisimmat tunsivat yhä enemmän olevansa pelkkiä yhteisen asian hyväntekijöitä.

Jo Kokkolan torikokouksen aikoihin moni tuottaja kävi ihanteittensa kanssa jaakopinpainin. Koko maassakin viljelijäin etujärjestö joutui vastakkain talonpoikien perustaman suuren osuustoiminnallisen keskusjärjestön kanssa sen luodessa nahkaansa. Keski-Pohjanmaalla tuo muutosprosessi projisoitui erityisen terävästi karjariidan tapahtumiin. Siinä asetelmassa moni tuottajaviljelijä vaihtoi puolta ja käännynnäisen fanaattisuudella ryhtyi vakuuttamaan uutta oikeassa olemistaan.

OTK:n teurastamohanke asetti Ylivieskan tuottajat temppelein harjalle. Kasvavaan kauppalaan oli rakennettu Karjapohjolan uudet tuotantolaitokset. Nyt oli näköpiirissä toinen suuri laitos. Mutta miten suhtautua tuottajina kauppalan aikomaan tontin lahjoitukseen, jota tulija ajan tapan odotti kuin itsestään selvytensä. Valtuuston viljelijäjäsenet joutuivat tekemään ratkaisun tulossa olevien uusien työpaikkojen ja tuottajavakaumuksensa välillä.

"Se oli voimakasta aatteiden aikaa", muistelee Ylivieskan tuottajayhdistyksen siloinen puheenjohtaja Matti Ängeslevä. "Asiaa puitiin avoimesti tuottajayhdistyksessä. Käytiin suorasukaista keskustelua, jossa asioista puhuttiin niiden oikeilla nimillä ja evästyksiä valtuutetuille annettiin, mutta lopulta näiden oli mukauduttava valtuuston enemmistön tahtoon. - Yhteisten asioiden hoidossa tärkeät ratkaisut harvoin ovat muuta kuin kompromisseja."

Ylivieskan tuottajien taholta tehtiin tonttipäätöksestä valituskin, mutta kovassa paineessa se vedettiin vähin äänin takaisin. Tuottajaliitto ei voinut puuttua hankkeeseen näkyvästi sen kunnallispoliittisen luonteen takia, mutta liiton johtokunta kirjasi pettymyksensä peruutetusta valituksesta.

Lestijokilaaksossa ja varsinkin Perhonjokilaaksossa karjakaupan kirjavuus oli värikkäimmillään 1960-luvun lopulla. Vetoa oli - rajamaakunnassa kun oltiin - etelään ja pohjoiseen. Itikka oli vakiinnuttanut asemansa Perhossa ja samalla oli ratkennut perholaisten järjestäytyminen teuraskaupassa: neljä viidesosaa Perhon teuraista meni Itikkaan. Maakunnan eteläisimmästä kolkasta teuraat kerännyt Itikka ei kuitenkaan ollut ainoa etelään vetävä karjareitti, eikä edes ainoa Etelä-Pohjanmaalle päättynyt: Keski-Pohjanmaan eteläisiä jokilaaksoja koluivat myös Lapualla toimineen OTK:laisen Laajan teurastamon punavalkeat korkealaitaiset.

Suurin ostaja oli kuitenkin tuolloin voimansa päiviä elänyt KPO:n teurastamo. Lisäksi maakunnassa toimivat yksityiset Pietarsaaren teurastamo eli "Pietarsaaren lahtarit", kuten sitä kutsuttiin ruotsinkielisen nimen mukaan, lihaliike Pouttu Kannuksesta ja pari pienempää yksityistä ostajaa, toinen Kaustisella ja toinen

Vetelissä. Aloittipa veteliläinen Aivo jo teurastamon rakentamisenkin. Se kuitenkin pysähtyi kellarikerrokseen.

Ylivieskasta käsin toimi Karjapohjola, jonka tuottajajärjestö oli kutsunut Vaasan läänin puolellekin kaupallisen järjestäytymisen kanavaksi. Se kohtasi kuitenkin maakunnan eteläisimmässä jokilaaksossa yhä pahempaa vastatuulta.

Vuosikokouksessaan 22.3.1962 Vetelin tuottajayhdistys keskusteli Karjapohjolasta eroamisesta ja liittymisestä osuusteurastamo Itikkaan. Kokous ei halunnut siltä istumalta ottaa kantaa vaan asetti toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin laatia julkilausuma myöhemmin syksyllä pidettävää ylimääräistä kokousta varten. Jäseniksi nimettiin Lauri Luoma, Martti Tunkkari, Väinö Seppälä, Kauno Pihlajamaa, Kaleva Aho, Ahti Finnilä ja Heimo Linna.

Kaleva Aho, joka istui Vetelin tuottajayhdistyksen johtokunnassa, oli ajanut Itikkaan liittymistä jo paljon tuota kokousta aikaisemmin, eli jo ennen Perhon muuttoa:

”Keskustelin useiden jäsenten kanssa siirtymisestä. Monet olivat samaa mieltä ja sain lupauksia kannatuksesta, kun sanoin ottavani asian esille yleisessä kokouksessa. - Puheenjohtaja ei suostunut asian takia kutsumaan johtokuntaa koolle. - Olin ottanut valmiiksi yhteyksiä Itikkaankin. Sieltä annettiin ymmärtää, että heidän puolestaan siirto on mahdollinen, kunhan tuottajayhdistys sitä anoo. Kokouksessa esitin, että asiasta keskusteltaisiin, vaikka sitä ei ole esityslistalle otettukaan. Luvattua kannatusta ei kuitenkaan kuulunut ja keskustelu loppui alkuunsa.”

Pari vuotta sen jälkeen kun perholaiset luiskahtivat Itikkaan kuin koira veräjältä, asiasta päästiin jo keskustelemaan yleisessä kokouksessa. Ajatusten vaihto oli kuitenkin sen luontoista, että kieltäydyin kokouksen asettaman julkilausumatoimikunnan jäsenyydestä, vaikka minut siihen valittiin, ja jättäydyin pois koko johtokunnan työstä.”

Itseasiassa julkilausumatoimikunta oli vain hautausmaa, johon sen kaksi kovaa jäsentä, Martti Tunkkari ja Heimo Linna hautasivat haaveet Itikkaan siirtymisestä. - Niinhän se taisi olla, Linna myöntää itsekkin. Tuolloin Martti Tunkkari ei ollut kymmeneen vuoteen enää ollut aktiivinen viljelijä.

Tylystä käsittelystä aiheutui vielä sekin, että edellä mainitun toimikunnan jäsen Kauno Pihlajamaa ryhtyi puuhaamaan Vetelin ylipäähän omaa tuottajayhdistystä, joka liittyisi Itikkaan. Hanke ei saanut riittävää kannatusta ja turhautunut Pihlajamaa sanoutui irti koko tuottajayhdistyksestä.

Kapinamieli kuitenkin eli ja sai vähitellen yhä kouriintuntuvampia muotoja. Helmikuun 25. päivänä 1968 Kaustisen tuottajayhdistyksen sihteeri Erkki Hakala ja johtokunnan varapuheenjohtaja Martti Myllymäki kävivät TLK:ssa ja MTK:ssa kertomassa yhdistyksen aikeista siirtyä Itikkaan. TLK:ssa he saivat kuivakarvaisen vastaanoton. MTK:ssa puhuttiin jo selvää suomea ja kaustislaiset sanoivat kutsuvansa Veteliin yhteisen johtokuntien kokouksen tarkoituksella saada kaikki Kaustisen ja Vetelin yhdistysten lihantuottajat sanoutumaan irti Karjapohjolasta. Selvää oli, ettei keskusliitossa rohkaistu moisia aikeita. - Kaustisella KPO oli saanut ostot käyntiin ja vei lihaa teurastamoonsa. Lisäksi Pouttu uutena yrittäjänä oli tullut markkinoille. Siirtymällä Itikkaan olisi kaustislaisten mielestä saatu tilanne hallintaan.

Lokakuun 11. päivänä 1968 Kaustisen yhdistys päätti tehdä retken Itikkaan ja selvittää samalla mitä mahdollisuuksia olisi siirtyä Itikan alueeseen. Käynti rohkaisi eroamishankkeita. Marraskuun 4. päivänä johtokunta päätti lähettää toisen lähetystön ”MTK:hon ja TLK:hon selvittämään ko. elimille niitä syitä, jotka ovat saaneet yhdistyksen johtokunnan vakuuttuneeksi siitä, että vain teurastamon vaihto voi auttaa tuottajain lihakaupallisen järjestäytymisen kuntoon saattamiseksi yhdistyksen alueella”.

Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton työvaliokunta pohti syntyneitä tilannetta 11.11.1968. Viljami Virkkala puolusti kaustislaisten oma-aloitteisuutta ja selosti valiokunnalle siihenastisia toimenpiteitä, kuten käyntejä keskusjärjestöissä. Hän sanoi Kaustisella tiedettävän ennestään Karjapohjolan ja tuottajaliiton kielteisestä kannasta erohankkeeseen, minkä takia asiaa ei ole vielä haluttu tuoda näiden käsittelyyn. Siirtymisvaatimusten lisääntyessä Kaustisella katsottiin asian kuuluvan myös paikalliselle tuottajayhdistykselle.

Toiminnanjohtaja Anttila oli kuullut Vetelin yhdistyksen varapuheenjohtaja Veikko Tunkkarilta veteliläisten erohankkeista. Siellä kiersi nimilistoja, joiden otsikossa pyydettiin, että paikallisen yhdistyksen johtokunta kutsuu yhdistyksemme jäsenet ylimääräiseen yleiseen kokoukseen lähinä keskustelemaan teuras-kauppaa koskevasta epävarmasta tilanteesta, sekä mahdollisesti päättämään markkinoinnin siirtämisestä pitäjästämme Osuusteurastamo Itikkaan. Nimilistat oli päivätty 22.10.1968.

Työvaliokunta katsoi, että tässä vaiheessa ei yksittäisillä ratkaisuilla pitäisi jakaa maakuntaa. Valiokunta piti parempana odottaa osuusteurastamojärjestön suunnitteilla olevia uudelleenjärjestelyjä. Niiden yhteydessä tulisi Keski-Pohjanmaasta muodostaa Ylivieskan toimipisteen puitteissa itsenäinen yksikkö. Valiokunta päätti esittää johtokunnalle lisäksi kirjelmän lähettämistä kannanotoistaan Kaustisen ja Vetelin tuottajayhdistyksille sekä TLK:lle ja MTK:lle.

Tuottajaliiton johtokunta hyväksyi 19.11.1968 pitämässään kokouksessa työvaliokunnan kannanoton ja totesi, että myös Halsuan yhdistys oli yhtynyt Kaustisen ja Vetelin eroamisvaatimuksiin. Paimenkirje päätettiin lähettää myös Halsuulle.

Kokkolassa päätettiin järjestää 5.12.1968 eri osapuolten yhteinen kokous, jossa johtokunta edustaisi edellä mainittua kantaa. Kutsu lähetettiin MTK:lle, TLK:lle, Karjapohjolalle, Itikalle sekä Kaustisen, Vetelin ja Halsuan tuottajayhdistyksille.

Vetelin tuottajayhdistys piti nimilistoilla vaaditun ylimääräisen kokouksen 27.11.1968. Toiminnanjohtaja Anttila selvitti kokouksen 72 osanottajalle, MTK:n ja TLK:n kannanottoja siirtokysymyksessä. Maanviljelijä Heimo Tikkakoski luki kirjelmän, jossa todettiin teuraslihan ja lihan markkinoinnin sekava tila ja sen aiheuttama epävarmuus. "Karjapohjola ei ole saanut osakseen sitä luottamusta teuraslihan kasvattajain keskuudessa, minkä osuusteurastamon olisi pitänyt saada."

Kirjeessä esitettiin siirtymistä Itikkaan vuoden 1969 alusta. Käytettiin 34 puheenvuoroa, joista enemmistö kannatti esitystä. Kokkolassa 5.12.1968 pidettävään, teuraslihan kauppaa käsittelevään kokoukseen valittiin johtokunnan lisäksi Heimo Tikkakoski, Lauri Luoma ja Mikko Tunkkari.

Kaustisen yhdistys ei ihastunut liiton työvaliokunnan kannanotosta, vaan laati johtokunnassa kirjelmät sekä Karjapohjolalle että TLK:lle. Niissä edellä mainittujen perustelujen lisäksi todettiin, että Kaustisen teuraista vain vajaat 20 prosenttia menee osuusteurastamon kautta, kun vastaava osuus Perhossa, Itikan alueella, on 4–5-kertainen. Kaustiselta myytiin Karjapohjolaan vain 17 kiloa lihaa peltohehtaaria kohden laskettuna, kun Perhossa vastaava luku oli 80 kiloa. Kuitenkin Kaustisella tuotetun lihan määrä peltohehtaaria kohden oli huomattavasti Perhoa suurempi.

Karjapohjolalle korostettiin sitä, että tuottajia ei niinkään kiinnosta se, mihin osuusteurastamoon liha menee, kunhan se vai päättyy tuottajien hallinnassa olevaan teuraslihan kauppaan. Jotta tuottajia yleensä saataisiin mukaan, olisi Kaustinen voitava liittää Itikan alueeseen. "Ei liene tarkoitus, että vain ne tuottajat, jotka eivät tunne vastuutaan ja myyvät teuraansa minne sattuu, saavat vapaasti valita teuraslihan", TLK:lle mennessä kirjeessä kitkerästi kysyttiin, ja toivottiin TLK:n tukevan kaustislaisten pyrkimyksiä siirtäjä vuoden vaihteessa Itikkaan.

6.4 "Erokäräjät" ja neuvottelut

Itsenäisyyspäivän aattona 5.12.1968, erohankkeista neuvoteltiin Kokkolan Kauppaseuralla. MTK:n Tapio Mattila korosti asian rauhallista ja maltillista käsittelyä rakentavassa hengessä. Uudelleenjärjestelyt olisi tehtävä niin, että kokonaisuuden kannalta päästäisiin eteenpäin. Kolmen pitäjän irrottaminen ei hänen mukaansa pitäisi maakuntaa koossa. Menossa oli koko teurastamokentän uudelleenjärjestäminen. Pisimmälle vietyä se tähtäsi yhteen osuusteurastamoon koko maassa. Suunnitelmien jarruna oli kuitenkin osuusteurastamoiden kovin erilainen taloudellinen asema.

Ekonomi Harju TLK:sta kertoi keskusliikkeensä päätöksentekobyrokratiasta, joka ei luvannut mitään ratkaisua siinä aikataulussa, kun muuttoa haluavat olisivat vaatineet. "Ratkaisuissa, olivatpa ne mitä tahansa, emme voi taistella taloudellisia lakeja vastaan. Siirtymiskysymys tulee saamaan päättävissä elimissä asiallisen käsittelyn ja sen mukaisen ratkaisun - mikä tuossa vaiheessa oli yhtä kuin turha vaivautua. Viljami Virkkala kertoi kentän Kaustisella olevan menossa Itikkaan. Tilanne repii maakuntaa ja teurasasia ei mene eteenpäin. "Ei voi vastata mitä tapahtuu, ellei asia ratkea myönteisesti."

Mikko Pulkkinen kertoi Vetelissä 27.11. pidetystä ylimääräisestä tuottajayhdistyksen kokouksesta, jossa yksimielisesti haluttiin siirtyä Itikkaan vuoden vaihteessa. Pulkkinen kertoi asian olleen esillä jo 10 vuotta ja että Karjapohjolaa vastaan oltiin jo sen tullessa maakuntaan. Myös KPO:n tukijat olivat hänen mukaansa muuttamassa kantaansa myönteiseksi osuusteurastamolle, mutta ei Karjapohjolalle. Teurashankinta oli menossa jatkuvasti alaspäin ja se heijastui koko tuottajatoimintaan. Hänen mielestään tuottajien taloudellisen edun, järjestäytymisasteen parantamisen ohella, tulisi olla ratkaisussa etualalla. Molempia veteliläisten mielestä edistettäisiin siirtymällä Itikkaan. Veteliläinen Esko Luoma muistutti, että kriisissä luottamusmiehet ovat joutuneet vaikeaan ja vakavaan tilanteeseen.

Halsuan Martti Kujala sanoi halsualaisten lähtevän mukaan, koska kehitys on viemässä siihen, että ennen pitkää yhden pitäjän lihat jäävät kokonaan pois osuusteurastamolta. Enää vain johtokunnan jäsenet panevat teuraansa Karjapohjolaan.

Karjapohjolan Seppo Hantula tiesi, että Halsualta oli edellisenä vuonna tullut teuraita 35 000 kiloa, joka oli noin 12–13 prosenttia pitäjän teuraista. Kaustiselta 85 000 kiloa, joka edusti arviolta 15 prosenttia kaikista teuraista. Veteliläisten 110 000 kiloa oli arvioitu olevan vain 8–10 prosenttia koko teurasmäärästä. Vertailuvuoden 1965 hankintamäärät olivat Halsualla 51 000 kiloa, Kaustisella 62 000 kiloa ja Vetelissä 133 000 kiloa.

Kaustisen hankinta oli parin vuoden aikana jopa lisääntynyt, joskin lähtötaso jokseenkin samankokoiseen Veteliin verrattuna oli vaatimaton. Sen sijaan Halsuan ja Vetelin hankintamäärät olivat pudonneet. Tuottajaliiton johtokunnan jäsen Eero Kotila tiesi, että Toholammilla ei luoteta Karjapohjolaan. Hän kertoi, että Vetelissä pidetyssä kokouksessa arvostelu oli kovaa. Moitittiin sekä luokitusta että tilitysten viivästymistä.

Ylivieskan Lauri Kontio kertoi kuulleensa listasta, jossa oli jo 50 nimeä vaatimassa yhteistyötä Poutun kanssa. Alavieskan Lauri Kodis oli Karjapohjolan takana, mutta kysyi hänkin: "Nyt menee pitäjämästä lihaa paljon muualle, miten se saadaan takaisin?"

Kalajoen Olavi Kontio kyseli jälleen Keski-Pohjanmaan oman osuusteurastamon perään. Sievin Arvi Toivola muistutti kokonaisvastuun Ylivieskan laitosten kannattavuudesta kuuluvan maakunnalle. Vetelin Martti Tunkkari, joka pitkään oli padonnut veteliläisten siirtymishankkeita, sanoi, että Itikkaan päin painavat hintaero ja Perhon esimerkki. Lihaa olisi saatava osuusteurastamolle, mutta nyt sitä ei tule.

Vaikka Halsuan, Kaustisen ja Vetelin edustajat olivat kokouksen kuluessa edellä kerrotun lisäksi korostaneet voimakkaasti perusyksikön merkitystä sen aluetta koskevien päätösten teossa, jäi neuvottelun tulos

muuttoa ajatellen laihaksi. Sekä keskusliitot että tuottajaliitto pysyivät aikaisemmassa kannassaan, jonka mukaan erillisratkaisuja ei tehdä, koska menossa on koko osuusteurastamokenttää koskeva suunnittelu. Myöhemmin Toholammin tuottajayhdistys lähetti kirjelmän, jossa se ilmoitti tukevansa liiton johtokunnan ja yleisten kokousten kantaa teuraskauppaa koskevassa kysymyksessä, eli vastustavansa Itikkaan siirtymistä. Kirjelmä luettiin tuottajaliiton syyskokoukselle tiedoksi.

10.2.1969 tuottajaliiton johtokunta laati TLK:n johtokunnalle lausunnon Kaustisen, Vetelin ja Halsuan siirtymisaikamuksista Itikan toimialueeseen. Siinä todettiin, että mikäli siirto hyväksytään, sillä tulee olemaan vaikutuksensa muidenkin jokilaaksojen teuraskaupalliseen tilanteeseen ja vastaavat toimenpiteet käynnistyvät näiden jokilaaksojen tuottajayhdistyksissä. Mikäli taas anomus evätään, liiton johtokunta kuitenkin näki, että alueen teuraat joka tapauksessa markkinoidaan etelään, siksi päättäväisesti sikäläiset tuottajayhdistykset ajoivat asiaa. Niinpä johtokunta katsoi, että näistä syistä anomusta ei tulisi hyväksyä, mutta mikäli se hyväksytään, toimintarajat olisi muutettava koko Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan liiton toiminta-alueita käsittävinä. Johtokunta varasi vielä itselleen mahdollisuuden kuulla perusyksikköjen mielipidettä lopulliseen kantaansa.

Viljami Virkkala ja Martti Tunkkari halusivat lausuntoon merkittäväksi eriävän mielipiteensä. Siinä he edellyttivät, että siirtymisanomus hyväksytään välittömästi, eivätkä luvanneet vastata, mitä tapahtuu jos se evätään.

Johtokunnan kannanotto eriävine mielipiteineen lähetettiin tiedoksi myös MTK:n johtokunnalle ja teuraskaupalliselle valiokunnalle. Tuottajaliiton johtokunta päätti 8.3.1969 järjestää yhä kärjistyvän tilanteen takia neuvottelukokouksen, johon kutsutaan MTK:n, TLK:n, Karjapohjolan ja Itikan edustajat sekä tuottajaliiton alueen yhdistysten puheenjohtajat ja sihteerit. Kokous pidettiin lopulta 13.5.1969.

Kului vain runsas kuukausi tuottajaliiton edellisestä, silloin vielä kaksijakoisesta ja ehdollisesta kannanotosta kun laadittiin uusi, siirtymiselle myönteinen lausuma. Näytti aina vain varmemmalta, että maakunnan eteläisimmässä jokilaaksossa tapahtuu jotakin. Jotta voitaisiin jotenkin tilannetta hallita, johtokunta päätyi 22.3.1969 yksimielisesti siihen, että tuottajaliiton toiminta-alue kokonaisuudessaan pitäisi liittää Itikan toimialueeseen. Tällä kertaa asiaa päätettiin ajaa eteenpäin tuottajajärjestötietä ja ensimmäinen yhteys otettiin MTK:n toiseen puheenjohtajaan, maanviljelysneuvos Kusti Eskolaan.

Tästä seurasi 28.3.1969 neuvottelukokous MTK:ssa. Läsnä oli MTK:n korkeinta johtoa, eli Ihamuotila, Haavisto, Eskola ja Hakamäki sekä Rahola ja Uronen, Tuottajaliitosta Oravainen, Häkkinen, Kluukeri ja toiminnanjohtaja Anttila. Keskipohjalaiset perustelivat 22.3.1969 tehtyä kannanmuutostaan maakunnan yhtenäisyyden säilyttämisellä. LTK:hon ei ollut otettu yhteyksiä lainkaan, koska asiaa pidettiin ensisijaisesti tuottajajärjestökysymyksenä. Perusteina tyytymättömyyteen mainittiin lähinnä erot tilityshinnoissa, maakunnalliset tekijät ja muut, lähinnä psykologiset tekijät.

MTK:n johto suhtautui keskipohjalaisten mielenmuutokseen kuivakarvaisesti ja totesi, että lopullinen ratkaisu toimialuerajoista joka tapauksessa kuuluu TLK:lle ja että keskusliitto puolestaan pitää selvänä, että odotetaan tekeillä olevaa tutkimusta osuusteurastamojärjestön koko kentästä. "On kestävämpiä tehdä mitään osaratkaisuja ennen sitä."

Tuottajaliiton edustajille varattiin tilaisuus esittää näkemyksiään maakunnan teuraskaupasta PTS:lle, eli pitkän tähtäyksen suunnitteluryhmälle, joka teki valtakunnallista tutkimusta. Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton vuosikokous ehdotettiin siirrettäväksi kesäkuuhun ja sitä ennen, hyvissä ajoin, järjestetään Kokkolassa kokous, jossa alueen yhdistysten edustajille selostetaan PTS-ryhmän, TLK:n ja MTK:n johdon voimin menossa olevan tutkimuksen tuloksia erityisesti Keski-Pohjanmaan osalta.

Tuottajaliiton taholta kenttää "hoidetaan" ja kokoukseen saapuvat yhdistysten edustajat erityisesti huolehtivat yhdistyksissään siitä, ettei teuraskauppa-asiaa lähdetä liiton vuosikokouksessa tarpeettomasti repimään.

Kokouksen pöytäkirjan tehnyt Reino Uronen laati asiasta lisämuistion keskusteltuaan MTK:n Törmäsen kanssa. Sen mukaan Keski-Pohjanmaan "separatistisessa liikkeessä" kenttä ei ole läheskään siinä määrin - - näiden 'puuhamiesten' takana kuin ne luulevat tai uskottelevat muille. Itikan ehdot eivät ole kentän tiedossa, joskin ne yhdistysten johtokunnissa suurin piirtein tiedetään. Tuottajapäivillä Vetelissä, Kaustisella ja Halsualla ei julkisesti puolusteltu nykytilannetta, mutta yksityisissä keskusteluissa kannatettiin Karjapohjolassa pysymistä. Anttilan toimintaan oli hänen mukaansa syytä tiukasti puuttua. Se oli "kaksinaamaista" hänen kiirehtiessä ratkaisun tekoa Kaustisella ja Vetelissä, vaikka kenttää olisi pitänyt rauhoittaa. Halsuan kokous meni asiallisesti; siellä toiminnanjohtaja ei ollut mukana.

Aamulla, 1.4.1969, neuvottelivat Helsingissä MTK:n kokoushuoneessa Karjapohjolan Kontio ja Veijola, TLK:n Sipilä sekä MTK:n Ihamuotila, Haavisto, Rahnasto, Uronen, Törmänen ja Rahola.

Törmänen ja Veijola selostivat tuottajien päivien kierrosta Keski-Pohjanmaalla. Oulun läänin puolella ei siirtyminen Itikkaan ollut tullut puheeksi, eikä Vaasan läänin puolellakaan lukuun ottamatta Veteliä ja Kaustista. Veteliläiset olivat asettaneet määräajaksi toukokuun lopun. Siihen mennessä johtokunnan olisi ollut valmisteltava asia ratkaisuun. Näissäkin pitäjissä siirtymisajatus oli selostajien mukaan perustunut muutamien luottamusmiesten ja toimihenkilöiden kannanottoon, mutta kenttä ei ollut kannattanut siirtymistä.

Sakari Kontio luonnehti asetelman perussyiksi oman läänin puuttumisen ja valtiovallan kielteisen suhtautumisen sen perustamiseen, maakuntaliiton asenteet ja toimenpiteet sekä KPO:n pitkäaikaisen vaikutuksen. Nämä sekä maakunnan väestön perusluonne olisi otettava huomioon. Hänen mielestään mitään suuria kokouksia ei tässä vaiheessa olisi järjestettävä, vaan olisi pyrittävä neuvotteluilla ratkaisemaan asia.

Sipilä tiesi TLK:n johtokunnan olevan yksimielisesti rajojen muutosta vastaan. Samoin hallintoneuvosto ei melkoisella varmuudella suostuisi rajansiirtoihin. Menossa oleva Karjapohjolan toiminnan rationalisointi ja omien pääomien lisäys parantaisivat hänen mukaansa Karjapohjolan kilpailukykyä.

Toisaalta omien pääomien lisäys, eli osuusmaksujen korottaminen kaksinkertaisiksi ja perinnän nopeuttaminen lisäsivät murinaa keskipohjalaisten karjankasvattajien keskuudessa. Ne kun kolosivat tuottajan käteen tulevaa teurastilistystä, jonka pienuutta ennestäänkin oli manailtu.

Vielä saman päivän iltapäivällä hotelli Vaakunassa neuvottelivat Karjapohjolan Veijola ja Kontio sekä MTK:n Törmänen, Sankola ja Mattila. Tapio Mattilan mukaan tilanne ei ollut niin paha kuin uskoteltiin. Todettiin, että Anttilan kanta oli muuttunut täysin Itikka-ystävälliseksi, mutta hän salaa Itikan vaatimukset. Mattila esitti, että Karjapohjolan johto kutsuisi tuottajaliiton johtokunnan yhteiseen neuvonpitoon, johon kutsuttaisiin MTK:n ja TLK:n miehet mukaan. Tämä ei kuitenkaan käynyt Karjapohjolan edustajille ja sovittiin, että kutsun esittää MTK, ja kokous pidetään Kalajoen motellissa.

Miksi Anttila sitten muutti mielensä ja kääntyi vastoin keskusliiton muuttumatonta kantaa ja tuottajaliitonkin moneen kertaan kirjattua mielipidettä Itikan kannalle?

"Tunkkarin Martti oli kova mies sitten kun hän käänsi kelkkansa," Valde Anttila muistaa. "Minähän en antanut teidän [veteliläisten ja kaustislaisten] kääntää kelkkaa, mutta minä tiesin, että kun Martti kääntää kelkkansa, sillehän ei pärjää kukaan."

Tuottajaliiton johtokunnassa 20 vuotta istuneen ja jämerää tuottajahenkeä edustaneen jäsenen mielenmuutos oli 34 vuotta nuoremmalle toiminnanjohtajalle merkki taipua tuottajien selvästi ilmaistuun tahtoon. Ei kuitenkaan vain kolmen pitäjän osalta, vaan pyrkimyksellä siirtää koko liiton alue Itikkaan. Toiminnanjohtaja oli pyrkimyksessään lopultakin melko yksinäinen mies. Koko "helsinginpuolipää" oli jyrkästi siirtoa vastaan ja omasta johtokunnastakin vain perhonjokilaaksolaiset olivat tukena, muun johtokunnan mielipiteiden ollessa vähintäänkin epävarmoja. MTK:n johdon epäluottamus Anttilan aikeisiin meni niin pitkälle, että sieltä tultiin toiminnanjohtajan tietämättä valistamaan maakunnan tuottajayhdistysten johtokuntia ja jopa erottamisvaatimus leijaili ilmassa, ellei toiminnanjohtaja tyytyisi odottamaan valtakunnallisen selvityksen tuloksia.

Muutoshalujen suhteen "Helsingin herrat" olivat kyllä väärässä ainakin Kaustisen ja Vetelin suhteen. "Oikein" kysymällä saatiin sellaisia vastauksia kuin haluttiin ja paremminkin uskottiin siihen mitä toivottiin - ellei peräti puhuttu vastoin parempaa tietoa.

Vuosikokousta varten tuottajaliiton johtokunta laati 5.5.1969 pitämässään kokouksessa selonteon, jonka loppupöytäkirjassa todetaan johtokunnan aloitteen johtaneen koko maan osuusteurastamojärjestöä koskevan suunnittelun aloittamiseen. Selonteossa edellytettiin, että maakunnan osalta johtokunnan mielipidettä kuullaan alueen teuraankasvattajien etujen mukaisesti päättävissä elimissä ja veloitettiin johtokuntaa jatkamaan tehokkaita toimenpiteitä tehtävän loppuun viemiseksi.

Hiukan oraakkelimainen loppukaneetti varasi johtokunnalle mahdollisuuden uuteen suuntautumiseen - siihen mihin Perhonjokilaaksossa jo oli lähdetty kulkemaan ja jonka toiminnanjohtajakin oli omaksunut.

Tunkkaria ja Virkkalaa ei varovainen avaus tyydyttänyt. Heidän mielestään selontekoa valmistelleeseen työryhmään olisi pitänyt, ja vastaisuudessa pitää kuulua edustus myös maakunnan eteläisimmästä jokilaaksosta.

6.5 Kalajoen kokous

Vihdoin toukokuun 13. päivänä 1969 oli Kalajoen motellissa neuvonpidossa joukko, johon kuului tuottajaliiton johtokunta kokonaisuudessaan, Karjapohjolasta Sakari Kontio, Eino Veijola, Veikko Kullas, Pentti Viitasalo, Seppo Hantula ja Erkki Suvanto, MTK:sta Heikki Haavisto, Tapio Mattila ja Kalervo Törmänen sekä TLK:sta Olavi Sipilä.

Kuten arvata saattaa, tuottajaliitto joutui puolustuskannalle. Vieraat vetosivat keskeneräiseen PTS-suunnitelmaan ja alueellisten liikahtelujen arvaamattomuuteen suunnittelun ollessa kesken. Muistutettiin, että keskipohjalaiset olivat itse kutsuneet Karjapohjolan alueelleen.

Viljami Virkkala sanoi kaustislaisten luulle, että siirto oli pitäjän tuottajien oma asia, mutta siitäkö päätetäänkin muualla. Hänen mukaansa hinta on määräävä tekijä. Hintaero oli johtanut Karjapohjolan tulemaan pitäjiin pistehinnoilla, jotka eivät sietäneet päivänvaloa. "Suurella innolla liityttiin Karjapohjolaan. Mitään ei ole saatu aikaan."

Myös Anttila arvosteli Karjapohjolaa epäilyttävistä hintajärjestelyistä Perhonjokilaaksossa ja siitä kiinteähintajärjestelmästä, jota pohjoisilla alueilla oli käytetty. Se romutti hänen mukaansa alueellista oikeudenmukaisuutta toteuttavan vyöhykehinnon. Maakuntaa olisi kuultava muutettaessa hinnoitteluperiaatteita.

Veijola ja Hantula puolustivat tilapäisesti käytettyjä sitoumushintoja, joita sanoivat käytetyn muuallakin kuin Keski-Pohjanmaalla, jossa sielläkin kiinteähintakauppojen osuus oli vain noin 10 prosenttia ja nekin hinnastojen puitteissa.

Vaikka jälkivilikauppa oli hyväksytty ja yleistynyt muidenkin kuin osuusteurastamojen kauppatapana, kilpailijat käyttivät sitä usein vain vaihtoehtona, kuin vanhan urakkakaupan julkisivuna. Eräänlaisena välimuotona oli kiinteään kilohintaan tehty kauppa, joka perustui teurastamolla tehtyyn punnitukseen, mutta jossa kilohintaa ei määritelty laatuluokituksen perusteella, vaan siitä sovittiin sitovasti kaupantekohetkellä.

Martti Tunkkari kertoi, että Vetelissä kerätyillä nimilistoilla oli jo 180 tuottajaa vaatimassa siirtoa Itikkaan. Itse hän ei ollut vakuuttunut ratkaisun edullisuudesta, mutta pitäjän henkeä oli vaikea muuttaa. Olavi Sipilä sanoi kaiken tuon olevan tuttua teurastamoiden raja-alueilla. Samoin sen väitteen, ettei voida hallita tuottajia, ellei järjestelyjä voida tehdä. TLK:lla oli kuitenkin kokonaisvastuu rajoista. Jos Itikka ottaisi Keski-Pohjanmaan, se ei kuitenkaan samalla ottaisi vastuuta muusta Karjapohjolle jäävästä alueesta.

Oravainen muistutti Perhon onnistumisen Itikan alueella vaikuttaneen jokilaakson käyttäytymiseen, mutta tuottajaliitto ei halunnut hajottaa maakunnan yhtenäisyyttä ja esittää siksi koko alueen siirtoa.

Tapio Mattila kertoi Itikan vaatineen Halsualta, Kaustiselta ja Veteliltä liittymisen ehtona, että vähintään puolet tuottajista liittyisi jäseniksi. Osuusmaksut, noin 50–60 markkaa osuudelta olisi maksettava heti. Ollaanko tähän valmiita? Anttila kuitenkin huomautti, että Itikan ehdot eivät olleet loppuun puituja, mutta niistä ei nyt voitu keskustella, koska Itikan edustus puuttui.

Eero Kotila sanoi Toholammillakin joskus keskustellun siirtymisestä, mutta tilanne oli rauhoittunut ja hankinta oli lisääntymässä. Hän uskoi, että Kaustisella ja Vetelissä olivat olleet äänessä rikkurit, joiden sisu ei ollut antanut periksi tulla takaisin Karjapohjolaan. Tässä väitteessä oli totta vain siteeksi.

Arvi Kluukerin mukaan valtakunnallisten suunnitelmien ei olisi pitänyt jäädä vain puheiksi; niillä oli jo tarpeeksi narrattu. Karjapohjolan tulo aikoinaan oli ollut virhe ja näin ei voisi enää jatkaa. MTK:n ja TLK:n pitäisi nyt auttaa eikä moittia. Sipilä kertoi PTS-suunnittelusta ja MTK:n esittämästä "Osuusteurastamo Suomen" perustamisesta. Perusteluna oli tarve vahvaan keskusliikkeeseen markkinointipuolella vastapainoksi voimakkaille liha-alan keskusliikkeille - Kesko suunnitteli Forssaan valtavaa 30 miljoonan kilon teurastamoa.

PTS-ryhmä oli kutsunut puolueettomaksi asiantuntijaksi Ruotsin Maatalousliiton suunnitteluosasto ADO:n. Sen insinööri Melander oli heti alkuun sanonut, ettei keskustelua kannata jatkaa, ennen kuin teurastamoilla on yhteinen takuujärjestelmä. Oli perustettu takuu-yhtiö, josta kuitenkin vielä puuttuivat Itikka ja Satakunnan osuusteurastamo SOT.

Nyt oli kysymys siitä mihin pyritään. Konsultti Melander oli korostanut taloudellisten tavoitteiden ensisijaisuutta - ei aatteellisten eikä maakunnallisten. Vaihtoehtoina olivat joko pienet yksiköt ja heikko tilityskyky tai suuret yksiköt ja parempi tilityskyky. Jo alustava laskelma osoitti tilityskyvyn paranemista heti ensimmäisenä vuonna, jos yhteen taloon mennään. Ennen ratkaisua tarvitaan kuitenkin vedenpitäviä laskelmia. Ne taas eivät synny kädenkäänteessä. Ongelmana oli myös teurastamon hallinto: ollaanko valmiita luopumaan maakunnallisesta hallinnosta? Ei saisi elätellä ajatuksia jonkin alueen erikoisasemasta.

"Helsingin herrat" pääsivät siihen, mihin olivat halunneetkin. Päätökseen kirjattiin, että keskustelu Itikkaan pyrkimisestä lopetetaan. Kun mielialan hoidoksi PTS-toimikunnalle esitettiin keskipohjalaisten kuulemista teuraskaupallisissa asioissa. Harkittavaksi jätettiin, onko tuottajien keskuudessa tehtävä kysely PTS-suunnitelmasta ja jos on, missä muodossa. "Ympyröiden sotkijoille", Halsuan, Vetelin ja Kaustisen tuottajayhdistysten johtokunnille päätettiin järjestää informaatiotilaisuus heti.

Myöhemmin tuottajaliiton johtokunta totesi, että Kalajoen kokouksen pöytäkirja "ei kaikilta osin vastaa täysin kokouksen kulkua ja tehtyjä päätöksiä. Asiaa ei kuitenkaan päätetty saattaa virallisesti eri

neuvotteluosapuolten tietoisuuteen, mutta päätettiin ottaa esille myöhemmin, mikäli siihen tarvetta ilmaantuu”.

Mikään ei kuitenkaan saanut enää Itikkaan suuntautuneita luopumasta aikeistaan. Ennemminkin terveiset Kalajoen kokouksesta vain vahvistivat aikomuksia.

TLK:n hallintoneuvosto oli käsitellyt Halsuan, Kaustisen ja Vetelin siirtoesitystä 18.2.1969, johtokunta 19.3. ja toisen kerran 21.5.1969. Siirtyminen ei ollut myötätuuessa. Keski-Pohjanmaan tuottajaliitolle lähettämässään kirjelmässä TLK perusteli eväämistään, "... ettei yhdistysten siirtyminen Osuusteurastamo Karjapohjolasta Osuusteurastamo Itikkaan ole tarkoituksenmukaista ja siten TLK:n hallintoneuvosto päätti yksimielisesti säilyttää ko. teurastamoiden rajan entisellään”.

Toukokuun 23. päivänä 1969 Kaustisen tuottajayhdistys totesi, että siirtymisluvat oli evätty sekä MTK:ssa että TLK:ssa. Veteliläisille päätettiin esittää yhteistä neuvottelutilaisuutta. Kesäkuun 5. päivänä tuo aie toteutui. Kokoonnuttiin Vetelin osuuskassan kokoushuoneessa, jossa Vetelin tuottajayhdistyksen johtokunta aluksi kuunteli puheenjohtajansa Martti Tunkkarin selvitystä Kalajoen kokouksesta. Hänen johtopäätöksensä oli, että maakunnan muut pitäjät eivät pidä suotavana Vetelin ja Kaustisen siirtymistä Itikkaan. Tilannetta johtokunta piti huonona, kun aina vain suurempia lihamääriä kulkee pois osuusteurastamon piiristä.

Oli käynyt selväksi, että siirtyminen Itikkaan ei onnistu tavanomaisia teitä TLK:n vastustuksen takia, eikä järjestötiestäkään ollut apua MTK:n asetuttua poikkitelein. Lisäksi oman maakunnan tuottajaliittokin oli sinänsä myönteisen kantansa sitonut koko liiton alueen siirtämiseen. Niinpä naapurukset päättivät takoa Gordionin solmun avaamiseksi miekan joka puree. Päätettiin perustaa uusi osuuskunta, joka ostaa teuraat ja itse päättää minkä teurastamon palveluksia se käyttää. Tieto Itikasta ostajana oli tietysti varmistettu. Toimitusjohtaja Sandelin oli antanut ymmärtää, että suoriin ostoihin ei voida mennä, mutta jos perustatte osuuskunnan, me voimme ostaa siltä teuraat.

Syyskuun 17. päivänä 1969 kokoontuivat Kaustisen osuuskassalla Kaustisen ja Vetelin tuottajayhdistysten johtokunnat yhteiseen kokoukseen. Käytettiin peräti 56 puheenvuoroa, joista ilmeni, että oltiin yksimielisiä tilanteen kestättömyydestä. Yksimielisesti tuettiin kaikkia toimenpiteitä aluetta käsittävän teurastamo-osuuskunnan perustamiseksi ja sen myöhemmän toiminnan kehittämiseksi.

Suositeltiin sellaista sääntömallia, että myöhempi sulautuminen osuusteurastamo Itikkaan olisi mahdollisimman helppo. Johtokunnan esitys alistettiin 2.10.1969 pidettävien ylimääräisten yhdistystenkokousten hyväksyttäväksi.

Vetelin tuottajayhdistyksen piirimieskokous 30.9. sivusi asiaa ja vaati pikaisia toimenpiteitä lihan markkinoimiseksi Itikkaan.

6.6 Osuusteurastamo Karjatie ja toimikuntia

Lokakuun ensimmäisenä päivänä 1969 perustivat naapurukset uuden osuuskunnan, joka sai nimekseen Osuusteurastamo Karjatie. Sen hallituksen muodostivat Kusti Varila, Unto Viiperi ja Tapio Jylhä Kaustiselta sekä Esko Luoma, Mikko Tunkkari ja Juha Tunkkari Vetelistä. Puheenjohtajana Kusti Varila ja varapuheenjohtajana Esko Luoma. Perustava kokous pidettiin Kaustisen osuusmeijerin isännöitsijän työhuoneessa ja perustajina olivat Kusti Varila ja Erkki Hakala Kaustiselta sekä Mikko Tunkkari ja Rauni Saarikettu Vetelistä, eli molempien tuottajayhdistysten puheenjohtajat ja sihteeri.

Perustaminen oli alistettu yhdistysten kokousten ratkaistavaksi. Seuraavana päivänä, 2.10.1969, pitivät Kaustisen ja Vetelin maataloustuottajain yhdistykset kumpikin tahollaan ylimääräisen kokouksen. Kokouksille selostettiin vielä kerran niitä syitä, jotka olivat johtaneet poikkeukselliseen, jopa uhkarohkeaankin menettelyyn. Molemmissa kokouksissa perustamispäätös sai tuottajaväen yksimielisen hyväksymisen.

Vetelissä toivottiin, että irtisanomisia Karjapohjolasta ei tapahtuisi ennen kuin markkinointi uuteen osuuskuntaan on mahdollista, ettei tulisi sopimuksetonta välikautta. Vaikka Halsuan tuottajayhdistys oli mukana siirtohankkeissa Itikkaan, lyhyeksi välivaiheeksi jääneeseen Karjatiehen ei sieltä liitytty. Mitään onnittelijoiden tulvaa ei uusi osuuskunta kokenut. Siitä tulikin yksi lyhytikäisimmistä osuuskunnista, mitä Suomessa koskaan on perustettu.

Ensimmäisenä asiaa ehätti käsittelemään tuottajaliiton johtokunta, joka piti kokousta kymmenen päivää Karjatien perustamisen jälkeen, 11.10.1969. Mukana olivat myös liiton teuraskaupallisen valiokunnan jäsenet Martti Pönttiö ja Lauri Luoma. MTK:ta edustivat toinen puheenjohtaja Kusti Eskola ja toiminnanjohtaja Heikki Haavisto, joka selosti PTS-työryhmän suunnitelmia osuusteurastamojärjestön kehittämiseksi. Työryhmä, samoin kuin MTK:kin, piti parhaana yhden teurastamon mallia. Se kohtasi kuitenkin vastustusta isoimpien teurastamojen taholta; ne olisivat halunneet ensin muutaman suuren teurastamon perustamista. Nämä sitten voisivat sopia yhteisistä pelisäännöistä. Tuottajaliiton johtokunta piti tärkeänä, että valtakunnallisten suunnitelmien puitteissa Ylivieskan toimipisteestä muodostetaan oma hinnoittelualaue.

Karjatiestä Haavisto totesi, että tämän luontoisilla tapahtumilla saattaa olla kohtalokkaat seuraukset, koska tämä ei ole ainut alue, jossa siirtoja haluttiin suorittaa.

Johtokunta ei ottanut Karjatie-kysymykseen kantaa. Uusi osuuskunta tapasi vanhat vastustajat sekä TLK:ssa että MTK:ssa. Lokakuun 5. päivänä Karjatien hallituksen puheenjohtaja Kusti Varila ja sihteeri Erkki Hakala allekirjoittivat TLK:lle tiedustelun jäseneksi liittymisen mahdollisuuksista ja mahdollisista ehdoista. Kirjeessä selvitetiin, että osuuskunta vain ostaa keskitetysti teuraat, mutta myy ne edelleen jollekin jo olemassa olevalle osuusteurastamolle.

TLK:n johtokunta käsitteli asiaa neljä päivää myöhemmin. Se katsoi yksimielisesti, ettei se voi puoltaa TLK:n hallintoneuvostolle Karjatien jäsenyysanomusta ja pyysi MTK:n teuraskaupalliselta valiokunnalta lausuntoa asiasta 20.11.1969 mennessä.

Marraskuun 10. päivänä pitämässään kokouksessa MTK:n teuraskaupallinen valiokunta katsoi, että meneillään olevassa koko teurastamojärjestön uudistamisessa ei uuden karjanmyyntiosuuskunnan perustaminen ole tarkoituksenmukaista. "Eikä minkään osuusteurastamon tule ostaa teuraita tällaisilta villoilta osuuskunnilta."

Ensimmäinen vesiperä ei yrittäjiä lannistanut. Nyt lähtivät liikkeelle Kaustisen ja Vetelin tuottajayhdistykset lähettämällä TLK:lle yhteisen, 12.11.1969 päivätyn kirjeen, jossa muistutettiin jokilaakson siirtymispyrkimyksistä. Siinä myönnettiin uuden osuuskunnan perustamisen poikkeavan valtakunnallisesta linjasta. Osoitettiin myös, että paluutiekkin tältä paheksutulta karjatieltä olisi olemassa. Yhdistykset olivat valmiita vaikuttamaan uuden osuuskunnan purkamiseksi, jos TLK puolestaan olisi valmis suostumaan näiden alkuperäiseen vaatimukseen, eli Itikan rajansiirtoon. Kirje lähetettiin tiedoksi myös MTK:lle, jolta pyydettiin myönteistä suhtautumista. Yritys käydä kauppaa uudella osuuskunnalla ja rajansiirrolla ei sekään tuonut tulosta.

Uuden osuuskunnan perustajat eivät moisista poikkiteloin asettumisista säikähtäneet. Lihalle oli tiedossa juuri se ostaja, jolle haluttiin myydä. Muu olkoon Helsingin herrojen ja tuottajaliiton johtokunnan murheita,

ajateltiin. Lähes kaikesta mahdollisesta oli käyty yksityiskohtaiset neuvottelut Itikan kanssa. Jopa niin, että toimitusjohtaja Sandelin ihmetteli, kuinka pienet yksityiskohdat tässä oikein pitää sopia, kuten Esko Luoma neuvotteluista muistaa.

Karjatie aloitti teuraiden keräilyyn 13.11.1969. Keskipohjanmaa julkaisi maatalouspalstallaan 20.12. kuvan ja kirjoituksen, jossa kerrottiin alkavan osuuskunnan toiminnasta. MTK:n Pohjois-Suomen valiokunnan sihteeri Kalervo Törmänen lähetti MTK:n Tapio Mattilalle lehtileikkeen tuosta uutisesta ja kirjeen, jossa todettiin, että Karjapohjolan hankinnat Kaustiselta ja Vetelistä ovat pudonneet huomattavasti. "Kuten huomaat, suunnitelmat ovat kovat. Tavara menee Itikalle, joka ostanee kai mielihyvin, koska se tulee portille." Myös sopimusporsaiden saanti Karjapohjolalle oli näistä pitäjistä lähes loppunut. Vain kolme-neljä tuottajaa lähetti enää porsaitaan. Karjapohjolaan oli tullut myös melkoinen määrä jäsenyydestä irtisanoutumisia. "Huvittavaa on, että myös sellaiset ovat irtisanoutuneet, jotka eivät ole jäseniä olleetkaan. Tämä todistaa ylllytysyytöstä", kirjoitti Törmänen tarkoittaen niitä MTK:n ja TLK:n toimihenkilöiden aikaisempia väitteitä, että Itikkaan menoa ajoivat ja jäsenistöä ylllyttivät vain muutamat kellokkaat Kaustisella ja Vetelissä.

Karjatien perustajat eivät kovin perusteellisia laskelmia tehneet "teurastamon" kannattavuudesta. Eihän sen tarkoitus ollutkaan toimia muuta kuin vipusimena lihan saamiseksi sinne, mihin se haluttiin myydä. Jonkinmoinen pettymys karjatieläisille oli se, että jouduttiin järjestämään oma organisaatio hankintaa ja tilityksiä varten. Oli ajateltu, että päästään suoraan Itikan piiriin ja osuuskunta jää pelkäksi kulliseksi. "Vai aiotaan sitä saman peiton alle, vaikka ei ole vihittykään", oli Gustav Sandelinin vähän hapan arvio naapurusten aikeista. Niinpä Kusti Varilan oli ryhdyttävä toimitusjohtajaksi ja kirjanpitäjäksi pestattiin tuottajien tilitoimisto Kaustisella.

Teurashankinta vuoden 1970 aikana jo osoitti, että ei vain "ylllyttäjät", vaan koko osuusteurastamoon järjestäytynyt tuottajaväki Kaustiselta ja Vetelistä oli ratkaisun takana. Ensimmäisen ehjän toimintavuoden, eli vuoden 1970 hankinta ylsi jo 93 prosenttiin verrattaessa viimeiseen ehjään vuoteen Karjapohjolassa, eli vuoteen 1968. Vuoden 1970 koko hankinta oli 149 492 kiloa ja se jakautui siten, että Kaustisen hankinta oli 41 928 kg ja Vetelin 107 564 kg. Vetelissä oli ostettu jokseenkin tasan nautaa ja sikaa. Sen sijaan Kaustisen hankinnasta sika muodosti vain runsaan neljänneksen.

Samaan aikaan Karjapohjolan hankinta Kaustiselta ja Vetelistä - sitäkin vielä oli - yhteensä oli pudonnut 20 883 kiloon. Keräily aloitettiin sopimuskuljetuksina, mutta se siirtyi myöhemmin Itikalle. Teuraat ostettiin Seinäjoelle tuotuna. Maksettuaan kuljetuskustannukset Karjatie vähensi omat kulunsa ja maksoi erotuksen teurastilinä.

Perholaiset olivat menneet Itikkaan jo vuonna 1960. Kaustisen ja Vetelin tuottajat olivat tehneet oman rohkean ratkaisunsa oikeastaan tyhjän päälle vuoden 1969 lopulla. Tuottajaliiton alue oli käymistilassa. Kalajoen kokouksessa 13.5.1969 toiminnanjohtaja Anttila tiesi kertoa, että Lohtajalla ja Himangalla vilkultiin myös yhä pidempään Itikan suuntaan. Siellä tunnettiin mielenkiintoa myös Pohjanmaan Lihaan, jonka kanssa tuottajaliitto oli epävirallisesti neuvotellut kaavaillessaan Karjapohjolan, Itikan ja Pohjanmaan Lihan fuusiota yhtenä osana valtakunnallista uudelleenjärjestelyä.

Keskipohjalaiset olivat vaatineet alueensa edustusta osuusteurastamojärjestön uudelleenjärjestelyä työstävässä PTS-työryhmässä. Työryhmään ei päästy, mutta tuottajaliiton edustajia oli luvattu kuulla. Marraskuun 19. päivänä 1969 lupaus toteutui. Tuottajaliiton puheenjohtaja Mikko Oravainen ja toiminnanjohtaja Valde Anttila kertoivat PTS:n edustajille Helsingissä keskipohjalaisten ajatuksia osuusteurastamokentän tulevaisuudesta. Tuottajaliiton mielestä oli välttämätöntä saada aikaan valtakunnallista kehitystä. Siihen liittyen Yliveskan konttorin alueellisen hinnoittelupisteen muodostamista pidettiin välttämättömänä. Toissijaisena ratkaisuna esitettiin tuottajaliiton alueen siirtäminen Itikan toiminta-alueeseen.

Tuottajaliiton johtokunta hyväksyi 15.12.1969 teuraskaupallisen toimintaohjeen, joka oli ajankohtainen valtakunnallisen PTS-työryhmän työn tultua valmiiksi. Johtokunta myötäili työryhmän ja MTK:n kantaa, jonka mukaan olisi ennen pitkää aikaansaattava koko maata käsittävä osuusteurastamo. Sen hallinto olisi kuitenkin mahdollisimman pitkälle säilytettävä maakunnallisena. Keski-Pohjanmaan osalta olisi saatava alueella toimivat osuusteurastamot laajamittaiseen fuusioon ja sitä ennen yhteistyöhön, joka palvelisi lopullista tavoitetta.

Edellä mainittu MTK:n kanta tarkoitti MTK:n puheenjohtaja Veikko Ihamuotilan ajatusta, "Lihafinlandiaa", joka olisi koko maata käsittävä osuusteurastamo. Kymmenen vuotta myöhemmin Heikki Haavisto moitittuaan osuusteurastamoita heikosta markkinaosuudesta kehui ylpeänä, että vuoden 1970 48 prosenttiin hankintaosuus oli noussut 56 prosenttiin TLK:n ostettua Helsingin Kauppiat Oy:n osakekannan ja lisäksi Forssan Teurastamo Oy:n ja Maan Liha Oy:n osake-enemmistöt. Tavoitteena tuolloin oli saavuttaa 62 % hankintaosuus vuoteen 1985 mennessä. Se saavutettiin ja ylitettiinkin jo vuonna 1981, kun OTK:lainen osuusliike päätti luopua lihateollisuudestaan ja myi laitoksensa TLK:laisille teurastamoille. Myös entinen Karjakunta, sittemmin OK-Liha, jonka omistivat SOK:laiset osuuskaupat, myytiin 1985 osuusteurastamoille.

Silti koko maata käsittänyttä osuusteurastamoita ei syntynyt. Kehitys kulki toiseen suuntaan. TLK:n omistajateurastamot kyllästyivät keskusliikkeen määräilevään rooliin niin hinnoittelussa kuin hankinta-alueiden rajoissa. Itikan omistama Liha-Botnia levitti ensin oman markkinointinsa koko valtakuntaan ohi TLK:n. Sitten maakuntien miehet päättivät lakkauttaa TLK:n. Valmistelivat ja hyväksyttivät omissa osuuskunnissaan ajatuksen "lihoiksi lyömisestä". TLK:n hallintoneuvosto vahvasti ratkaisun maaliskuussa 1991. Länsi-Suomen Osuusteurastamo LSO vastusti alasajoa viimeiseen asti, mutta sai kaupassa Vantaan ruokatehtaan ja sen mukana jättivelat. Atria Oy:ksi yhtiötetty Itikka oli jo aikaisemmin rakentanut Nurmoon oman jättimäisen ruokatehtaansa.

Teuraskauppa oli esillä johtokunnassa myös 20.2.1970. Oravainen ja Häkkinen olivat luotailleet Pohjanmaan lihan, Itikan ja Karjapohjolan mielipiteitä näiden kolmen fuusioitumiseen. Varauksia oli esitetty, mutta kokonaan ei asiaa mikään teurastamo halunnut tyrmätä. Yhden teurastamon mallista oltiin kuitenkin valtakunnallisessa suunnittelussa luopumassa, ja päällimmäiseksi oli tullut vaihtoehto kaksi, eli neljän-viiden osuusteurastamon malli, jossa kuitenkin Karjapohjola säilyisi omana yksikkönään. Pohjanmaan liha, Itikka ja Lihantuottajat Oy muodostaisivat yhden yksikön. Todettiin myös ohimennen, että Kaustisen ja Vetelin tuottajat eivät palaa takaisin Karjapohjolaan. Liiton teuraskauppavaliokunta oli tullut siihen tulokseen, että jos mitään ei tehdä, tilanne käy entistäkin vaikeammaksi hallita.

Niin olikin. Kesäkuussa 1970 maataloustuottajain Halsuan, Himangan, Lohtajan, Kannuksen ja Kälviän yhdistysten lähetystö jätti tuottajaliitolle kirjelmän teuraskauppa-asiasta. Lähetystön muodostivat Martti Pönttiö, Heino Märsylä, Matti Koski ja Heimo Kujala.

Kirjelmässä kuvastui se turhautuneisuus, joka vallitsi sen siksi, että vuosikymmeniä jatkuneista yrityksistä huolimatta teuraskaupassa yhä poljettiin paikallaan. Se mitä oli tehty, oli ollut vain kulloiseenkin tilanteeseen sovitettua, mutta todellisia ratkaisuja odotettiin vieläkin. Virheitäkin oli tehty ja niitä oli myönnettykin, mutta korjausten sijasta oli odoteltu valtakunnallisen ratkaisun korjaavan niitä.

Tuottajaliiton johtokunnan odotettiin ajavan Ylivieskan konttorin itsenäistämistä lihan hankinnan, markkinoinnin ja hinnoittelun osalta. Johtokunnan toivottiin ottavan puolueettoman kannan osuusteurastamoihin nähden ja tukevan niitä toimenpiteitä ja kannanottoja, joita kukin paikallinen maataloustuottajayhdistyksen jäsenistö johtokuntansa välityksellä esittää.

Kissa oli nostettu pöydälle. Turhaan ei tällaista lupausta pyydetty. Allekirjoittaneilla yhdistyksillä oli valmiit päätökset pyrkiä Itikan tai Pohjanmaan lihan toiminta-alueeseen, jotka molemmat olivat ilmaiseet halukkuutensa laajentaa aluettaan. mikäli TLK asian hyväksyy. Uskottiin, että siihen on mahdollisuuksia, jos

tuottajaliiton johtokunta asiaa määrätietoisesti ajaa. Lopuksi pyydettiin johtokunnalta selvää kannanottoa ja pikaista vastausta.

Siinä se oli pähkinänkuoressa koko maakunnan teuraskaupan ongelma. Ratkaisut kuitenkin olivat yhä kahden suuren j o s :in takana: TLK vartioi Karjatie-loikkauksen jälkeen entistäkin tarkemmin alueellisia rajoja ja Ylivieskan asema taas riippui PTS-työryhmän ajatuksien toteutumisesta.

Tuottajien kenttä oli lopulta ottanut ratkaisun käsiinsä aivan kuten Lauri Toivola kaksikymmentä vuotta aikaisemmin oli sanonut marssijärjestyksen olevan. Mutta johtokunta nosti kätensä pystyyn ja totesi, että minkään vaihtoehdon taakse ei saada koko johtokuntaa ja oli yksimielinen vain siitä, että tilanne on vaikea ja vaatii toimenpiteitä. Kirjeen se päätti lähettää sellaisenaan tiedoksi MTK:n, TLK:n, ja Karjapohjolan johtokunnille täkäläistä tilannetta lyhyesti selventävällä saatekirjeellä varustettuna. MTK:n johtokunnalta odotettiin oikeudenmukaista ratkaisua.

Huolen aiheet eivät päättyneet tähänkään. Tuottajayhdistysten kirjeessä puututtiin myös suunnitelmaan, jonka mukaan KPO ja Karjakunta suunnittelivat yhteistä teurastamoaa Kokkolaan. Tuottajaliiton johtokunta lähetti siitäkin kirjelmän MTK:lle. Siinä pyydettiin tutkimaan, voitaisiinko järjestön toimenpitein estää hankkeen toteutuminen tai ainakin sitä hidastaa muutamalla vuodella. Jälkimmäiseen voisi keinona olla korkean tason neuvottelut yhteistoiminnasta SOK:laisen ryhmän kanssa. Tämä siitäkin huolimatta, että tiedettäisiin neuvottelujen kariutuvan. Perusteluna voisi olla alueen viljelijöiden huoli uusien, tarpeettomien ja koko alaa rasittavien toimipisteiden rakentamisesta. Johtokunnan mielestä. "Jo suunnitelman toteutumisen viivästyminen saattaisi olla arvaamaton voitto maakunnan teuraankasvattajille ja osuusteurastamojärjestölle."

Kirjelmä aiheutti muistion olemassa olevasta tilanteesta ja sen vaatimista toimenpiteistä. Syyksi hajanaisuuteen ja jatkuvaan pyrkimiseen pois Karjapohjolasta mainittiin luottamuspula ja virheelliset tiedot muutosten mahdollisuudesta alueella. Lisäksi eri teurastamojen tilityshinnoista oli vääriä, Karjapohjolalle epäedullisia tietoja. Niitä taas oli vaikea lähteä asiatiedoilla oikomaan, koska kysymys oli myös liikesalaisuuksista, jotka julkisuuteen tuomina olisivat valuneet kilpailijoiden tietoon.

Jotta Karjapohjolan ja Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan liiton välillä päästäisiin tuloksellisiin neuvotteluihin, muistion laatijoiden mielestä MTK:n pitäisi ottaa tilanne selvitetäväksi ja asettaa toimikunta, johon voitaisiin kutsua edustus MTK:sta, TLK:sta Pellervo-Seurasta, Keski-Pohjanmaan tuottajaliitosta sekä mahdollisesti Karjapohjolasta. Toimikunnan tehtävänä olisi selvittää osuusteurastamojen tilityshintaerot, osuusteurastamo "Finlandian" toteutumismahdollisuudet, aluehinnoittelu sekä Karjapohjolan fuusio Lihakunnan tai Itikan kanssa ja mahdolliset muut toimenpiteet.

Tuottajat jalkauttivat keskusjärjestönsä maan pinnalle. Jos tuloksia karjakaupparintamalla jouduttiin odottamaan, ei se noihin aikoihin ainakaan työryhmien puutteesta johtunut. Nyt vain ei riittänyt enää vetoaminen valtakunnallisiin suunnitelmiin. Juuri oli saatu valmiiksi suunnitelma koko osuusteurastamokentästä ja vain kolmen vuoden takana oli tutkimus Karjapohjolan Ylivieskan konttorin itsenäistämismahdollisuuksista. Taas koottiin uusi toimikunta, tällä kertaa kentän pitkään vaatimien muutosten toteuttamiseksi.

MTK:ta siinä edusti agronomi Tapio Mattila, TLK:ta apulaistoimitusjohtaja Olavi Harju, Pellervo-Seuraa tohtori Antti Luhtala ja Karjapohjolaa johtaja Seppo Hantula. Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton nimeäminä maanviljelijät Arvi Kluukeri, Martti Pönttiö ja Kusti Varila. Sihteerikseen toimikunta kutsui agronomi Eero-Juhani Hakkaraisen.

Toimikunta piti ensimmäisen kokouksensa 8.9.1970. Siinä puheenjohtaja Mattila palautti mieliin järjestön teuraskaupan kehittämistoimenpiteet. Keskipohjalaisjäsenet kertoivat maakunnan huolenaiheista,

erityisesti Karjakunnan ja KPO:n yhteishankkeesta. Hantula selvitti Karjapohjolan toimenpiteitä kulujen karsimiseksi. Niihin liittyi muiden muassa Kemin ja Tornion konttoreiden lopettaminen sekä jalostuksen keskittäminen Ouluun. Hän myönsi, että luottamuspula näkyi vuosien 1966–1967 hankinnassa selvästi alentuneina hankintalukuina.

Päätettiin selvittää hintatilanne kolmen vuoden ajalta Karjapohjolassa ja sen rajoilla olevissa teurastamoissa sekä tiedot Karjapohjolan hankinnasta ja vyöhykehinnoinnista kymmenen vuoden ajalta. Edelleen selvitettiin, olisiko mahdollista suorittaa mielipidetutkimus Keski-Pohjanmaalla Pellervo-Seuran markkinatutkimuslaitoksen tekemänä ja hankkia tiedot Karjatien hankinnasta vuodelta 1970.

Vaikka juuri päättyneessä koko osuusteurastamokenttää käsittävässä suunnitelmassa oli eräässä vaihtoehdossa Karjapohjolan ajateltu jäävän itsenäiseksi laitokseksi, vireillä oli myös suunnitelma kahden alueellisesti laajan osuusteurastamon, Karjapohjolan ja Lihakunnan fuusiosta. Syyskuun yhdeksäntenä päivänä 1970 MTK:n Tapio Mattila ja TLK:n Eino Niemistö neuvottelivat fuusiosta.

Juuri perustetun toimikunnan olisi saatava selville Keski-Pohjanmaan Tuottajaliiton kanta fuusioon, koska siitä riippuu, lähteekö ajatukseen tahmeasti suhtautunut Lihakunta edes neuvottelemaan asiasta. Siellä pelättiin fuusion heikentävän Lihakuntaa, eivätkä johtoelimet tule hyväksymään koko ajatusta, jos Keski-Pohjanmaalla ollaan epävarmoja. Jos fuusio toteutuisi, voitaisiin sen jälkeen neuvotella Itikan kanssa Perhonjokilaakson siirtymisestä sen toimialueeseen. Kaikkien Vaasan läänin puolella olevien yhdeksän pitäjän siirtäminen olisi ehkä liikaa. Lappia eivät neuvottelijat pitäneet Karjapohjolan talouden heikkouden aiheena. Siellä oli 200 000 kuluttajaa, minkä lisäksi rajakauppa Ruotsiin kävi vilkkaana. Syyt huonompaan tilityskykyyn olivat muualla. Karjapohjolan hankintakustannukset olivat jopa pienemmät kuin naapurina olevan Lihakunnan. Lopultakin Keski-Pohjanmaan ongelmat olivat vain osa paljon laajempaa käymistilaa, joskin maakunnan kannanotot juuri silloin olivat avainasemassa.

Minkälaisia sitten olivat hintaerot Itikan ja Karjapohjolan rajalla? Sianlihasta Itikka maksoi vuonna 1968 keskimäärin 2,7 prosenttia enemmän kuin Karjapohjola. Vuonna 1969 ero oli 1,3 prosenttia ja vuonna 1970 Itikan hyväksi 1,7 prosenttia. Karjapohjolan maksamat hinnat olivat osuusteurastamojen heikoimmasta päästä, mutta eivät minään vuonna alimpia. Karjapohjolan siasta maksamaa hintaa ei arvosteltukaan niin paljon kuin naudanlihan hintaa. Naudassa erot olivatkin suuremmat. Vuonna 1968 naudasta maksettiin Itikassa keskimäärin 3,6 prosenttia, vuonna 1969 jo 7,4 prosenttia ja vuonna 1970 peräti 8,1 prosenttia enemmän kuin Karjapohjolassa. Hintoja vertaillaessaan toimikunta kuitenkin totesi, että pelkät hintaerot eivät kerro kaikkea tilityskyvystä. Niinpä Itikka oli nostanut hintojaan voidakseen estää Helsingin Kauppioiden suunnittelemat teurastamon laajennukset Kauhajoella. Uusi verolaki aiheutti varastovarausten purkautumista, joka myös lisäsi tilityskykyä osuuskunnan taloudellisen aseman mukaan.

Itikka oli jo tuolloin vahva talo. Lisäksi naudanlihan keskihintaa vertaillaessa oli muistettava, että laatuun perustuvassa hinnoittelussa kilohintaan vaikutti sekin, kuinka suuri osa lihasta oli laadultaan kalleimpiin hintaluokkiin kuuluvaa. Itikan kohdalla tämäkin tekijä oli hintaa nostava Karjapohjolaan verrattuna. Toisaalta osuuskuntien raja-alueilla, joissa hintoja käytännössä vertailtiin, vaikutti Karjapohjolan Ylivieskan alueen korkeampi hintavyöhyke. Silti hinnoissa jäätettiin jälkeksi Itikan hinnoista.

Myös hankintaosuudet kertoivat selvää kieltään. Vuonna 1969 Karjapohjolan suhteellinen hankintaosuus naudanlihasta Vaasan läänin puoleisella Keski-Pohjanmaalla oli 13,6 prosenttia, kun se Pohjanmaan Lihaan kuuluvan Kaarlelan yhdistyksen alueella oli 44 prosenttia ja Itikkaan kuuluvan Perhon alueella 53 prosenttia. Olivatpa syyt mitkä tahansa, mielikuvat hintaeroista syntyivät tilityksiä vertailtaessa. Ei siinä useinkaan taustatekijöitä arvioitu, eikä niitä liikesalaisuuksina kentälle levitettykään.

Tämäkin toimikunta sai työnsä kestäessä kentän terveiset. Marraskuun 24. päivänä 1970 oli Ylivieskassa Karjapohjolan neuvotteluhuoneessa kokous, jossa Ylivieskan, Alavieskan, Kalajoen, Raution, Sievin,

Reisjärven ja Nivalan tuottajayhdistysten johtokunnat neuvottelivat syntyneestä tilanteesta. Keskustelun jälkeen laadittiin kannanmääritys.

Kalajokilaakson maataloustuottajain yhdistysten johtokunnat suhtautuvat kielteisesti Himangan, Lohtajan, Kälviän, Kannuksen ja Halsuan yhdistysten siirtymishankkeeseen Osuusteurastamo Karjapohjolasta Osuusteurastamo Itikkaan ja pitävät välttämättömänä, että ratkaisuja tehtäessä koko Keski-Pohjanmaata käsitellään yhtenäisenä. Samalla kokous velvoittaa päättäviä elimiä kiirehtimään valtakunnallisia kokonaisratkaisuja.

Toimikunta päiväsi loppuraporttinsa Helsingissä 8.1.1971. Näkemyksien yhteenveto oli selkeästi erimielinen. Tuottajaliiton nimeämät Arvi Kluukeri, Martti Pönttiö, ja Kusti Varila pitivät välttämättömänä, että tuottajaliiton Vaasan läänin puoleiset kunnat siirretään Itikkaan ennen Karjakunnan ja KPO:n uuden teurastamon rakentamista. He vetosivat Kannuksen, Himangan, Lohtajan, Kälviän, Halsuan, Kaustisen ja Vetelin tuottajayhdistysten johtokuntien yksimielisiin päätöksiin ja olivat varmoja, että nekin kolme Vaasan läänin puoleista yhdistystä, jotka eivät vielä olleet kantaansa ilmaisseet, kannattavat samaa järjestelyä.

Toisaalta Kalajokilaakson tuottajayhdistysten kirjeessä maakunnan yhtenäisyyttä pidettiin välttämättömänä ratkaisuja tehtäessä ja kiirehdyttiin valtakunnallista kokonaisratkaisua. Myös MTK:n Pellervo-Seuran, TLK:n ja Karjapohjolan edustajat pitivät tärkeänä, että osuusteurastamo saa suuremman osuuden maakunnan lihamarkkinoista ja suuremman vaikutusvallan hintaan, mutta tähdensivät kokonaisajattelun välttämättömyyttä. "Karjapohjolan tulevaisuus on myös selvitettävä. Siitä ei voi tehdä tynkäteurastamo, jonka niveltäminen kokonaisratkaisuun muodostuisi erittäin vaikeaksi. Kun päämäärä sekä tuottajajärjestössä että osuusteurastamojärjestössä on selvä ja eräitä ratkaisuja jo on tehty kohden yhteistä tavoitetta, edellyttävät em. järjestöjen edustajat, että ratkaisut Keski-Pohjanmaalla tehdään samassa hengessä."

Enteellisesti mielipiteiden raja tuottajaliitossa kulki nyt lääninrajaa pitkin. Niin kuin aikaisemmatkin, myös tämä toimikunta teki nahkapäätöksen, joka ei oikeastaan johtanut mihinkään.

6.7 Uudet rajat viimeinkin ja toiminnanjohtajan lähtö 1970-luvulla

Vaasan läänin puoleisella Keski-Pohjanmaalla tunnettiin kuitenkin, että ratkaisun hetket olivat käsillä. Karjakunnan ja KPO:n teurastamon oli määrä valmistua kesän kynnyksellä. Jos se aloittaa lihan hankintansa hetkellä, jolloin osuusteurastamoväki on, kuten sanotaan, housut kintuissa, voidaan sanoa hyvästit lopullekin tuottajain teurastamotoiminnalle Keski-Pohjanmaalla.

Nyt oli viljelijäin mitta täysi. Maaliskuun lopulla 1971 Helsinkiin matkasi viidentoista miehen lähetystö seitsemästä tuottajayhdistyksestä. Oli päätetty lopultakin panna rajariidat järjestykseen.

Mukana olivat Halsualta Heimo Kujala, Himangalta Eino Himanka, Martti Pönttiö ja Heino Märsylä, Kannuksesta Mikko Oravainen, Matti Koski ja Heikki Hanhineva, Kaustiselta Kusti Varila ja Martti Myllymäki, Kälviältä Otto Jylhä ja Toivo Kangas, Lohtajalta Arvi Kluukeri, Juhani Jukkola ja Mauno Kero sekä Vetelistä Mikko Tunkkari.

Kohteena oli TLK, joka kerran toisensa jälkeen oli asettunut poikkiteloin teurastamorajojen siirrossa. TLK:n johtokunnalle jätettiin kirjelmä, jossa tuotiin esille ne perustelut, joita edellä on esitetty.

Hintaerojen lisäksi siinä tuli esille ehkä tärkein niistä psykologisista syistä, jotka viljelijöiden käyttäytymiseen vaikuttivat:

Monille viljelijöille teuraiden markkinointi [Karja-] pohjolan kautta on jo periaatteessa erittäin vaikeata. Tätä käsitystä ovat viljelijöihin kylväneet vastustajat, eikä vähiten vuoden 1956 [1957] suuri mullikokous ja sen jälkimainingit. Tällä hetkellä suurin osa alueen viljelijöistä ymmärtää teuraiden markkinointiasiat, mutta suunnan muutos edellä mainituista syistä on vaikeata. Keskitetyn markkinoinnin heikkoon järjestäytymisasteeseen syitä etsittäessä, kuuluu a.o. viljelijän vastaus poikkeuksetta: muuttakaa teuraiden markkinointi- ja kuljetussuunta Itikkaan, kyllä silloin tullaan mukaan.

Tuottajien ja KPO:n käymä ottelu lähes viisitoista vuotta aikaisemmin oli ryvettänyt teuraskaupallisen areenan niin pahoin, että nyt haluttiin tilalle tuosta koitoksesta sivussa ollut osuuskunta, jolla ei ollut ennakkorasituksia.

Lähetystön tiedossa oli, että Itikka ja Karjapohjola neuvottelivat tuolloin yhteistyöstä. Kirjelmässä todettiin, että Vaasan läänin puoleisten kuntien siirtäminen Itikan alueeseen olisi myös Karjapohjolan etu, koska sitä kohtaan suuntautuva voimakas vastustus loppuisi. Lähetystön mielestä sen esittämät perustelut olivat niin syvälle meneviä, että heidän esittämänsä ratkaisu olisi paras, menivätpä neuvottelut Itikan ja Karjapohjolan kesken kuinka tahansa. Näiden neuvotteluille toivotettiin lopuksi onnea. Kirjelmä oli lähetetty myös Karjapohjolalle ja Itikalle.

TLK:hon mennessään lähetystö kävi MTK:ssa. Toiminnanjohtaja Heikki Haaviston mielestä keskipohjalaisten olisi edelleen odotettava niiden neuvottelujen tulosta, joita Karjapohjola, Itikka, Hämeen Osuusteurastamo ja Lihan Tuottajat Oy kävivät.

Huhtikuun 3. päivänä 1971 oli Kokkolassa hotelli Hospitzissa koolla tuottajaliiton ja metsänhoitoyhdistysten liiton johtokuntien yhteinen kokous. Sen viimeinen asia kosketti teuraskauppaa. Luettiin tiedoksi edellä aikaisemmin selostettu muistio, joka oli laadittu MTK:n, TLK:n, Pellervo-Seuran, Karjapohjolan ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton edustajien muodostaman toimikunnan työstä, joka päättyi vuoden vaihteessa. Samoin luettiin edellä kuvattu tuottajaliiton seitsemän Vaasan läänin puolella olevan tuottajayhdistyksen kirjelmä TLK:lle, Karjapohjolalle ja Itikalle.

Pitkän keskustelun jälkeen Reino Häkkinen esitti, että kirjelmät ja toimenpiteet merkitään pöytäkirjaan ja odotetaan osuusteurastamojen neuvottelujen tuloksia. Arvi Toivola kannatti Häkkisen esitystä. Häkkinen perusteli esitystään sillä, että liiton kanta voidaan määrittää myöhemmin.

Mikko Pulkinen puolestaan esitti, että johtokunta päättää hyväksyä kirjelmän laatineiden yhdistysten siirtymisen Itikkaan. Esitystä kannattivat Viljami Virkkala ja Arvi Kluukeri. Siirtoesitystä perusteltiin hitaasti edistyvillä osuusteurastamoiden sulautumisneuvotteluilla, joiden aikana tuottajaliiton eteläosan teuraskauppa ajautuu lopulliseen umpikujaan, ellei tilannetta selvitetä välittömästi erillisratkaisulla.

Puheenjohtaja totesi, että kumpakin esitystä on kannatettu ja kun kumpikaan ei esitystään peruuttanut, suoritetaan äänestys. Molemmat esitykset saivat kuusi ääntä. Puheenjohtaja Mikko Oravainen äänesti Pulkkisen esityksen puolesta, joten se voitti pienimmällä mahdollisella enemmistöllä.

Kevään mittaan jouduttiin toteamaan, että neljän osuusteurastamon fuusioneuvottelut ajautuivat karille ja neuvottelujen painopiste siirtyi Karjapohjolan ja Lihakunnan välisiin neuvotteluihin.

Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan Liitto lähetti 10.6.1971 TLK:lle kirjeen, jossa perustelujen kera esitettiin Perhonjokilaakson ja Lestijokilaakson kuntien siirtämistä Itikan toimialueeseen. Sitä ennen, 7.6., oli Karjapohjolan hallintoneuvostolle lähetetyllä kirjeellä pyydetty sitä suosittelemaan TLK:lle näiden kahden jokilaakson kuntien siirtoa.

Kesäkuun lopulla 1971 edellä mainitut seitsemän tuottajayhdistystä neuvottelivat Karjapohjolan kanssa. Se johti toimikunnan nimeämiseen Itikan ja Karjapohjolan välisen rajan tarkistamiseksi. MTK:ta siinä edusti Heikki Haavisto, TLK:ta Jorma Hopeakoski, Karjapohjola Sakari Kontio ja Itikkaa Jorma Kosola.

Toimikunta kokoontui MTK:n kokoustiloissa 7.7.1971. Todettiin Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton eroamispäätös ja se, että liiton johtokunnan mielestä Toholampia, Lestijärveä ja Ullavaa ei ole syytä jättää ulkopuolelle, vaikka osa tuottajista niiden pitäjien yhdistyksissä haluaa kuulua edelleen Karjapohjolaan. Pidettiin välttämättömänä, että kaikki Vaasan läänin puoleiset yhdistykset saavat lausua mielipiteensä siirrosta.

Lausuntoja pyytäessään tuottajaliiton on selvitettävä tuottajayhdistyksille niin Itikan liittymisehdot kuin Karjapohjola-Lihakunnan asettamat ehdot eroamiselle.

Karjapohjolan johtokunta ilmoitti, että se ehdottaa hallintoneuvostolleen jäsenyyksien, osuusmaksujen ja jäsenlainten välitöntä siirtoa Itikkaan, kun rajanmuutos on toteutunut. Tämä sillä ehdolla, ettei Itikka ole mahdollisesti Lihakunnan kanssa muuta sopinut. Koko ehdotuskin oli voimassa sillä edellytyksellä, että Lihakunnan ja Karjapohjolan fuusio toteutuu.

Siirtoon liittyvät taloudelliset kysymykset jätettiin saavan ja luovuttavan osuuskunnan välisiksi. Osuusteurastamo Karjatien olisi lopetettava toimintansa välittömästi, kun aluesiirto Itikkaan on tapahtunut.

Tuottajaliiton johtokunta kokouksessaan 24.7.1971 paheksui suunnitteilla olleen neljän osuusteurastamon, eli Karjapohjolan, Lihakunnan, Pohjanmaan Lihan ja Itikan fuusiosuunnitelman kariutumista. Se kun tiesi tuottajaliiton alueen teuraskaupallista jakoa kahden osuusteurastamon toimialueeseen, mitä se itseasiassa kyllä oli ollut siihenkin asti Perhon siirtymisen ja Karjatien perustamisen jälkeen. Perusteellisen keskustelun jälkeen päätettiin yksimielisesti, että eteläiset jokilaaksot olisi siirrettävä Itikan ja Karjapohjolan esittämien ehtojen mukaisesti Itikan toimialueeseen.

Toholammin tuottajayhdistys oli muuttanut aikaisemman kantansa siirtymishankkeeseen. Yhdistyksen nokkamies oli kuskattu Helsinkiin saamaan erikoiskoulutusta siihen, mikä keskipohjalaisille tuottajille nyt sopii. Samalla oli valistettu myös pitäjän kansanedustajaa, Anttila muistaa.

Ehkä Helsingin päässä oli ajateltu, että maakunnan vahva maatalouspitäjä kykenee esimerkillään pidättelemään sitä sumaa, joka oli lähdössä Itikkaan päin. Nyt oli kuitenkin eletty jo tuon vaiheen ohi.

Kyselyyn toholampilaiset suhtautuivat varauksellisesti. Syyksi sanottiin, että määräaika sitä varten oli niin lyhyt, että jäsenistön mielipidettä ei ehditty kysyä. Lamppilaisille annettiin Eero Jokelan pyynnöstä lisäaikaa 27.7.1971 saakka. Lausunnossaan tuottajayhdistyksen johtokunta totesi, että mikäli kaikki Vaasan läänin puoleiset yhdistykset siirtyvät, johtokunta suosittelee toholampilaisillekin siirron hyväksymistä. Lestijärven ja Ullavan yhdistykset olivat jo halukkuutensa siirtoon ilmaisseet nekin ehdolla, että muutkin siihen lähtevät.

Heinäkuun 28. päivänä 1971 toimikunta kokoontui tarkastelemaan kyselyjensä tuloksia. Nyt Itikkaa edusti toimitusjohtaja Gustav Sandelin. Kuultuaan vastaukset toimikunta päätti suositella Itikan ja Karjapohjolan rajaksi Vaasan ja Oulun läänin rajaa. Ehdoksi asetettiin, että Karjapohjolan ja Lihakunnan fuusio toteutuu. Typistynyttä Karjapohjola ei haluttu jättää yksin nuolemaan siirrosta johtuvia haavojaan. Siirtoihin liittyvistä kysymyksistä toimikunta kuuli varatuomari Aarne Hakalaa Pellervo-Seurasta. Päädyttiin suosittamaan ryhmäsiirtoa niin jäsenyyden, osuusmaksujen kuin jäsenlaintenkin osalta.

Päätettiin edetä siten, että toimikunnan esitys viedään TLK:n johtokuntaan, joka pyytää lausunnon Itikan ja Karjapohjolan hallintoneuvostoilta sekä MTK:n teuraskaupalliselta valiokunnalta, jonka jälkeen TLK:n

hallintoneuvosto tekee lopullisen siirtopäätöksen. Toimikunta piti välttämättömänä, että asia käsitellään siirtoa koskevan alueen tuottajayhdistyksissä.

Nyt kun rajakysymykset oli ratkaistu, niin tuottajaliitto ja -yhdistykset toimivat siten, että alueen teuraskaupallinen järjestäytyminen kehittyi suotuisasti, eikä uusia rajantarkistusvaatimuksia tämän jälkeen esiinny. Vaatimus oli tietysti vähin mitä voitiin esittää keskusjärjestöjen jouduttua perääntymään kentän järkähtämättömien vaatimusten edessä.

Syyskuun 9. päivänä 1971 Tuottajain Lihakeskuskunnan johtokunta ilmoitti esittävänsä TLK:n hallintoneuvostolle rajansiirtoa edellyttäen, että siihen liittyvistä taloudellisista järjestelyistä sovitaan Itikan ja Karjapohjola-Lihakunnan kesken, ja että näiden fuusio toteutuu.

Karjapohjola ja Lihakunta fuusioituivat osuusteurastamo Lihakunnaksi vuoden 1972 alusta. Samalla päivämäärällä Lesti- ja Perhonjokilaakson pitäjät siirtyivät Itikan toimialueeseen. Jotta Lihakunta olisi hyväksynyt fuusion eteläreunastaan köyhtyneen Karjapohjolan kanssa, tarvittiin osuusteurastamojen keräämän takuurahaston apua. Se toteutettiin siten, että TLK neuvotteli pankkien kanssa sopimukset, joilla Karjapohjolan suureksi paisunut lyhytaikainen luottokanta vakautettiin pitkäaikaisiksi lainoiksi, joiden korkoja subventoititiin huomattavasti.

Teurastamokentän myrskyinen vesi ei vielä kukaan seestynyt. Pari vuotta myöhemmin, 1974, Reisjärven tuottajayhdistyksen syyskokouksessa Urho Aho esitti, että yhdistyksen johtokunta kutsuisi tuottajaliiton Oulun läänin puoleiset yhdistykset neuvotteluun, jossa pohdittaisiin Itikkaan liittymisen mahdollisuutta. Esitys oli kuitenkin vain vaimea jälkikaiku yli kaksi vuosikymmenen vuoden melskeistä.

SOK:lainen osuuskauppa oli keskusliikkeen kovalla kädellä 15 vuotta aikaisemmin tukahduttanut pisimmälle näkevien viljelijäjäsentensä muutoshalut sääntöjen pykäliin vedoten ja lopulta uhaten omia luottamusmiehiensä henkilökohtaisilla korvausvelvoitteilla.

Vastuksia kohtasi osuusteurastamoväki myös omien keskusliikkeittensä taholta muutosta halutessaan. Sielläkin muutoshaluja jarrutti ylärakenteiden aiheuttama kitka. Rivijäsenten hellittämätön halu muutokseen sai kuitenkin uutta luovan suunnittelun käyntiin ja taivutti lopulta keskusliikkeet kentän näkemyksien taakse.

Toiminnanjohtaja Valde Anttila pyysi eroa tehtävästään heinäkuun alusta 1976 lukien. Uudeksi toiminnanjohtajaksi johtokunta valitsi 21.4.1976 pidetyssä kokouksessa agronomi Eino Laukan. Tuolloin 27-vuotias nivalalaisyntyinen Laukka siirtyi tehtäväänsä Hankkijan Seinäjoen konttorin maatilamyynnin johtajan tehtävistä. Sitä ennen hän oli toiminut järjestökonsulenttina Maataloustuottajain Etelä-Pohjanmaan liitossa.

Väriä ja dramatiikkaa ei Anttilan myöhemmistäkään vaiheista puuttunut. Toiminnanjohtajan tehtävistä hän siirtyi itsenäiseksi viljelijäksi. Hän oli jo aikaisemmin ostanut Kaarlelasta, nykyisestä Kokkolasta maatilaa, jonka pinta-ala lisääntyi nopeasti uudisraivauksilla. Yhdysviljelykseen liitettiin vielä Kaustisella oleva kotitila. Tuotantosuuntana oli sikatalous ja rehuviljan viljely.

Tuottajaliiton syyskokous valitsi entisen toiminnanjohtajansa MTK:n valtuuskuntaan syksyllä 1976. Toisena valtuuskunnan jäsenenä oli tuottajaliiton puheenjohtaja Arvi Kluukeri.

Mutta sitten alkoi tapahtua. Kaarlela kuului Pohjanmaan Lihan toiminta-alueeseen, mutta erikoisjärjestelyin Anttila oli liittynyt Itikan jäseneksi. Elettiin aikaa, jolloin sianporsaista oli niukkuutta. Osuusteurastamon uusi sopimustuottaja ei saanut tarpeeksi nopeasti porsaita uuteen sikalaansa ja teuraskypsien sikojenkin lähtö takelteli. Anttila tuli siihen tulokseen, että teurastamosuhteita peukaloitiin niiden toimesta, joille oli

jäänyt jotakin hampaankoloon aikaisemmilta vuosilta. Kiukustuneena temperamentikas tuottaja teki omat johtopäätöksensä.

Tyrmistyneenä tuottajat kuulivat, että teuraskaupallisen järjestäytymisen entinen ylipaimen sanoi suhteensa osuusteurastamoon irti ja ryhtyi Karjakunnan ja entisen KPO:n teurastamon Kokkolassa toimivan yhteisyrityksen, OK-lihaan kuuluvan Pohjanmaan teurastamon asiakkaaksi. Etujärjestön entinen nokkamies oli epäilemättä makea pala kilpailijalle ja arvata voi, etteivät siinä teurastamopalvelut ainakaan huonontuneet.

Tuottajaliiton johtokunta oli vaikeassa välikädessä. Sen entinen toiminnanjohtaja, jolle maakunnan tuottajaväki oli osoittanut luottamuksensa valitsemalla hänet jäseneksi MTK:n korkeimpaan luottamustehtävään, oli loikannut ulos järjestäytymisen kaupallisista peruskuvioista.

Johtokunta päättyi lopulta siihen, että näin ei voi jatkua. Se laati Anttilalle kirjeen, jossa asiantila todettiin ja kehoitettiin jättäytymään pois MTK:n valtuuskunnan työstä ja lähettämään sinne varamies. Puheenjohtaja Kluukeri sai tehtäväkseen esittää asia valtuuskunnan kokouksessa, eväänään sama kirje.

Itsepäinen Anttila ei ottanut johtokunnan kannanottoa ohjeekseen, vaan oli mukana valtuuskunnan kokouksessa, jossa asia otettiin heti alkuun käsiteltäväksi. Sen esittely oli vaikeaa puheenjohtaja Toivo Hakamäelle. Suuri osa valtuuskuntaa oli jo tietoinen asiasta ja useita puheenvuoroja pyydettiin. Ensimmäisen sai Jaakko Vuolteenaho, naapuriliiton edustaja Nivalasta, joka lukeutui Anttilan ystäviin. Hän esitti, että kun Keski-Pohjanmaan liitto on lähettänyt Anttilalle kirjeen, joka on Arvi Kluukerilla mukana, se luettaisiin valtuuskunnalle. Sen Kluukeri tekikin. Tilanne oli outo ja kiusallinen ja valtuuskunta meni hiljaiseksi, kunnes Lapin tuottajaliiton Kalle Grönholm puheenvuorossaan totesi, että eipä kestä herran perse merivettä, kun ryhtyy itse tuottajaksi, ja kehotti Anttilaa tekemään johtopäätöksiä. Hakamäki antoi Anttilalle vastauspuheenvuoron, mutta sen jälkeenkään keskustelu ei irronnut. - Olemme asian kuulleet, me odotamme, puheenjohtaja kehotti. Jaakko Vuolteenaho pyysi uudelleen puheenvuoron, kääntyi takanaan istuneen Anttilan puoleen ja sanoi: "Kuulehan Valte, eiköhän ole parempi, että alat kerätä papereitasi." - Niin myös tapahtui.

Siitä tuli sanonta, jolla vielä pitkään valtuuskunnassa varoitettiin tiukan paikan tullen: Kohta tuo Jaska sanoo, että alahan kerätä papereitasi!

"Se oli yksi elämäni vaikeimpia tehtäviä", Arvi Kluukeri muistelee tapahtunutta. "Yhteistyö tuottajaliiton johdossa hänen kanssaan oli ollut hyvä; tiesi aina 'millä oksalla Valte istuu', kun asioita hoidettiin."

Jäsenen erottaminen valtuuskunnasta sen omalla päätöksellä oli sinänsä tietysti pätemätön; valinnanhan oli suorittanut tuottajaliiton kokous ja sen tehtävä olisi ollut myös erottaminen, tarvittaessa ylimääräisessä kokouksessa. Valtuuskunta toimi eräänlaisena kunniatuomioistuimena, jonka ratkaisuun Anttila tyytyi.

Muutokset osuusteurastamointamalla eivät edellä kuvattuihin pysähtyneet. Myöhemmissä yritysostoissa, osakeyhtiöittämisissä ja näiden keskeisissä fuusioissa tuottajaliiton osuus on ollut enemmän sivustakatsojan kuin vaikuttajan.

7 Vesiperäisten maiden peruskuivatuksen pitkä marssi

7 Vesiperäisten maiden peruskuivatuksen pitkä marssi	1
7.1 Peruskuivatus liikkeelle ennen talvisotaa.....	1
7.2 Uutta vauhtia kuivatukseen vuonna 1948.....	2

7.1 Peruskuivatus liikkeelle ennen talvisotaa

Viljelyn levittäytyessä Keski-Pohjanmaalle, pelloksi raivattiin yhä kauempana jokivarsista ja muista luonnollisista vedenlaskusuunnista olevia alueita. Ne saattoivat olla hyväpohjaisia kivennäis- tai suoalueita, mutta niitä vaivasi useimmiten korkealla ollut pohjavesi ja sen myötä happamuus. Kevättulvat ja veden nouseminen viljelyksille kasvukauden aikanakin oli tavallinen haitta. Keski-Pohjanmaan tuottajaliitonhuomiota puheenjohtaja Antti Salon artikkeli kuivatusongelmista julkaistiin joulukuussa 1926 alueen lehdissä:

”Maakunnassamme nykyhetken tärkeimpiä kysymyksiä on jokien ja purojen perkaus ja vesiperäisten maiden kuivatuskysymys. Yksistään jo luontokin osoittaa maakunnassamme vaikeuksia tämän kysymyksen ratkaisulle. Sillä maan kaltevuussuhteet ovat monin paikoin kovin pienet ja se vaikeuttaa liikavesien pois johtamista ja tekee sen joka tapauksessa rahallisesti kalliiksi. Meillä on vielä maakunnassamme suuret alat parhainta viljelysmaata, joita tulvavedet joka vuosi huuhtelevat ja se tekee kannattavan maanviljelyksen mahdottomaksi. Samoin soistuu vuosittain suuret alat metsämaata maakunnassamme syystä, että luonnon muovailemat purot ja ojat sammaloituvat ja tukkeutuvat. Soistumista myöskin edistää metsien liika hakkaus, jota maakunnassamme valitettavasti vielä harjoitetaan. Nykyisen voimassa olevan vesioikeuslain mukaan, pienempien jokien ja purojen perkaus käy aivan mahdottomaksi, sillä lain mukaan hyötyalue lasketaan jokien rantamilla niin pieneksi, että perkauksesta johtuvat kustannukset hehtaaria kohti tulevat liian suuriksi ja harvojen maanomistajain kannettavaksi, että se tekee yrityksen mahdottomaksi. Kun valtion avustus useimmassa tapauksessa rajoittuu ilmaiseen työn johtoon, työkaluihin ja lainoihin, niin ei sen turvin paljoakaan voida luottaa, siitä syystä kun valtion johdolla suoritettavat työt useimmiten tulevat kalliimmaksi kuin yksityisten suorittama työ. Kun vesioikeuslain muuttaminen on nykyään valtion asettaman komitean valmistettavana, olisi syytä kiinnittää asiaan huomiota, ja koettaa saada lakiin sellaisia muutoksia, että vesiperäisten maiden kuivatus kävisi nykyistä paremmin mahdolliseksi. Ennen kaikkea olisi valtion avustus saatava suuremmaksi. Sillä se on kansantaloudellinen kysymys, josta hyöty ei tule ainoastaan niille harvoille maanviljelijöille, jotka näitä maita omistavat, vaan tuleville sukupolville ja koko kansalle.”

Joulun alla 1926 työvaliokunnan sihteeri Otto Torppa ja piiritoimikunnan jäsen J. H. Pakkala laativat kirjelmän, jossa MTK:ta pyydettiin vaikuttamaan silloin tekeillä olleen vesilain sisältöön. Maaliskuussa 1927 piiriliiton toimikunnalla oli esillä ensimmäinen kuivatushanke: MTK:lle päätettiin esittää, että se vaikuttaisi 1 500 000 markan saamiseksi Kälviänjoen alajuoksun perkaukseen avustuksena ja osa kuoletuslainana.

Vuoden kuluttua valtion määrärahaa esitettiin Perhonjoen perkaukseen. Marraskuussa 1930 piiriliiton työvaliokunta tarkasteli joenperkauskomissionin valtioneuvostolle jättämää ehdotusta. Työvaliokunnan mielestä valtion olisi suuremmassa määrin otettava osaa Kälviänjoen ja Porasenjoen perkauskustannuksiin.

Talouselämä viivästytti hankkeita, vaikka toisaalta ne olivat hätätyökohteita. Vesilain uudistus mahdollisti suuremman valtionosuuden, mutta hankkeissa maanomistajien kulut olivat vieläkin kohtuuttomat.

Maiden märkäperäisyys ei ollut vain keskipohjalaisten ongelma. Kuivatustarvetta oli koko Oulun läänin rannikkoalueilla ja osassa Lapin läänin. Valtio asetti 1930-luvun jälkipuoliskolla komitean tutkimaan Pohjanmaan märkäperäisten maiden kuivatusmahdollisuuksia. Puheenjohtajaksi kutsuttiin Oulun läänin maaherra E. Y. Pehkonen. Komitea päätyi laajaan mietintöön, joka sisälsi sekä laiskasti virtaavien jokien perkausta että runkoviemäriverkoston rakentamista.

Tuottajaliiton johtokunta 10.5.1938 esitti Keski-Pohjanmaan Metsänhoitolautakunnalle ja Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseuralle yhteistä toimikuntaa ajamaan kuivatusasiaa. Heinäkuussa tuottajaliitto kutsui kokoon Kannukseen maakunnan manttaalikunnat. Kokous oli pettynyt komitean työhön. Vaasan läänin puoleinen osa Keski-Pohjanmaata oli jäämässä komitean työn ulkopuolelle. Kokous saattoi kirjelmällä komitean tietoon maakunnan kuivatustarpeet ja liitti mukaan luettelon tärkeimmistä kuivatuskohteista. Kuivatusasiakokoukset pidettiin myös Sievissä ja Vetelissä.

Elokuussa 1938 pidettiin Oulussa Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliittojen kutsuma kokous, johon oli kutsuttu myös alueen kansanedustajia. Maaherra E. Y. Pehkonen alusti kuivatuskysymyksestä ja muistutti kansanedustajia, että valtion määrärahoja piti olla kuivatusta varten riittävästi työttömyyskausia varten.

Keskipohjalaisten aktiivisuus johti tulokseen. Vuoden 1939 valtiopäiville oli jätetty toivomusaloite Vaasan läänin pohjoisosien lisäämiseksi siihen alueeseen, johon runkoviemäriverkostoa Pehkonen komitean toimesta oli suunniteltu. Väli rauhan heinäkuussa 1940 eduskunta hyväksyi aloitteen omaksi kannakseen.

Samana kesänä tuottajaliiton johtokunta pohtiessa siirtolaisten työllistämismahdollisuuksia otettiin esille kuivatushankkeet. Ne eivät vielä olleet toteuttamiskelpoisia, koska pula kuivatusinsinööreistä esti töiden käynnistämisen. Syyskuussa 1940 Kokkolassa oli taas koolla Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton johtokuntien ja kansanedustajien neuvottelukokous. Antti Salo alusti kuivatuskysymyksestä, ja todettiin, että suunnitelmaan liittyvät runkoviemäriverkoston maastosuunnittelut olisi viipymättä saatava käyntiin. Kuivatus katsottiin tarpeelliseksi viljellyn maan lisäämiseen, metsän kasvun parantamiseen ja työllisyyden kannalta.

Jatkosota keskeytti peruskuivatuskysymyksen peräti kahdeksaksi vuodeksi. Soistuminen ja vesihaitat olivat pahentuneet. Pula elintarvikkeista ja tarve parantaa maan taloutta ja metsämaiden kasvukuntoa korostivat peruskuivatuksen merkitystä. Samoin siirtolaisten ja rintamamiesten asuttaminen, menetetyn pellon ja metsän korvaaminen uutta raivaamalla ja vanhan kasvua tehostamalla - kaikki puolsivat peruskuivatuksen viipymätöntä aloittamista.

7.2 Uutta vauhtia kuivatukseen vuonna 1948

Syyskuussa 1948 Kokkolassa pidetyn tuottajaliiton neuvottelukokouksen aiheena oli peruskuivatus. Kansanedustaja Kauno Kleemola totesi, että jo tšekäläinen maan laatu vaati runsasta ojitusta. "Soistuminen on täällä suurempaa kuin missään muualla maassamme." Vain täydellisellä peruskuivatuksella kuiville kankaillekin kiipeävä soistuminen estettäisiin.

Pellon raivaukseen oli valtavat mahdollisuudet. Viljelyskelpoista maata Keski-Pohjanmaalla oli peräti 60 000 hehtaaria ja viljelty peltoala oli noin 70 000 hehtaaria. Lisäksi oli metsänkasvulle soveliaista, mutta veden vaivaamaa metsämaata 150 000 hehtaaria. Peruskuivatustyöt olisivat toteuttamisen aikana työn ja toimeentulon lähde tuhansille ja valmistuttuaan lisääisivät koko maakunnankin vaurautta. Tuottajaliiton

johtokunta valitsi kokousta seuraavana päivänä, 28.9.1948, toimikunnan valmistelemaan eduskunnan kansliaan jätettävää esitystä määrärahan varaamiseksi vuodelle 1949.

Kansanedustaja Kauno Kleemolan nimiin kirjattuna ja Viljami Kalliokoski allekirjoittajana jätettiin 5.10.1948 eduskunnalle raha-asia-aloite, jossa esitettiin, että eduskunta osoittaa maataloushallituksen käytettäväksi Pohjois-Suomen runkoviemäriverkoston suunnitelmien alustavia töitä varten vuoden 1949 tulo- ja menoarvioon 5 miljoonaa markkaa. Summa olisi ollut vain vaatimaton alku ja koskenut alustavia suunnitelmia. Sitä perusteltiin silläkin, että työttömyyskausien tullessa pitäisi olla valmiita suunnitelmia toteutettavaksi. Aloite ei johtanut tulokseen.

Joulukuussa 1948 tuottajaliitto lähetti Helsinkiin lähetystön, jonka tehtävänä oli kiinnittää valtiovallan huomiota maakunnan vaikeaksi käyneeseen asemaan. Lähetystön muodostivat kansanedustaja Viljami Kalliokoski, maanviljelijät Artturi Timlin ja Antti Koivukoski sekä liiton toiminnanjohtaja Lauri Toivola.

Uhkaava työttömyys oli yhtenä aiheena ja vesiperäisten maiden kuivatuksesta pidettiin työttömyyden torjuntakeinona. Valtiovarainministeri Onni Hiltunen ja maatalousministeri Matti Lepistö yhtyivät lähetystön käsitykseen, jonka mukaan työttömyystyömaat oli sijoitettava niin, että niillä suoritettu työ myöhemmin palvelisi tuotantoelämää. Tähän peruskuivatustyöt sopivat erinomaisesti.

Tuottajaliiton vuosikokous käsitteli 4.4.1949 kuivatuskysymystä ja hyväksyi johtokunnan päätöksen, jonka mukaan 25.-27.4.1949 maakunnasta matkasi Helsinkiin lähetystö, johon kuuluivat kansanedustajat Viljami Kalliokoski, Kauno Kleemola, Kusti Eskola ja Yrjö Hautala sekä tuottajaliitosta Herman Mikkola ja Lauri Toivola. Lähetystön asiana oli varsinaisesti viljavarastoasian kiirehtiminen, mutta samalla esille tuli peruskuivatus ja runkoviemäriverkosto.

Helmikuussa 1949 kansanedustaja Yrjö Hautala oli mukana tekemässä toivomusaloitetta, jossa hallitusta kehoitettiin ryhtymään kiireellisesti rahoitus- tai lainanottoimenpiteisiin Kansaneläkelaitokselta ym. Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan runkoviemäriverkostosuunnitelman toteuttamista varten. Huhtikuun lopulla ministeri Matti Lepistö lupasi luonaan käyneelle lähetystölle edistää kuivatuskysymyksiä. Puute insinöörivoimasta hidasti kuivatusten toteuttamista. Maanviljelynsinööripiireistä tarvittiin laajempia runkoviemärisuunnitelmia. Niitä voitaisiin toteuttaa nopeasti, jos työttömyystilanne paheni. Kävi myös ilmi, ettei maanviljelynsinööripiiri selviäisi hankkeesta silloisella henkilökunnalla.

Kesäkuussa 1949 kuivatushankkeet saivat vauhtia, sillä yli kymmenen vuotta suunniteltua kuivatushanketta alettaisiin vihdoinkin toteuttaa. Se herätti arkistoihin hautautumassa olleen suunnitelman eloon.

Hankkeen ajantasaistamiseksi valtioneuvosto asetti 2.6.1949 uuden komitean selvittämään, missä järjestyksessä ja laajuudessa peruskuivatusta ja runkoviemäriverkostoa olisi rakennettava. Puheenjohtajaksi kutsuttiin maaherra Kalle Määttä ja jäseniksi kansanedustajat Kauno Kleemola ja Heikki Simonen sekä maataloushallituksen insinööriosaston johtaja, yli-insinööri A. H. Schroderus, metsähallituksen suonkuivatusosaston johtaja, metsäneuvos Paavo Mansner ja Kokkolan maanviljelynsinööripiirin piiri-insinööri Yrjö Saarinen.

Heinäkuussa 1949 pidetyissä kokouksissa kartoitettiin kuivatustarve maakunnassa. Elokuussa valtioneuvoston asettaman komitean puheenjohtaja, maaherra Määttä, oli tutustumassa Keski-Pohjanmaan kuivatustarpeeseen. Varsinkin Lestijoen alueella oli suuri kuivatustarve. Työ vaatii miljardeja, mutta Kokkolan ja Oulun maanviljelynsinööripiireillä oli liian vähän määrärahoja. Halla oli aiheuttanut arvaamattomia tuhoja. Maatilat olivat pieniä, noin 10 hehtaaria keskimäärin ja viljelijät olivat joutuneet turvautumaan kuntien töihin. Tilanteen pelastamiseksi oli ryhdyttävä kiireellisiin toimenpiteisiin.

Suuri kuivatusalue alkoi Kokkolan eteläpuolelta ja jatkui aina Kemin tasalle saakka. Alue oli viimeisen jääkauden jälkeisen voimakkaan maannouseman muodostaman tasanko, oikeastaan allas, jonka

vesitalouden saattamiseksi viljelyn ja metsän kasvatuksen vaatimalle tasolle ei riittänyt edes runkoviemäri- eli kanavaverkoston rakentaminen ja siihen liittyvä pienempimittainen ojitus. Oli ruopattava ja kaivettava osaksi uuteen uomaan kokonaisia jokia. Oli rakennettava alavimmille paikoille jokirannoille penkereitä, jotka pitävät joen uomassaan ja pumppaamoita, joilla vesi siirrettiin penkereiden takaa kuin hyllyllä virtaavaan jokiuomaan. Suunnitelmaan sisältyi myös järvi- ja ojitus, joihin raivattiin uutta peltoa sekä tekojärviä, joihin juoksutuksen tasaamiseksi kerättiin tulvavesiä.

Huomattiin, että näin säännöstelty vesistö oli sopiva myös voimalaitosrakentamiseen ja lopulta kuivatusviranomaiset eivät oikein tiedäneet, kumpaa he olivat tekemässä, Oltiinko kuivattamassa ja tulvilta suojaamassa vesiperäisiä maita vai rakentamassa vesivoimalaitoksille toimintaedellytyksiä. Lopulta kuivatuksen kohteena oli miljoona hehtaaria pelto- ja metsämaata.

Vihdoin, 12 vuotta vireillepanon jälkeen, hanke sai rahoituksen. Vuoden 1949 valtiopäivillä kansanedustaja Kauno Kleemola oli mukana aloitteessa, jolla eduskunta otti vuoden 1950 talousarvioon ylimääräisen 500 miljoonan markan määrärahan Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan peruskuivatustöitä varten. Lisäksi tehtiin aloite, jolla Kokkolan maanviljelysinisinsinööriin palkattaisiin kolme uutta maanviljelysinisinsinööriä ja Oulun piiriin viisi. Suunnittelu voitaisiin hoitaa lisätyövoiman avulla Kokkolan ja Oulun toimistoista.

Myös Herman Mikkola ja Lauri Toivola tuottajaliitosta kävivät eduskuntaryhmissä tähdentämässä aloitteiden suurta merkitystä koko Pohjois-Suomen kannalta. "Suojeassa ja asiallisessa hengessä käydyt neuvottelut antoivat lähetystölle hyviä toiveita, että esitettyihin kysymyksiin saadaan myönteisiä vastauksia."

Maaherra Määtän komitea jätti 30.3.1950 mietintönsä valtioneuvostolle. Vaasan, Oulun ja Lapin läänin alueella yhteensä 33 567 neliökilometriä tuli kuivatuksen piiriin. Tästä Oulun läänin osuus oli 42,2 prosenttia ja Vaasan läänin puolella 29,6 prosenttia. Kuivatettava ala oli kasvanut aikaisemmasta arviosta lähes kaksinkertaiseksi.

Toteuttamista varten tarvittiin 12 ylimääräistä insinööriä apulaisineen. Insinööreistä sijoitettiin maataloushallitukseen kolme ja loput Kokkolan, Oulun ja Lapin maanviljelysinisinsinööripiireihin. Työ oli ajoitettu alustavasti kymmenen vuoden ajalle ja arvioitu kokonaiskustannusarvio vuoden 1950 hintatasossa oli noin 10 miljardia markkaa. Vuosittain tarvittaisiin kaivutöitä varten 400 miljoonaa markkaa, jolla työllistettäisiin 3 000 miestä. Lisäksi oli määräraha vuosittaisia konehankintoja, työnjohto- ja suunnittelukuluja varten.

Komitea esitti vuoden 1946 lainsäädäntöön muutoksia, jotka mahdollistaisivat isojen vesiväylien perkauksen kokonaan valtion varoilla ilman maanomistajien kuulemista, kustannusjaottelua ja viljelemispakkoa. Tavanomainen maanomistajien kuuleminen, suostumuksien kirjoittaminen ja kustannusjaon usein loputon riitely ja muutoksen haku eri valitusasteissa jäi pois.

Peruskuivatus merkitsee sitä, että suoritetaan valtaviemärien kaivatukset, jokien perkaukset, järvien laskut jne. Peruskuivatus luo maanomistajille edellytykset kuivattaa alueet lopullisesti.

Komitean kaavailemassa laajuudessa ei määrärahoja vielä ollut valtion tulo- ja menoarviossa vuodelle 1951 varattu. Alkuun päästiin osin kiertoteitä. Vuoden 1952 budjettiin varattiin 30 miljoonaa Pohjanmaan uusjakoalueiden peruskuivatusta varten. Ruotsinkielisten rannikkoalueiden lisäksi se kohdistui Keski-Pohjanmaalla Lohtajalle ja Kannukseen, joissa oli tuolloin maan suurin uusjako käynnissä.

Keväällä 1951 pantiin kiireelliseen käsittelyyn Purmon-, Porasen-, Lesti-, Kala-, Pyhä-, Muhos-, Olhavan- ja Kuivajoen perkaus- ja tulvasuojeluhankkeet. Ne aloitettiin käytettävissä olevien, vielä vaatimattomien määrärahojen turvin. Jokien valuma-alue käsitti 350 000 hehtaaria viljelykselle ja metsänkasvulle sopivaa, mutta veden vaivaamaa maata.

Kesällä 1951 Kalajokilaakso-lehti kertoi, että helluntain jälkeen aloitetaan maakunnassa runkoviemäriverkoston suunnittelutyöt. Sitä varten perustettiin Haapajärvelle toimisto, johon oli tulossa insinöörejä, kartanpiirtäjiä ja konekirjoittajia 10–11 henkilöä. Suunnittelutöitä varten oli myönnetty rahaa 18 miljoonaa markkaa. "On tyydytyksellä pantava merkille, että tämä kauan suunnitteilla ollut ja maakuntamme maanviljelykselle niin tuiki tarpeellinen suurtyö on vihdoinkin saatu alulle."

Haapajärven jokitoimisto oli alistettu suoraan maataloushallitukselle ja tehtävänä oli suurien vesiväylien suunnittelu. Viemärointien suunnittelu ja toteutus jäi maanviljelysinsinööripiirien tehtäväksi. Alkuperäinen aikomus teettää kaikki suunnitelmat ennestään olevilla virastoilla ei laajan työkentän takia toteutunut.

Kuivatushanke oli osa sodanjälkeistä aluepolitiikkaa. Kuivatushankkeilla pyrittiin siihen, että maakunnat saataisiin viljelyolosuhteiltaan muun maan kanssa tasaveroiseen asemaan. Helposti tähän ei kuitenkaan päästy. Valtio osallistui käynnistyneisiin töihin aivan toisella tavalla kuin 1920-luvun vanhan vesilain aikana.

Hankkeita toteutettiin enimmäkseen työttömyystöinä, mikä tarkoitti lapiokaivuuta. Työttömyyskaudeksi luettiin lähinnä talvikuukaudet, jolloin lapiotyö oli hankalimmillaan. Työttömyyskortistojen kautta työmaille tuli väkeä, joilla ei aina ollut tuntumaa lapiotöihin ja työsaavutus oli sen mukainen. Valtio myönsi lopulta erityisen talvityölisän työllisyystöinä tehtäviä ojituksia varten, mutta silti maanomistajalle lankeava kustannusosuus oli korkeampi kuin vastaavissa konetyössä ja kesäaikaan toteutetuissa kuivatuksissa.

Monista Pohjanmaan ja Pohjois-Suomen soita ja rämäköitä halkovista kanavista ja viemäreistä oli - joskus koituvan hyödyn ohella - kertymässä maanomistajalle sellainen lasku, että kaikki eivät siitä ikinä selvinneet.

Summaa kasvatti kuivatusideologiaan sisältynyt ajatus, että ne suot, jotka luokiteltiin viljelykelpoisiksi, myös peruskuivatettiin peltokäytön tarpeista lähtien. Osa näistä alueista oli kaukana tilan talouskeskuksista ilman minkäänlaisia tieyhteyksiä, joten viljelykseen otto olisi tarkoittanut teiden rakentamista ja lisää raivauskustannuksia. Varsinaista raivausveloitetta ei enää ollut. Suuri osa alueista oli jäämässä metsän kasvulle, mutta sitäkin varten olisi tarvittu pienempimittainen ojitus, ennen kuin tarkoitettu hyöty olisi saatu. Pahimmissa tapauksissa tilalle kohdistuva kuivatuslasku ylitti koko tilan silloisen reaalihinnan.

Suurin toivein aloitettu kuivatushanke romutti usein tilojen elinkelpoisuuden. Syyskuussa 1962 pidetyssä tuottajaliiton johtokunnan kokouksessa herastuomari Santeri Erkkilä esitti käsityksensä, että järjestön olisi ryhdyttävä toimenpiteisiin metsämaiden kuivatuskustannusten pitämiseksi kohtuullisina hiukan suurempienkin tilojen hankkeissa. Kuivatuskustannusten maanomistajan maksuosuudet oli porrastettu voimakkaasti pieniä tiloja suosivaksi.

Tuottajaliitto laati marraskuussa 1962 Vaasan lääninhallitukselle kirjelmän, jossa todettiin, että työllisyystöinä suoritetuissa kuivatuksissa yksityiset maanomistajat olivat joutumassa maksumiehiksi kustannuksiin, jotka luonteensa puolesta kuuluivat yhteiskunnan maksettaviksi. Valtioneuvostossa oli kyllä valmisteilla laki, joka valmistuessaan taannehtivasti korjaisi kohtuuttomuuksia. Sen valmistelu vaatisi kuitenkin aikaa ja monia ylivoimaisia maksueriä oli jo langennut maksettavaksi. Tuottajaliitto esitti, että lääninhallitus käyttäisi sille kuuluvaa oikeutta siirtää valtiolle tulevia maksuja myöhemmäksi. Joulukuun alussa 1962 tuottajaliitto lähetti MTK:lle kirjelmän, jossa se esitti peruskuivatusmaksujen saattamista kokonaan valtion maksettaviksi ja jo langenneiden maksujen poistamista kokonaan silloin, kun ne ovat aiheutuneet työllisyysperustein suoritetuista töistä.

Kuivatuksen tarpeellisuutta perusteltiin sillä, että pohjaveden pintaa laskemalla ehkäistään hallaa ja sen aiheuttamia vahinkoja. Maatumattoman, kuohkean suon ojittaminen vain huonontaa maan lämmönsitomiskykyä ja pahentaa kesähallon vaikutusta. Halla asustaa alavilla mailla siitä yksinkertaisesta syystä, että kylmä ilma valuu syvänteisiin ojittamisen jälkeenkin. Oikeilla jäljillä oltiin, kun kuohkealle, kuivatulle suopellolle ajettiin "painomaata". Se paransi maan viljelykerroksen rakennetta, mutta ennen

kaikkea korjasi maan lämpötiloutta. Ojitus kyllä paransi maan kasvukuntoa alentamalla tukahduttavan ja enimmäkseen happaman pohjaveden pintaa. Lopulta rehevöitynyt kasvusta kykeni paremmin vastustamaan hallankin vaikutusta.

8 Metsä pellon tukena

8 Metsä pellon tukena.....	1
8.1 Yhteistoiminnan ensiaskeleita 1900-luvun alussa.....	1
8.2 Metsä - sota-ajan turva	3
8.3 Osuuskunta Metsäliiton tulo Keski-Pohjanmaalle.....	4
8.4 Onko metsänhoitoyhdistys puuntuottajien etujärjestö?	5

8.1 Yhteistoiminnan ensiaskeleita 1900-luvun alussa

Metsä oli yhteistä 1800-luvun puolivälin paikkeille ajoittuvaan isojakoon asti. Tervanpoltto 1600-luvulla aiheutti rajoituksia metsän käytölle. Valvontaan eivät viranomaisten keinot riittäneet. Metsien yhteisnautinta jätti luvattoman tervanpolton pikkurikkeeksi. 1800-luvulle tultaessa keskipohjalaisen metsän valtuusto oli tervanpolton loppuun kaluama varsinkin merenrannan ja jokiväylien tuntumassa.

Sahausta varten 1600-luvulla jokivarsille rakennettiin vesirattaan pyörittämiä yksiteräisiä raamisahoja, joilla sulan veden aikana sahattiin suuria määriä laivalankkua ja lautaa rannikon laivanrakentajien ja kaupunkien tarpeisiin. Sahausta rajoitettiin 1700-luvun alussa kiintiöillä ja sitomalla sahaus verotalojen manttaalilukuihin. Isojako lopetti metsän yhteiskäytön ja rajoitti hakkuun omalle palstalle.

Rannikkokaupunkien ja satamien laivanrakennuskausi 1700-luvulla synnytti laivan takilaan sopivan pyöröpuun suuren kysynnän. Mastopuita lopulta löytyi vain Perhon ja Lestijärven sydänmailta ja Keski-Suomen puoleltakin. Monen sisämaan talon perusvarallisuus on peräisin noilta ajoilta.

1900-lukua lähestyttäessä metsän teollinen käyttö lisääntyi nopeasti. Saha, kaivos- ja hiokepuun kysyntä toi metsäteollisuuden ostomiehet yhä useammin kaupantekoon metsänomistajien kanssa.

Puutavarayhtiö saivat hakatun puutavaran ohella usean vuoden ajaksi oikeuden talon metsänkäyttöön. Alkuun hinta määrättiin vain tukille. Pienempi puu ja latvat menivät samaan kauppaan.

Määrämittakaupassa hakkuuoikeuden haltija sai ottaa metsästä kaiken puun, joka täytti sovitun mitan. Pitkään kestävästä hakkuuoikeussopimuksista seurasi, että ostaja sai kaupassa alle määrämmitan olleet puut, jotka varttuivat pitkän sopimuskauden aikana hakkuukypsiksi.

Sujuvakielliset ostoasiamiehet, välittäjät, leveranssimiehet saivat käsirahoilla isännän sitoutumaan kontrahtiin, joka myöhemmin saattoi olla epäedullinen. Määrämittahakkuu jätti useimmiten jälkeensä raiskion, josta uusi puusukupolvi vaivoin toipui kasvuun.

Vuoden 1886 metsälaisa annettiin metsänomistajille mahdollisuus yhteistoimintaan, jossa useampien metsänomistajien metsälöistä muodostettaisiin hoitoalueita, joilla olisi yhteinen hallinto. Lainsäätäjän tarkoituksena ei kuitenkaan ollut niinkään yksityisen metsänomistajan edun valvominen kuin huoli metsän suuresta kansantaloudellisesta merkityksestä ja kestävästä käytöstä. Pienien metsälöiden omistajilla ei olisi mahdollisuuksia järkevän metsätalouden harjoittamiseen.

Syksyllä 1900 metsänhoitaja Knut Tammela hahmotteli osuustoimintaa myös metsällisen yhteistoiminnan muodoksi. Hänen mukaansa 10 000 metsähehtaaria olisi jo sellainen hoitoalue, joka voisi

palkata "metsävartijan" johtamaan metsän hoitotöitä ja johon kohtuullisin kustannuksin voisi palkata väkeä istutus- ja kylvötöihin. Tässä oli nykymuotoisten metsänhoitoyhdistysten ääriiviivat.

Pellervo-Seura otti ajatuksen omakseen, ja metsällisen yhteistoiminnan muodoksi suunniteltiin osuustoimintaa. Joitakin metsäosuuskuntia oli perustettu, mutta pitkäjänteisyyttä ja runsaasti pääomia sitoneet silloiset metsäosuustoimintamallit eivät onnistuneet. Pellervo-Seura ja Suomen Metsänhoitoyhdistys Tapio ryhtyivät perustamaan jäseniä vähemmän sitovia metsätalousyhdistyksiä. Yhteistoimintaan tottumattomien metsänomistajien mielestä tämäkin malli oli metsän myyntitilanteissa liian sitova. Päättäjävaltaa metsää koskeissa asioissa ei haluttu luovuttaa edes omalle yhdistykselle. Niinpä Tapiossa kehiteltiin suunnilleen nykyisiä metsänhoitoyhdistyksiä vastaava malli, jossa metsänomistajien sopu pantiin pienemmälle koetukselle.

Laki yksityismetsistä vuonna 1929 toi Keski-Pohjanmaalle aluksi Metsänhoitolautakunnan huolehtimaan sekä metsänhoidosta että metsälain noudattamisesta. Keski-Pohjanmaan metsät olivat erikoisesti kärsineet summakaupalla ja määrämittäisestä propsin hakuusta, joka usein johti metsän hävitykseen. Puutavaran hinnoittelu tuolloin toimi pääasiassa ostajien ehdoilla.

Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseurassa oli tiedostettu puumarkkinoiden sekä kaupalliset että metsänhoidolliset epäkohdat. Paremman hinnan ja valvotumman hakuun aikaansaamiseksi päätettiin kokeilla puutavaran yhteismyyntiä. Suomen Metsänhoitoyhdistys, Tapion edeltäjä, oli laatinut yhteismyyntiä varten säännöt vuonna 1908.

Maanviljelysseuran johtokunta asetti lokakuussa 1915 yhteismyyntiä varten toimikunnan. Siihen valittiin tehtailija K. Erkkilä Lohtajalta, maanviljelijät Juho Tilus Himangalta, Antti Isohanni Kannuksesta, Kalle ja Alekski Kivelä Toholammilta, maanviljelysseuran esimies Juho Torppa ja sihteeri Oskari Herttua. Metsähallinnon edustajat olivat Lestin hoitoalueen metsänhoitaja Hugo Roos ja Pohjan tarkastuspiirin ylimetsänhoitaja Bernhard Ericsson.

Tietoon oli tullut, että sahanomistajat olivat jakaneet maan piireihin, ja "hinnat pidetään niin alhaalla kuin halutaan". Yhteistyön tuloksena oli lomake, jolla metsänomistajat sitoutuivat myymään puunsa yhteismyyntihankkeen kautta ja valittiin pitäjiin asiamiehet tarjoamaan tähän mahdollisuutta. Metsänomistajille mukaan lähtö oli voimakkaasti sitova: sopimuksen sakkopykälän mukaan sille, joka myi ulkopuolisille sopimuksen allekirjoittamisen jälkeen, määrättiin sakko, joka oli 10 prosenttia kaupan arvosta.

Myyntin muotoja pohdittiin moneen kertaan. Kannolleen myynti eli pystykauppa ei olisi vaatinut välirahoitusta. Hankintakauppaa olisi taas pitänyt luotottaa, ennen kuin lopullinen myynti tapahtuisi. Suunniteltiin myös omaa uittoa ja laivan kupeessa myyntiä.

Sahapuuta yhteismyyntitoimikunta tarjosi puutavaraa myyntiin jo lokakuun alkupuolella 1916 pidetyn valtion puutavarahuutokaupan yhteydessä. Yhteismyynnin 22 000 tukkia ei houkutellut yhtiöiltä yhtäkään tarjousta. Kokkolan Uutiset kirjoitti asiasta seuraavasti: "Turvatakseen itsensä ja toisensa tukkiyhtiöiden voitonhimoa vastaan rupesivat metsänomistajat täällä puuhaamaan yhdistystä yhteismyynnin järjestämiseksi." Puutavarayhtiöt, jotka ovat pitäneet näitä seutuja omana alueenaan, katsoivat karsaasti metsänomistajien yhdistymispuuhia.

Marraskuussa 1916, yhteismyyntitoimikunta tarjosi myyntiä varten kerätyt puutavaraerät uudelleen ostajille. Nyt oli mukana pinotavaraakin, jota myytiin 70 000 kuutiometriä. Tukkeja oli tarjolla 40 000 kappaletta. Puutavaran hinta saatiin kohoamaan yhteismyynnillä tukkien noin 20 % ja pienemmän tavaran 80 %.

Ehkäpä Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseura yhteismyyntitoimikunnan perustaessaan, samanaikaisesti valtion apua nauttivana neuvontajärjestönä, puuttui liian kuumaan aiheeseen, eikä enää halunnut jatkaa hanketta.

Perinteiset puunostajat yrittivät torpedoida yhteismyyntiä. Esimerkiksi Vetelissä teki myyntisopimuksia henkilö, joka oli saanut kuukausipalkkaa helsinkiläiseltä puutavaravälittäjältä. Muutamat veteliläiset metsänomistajat nostivat oikeusjuttuja kauppojen purkamiseksi petollisen ostajan takia. Taustalla oli nyt pietarsaarelainen Oy Wilh. Schauman Ab, jolle hakkuuoikeudet olivat muutamien välivaiheiden jälkeen siirtyneet. Käräjöinti kesti seitsemän vuotta ja myyjät saivat kuin saivatkin puistaan käyvän hinnan ja korvauksen kuluistaan.

Huhtikuussa 1929 Keski-Pohjanmaan Metsänhoitolautakunta ja Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain Piiriliitto järjestivät Kokkolan Vartiolinnassa juhla- ja esitelmätilaisuuden. Valtakunnan metsien arvio osoitti, että peräti 25 prosenttia yksityismetsien hakkuista oli pilalle hakkauksia ja että metsien kulutus oli suurempaa kuin kasvu.

Puheenjohtaja Antti Salo kiinnitti huomiota omavaraisuuden tärkeyteen maatalouden menestymistä arvioidessaan. "Maahamme tuodaan vuosittain huomattavia määriä apulantoja, väkirehuja y.m. maanviljelystarvikkeita. Jokainen maanviljelijä kukkarossaan tuntee, kuinka suuren loven näiden tarvikkeiden osto tekee tuloihin." Erikoisesti Salo toivoi luottamusta uuden metsälautakunnan ja metsänomistajien välille.

Yksityismetsälaki sai osakseen arvostelua. Metsänomistajat pitivät sitä liian kahlitsevana. Metsäalan ammattiväen mielestä se oli liiankin väljä. Keski-Pohjanmaalla ei ollut ainuttakaan metsänhoitoyhdistystä vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenillä. Vasta [1930-luvun puoliväliä](#) lähestyttäessä syntyivät ensimmäiset yhdistykset Kaustiselle, Kalajoelle ja Toholammille.

Piiriliiton toimikunnan ajatuksena oli, että metsänomistajat voisivat vapautua välikäsien kaupoista ja ottaa itse osuuskuntiansa ja yhtymiensä kautta metsäkaupat haltuunsa. Näkyvää tulosta ei tuostakaan aloitteesta syntynyt.

Talouselämä 1920-luvun lopulla toi esille ne haitat, jotka yhteistoiminnan puute aiheutti puukaupassa. Rahapulassa ja pakon edessä puuta jouduttiin myymään siihen hintaan kuin ostaja suvaitsi maksaa. Yhtiöt käyttivät tilaisuutta häikäilemättä hyväkseen ostamalla metsäpalstoja ja kokonaisia tilojakin hintaan, joka laman hellittäessä osoittautui vain osaksi niiden todellisesta arvosta.

8.2 Metsä - sota-ajan turva

Polttopuukauppa oli johtokunnan huolena vielä aivan talvisodan kynnyksellä. MTK:n välityksellä päätettiin saattaa valtioneuvoston tietoon esitys kivihiilen maahantuonnin rajoittamiseksi vähimpään mahdolliseen. Polttoaineena käytettäisiin Metsähallituksen ja VR:n suuria puuvarastoja. Näin tehtäisiin tilaa uusille polttopuuostoille. Puutavaran hinta oli laskenut ja esitettiin myös, että valtio takaisi polttopuulle kohtuullisen hinnan ja enakkona ainakin työpalkkoja vastaavan hinnan, että hankinta olisi mahdollista.

Sota-aika toi mukanaan säännöstelyn puukauppaan ja puutavaran hinnoitteluun. Joulukuussa 1942 liiton johtokunta sai tietoa puutavarakauppatoiminnan järjestelyistä ja hinnoitteluperusteista. Samana päivänä pidetyssä tuottajaliiton yhdistetyssä syys- ja vuosikokouksessa Maaseudun Tulevaisuuden päätoimittaja, tohtori Onni Koskikallio, tarkasteli puun myyntitilannetta. Vuosina 1935–1939 järeää havupuuta oli hakattu 273 miljoonaa kuutiojalkaa, mutta sotavuosina hakkuumäärä oli vain 15 prosenttia normaaliajan hakkuista.

Polttopuuta lukuun ottamatta hinnat olivat kuitenkin jatkuvasti nousseet ja puhuja vetosi metsänomistajiin, että kukin kohdaltaan harkitsisi kysymystä raakapuun myynnin tärkeydestä. Jos metsänomistajat vapaaehtoisesti myyvät tarvittavan välttämättömän raakapuun, he samalla puolustavat metsän vapaata käyttöoikeutta ja isäntävaltaa myös vastaisuudessa.

Pelkkä suostuttelu ei kuitenkaan riittänyt raakapuun saannin turvaamiseen - jouduttiin säännöstelytalouteen ja pakkoluovutuksiin myös puun osalta.

Sota-ajan kansantalous sai suuren osan käyttövoimaansa metsästä. Metsää ja puuta meillä oli, ja puulla sekä hankittiin vientituloja, että käytettiin teollisuutta ja lämmitettiin asunnot sekä muut lämmitettävät tilat.

Vuosisadan vaihteen ja 1900-luvun alkupuolella jatkuneiden määrämittahakkuiden seurauksena Keski-Pohjanmaan metsien puuvaranto oli kuitenkin pieni ja sota-ajan mukanaan tuomat velvoitehakuut söivät ennestäänkin vähäistä metsäpääomaa. Valtakunnan säännöstelytalous ei kuitenkaan moisia pikkuseikkoja huomioinut, mutta maakunnassa asiasta oltiin huolestuneita. Huhtikuussa 1944 tuottajaliiton johtokunta tarkasteli Keski-Pohjanmaan metsänhoitoyhdistysten liiton lähettämää kirjelmää, jossa ehdotettiin, että olisi koottava lähetystö maatalousministeriöön esittämään Keski-Pohjanmaan velvoitehakkuiden pienentämistä polttopuun osalta, koska yksityismetsiä on rasitettu kohtuuttomasti verrattuna varsinkin valtion ja yhtiöiden metsiin. Johtokunta nimesi tuottajaliiton edustajiksi lähetystöön maanviljelijät Heino Tavastin ja Herman Mikkolan.

Velvoitehakuut jatkuivat pitkälle sodan jälkeenkin jälleenrakennuksen ja sotakorvausten rahoittamiseksi. Kaikessa kiireessä tehtyjen leimikoiden metsänhoidolliset jälkityöt jäivät usein vähemmälle huomiolle ja jäljet sen mukaisesti näkyivät vielä vuosikymmenienkin perästä.

Metsäasialle oli lähdeävä taas maaliskuussa 1947. Tuolloin Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain liiton, Maanviljelysseuran ja Metsänhoitolautakunnan yhteinen lähetystö kävi esittämässä kansanhuoltoministeri T. N. Vilhulalle huolensa maakunnan metsien tilasta.

Maanviljelijät Urho Känsälä Keski-Pohjanmaan tuottajaliitosta ja Lauri Punttala Pohjois-Pohjanmaalta sekä toimitusjohtaja Viljami Kalliokoski ja tuottajaliiton sihteeri Lauri Toivola tukeutuivat tohtori Viljo Lihtosen juuri valmistuneeseen tutkimukseen. Sen mukaan aikajaksona 1935–1945 maakunnan metsistä oli hakattu puuta niin paljon, että poistuma vuotta kohti oli 929 000 kiintokuutiometriä, kasvun ollessa 650 000 kiintokuutiometriä. Eli hakkuu oli 143 prosenttia lisäkasvusta.

Se, että Keski-Pohjanmaan yksityismetsänomistajat olivat esimerkillisesti myyntivelvoitteen täyttäneet, ei antanut oikeutta jatkuvien, kohtuuttomien velvoitteiden antamiseen, koska tästä aiheutuisi puuvarojen ja metsien tuotokunnan liikarasisus, eikä metsistä olisi sitä tukea mitä keskipohjalainen, pienviljelysvaltainen maatalous kipeästi tarvitsee", oli lähetystön viesti päättäjille.

Lähetystö esitti, että mikäli pakkohakkuuta oli vielä jatkettava, myyntivelvoitteet Keski-Pohjanmaan yksityismetsien osalta olisi poistettava, koska niitä oli liikahakattu koko puutavarasäännöstelyn ajan.

8.3 Osuuskunta Metsäliiton tulo Keski-Pohjanmaalle

Keväällä 1947 osakeyhtiömuotoisen Metsäliiton tilalle perustettiin valtakunnallinen Osuuskunta Metsäliitto. Sen tarkoituksena oli aikaansaada metsänomistajakunnalle oma järjestö, jonka kautta vaikutettaisiin suoraan puun hinnoitteluun ja kauppaan. Jäsenkunnan kartuttamiseksi pantiin käyntiin koko maan kattava jäsenhankintakampanja. Jäsenkeräys Keski-Pohjanmaalla aloitettiin kesäkuun lopulla 1947, ja

syyskuun lopulla tuottajaliiton toiminnanjohtaja Lauri Toivola tiesi kertoa, että yli 50 prosenttia tavoitteesta oli saavutettu ja uusia jäseniä liittyi joka päivä.

Marraskuussa 1947 tuottajaliiton metsäkaupallisen toimikunnan puheenjohtaja Urho Käsälä saattoi jo kertoa, että vaikka metsänhoitoyhdistysten perustaminen maakunnassa 1930-luvulla ajoittui muuhun maahan nähden varsin myöhäiseksi, jäsenkeräyksessä omaa osuuskuntaa varten maakunta oltiin kärjen tuntumassa, eli neljännellä tilalla koko maassa. Tuolloin tavoitteesta oli koossa jo 78 prosenttia. Vain pari viikkoa myöhemmin Maaseudun Tulevaisuus kertoi, että jäsenmäärä Keski-Pohjanmaalla oli 130, joka oli 90 prosenttia tavoitteesta.

Maaliskuussa 1948 maakunnan jäsenkeräystavoite oli saavutettu 114 prosenttisesti. Olipa annettu uusi tavoitekin 88 prosenttisesti kerätty. Tuolloin Osuuskunta Metsäliitolla oli maakunnassa jo yli 2 000 jäsentä.

Omassa sarjassaan jäsenkerääjien joukossa oli kalajokinen maanviljelijä Tauno Poranen. Hän oli maaliskuun loppuun 1948 tultaessa kerännyt 661 jäsentä, eli lähes kolmanneksen koko maakunnan silloisesta jäsenmäärästä. Tohtori Antero Piha MTK:sta totesi hänen olevan johdossa koko maan jäsenkeräyksessä. Keski-Pohjanmaa oli tuolloin suhteellisesti kolmannella tilalla koko maan keräystilastossa, jossa jäseniä oli tuolloin 37 000. Tavoite vuoden 1948 loppuun mennessä oli 50 000 jäsentä uudelle Osuuskunta Metsäliitolle.

8.4 Onko metsänhoitoyhdistys puuntuottajien etujärjestö?

Ajoittain keskusteltiin siitä, voisiko metsänhoitoyhdistys esiintyä metsäntuottajien etujärjestönä pitäjätasolla samaan tapaan kuin tuottajayhdistys. Erona oli tietysti se, että metsänhoitoyhdistykset - toisin kuin tuottajayhdistykset - olivat lakisääteisiä ja saivat toimintaansa julkisia varoja. Suuri osa metsänhoitoyhdistysten toimintaan tarvittavista varoista tuli lakisääteisistä metsänhoitomaksuista - vuonna 1990 Keski-Pohjanmaalla noin 40 prosenttia - muun osan kertyessä pääasiassa toimitusmaksuista ja hankintapalvelutuloista.

Toisaalta metsänhoitoyhdistysten oli sääntöjensä toisen pykälän mukaan toimittava "metsäomistajien yhteenliittymänä metsätalouden kaikenpuoliseksi edistämiseksi alueellaan". Toiminnan lakisääteisyys ja oikeus veronluontoiisiin metsänhoitomaksuihin näyttivät muodostavan vedenjakajan kun "kaikenpuolista edistämistä" määriteltiin.

Edunvalvonnan rajoja testattiin Vetelin - Halsuan metsänhoitoyhdistyksessä alkaen 1960-luvulla ja jatkuen aina 1980-luvulle asti. Yhdistys oli solminut 14.9.1966 hankintapalvelusopimuksen osuuskunta Metsäliiton kanssa. Sen mukaan yhdistyksellä oli oikeus tehdä myyjien, eli metsänhoitoyhdistyksen jäsenten puolesta metsäkauppoja Metsäliiton kanssa ja avustaa näitä hankinnan eri vaiheissa. Korvauksena keskitetystä kaupanteosta aiheutuneista säästöistä ja yhdistyksen antamista muista palveluista Metsäliitto maksoi yhdistykselle sovitun palkkion.

Toinen täkäläinen suuri ostaja, Oy Wilh. Schauman Ab tarjosi metsänhoitoyhdistykselle samantapaista sopimusta. Sitä ei katsottu tarvittavan. Yhdistyksen hallituksen suuri enemmistö oli sitä mieltä, että hankintasopimus oli osa metsänomistajien puukaupallista järjestäytymistä, eikä siihen voitu mennä yksityisen teollisuuden kanssa.

Schauman ei kuitenkaan antanut periksi. Se teki uusia tarjouksia ja sorvasi sopimuksen sananmuotoja, kunnes kahdeksan vuotta myöhemmin, 3.10.1974, metsänhoitoyhdistyksen hallitus hyväksyi

sopimustarjouksen. Lisäksi se päätti tehdä saman kaavan mukaisen sopimuksen myös Osuuspuun kanssa ja uusia Metsäliiton sopimuskin samanlaisiksi.

Yhdistyksen jäsenistö ei kuitenkaan hyväksynyt sopimuksia muiden kuin Metsäliiton kanssa. Syyskokoukseen Halsualle kokoontui vielä samana syksynä joukko tuhtuneita isäntiä, jotka kovin sanoin ruotivat tapahtunutta. Katsottiin, että yhdistys sopimuksellaan yksityisen yhtiön kanssa "on myynyt hernerokasta oikeutensa vaikuttaa puun hinnanmuodostukseen yhteismyyntien avulla." - Sopimus Metsäliiton kanssa oli tärkeä nimenomaan yhteismyyntejä ajatellen. Edelleen paheksuttiin uuden sopimuksen kohtaa, jolla pyrittiisiin vaikuttamaan siihen, että leimikoita olisi ympäri vuoden tasaisesti tarjolla myyntiin. Juuri myynneistä pidättymällä oli vähän aikaisemmin saatu korjausta hintatasoon. Tasainen puuntarjonta oli teollisuudelle tärkeä, mutta puun tuottajan kannalta sopimus olisi romuttanut keskeisen keinon vaikuttaa hintoihin.

Sopimus ei varsinaisesti ollut syyskokouksen asialistalla, mutta kokous vaati sen käsittelyyn ja päätti purkaa sen. Yhdistyksen hallituksen puheenjohtaja teki johtopäätöksen ja ilmoitti eroavansa tehtävästään. Kokous ei tästä säikähtänyt, vaan erotti saman tien koko hallituksen ja valitsi uuden tilalle. Sopimuksen tuotot oli kuitenkin kirjattu tuloksi seuraavan vuoden talousarvioon. Kokous keskeytettiin ja asetettiin toimikunta laatimaan uusi talousarvio, jossa vaje katettiin nostamalla metsänhoitomaksua.

Puretussa sopimuksessa nähtiin myös yksityisen yhtiön yritys vallata alueelta saatavaan puun markkinaosuutta aikana, jolloin Metsäliitto oli juuri laajentamassa teollisuuttaan.

Hankintapalvelusopimus Metsäliiton kanssa uusittiin ensin syksyllä 1976 ja vähän muutettuna tammikuussa 1982. Helmikuun alussa samana vuonna Schaumanin eläkkeelle jäänyt hankinta-asiamies ja metsätyönjohtaja lähetti oikeuskanslerille kantelun, jossa hän paheksui metsänhoitoyhdistyksen ja Metsäliiton välistä hankintapalvelusopimusta. Hänen mielestään yhdistyksen neuvot toimivat Metsäliiton asiamiehinä puun ostossa, eikä tasapuolisuutta noudatettu muihin ostajiin nähden. Apulaisoikeuskansleri Jukka Pasanen pyysi lausunnot Metsähallitukselta, Keskusmetsäseura Tapiolta, Keski-Pohjanmaan piirimetsälautakunnalta ja Vetelin-Halsuan metsänhoitoyhdistykseltä.

Ratkaisussaan oikeuskansleri totesi muun muassa, että yhdistyksellä oli oikeus tehdä hankintapalvelusopimus Metsäliiton kanssa, ja että yhdistyksen toimihenkilöt voivat toimia metsänomistajien asiamiehinä hankinta- ja hakkuusopimuksia tehtäessä. Sen sijaan sopimukseen kuulunut myymien ohjausta Metsäliitolle koskeva kohta sopi oikeuskanslerin mielestä huonosti lakisääteisesti toimivalle yhdistykselle. Ratkaisunsa apulaisoikeuskansleri saattoi Maa- ja metsätalousministeriön tietoon niitä tarkennuksia varten, joita se mahdollisesti aiheuttaisi metsänhoitoyhdistysten toimintaohjeisiin. Siitä seurasikin, että myynnejä ohjaava kohta poistettiin hankintapalvelusopimuksista.

Yhdistyksen jäsenten tavallista rajumpi vallankäyttö herätti laajaa keskustelua, jota käytiin sekä lehdistössä, että metsänhoitoyhdistyksissä. Samoin metsäteollisuuden piirissä. Niinpä erään suuren yhtiön metsäpäällikkö varoitteli alaisiaan: "Olkaa pojat varovaisia niiden sopimusten kanssa, Pohjanmaalla on niiden takia ruvennut metsänhoitoyhdistysten hallituksia lentelemään pellolle!"

Metsänhoitoyhdistysten epämääräinen ja hahmottomaton asema edunvalvonnan, neuvonnan ja lainvalvonnan välimaastossa jäi ennalleen.

9 Valtion viljavarasto Keski-Pohjanmaalle

9 Valtion viljavarasto Keski-Pohjanmaalle.....	1
9.1 Viljahuolia	1
9.2 Lähetystö viljavarastoa hoputtamassa 1949	2
9.3 Ratkaisu syntyy 1950	4

9.1 Viljahuolia

Keskipojalaistalon viljelykasvit olivat 1970-luvulle asti ohra, kaura ja ruis. Leipäviljoihin luettiin pitkään myös ohra. Lämpimien kesien jakso 1930-luvulla toi maakunnan pelloille myös vehnän, jota viljeltiin kohtalaisella menestyksellä. Hyvinä vuosina viljaa liikenä myyntiin erityisesti Kalajokilaaksossa.

Tuottajajärjestö pohti useaan otteeseen 1920-luvulla viljakaupan vaikeuksia maakunnassa. Päättäneenä kasvukautena oli saatu keskinkertaista parempi sato, ja viljaa oli monilla tiloilla myytäväksikin. Hinta oli piiriliiton alueella kuitenkin muuta maata huomattavasti alhaisempi. Alhaisen hinnan hyöty ei kuitenkaan koitunut kuluttajan hyväksi. Kuluttajat saivat jauhonsa kaupasta, eikä jyvistä tuottajilta.

"Kokonaisen viljan ja jauhojen hintaero on kohtuuttoman suuri. Olisi tutkittava mistä se johtuu. Monessa muussakin suhteessa on syytä seurata maataloustuotteiden kaupan kehitystä." Näin kirjoitti tuottajaliiton johtokunnan puheenjohtaja Antti Salo joulukuussa 1926 maakuntalehdissä.

Joulunaluspäivinä piiriliiton työvaliokunta pohti viljan hintakysymystä. Osasyys viljan huonoon hintaan löytyi sen heikko laatu. Rukiissa oli liian paljon rikkaruohojen siemeniä. Ohra ja kaura taas olivat liian kevyitä kauppatavaraksi ja lisäksi kosteita. Maanviljelysseuraa pyydettiin tekemään voitavansa sopivien jalostelaatujen edistämiseksi sekä viljan kuivatuslaitteiden parantamiseksi. Ruis kuivattiin ja puitiin vielä perinteisesti riihessä, mutta ohran ja kauran kuivatus jäi monesti syksyn säiden armoille. Seurauksena oli kosteus- ja paino-ongelmia.

Tuottajaliiton johtokunta patisteli 1930-luvulla kauppoja hankkimaan alueelle sopivaa siemenkantaa ja siirtymään sopimusperusteiseen viljakauppaan, joka selkiytyisi vain laatuun perustuvalla hinnoittelulla. Asiantuntijana oli Hankkijan Kokkolan toimiston johtaja Armo Aro, jonka mukaan maakunnasta tulevat viljaerät olivat niin pieniä ja vuosittain vaihtelevia, että niiden varaan ei järjestelmällistä viljakauppaa rakennettu.

Lokakuussa 1934 johtokunta piti välttämättömänä, että Valtion viljavarasto ostaisi Pohjois-Suomea varten viljaa ja perunoita Keski- ja Pohjois-Pohjanmaalta. Esille nousi varastoimiskysymys. Pidettiin tärkeänä, että Valtion viljavarasto saataisiin mahdollisimman pian Keski-Pohjanmaalle. Viljakauppa puhutti liiton työvaliokuntaa elokuussa 1936, jolloin näkymät lupasivat hyvää viljasatoa. KPO:ta kehoitettiin varautumaan kohtuullisen hyvän viljasadon markkinointiin. Tammikuussa 1939 tuottajaliiton johtokunta kutsui neuvotteluun SOK:n Kokkolan konttorin, Hankkijan Kokkolan konttorin, KPO:n johtajat sekä Keski-Pohjanmaan maanviljelysseuran edustajat.

Esillä oli hyvän viljasadon aiheuttamat varastointi- ja markkinointivaikeudet. Antti Salon mielestä tarvittiin kunnollisia varastoja ylituotantopitäjissä. Hän herätti uudelleen ajatuksen Valtion viljavaraston saamisesta maakuntaan, jonka viljasadot olivat lisääntyneet viime vuosina. Viljaa oli maakunnan osuuskauppojen

varastoissa yli miljoona kiloa ja lisäksi suuria määriä yksittäisillä viljelijöillä. Valtion viljavaraston saantia pidettiin erittäin tärkeänä ja sopiva paikka oli Ylivieska.

Vilja oli laadultaan ja lajikkeiltaan edelleen kirjavaa. Maanviljelysseuraa kehoitettiin jatkamaan jo alulle panemaansa sopivien viljalajikkeiden levittämistä ja huomioimaan myös kaupalliset näkökohdat. Viljavarastoasiaa ajoi toimikunta, johon tulivat kansanedustaja Viljami Kalliokoski, taloustirehtööri Antti Salo, kunnallisneuvos Heikki Tunkkari, maanviljelijä Heino Tavasti ja johtaja Frans Pöyhtäri.

Toukokuussa 1939 Antti Salo kävi Valtion viljavaraston johtokunnan luona neuvottelussa, jossa kävi ilmi, että viljavarasto oli huomioitu esityksessä viljavaraston rakentamisesta Ylivieskaan ja asia saisi ratkaisun pian. Talvisota ja jatkosota siirsivät rakentamispäätöstä kuitenkin pitkälle sotien jälkeen.

Huhtikuussa 1940 liiton johtokunta esitti, että Ylivieskaan suunniteltu viljavarasto piti rakentaa mahdollisimman pian. Vaikka talvisota olikin päättynyt, monet suunnitelmat siirtyivät tulevaisuuteen. Syyskuussa johtokunta ehdotti, että viljan hintaa voitaisiin nostaa jauhojen hintaa korottamatta pienentämällä jauhojen ja viljan tuottajahinnan välistä marginaalia, jota pidettiin kohtuuttoman suurena.

9.2 Lähetystö viljavarastoa hoputtamassa 1949

Sodanaikainen elintarvikepula vauhditti maatalouden perushankintoja. Sellaisia olivat myös viljavarastot, joiden rakentamisen katsottiin kuuluvan valtiovallalle. Maalaisliiton eduskuntaryhmä teki vuonna 1946 toivomusaloitteen viljavaraston rakentamisesta Ylivieskaan. Aloite sai eduskunnan hyväksymisen. Ratkaiseva koitos käytiin maatalousvaliokunnassa, jossa kansanedustaja Yrjö Hautalan panos aloitteen läpimenossa oli avainasemassa. Viljavarastohanke oli nyt saatettu sille areenalle, jossa ratkaisunkin oli tapahduttava, poliittisen päätöksenteon piiriin.

Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton vuosikokouksessa 4.4.1949 julkistettiin johtokunnan päätös koota lähetystö kiirehtimään Ylivieskaan suunnitellun viljavaraston rakentamista. Kiirehtimistä esitti Ylivieskan maataloustuottajayhdistys.

Lähetystöön nimettiin neljä kansanedustajaa: Viljami Kalliokoski, Kauno Kleemola, Kusti Eskola ja Yrjö Hautala sekä tuottajaliiton puheenjohtaja Herman Mikkola ja sihteeri Lauri Toivola. Lähetystö kävi Valtion viljavaraston johtokunnassa ja maatalousministeriössä 26.4.1949. Maatalousministeri Matti Lepistö Toholammilta piti viljavaraston rakentamista lähiaikoina todennäköisenä.

Lähetystö selosti varaston tarpeellisuutta Valtion viljavaraston johtajalle, sillä muutaman vuoden välein toistuvat hallat tekivät siemenviljan saannin epävarmaksi. Viljavaraston tarpeellisuudesta Pohjois-Suomessa oltiin yhtä mieltä puolin ja toisin. Paikkakysymykseen ei tuolloin kajottu. Pidettiin tärkeimpänä varmistaa varaston saanti yleensä Pohjois-Suomeen. "Painotimme varaston tarpeellisuutta nimenomaan siemenviljan varastoimiseen", muisteli silloinen kansanedustaja, maanviljelysneuvos Kusti Eskola.

Paikkakysymys ei ollut läheskään itsestään selvä. Maakunnassa Ylivieskaa kuitenkin pidettiin jo sovittuna rakennuspaikkana, ja Ylivieskan kunnanvaltuusto oli eduskunnan kannanoton rohkaisemana ostanut jo tontinkin, jonka se lahjoitti tarkoitukseen.

Yllätys ja pettymys oli melkoinen, kun viljavaraston johtokunta kaikessa hiljaisuudessa tehdyn valmistelun jälkeen julkaisi lähiaikojen rakennusohjelmansa. Sen mukaan uudet kolme varastoa oli suunniteltu rakennettavaksi ensiksi Varsinais-Suomeen Loimaan seudulle, Itä-Suomeen sekä Pohjois-Suomeen Ouluun.

"Taas menetti maakunta pelin", otsikoi Kalajokilaakso 12.5.1949 Valtion viljavaraston kannanotosta kertovan uutisensa. Ouluun oli tarkoitus rakentaa kahdeksan miljoonan kilon varasto sekä siemen- että kauppaviljaa varten. Tieto herätti kiivaan lehtipolemiikin, joka lopulta rönnyli aiheen ulkopuolellekin. Tätä käsitystä on perusteltu sillä, että Oulu suurena kulutuskeskuksena olisi sopiva ja että myös satamakysymys näytelisi tässä asiassa huomattavaa osaa.

Perustelut eivät olleet vakuuttavia. Ensinnäkin onhan viljavaraston tarkoituksena ei vain syömä-, mutta myös siemenviljan varastoiminen. Vaikka Kalajokilaakson pitäjät tuottavat runsain määrin viljaa myytäväksi tekee siellä syrjäseuduilla, halla suuria vahinkoja. Vakavin vahinko on usein siemenen itävyyden tuhoutuminen. Tällaisessa tapauksessa olisi Ylivieskassa sijaitseva viljavarasto juuri oikealla paikalla, kirjoitti Keskipohjanmaa-lehti 14.5.1949.

Sataman merkitys ei lehden mielestä ollut kovinkaan merkittävä, koska Oulussakaan ei varastoa voisi rakentaa suoraan satamaan, vaan tarvittaisiin autokuljetuksia. Ne taas saattaisivat tulla yhtä kalliiksi kuin rautatierahdi Ykspihlajasta Ylivieskaan. Lehti jatkoi: "Kaikkiällä maailmassa pyritään tällaisia laitoksia sijoittamaan eri puolille maaseutua, eikä suinkaan suuriin liikekeskuksiin. Nykyisellä lento- ja atomipommikaudella joutuvat suuret kaupungit ensimmäisinä pahimpaan vaaravyöhykkeeseen."

Neljä päivää myöhemmin Keskipohjanmaa peräänkuulutti Pohjois-Pohjanmaan tuottajaliiton kantaa paikkakysymyksessä ja tarjosi luonnollisena kannanottona asettumista Ylivieskan puolelle.

Kasvavan Ylivieskan ja vanhan Kokkolan kaupungin välinen nokittelukin sävytti keskustelua, johon liittyi myös ripaus puoluepolitiikkaa. Ylivieskalainen, sosialidemokraatteihin lukeutuva kansanedustaja Heikki Simonen oli pitänyt Ylivieskassa puheen, jossa hän selitti, että Vaasan läänin puolella viljavarastoa puuhataankin Kokkolaan ja on yritetty vaikuttaa ratkaisuun Kokkolan puolesta.

Tämä ärsytti lääninrajan eteläpuolella asuvia, jotka olivat yhteisen hankkeen takana myös paikkakysymyksessä. Keskipohjanmaa (18.5.1949) vaatikin Simosta yksilöimään väitteensä tai perumaan sen, ja tarjosi sitä varten palstatilaa. Tarkennusta ei kuitenkaan saatu, josta lehti päätteli, ettei sellaista puuhailua ollut olemassakaan, mikä tietysti asetti kansanedustajan väittämän omaan arvoonsa. "Hanketta ajettiin yksissä tuumin puoluerajoista riippumatta. Kyllä Simosen Heikistä oli hyvä apu, kun asia tuli esille vuoden 1949 lisätalousarviota laadittaessa", muistaa Kusti Eskola.

"Istuimme molemmat valtionvarainvaliokunnassa, ja viljavarastoa varten varatun määrärahan tullessa esille se näytti tulevan hyväksytyksi ilman keskustelua. Pyysin kuitenkin puheenvuoron ja esitin, että viljavaraston määrärahaa hyväksyessään valiokunta lisäisi momentille perustelun, jonka mukaan hyväksyessään uuden viljavaraston rakentamismäärärahan eduskunta edellyttää, että paikkaa määrättäessä otetaan huomioon eduskunnan aikaisemmin tekemä päätös paikka kysymyksessä."

"Olin edeltäpäin kertonut Simoselle, että tulen tällaisen perustelun valiokuntakäsittelyssä esittämään. Simonen kannatti esitystä ja valiokunta tuntui pitävän sitä lähes kuin pisteenä i:n päälle - tulihan siinä eduskunnan aikaisempi kanta huomioiduksi."

"Sovimme vielä Simosen kanssa, että emme herätä asiasta keskustelua eduskunnan täysistuntokäsittelyssä, koska siellä perusteluun saatetaan takertua ja se saattaa tulla hylätyksikin. Suuressa salissa ei perusteluun puututtu, joten kysymys sijaintipaikasta ratkesi asiallisesti jo valiokuntakäsittelyssä."

Edellä kuvattu perustelu hyväksyttiin valtiovarainvaliokunnan toisessa käsittelyssä. Ensimmäisessä käsittelyssä valiokunnalla oli vielä kovin puutteelliset tiedot viljanviljelyn merkityksestä ja laajuudesta Oulun läänin eteläosissa ja maakunnassa yleensäkin. Valiokunnan tietoja kuitenkin täydennettiin ja ratkaisevassa käsittelyssä päätökset tehtiin oikeiden tietojen pohjalta.

"Paikkakysymyksen ratkaisu lepäsi kuitenkin sen toivomusaloitteen varassa, jonka Yrjö Hautala ajoi ensin maatalousvaliokunnassa ja edelleen eduskunnassa läpi", Kusti Eskola tähdensi.

11.6.1949 oli Ylivieskaan kutsuttu Pohjois- ja Keski-Pohjanmaan maataloustuottajaliittojen edustajat, molempien Maakuntaliittojen, Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseuran ja Oulun läänin Talousseuran sekä Ylivieskan kunnan ja eri järjestöjen edustajia. Kokoonkutsujina olivat Ylivieskan kunta ja tuottajayhdistys. Paikalla oli myös Oulun läänin maaherra Kalle Määttä ja Valtion viljavarastosta johtaja K. Hyppölä.

Hyppölä toisti viljavaraston johdon perustelut Oulusta sijoituspaikkana, eikä antanut periksi maakunnan miesten kumotessa perusteluja yhden kerrallaan. Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton, Maanviljelysseuran ja Maakuntaliiton edustajat toivat kaikki esille kantansa Ylivieskan puolesta, mutta vastaavat pohjoissuomalaiset järjestöt, vaikkakin kannattivat viljavaraston saamista Pohjois-Suomeen, eivät määritelleet kantaansa Oulun ja Ylivieskan välillä. Ei myöskään maaherra. Ylivieskan seudun kunnat ja kokouksen järjestänyt Ylivieskan maataloustuottajain paikallisyhdistys luonnollisesti puolsivat varaston sijoittamista Ylivieskaan.

Pohjois-Suomen viljavaraston sijoittamispaikasta kiistellään

U.S. — Ylivieska, lauantaina.

Ylivieskan kunnan ja Ylivieskan maataloustuottajain toimesta oli Ylivieskan kunnantalolle kutsuttu tänään eri maatalousjärjestöjen edustajia neuvottelemaan Pohjois-Suomeen rakennettavan viljavaraston sijoituskysymyksestä ja varaston tarpeellisuudesta. Alustuksen asiasta piti valtion viljavaraston edustaja. Hän sanoi viljavaraston johtokunnan kannan olevan, että varasto rakennetaan Ouluun, eikä Ylivieskaan, jo yksistään rahtikustannusten takia. Sen jälkeen seurasi keskustelua, jossa eri järjestöjen edustajien taholta lausuttiin tyytymättömyyden sanoja viljavaraston johtokunnan kannanoton vuoksi. — K.

Uusi Suomi 12.6.1949 uutisoi viljavaraston sijoittamiskiistasta.

Tästä maakunnassa vedettiin johtopäätöksiä, joiden mukaan Oulusta katsoen läänin etelälaidan tuleekin pysyä takamaana. Läänien rajamailla oli kytemässä ajatus omasta Keski-Pohjanmaan läänistä. Se hanke ei ollut oulunseutulaisten mieleen ja täällä arvioitiin, että läänihanketta ei haluttu tukea puoltamalla viljavaraston rakentamista juuri tälle alueelle.

9.3 Ratkaisu syntyy 1950

Kesäkuun puolivälissä 1949 pääkaupunkiin matkusti Kalajokilaaksosta lähetystö, jonka yhtenä asiana oli viljavaraston paikkakysymyksen varmistaminen. Lähetystö oli valittu Kalajokilaakson Taloudellisen Aluejärjestön kokouksessa. Siihen kuuluivat johtaja Toivo Salanne Nivalasta, satamamestari Pekka Rahja Kalajoelta, tuomari P. Sariola ja päätoimittaja A. Halla Ylivieskasta ja maanviljelijä A. Niemelä Merijärveltä. Pääkaupungista lähetystöön liittyivät kansanedustaja Heikki Simonen ja dosentti Kustaa Vilkkuna. Rahjan satamahanke ja rautatiehanke Ylivieskasta Rahjaan olivat lähetystön muina aiheina. Kuin

viljavarastokeskustelun herättäminä nekin virkosivat henkiin sodanaikaisesta horroksestaan. Olisihan Rahja lähempänä kuin Ykspihlaja viljan laivauksia ajatellen. Mutta eivät lähetystön toimeksiannot tähänkään päättäneet. Eväinä olivat lisäksi oman läänin perustamisasia Keski-Pohjanmaalle ja Ylivieskan muuttaminen kauppalaksi.

Samana päivänä, kun kalajokilaaksolaisten lähetystö oli Helsingissä, viljavaraston paikkakysymys ratkesi Ylivieskan hyväksi eduskunnan lisätalousarviota käsiteltäessä. Merkille pantavaa on, että tässä lähetystössä ei ollut mukana Vaasan läänin puolelta olevia keskipohjalaisia. Ehkä haluttiin Ouluun päin osoittaa, että kalajokilaaksolaisilla oli viljavarastokysymyksessä oma riippumaton kanta, joka oli sama kuin lääninrajan eteläpuolellakin, mutta joka laajemmalta Pohjois-Suomelta näytti puuttuvan.

Kenenkä toimesta Oulua sitten ajettiin viljavaraston sijaintipaikaksi? "Aivan varmasti en tiedä, mutta luulen että asialla olivat suuret kauppamylyt, Vaasan mylly ja SOK:n mylly", arveli Kusti Eskola.

Siltä vaikuttaakin, sillä kun paikkakysymyksessä päädyttiin Ylivieskaan, alta paljastui näiden suurmyllyjen viljavarastojen suurentamisen tarve. Vielä elokuun lopulla 1949 Valtion viljavaraston johtaja Risto Vasara tutustuaan Ylivieskassa viljavarastolle varattuun tonttiin, puolusteli Oulua liiketaloudellisilla syillä. Siemenviljavarastoa ajatellen hän kyllä myönsi Ylivieskan olevan paikka numero yksi. "Se mahdollisuus onkin olemassa, että siemenviljavarasto rakennetaan Ylivieskaan Pohjois-Suomen katoalueita varten ja Oulun myllyjen varastotiloja laajennetaan valtion kustannuksella niin paljon, että niihin voidaan sijoittaa kulutusviljavarasto." (Kp 23.8.1949)

Näytti siltä, että eduskunnan moninkertaisista päätöksistä huolimatta paikkakysymys oli vieläkin puntarissa viljavaraston johdon laskelmissa. Hanke oli kuitenkin luotsattu satamaansa. Oulun myllytkin saivat osansa. Niiden varastotiloja laajennettiin valtion tuen turvin.

Vuoden kuluttua, 17.7.1950 laskettiin viljavaraston peruskivi asiaankuuluvien juhlallisuuksin. Valtion viljavaraston johtokunnan puheenjohtaja, pääjohtaja Paavo Viding kertasi puheessaan varaston perustamisvaiheita. Kansanedustaja Yrjö Hautala toivoi Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maataloustuottajien puolesta, että "tämä laitos täyttäisi ne toiveet, jotka tuottajaväestö tällä halla-alueella on sille asettanut, niin että voisimme olla tämän aitan täyttäjinä, ei yksinomaan sieltä ottajina." Perustuksiin muurattuun uurnaun talletettiin myös Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan maataloustuottajajärjestöjen viesti jälkipolville.

Myöhemmin varaston olemassaolo mahdollisti kokonaisen luvun suomalaisen maatalouspolitiikan historiaan. Valtioneuvosto päätti keväällä 1952 ohranviljelyn erikoishinnoittelusta Pohjois-Suomessa. Sen mukaan tuona vuonna ohran hinta oli vain 3,50 markkaa rukiin hintaa heikompi alueella, johon muun muassa Keski-Pohjanmaan kunnat kuuluivat. Käytäntö jatkui kymmenen vuotta ja sen edellytyksenä oli riittävän suuri varasto keskeisellä paikalla hinnoittelualuetta. Näin tuottajaliiton koollekutsumassa kokouksessa syksyllä 1940 lausuttu ajatus Pohjois-Suomessa tuotetun ohran erikoishinnoittelusta toteutui 11 vuotta ja kaksi sotaa myöhemmin.

Päätös Ylivieskan viljavaraston rakentamisesta oli luonnollisesti poliittinen ja tehtiin budjettikäsittelyssä eduskunnan täysistunnossa. Maakunnan kansanedustajien vahvaa otetta tarvittiin eri vaiheissa hankkeen saattamiseksi keskipohjalaisten kannalta myönteiseen tulokseen. Silti tuottajajärjestöllä oli aloitteentekijänä ja ajatuksen aktivoijana oma kiistämätön osuutensa.

10 Tuottajaliitto ja Hankkija

10 Tuottajaliitto ja Hankkija	1
10.1 Pellervolaiset veljekset 1900-luvun alusta	1
10.2 Keskusliikkeiden välit kiristyvät 1960-luvulla	3
10.3 Välit kiristyvät Keski-Pohjanmaalla 1960-luvun lopulla.....	4
10.4 Tarvikeosuuskunnista Hankkija-maatalousosuuskunniksi 1970-luvulla.....	7

10.1 Pellervolaiset veljekset 1900-luvun alusta

Hankkijan ja SOK:n, kahden pellervolaisen osuuskunnan välille syntyi jännite heti perustamisvaiheista lähtien. Pellervo-Seura olikin perustanut vuonna 1900 välitysliikkeen maataloustarvikkeiden yhteisostoja varten. Niitä välittivät maamiesseurat, osuuskassat ja osuusmeijerit. Välitysliike toimi Pellervo-Seuran osastona vuoteen 1905 asti, jolloin perustettiin itsenäinen maataloustarvikkeiden tukkuliike Hankkija. Nopeassa tahdissa perustettiin Hankkijalle ympäri maata piirikonttoreita ja tavaravarastoja. Hankkijan kauppakumppaneihin kuului vuonna 1906 perustettu KPO, vaikka se liittyikin jäseneksi vasta vuonna 1913.

Hankkijasta tuli osuuskauppojen tukkuliike SOK:n rinnalle. Alkuaikoinaan KPO toimi oikeastaan eräänlaisena tukkuliikkeenä maaseutumyymälöilleen. Osuuskauppaliikettä hiersi Hankkijan itsenäinen asema tukkuliikkeenä. Maataloustarvikekaupan suuret kertaostot ja varma menekki tiesivät tasaista liikevaihtoa suhteellisen korkealla määrällisellä tasolla.

Heti Hankkijan perustamisen jälkeen sovittiin kaikessa sovussa keskusliikkeiden työnjaosta. Vuonna 1919 nimettiin uusi neuvottelukunta suunnittelemaan työnjakoa. Kiistaa aiheutti muun muassa sementin myynti, joka oli luettu Hankkijan artikkeleihin. SOK:n mielestä sementti, samoin kuin autot, moottoripyörät ja kotimainen vilja kuuluivat niihin tavarihin, joita kummallakin oli oikeus myydä. Enteellisesti esillä oli polttoaineet, jotka viisikymmentä vuotta myöhemmin romuttivat yhteistyön,

Hankkijan johto otti sopimuksen uusimisen esille vuonna 1935. Perusteluissa SOK:lle esitettiin muun muassa, että "yhteiset artikkelit heikontavat kummankin liikkeen arvovaltaa niissä tehtaissa, joista tavarat ostetaan". Hankkijan mielestä artikkeleiden selkeä jako antaisi ulospäin paremman kuvan osuustoimintaliikkeen yhtenäisyydestä. Osuuskaupoilla oli jo tuolloin 57 prosenttia enemmistö Hankkijan jäsenistä. Toiseksi suurimpana ryhmänä olivat meijerit, lisäksi jokunen osuuskassa ja olipa vielä 14 maamiesseurakin. SOK suhtautui neuvotteluehdotukseen välinpitämättömästi; ei suoraan vastustanut, mutta ei omalta osaltaan nimennyt neuvottelijoitakaan. SOK:n piirissä oli kypsytynyt ajatus keskusliikkeiden yhdistämisestä ja se katsoi, että vanha sopimus kyllä kelpaa siihen asti kun aika on kypsä.

Yleisen Osuuskauppojen Liiton edustajakokouksessa vuonna 1942 yhdistämisiä tuli yllättäen esille. Hankkijan hallintoneuvoston jäsenistäkin osa oli yhdistymisen kannalla. Maanviljelysneuvos E. Alajoki, SOK:n hallintoneuvoston puheenjohtaja, perusteli yhdistymistä OTK:ta vastaan käytävällä kilpailulla. Hänen mukaansa SOK ei sinänsä Hankkijaa tarvitse, mutta muuten ei pystytä kilpailemaan. Tarkoituksena oli asettaa Hankkija seinää vasten ottamalla fuusio esille ikään kuin jossakin jo sovittuna asiana.

SOK teki Hankkijalle yhdistymistarjouksen, jonka Hankkija kuitenkin torjui viitaten toimialojen ja omistajakunnan selkeään erillaisuuteen. Sen mielestä vaikkapa Laborin ja Hankkijan yhtyminen olisi

luontevampi, koska siinä kaksi saman alan keskusliikettä yhdistyisi. SOK:n maininta paremmasta kannattavuudesta yhdistymisen jälkeen ei tuntunut hankkijalaisista uskottavalta.

Vuonna 1952 SOK vaati sähkökojeita myymiinsä artikkeleihin, sillä perusteella että ne kuuluvat sille, koska SOK järjestää niiden käyttöä opastavia kurseja. Ne kuuluivat vanhastaan Hankkijan sähköosaston artikkeleihin. Hankkija oli perustanut heti alkuun sähköosaston, joka kattoi sähkövoimalaitosten suunnittelusta ja vaativista asennustöistä silloisiin sähkökojeisiin asti. SOK esitti uhkavaatimuksen, että jos Hankkija ei niistä luovu, myynti järjestetään kiertoteitse SOKOS Oy:n kautta.

Hankkija piti kiinni vuosisadan alun työnjaosta. Jos tuo viisikymmenluvun vaatimus sähkökojeiden kaupasta siirrettäisiin nykyaikaan, myös sähköhammasharjat, parranajokoneet ja monimuotoinen viihde-elektroniikka puhumattakaan tietokoneista ja matkapuhelimista olisi luettava Hankkijan artikkeleihin samalla perusteella.

Vuonna 1927 Kokkolaan perustettiin Hankkijan Vaasan konttorin alainen toimisto. Vuonna 1940 Kokkolan toimisto muutettiin Tuottajaliiton aloitteesta itsenäiseksi konttoriksi. Tuottajaliitto oli vuonna 1936 tehnyt Keskusosuusliike Hankkijalle tähän tähtäävän esityksen. Rajoiksi esitettiin SOK:n Kokkolan konttoripiirin rajat. Uusi liike- ja konttorirakennus nousi Tehtaankadun varteen "Hankkijanmäelle" talvisodan ja välirauhan aikana. Suuri osa tiloista oli pakkoluovutettuna armeijan varikoksi sodan ajaksi. Hankkijan ja Tuottajaliiton läheisiä suhteita kuvasi, että toimistonhoitajana toiminut johtaja Armo Aro oli tuottajaliiton johtokunnan jäsen vuodesta 1930 lähtien asiantuntijana viljakauppaa koskevissa kysymyksissä.

Heinäkuussa 1946 johtokunta keskusteli toimenpiteistä maataloudellisen osuustoiminnan järjeistämiseksi. Pohdittiin erilaisia osuuskuntien yhteistoiminnan malleja. Oli ehdotettu, että MTK ja Pellervo-Seura yhdessä ryhtyisivät "työhön maataloustuote- ja tarvikekaupan keskittämiseksi puhtaasti maanviljelijäin muodostamien ja hallitsemien osuuskuntien hoidettavaksi ja että tämän tärkeän tehtävän mahdollisimman tarkoituksenmukaista hoitamista varten kiireellisesti luotaisiin tarpeellinen suunnitelma".

Aloite oli laaja ja käsitti tarvikekaupan lisäksi puutavarakaupan sekä osuus- ja säästöpankkien kytkemisen viljelijöiden rahaliikkeen hoitajiksi. Aloite sisälsi osuustoimintaopiston perustamisenkin ja osuustoimintaopin oppituolin, professuurin, perustamisen Helsingin yliopistoon.

MTK asettama toimikunta kiitteli maaseutuosuuskauppoja maataloudelle tekemistä palveluista, mutta oli huolissaan siitä kytkennästä, joka osuuskaupoissa syntyi maatalousosuustoiminnan ja kulutusosuustoiminnan kesken. Tuottajien ja kuluttajien eri suuntiin vetävät intressit muodostivat ristiriidan. Pelkona oli, että liiketaloudelliset näkökohdat saivat liian suuren painoarvon maatalousosuuskauppojen toiminnassa.

SOK:n ja Hankkijan työnjako oli eräs toimikunnan julkaiseman mietinnön aiheita. Toimikunta pohti, voitaisiinko maataloustuotteiden keräily ja -maitoa lukuun ottamatta -tarvikekauppa keskittää yhdelle ja samalle osuuskunnalle ja tarvittaisiinko tätä varten uusia, ehkä pitäjäkohtaisia osuuskuntia.

Aprikoitiin, kuinka teuraskaupassa saataisiin yhtenäisyys aikaan tuottajien kesken. Toimikunnalla oli tarkoitus jatkaa työtään tämän alustavaksi jääneen mietinnön jälkeen, mutta jatkoa ei seurannutkaan.

Joulukuussa 1948 MTK:n valtuuskunnalla olisi ollut tilaisuus keskustella mietinnöstä, mutta se oli kiinnostunut vain teuraskaupasta. Kun teuraskauppa on saatu "saman katon alle", oli aika paneutua muihin tuote- ja tarvikekaupan kysymyksiin.

Tarvikekauppa puhutti heti alkuun vastaperustettua Tuottajaliittoa. Maakuntaan puuhattiin maatalouskauppaa varten Maanviljelijäin Kauppa Oy:tä, mutta piiriliiton toimikunta ei pitänyt sitä

tarpeellisenä. Joulukuussa 1923 tuottajaliitto kehotti KPO:ta kehittämään maatalousosastoaan, että se voisi tyydyttää maataloustuotteiden, tarvikkeiden ja myös koneiden välitystarpeet.

Lokakuussa 1947 johtokunta valitsi edustajiaan Kokkolan osuuskauppapiiriin kokoukseen. Evästyksiksi osanottajille annettiin kehoitus perustaa neuvottelukunta maataloustavarakaupan kehittämiseksi maakunnassa. Ehkäpä evästys kieli siitä huolesta, jota johtokunta tuns Hankkijan ja SOK:n käynnissä olleiden työnjakoritojen takia. Ainakaan kovin näkyviin tuloksiin ei aloite johtanut. Samana vuonna pidetyillä tuottajaliiton paikallisyhdistysten toimihenkilöiden koulutuspäivillä tarvikekauppa myös oli esillä. Helmikuussa 1948 Hankkijan Kokkolan konttorille ehdotettiin, että se kutsuisi alueen osuuskaupat ja maanviljelysseuran edustajat keskustelemaan aikaisten viljalajikkeiden sekä tänne sopivien nurmikasvien siementuotannon tehostamisesta. Hankkija järjestikin kokouksen.

järjestössä parhaillaan suunniteltiin ohjelmaa maataloustuotteiden markkinoinnin keskittämiseksi. Muhimassa ollut teuraskauppariita hautasi alleen pitkäksi aikaa muun tuote- ja tarvikekaupan kehittämisen.

Telttakokouksen jälkeen 1957 joulukuussa pidetyn syyskokouksen palautettiin mieliin MTK:n valtuuskunnan kannanotto, jossa viljelijöitä kehoitettiin välttämään "niitä liikkeitä, joiden tiedetään kieltäytyneen välittämästä valvonnassamme toimivien markkinoimisjärjestöjen tuotteita, mutta jotka kuitenkin myyvät muiden jalostuslaitosten vastaavia tuotteita." Sananmuodon alta paljastuu oikeastaan vain yksi liike monine myymälöineen eli KPO.

Kesällä 1958 johtokunta käsitteli tuottajien suhtautumista SOK:laisiin osuuskauppoihin. Esille päätettiin ottaa mahdollisuus jakaa pellervolaisia osuuskauppoja pienempiin yksiköihin. Hankkijan Kokkolan konttorilta haluttiin selvitys sen mahdollisuuksista maataloustavarakaupan hoidossa.

Luottamusmiehiä ja toimihenkilöitä tuottajayhdistyksissä ja maatalouden markkinointijärjestöissä pyydettiin toimimaan mahdollisimman huomaamattomasti jäsenuskollisuuden hyväksi sellaisena, kun se tuottajajärjestössä käsitettiin.

10.2 Keskusliikkeiden välit kiristyvät 1960-luvulla

Toistuvat hallavuodet 1960-luvulla ja lisääntynyt rehuviljan ostotarve sai viljelijät arvioimaan ostovaihtoehtoja. Kauppojen toimitustapoihin ja hinnoitteluun ei oltu tyytyväisiä.

Vuoden 1967 alussa tiedusteltiin Valtion viljavarastolta, kuinka paljon rehuviljan hintaan oli sisällytetty varastoimisesta johtuvia kuluja. "Ilmaa" ei juuri löytynyt. MTK:n Pohjois-Suomen valiokunnan ja Hankkijan välillä oli käyty neuvotteluja rehuviljakaupan järjestelystä. Keski-Pohjanmaan rehuviljan ostotarve silloisella normaalitasolla ja -karjamäärällä oli seitsemän miljoonaa kiloa, maakunnan nautakarjan kuluttaman kokonaisviljamäärän ollessa 35 miljoonaa kiloa. Laskettiin, että kannattavassa tuotannossa 2/3 rehuviljaa voisi olla ostettua. MTK oli asettanut komitean, jonka tehtävänä oli valmistella menetelmä, jolla päästäisiin pidemmällä aikavälillä kohtuulliseen tuottaja- ja ostajahintatasoon rehuviljakaupassa.

Hankkija nähtiin toimijana, jolla oli todellinen halu tehdä kauppaa pitkälle viljelijäin lähtökohdista. Kesäkuussa 1967 tuottajaliiton johtokunta kokoontui Kokkolan Hankkijan konttorilla. Konttorinjohtaja Jouko Vainionpää selosti SOK:n ja Hankkijan työnjakokokiistaa öljykaupassa. Johtokunta kehotti Hankkijaa pitämään kiinni omista vaatimuksistaan ja sille päätettiin antaa tarvittaessa tuottajien tuki.

Rehuviljakaupan osalta johtokunnan mielestä sitä olisi suunnattava erikoisesti suorakaupan suuntaan ylimääräisten kulujen säästämiseksi. Se johti erityisten rehurenkaiden syntymiseen, joissa Hankkija tavanomaisista välityspalkkioista tinkien pyrki auttamaan viljelijöitä rehukustannusten alentamisessa.

Tässä katseet kääntyivät yhä useammin Hankkijaan. Lokakuussa 1967 johtokunta tarkasteli teuraskaupallisen toimikunnan selvitystä rehuviljan suorakaupan ja sen rahoituksen edellytyksistä. Hankkija oli lupautunut toimittamaan viljan suoraan tiloille. Kuukauden kuluttua tuottajaliiton johtokunta perusti erityisen tarvikekauppavaliokunnan pohtimaan viljelijäin hallussa olevien liikkeiden mahdollisuuksia ryhtyä toimittamaan maatalouden tarvikkeita ohi olemassa olevien kauppaketjujen.

Kiistelystä ilmiriidaksi muuttunut ottelu keskusliikkeiden välillä enteili entistäkin kovempia otteita. Osuuskauppojen lukumäärä oli lisääntynyt ja ne muodostivat selvän enemmistön Hankkijan jäsenosuuskunnista. Toinen suuri jäsenryhmä, osuusmeijerit, oli jäänyt vähemmistöksi. Osuuskassat, muut pienet osuuskunnat ja maamiesseurat eivät meijerien kanssa yhdessäkään riittäneet enemmistöksi.

Viljelijäväestöä ja nimenomaan tuottajajärjestöön järjestäytyntä viljelijäkuntaa ajatellen tilanne oli uhkaava. Osuusmeijerit olivat tuottajien takana useimmissa tapauksissa, mutta osuuskauppojen suhteen asia oli toisin. Tämä siitä huolimatta, että maaseutuosuuskaupoissa ja usein alueosuuskaupoissakin jäsenten enemmistö oli viljelijöitä. Vaikka osuuskaupat olivat itsenäisiä, keskusliikkeen SOK:n kanta oli määräävä, kuten edellä karjariidan vaiheista on käynyt ilmi. Tätä korosti se, että osuuskauppoja edustivat Hankkijan kokouksissa usein ammattijohtajat, joiden yhteydet SOK:n johdon mielipiteisiin olivat luottamusmiehiä mutkattomammat.

Keskusliikkeiden välirikon jälkeen osuuskaupat Hankkijan osuuskuntakokouksessa aikovat ajaa enemmistönsä turvin läpi vuosikymmenien haaveen: Hankkija ja SOK yhdistetään.

10.3 Välit kiristyvät Keski-Pohjanmaalla 1960-luvun lopulla

Vuonna 1968 oli käynyt yhä ilmeisemmäksi, että osuuskaupat yksi toisensa jälkeen sanoutuvat irti Hankkijasta, jolloin Hankkija ennen pitkää olisi tukkuliike ilman vähittäismyyntiä. Johtaja Vainionpää kyllä vakuutti, että Hankkija ei toiminnallaan rikkonut olemassa olevia suhteita vaan pyrki tehostamaan toimintaansa vain siellä, missä "osuuskaupat eivät ole kaupankäynnille aktiivisia."

Lokakuussa johtokunta totesi rehuviljakaupan olevan kohtalaisessa kunnossa, joskin alkuvaikeuksia oli ollut. Rehurenkaan toiminta oli havahduttanut rehuliikkeet. Ne olivat sulkeneet rivinsä ja Vaasan Höyrymylly, Turun Muna, SOK, Kesko, SMK ja Pohjanmaan Kauppiat esiintyivät markkinoilla kiinteillä hintatarjouksilla. Kauppiaspiirejä huolestutti viljelijöiden yhteishankintojen laajentuminen tarvikekaupan muille aloille.

Keskusliikkeiden ottelu kävi yhä kuumemmaksi. Hankkijan kanssa ilmiriitaan päätynyt SOK oli havitellut uudeksi maataloustarvikeliikkeekseen ruotsinkielisten "Hankkijaa", Laboria. Hankkija ehti kuitenkin väliin ja osti liikkeen itselleen ja sai myös Laborin tarvikevalikoiman. Sen jälkeen SOK osti Suomen Maanviljelijäin Kauppa Oy, SMK:n, artikkeleineen vastaamaan maataloustarvikekaupasta.

Marraskuussa Vainionpää selosti Tuottajaliiton johtokunnalle Hankkijan, SOK:n ja osuuskauppaverkoston yhteistyönäkymiä. Hankkijan hallintoneuvosto oli kysynyt osuuskaupoilta, tulevatko ne jatkamaan Hankkijan kanssa perinteistä kaupankäyntiä vai ottavatko ne myymiinsä myös SMK:n vastaavia artikkeleita.

Tarvikevaliokunnan puheenjohtaja Arvi Kluukeri selvitti "maakunnan liikkeen", KPO:n kantaa keskusliikkeiden riitaan. KPO:n lausunnossa korostettiin vielä tuolloin puolueettomuutta molempiin keskusliikkeisiin nähden, mutta paheksuttiin keskusliikkeiden sanelupolitiikkaa. Valiokunta päätti seurata tilannetta tiiviisti ja jos se vaikeutuisi, ryhtyä toimenpiteisiin.

Vuoden 1969 toimintasuunnitelmassa kuvattiin hyvin tilannetta tarvikekaupparintamalla: Maatalouden tarvikekaupassa viljelijöiden etujen mukaisesti tuetaan Hankkijaa ja alueilla, joissa Hankkijan/SOK:n

perinteellinen työnjako häiriintyi, pyrittiin vaikuttamaan siten, että Hankkijan suora myynti viljelijöille olisi mahdollista.

MTK:n asettama rehukauppakomitea oli selvityksissään todennut, että rehuviljakaupassa välikäsien osuus oli 27 prosenttia lopun ollessa raaka-aineen hintaa. Tiivistneiden hinnat olivat suhteettoman kalliita verrattuna rehuseosten hintoihin, josta päätelmänä oli, että koko rehukauppaa pyrittiin ohjaamaan rehusekoittamoiden kautta.

Suorassa kaupassa marginaalia oli voitu alentaa 4–6 penniä kilolta. Alueittaiset hintaerot olivat kuitenkin suuria. Siellä missä meijerit olivat välittäneet rehuviljaa, viljelijöille oli voitu maksaa muutama penni enemmän ja vastaavasti myydä halvemmalla kuin rehuliikkeet. Rehukauppakomitea rakensi myös rahtihyvitysjärjestelmää rautateillä tapahtuvia rehunkuljetuksia varten, mutta se koski vain Lappia ja Koillis-Suomea. Hankkijan asemaa johtokunta päätti tukea vaikuttamalla SOK:n hallinnon maanviljelijäjäsenten valintaan. Tähän oli MTK antanut suosituksensa.

Joulukuun alussa 1970 se tapahtui. Tammikuun 12. päivänä 1971 johtaja Jouko Vainionpää selosti Tuottajaliiton johtokunnalle KPO:n irtisanoutumista yhteistyöstä Hankkijan kanssa.

KPO oli kutsunut myymälänhoitajat koolle ja ilmoittanut, että ostot Hankkijasta lopetetaan. Johtokunnan jäsenet totesivat, että KPO oli SOK:n painostuksesta lähtenyt luvattomalle tielle. Hankkijalle päätettiin antaa tuki, samoin toimenpiteille, joilla KPO saataisiin palaamaan normaaliin päiväjärjestykseen. Asian hoitamiseksi perustettiin toimikunta, johon nimettiin Mikko Oravainen, Arvi Kluukeri, Arvi Toivola ja toiminnanjohtaja Valde Anttila.

KPO:n johtokunnan ratkaisu aiheutti pitkän jälkipuinnin hallintoneuvostossa, jonka jäsenet olivat saaneet tietää tapahtuneesta jälkikäteen.

Tuottajaliiton johtokunta päätyi siihen, että syntyneestä tilanteesta oli tiedotettava tavalla tai toisella ja päätti valmistella asiaa yhdessä Hankkijan ja MTK:n kanssa. Sanomalehti Keskipohjanmaan kanssa tuottajaliitolla oli hankauksia jo karjariidan ja suuren telttakokouksen ajoilta. Sen mielestä lehti karjariidan informaatioidossa asettui näkyvästi KPO:n puolelle. Telttakokouksen jälkeen lehti pääkirjoituksessaan tuomitsi tuottajien väitteet valehteluksi. Silloinen päätoimittaja oli ollut KPO:n hallintoneuvoston jäsen ja tuottajien mielestä tämä rooli näkyi myös lehden asennoitumisessa. Nyt vastaavaa kytkentää ei ollut, mutta silti tuottajapiireissä nähtiin lehden kannanotoissa tämän tuosta tuottajien järjestäytymistä syrjivää asenteellisuutta.

Tuottajaliitto hyväksyi vuosikokouksessaan 3.5.1971 julkilausuman, jossa paheksuttiin ostojen lopettamista Hankkijasta. Päätös oli tehty kuulematta maatalousväestön ja sen edustajien mielipidettä kuulematta. Sen katsottiin heikentävän sekä Hankkijan että KPO:n palvelukykyä, ja vaadittiin päätöksen purkamista. Mikäli KPO:n osuuskuntakokous kuitenkin hyväksyi johdon toimet, kokous kehotti KPO:n johdossa olevia viljelijäjäseniä pitämään omissa hankinnoissaan Hankkijaa suosituimmuusasemassa. Katsottiin, että koska "SOK on sanelupolitiikallaan lähtenyt viemään eräiden alueiden osuuskauppojen päätäntävaltaa ja pääomia suurkaupunkeihin, tulee vastapainoksi viljelijäväestön kyseessä olevien osuuskauppojen säästökassoista nostaa talletukset ja siirtää ne omiin rahalaitoksiinsa".

Maanviljelijät Arvi Toivola Sievistä ja Lauri Alanko Toholammilta tekivät osuuskuntalain mukaisen jäsenaloitteen, jonka mukaan KPO:n irtautuminen Hankkijasta oli sen maataloudessa työskentelevien jäsenten etujen vastaista. Päätös olisi heidän mielestään alistettava osuuskuntakokoukselle ja aloitteesta olisi mainittava kokouskutsussa. Kokouskutsuun asiaa ei kuitenkaan otettu.

KPO julkaisi osuuskuntakokouksesta tiedotteen: - - "Hiljattain teki Keski-Pohjanmaan hallitseva osuuskauppa 530 jäsenen voimalla päätöksen siirtää ostonsa SMK:hon".

Taas kerran olivat Tuottajaliitto ja KPO käsirysssä edunvalvontakysymyksissä. Tuottajaliitto lähetti aikaisemman päätöksensä mukaisesti Maaseudun Tulevaisuuteen laajan vastineen, jossa edellä kuvatut tapahtumat kerrottiin viljelijöille. Oli vain KPO:n johtokunnan päätöksellä lopetettu ostot ja runnottu toimenpiteelle jälkikäteen hyväksyminen sekä hallintoneuvostossa että osuuskuntakokouksessa.

Tuottajaliitto lähetti KPO:n hallinnossa oleville maanviljelijöille henkilökohtaisen kirjeen. Siinä selvitettiin pääpiirteissään syntynyt tilanne, mutta odotettiin myös omakohtaisia toimenpiteitä, eli irtisanoutumista KPO:n luottamustoimista. Kirjeen mukana seurasi KPO:lle valmiiksi osoitettu kirje, jossa tapahtuneeseen viitaten viimeisessä lauseessa sanottiin: "Katson, että asioiden järjestelyissä on edetty jo niin pitkälle, että tehtäväni on yksinkertaisesti päättynyt." Eroamisilmoitukset kehoitettiin lähettämään Tuottajaliiton toimistoon, josta ne keskitetysti lähetetään KPO:lle. Seurauksena olikin joukko eroamisia luottamustehtävistä.

Siitä seurasi vastahyökkäys. KPO:n luottamusmiehet saivat kirjeen myös liikkeen johdolta. Sitä ei kuitenkaan ollut haluttu allekirjoittaa KPO:n nimissä organisaationa, vaan allekirjoittajina oli - - "kaksi KPO:n asioista paljon vastuussa olevaa henkilöä", eli KPO:n hallintoneuvoston puheenjohtaja Viljami Kalliokoski ja toimitusjohtaja Otto Poroma. Siinä arvosteltiin väkevästi viljelijöiden ammattijärjestöä ja järjestäytymistä.

Keskusliikkeiden välirikon jälkeen Kokkolan Hankkijan konttorille kokoontui joukko luottamusmiehiä. Kutsu oli käynyt sekä Hankkijan piiritoimikunnan jäsenille että Tuottajaliiton johtokunnalle.

"Eipä siitä taidettu pöytäkirjaa tehdä, mutta syntynyttä tilannetta ja siitä seuraavia toimenpiteitä pohdittiin. Parhaiten on jäänyt mieleeni keskustelu Viljami Kalliokosken asemasta tapahtuneen jälkeen", muisteli tuon epävirallisen kokouksen puheenjohtaja Valde Anttila.

Kalliokoski istui Hankkijan Kokkolan konttoripiirin edustajana Keskusosuusliike Hankkijan hallintoneuvostossa. Toisaalta hän oli yhteistyösopimuksen irtisanoneen KPO:n hallintoneuvoston puheenjohtaja ja lisäksi SOK:n hallintoneuvoston jäsen.

"Tultiin siihen tulokseen, että Hankkijan tuolilla hän ei voi enää istua nyt tapahtuneen jälkeen ja päädyttiin siihen, että tämä pitäisi hänelle myös tehdä selväksi. Näin, että katseet kääntyivät minuun, toimihenkilöön, joka joutaisi tuon yhtä kaikki kovin kiusallisen tehtävän suorittaa. Olin kuitenkin ollut Kalliokoskella harjoittelijana opiskeluaikanani ja tullut tuntemaan Viljami Kalliokosken myös perin juurin Hankkijan miehenä, enkä millään halunnut tällaisten terveisten viejäksi kunnioittamalleni miehelle ryhtyä. Tein nopeasti esityksen, että kokouksen mielipiteen välittäisi kaksi maakunnan eturivin luottamus miestä, jotka olivat mukana. Perustelin esitystäni sillä, että siihen tarvittaisiin paras käytettävissä oleva arvovalta. Kokous hyväksyi esitykseni ja vaikka miesten niskat punehtuivat, eivät he kieltäytyäkään kehdanneet", Anttila muistaa.

Noiden terveisten vieminen siirtyi tuottajaliiton rajan yli Pohjois-Pohjanmaalle, ja ne toimitti perille piiritoimikunnan nivalalainen jäsen Toivo Salanne. Viljami Kalliokoski sanoutui irti Hankkijan hallintoneuvoston jäsenyydestä kesken toimikauden. Hänen tilalleen valittiin lohtjalainen maanviljelijä ja meijerinisännöitsijä Arvi Kluukeri, joka oli tuottajaliiton johtokunnan jäsen ja aikaisempi puheenjohtaja. Myös Salanteen yllä heilui leimakirves ja Hankkijan piiritoimikuntaan valittiin toinen mies. "Tämäkö oli korvaus ikävän tehtävän suorittamisesta", kerrotaan hänen jälkeensä valittaneen.

10.4 Tarvikeosuuskunnista Hankkija-maatalousosuuskunniksi 1970-luvulla

KPO:n lopetettua ostonsa, Hankkija rakensi kenttämyyntiverkoston, jota varten se oli jo varautunut. Keski-Pohjanmaalle perustettiin Kokkolan toimipaikan lisäksi aluksi palvelukeskukset Ylivieskaan, Toholammille ja Veteliin sekä pestattiin viisi kenttämyyntimiestä. Tarkoituksena oli muutaman palvelupisteen perustaminen koko alueelle ja kevyen, mutta tehokkaan myyntiorganisaation luominen. "Meille kans" -periaate johti kuitenkin lopulta siihen, että maatalousosuuskuntia perustettiin jokseenkin joka pitäjään ja kaikki halusivat myös palvelupisteen omalle paikkakunnalle. Joillakin paikkakunnilla myös Union-öljy Oy:n palvelut löytyivät samoista tiloista. Lopulta juuri Kokkolan konttorin alue muodosti maan tiheimmän palveluverkoston ja se näkyi myös myyntitiloissa. Toisaalta se aiheutti myös kuluja. Hankkijan johdon taholta pohjalaisia oli varoitettu vaatimasta myymälää joka pitäjään, koska silloin jouduttaisiin samaan kestävämpään tilanteeseen, joka oli jo riisunut joidenkin muiden kaupparyhmittymien palveluvarustusta.

Tuottajaliitto väistyi sivuun ja maatalousosuuskuntien kaupallinen toiminta alkoi. Joulukuussa 1974 johtokunta joutui ottamaan kantaa Hankkijan sääntö- ja organisaatiouudistukseen. Sen puitteissa tarkistettiin konttoripiirien ja toimialueiden rajoja. Kokkolan konttorin aluetta eivät muutokset välittömästi uhanneet, mutta johtokunta varmisti asemia ja ehdotti Kokkolaan perustettavaksi aluekonttorin, jonka alaisuuteen perustettaisiin Ylivieskaan myyntikonttori. Perusteluna oli talousalueen yhtenäisyys ja se, että Kokkolan konttoripiiriin kuuluu myös ruotsinkielisiä pitäjiä, joiden omakielinen palvelu siirtyisi Vaasaan asti. Myös Hankkijan tavaratoimituksissaan omaksuma tehdastila-ajattelu puolsi tuottajaliitosta Kokkolan konttorin kehittämistä. Kokkolassa kun olivat Kemiran lannoitetehtaat ja Kolpissa rehusekoittamo.

Tammikuussa 1975 Hankkijan hallintoneuvoston jäsen ja tuottajaliiton puheenjohtaja Arvi Kluukeri kertoi johtokunnalle, että Hankkijan Kokkolan konttori jatkaa toimintaansa entisessä muodossaan. Tässä vaiheessa ei ollut parempaan ratkaisuun edellytyksiä.

Hankkija-maatalousosuuskunnat vakiinnuttivat toimintansa. Lokakuussa 1981 tuottajaliitto hyväksyi jäsenikseen 11 maatalousosuuskuntaa. Yli kymmenen vuoden takaiset öljyosuuskunnat oli lopetettu ja poistettu rekisteristä samalla kun maatalousosuuskunnat rekisteröitiin.

Maatalous oli myös kokenut ensimmäiset tuotannonrajoitukset. Maataloussektorin kaupan määrät supistuvivat aikana, jolloin Hankkijassa oli panostettu laajeneviin toimintoihin. Yllättävän suurten tappioiden syinä mainittiin kuten traktorikaupan järjestelyistä aiheutuneet pettymykset. Kunnianhimoisessa kilpailussa edustuksesta kotimainen traktori oli saatu talonpoikien oman liikkeen myyntiin, mutta hintana oli epäedullinen sopimus ja samanaikaisesti supistuvat markkinat. Taustatekijänä oli MTK, joka ajoi edustusta Hankkijalle itsepäisesti ja hellittämättä. "Hankkijan siihenastinen päätraktorimerkki siirrettiin "kakkostraktoriksi", josta monet merkkietoiset viljelijät suorastaan loukkaantuivat", Kokkolan konttorin silloinen johtaja Sauli Kailajärvi kertoi. Toisaalta Valmetin edustus muuten oli ollut varsin kirjavissa käsissä ja melkoinen osa asiakaskuntaa ei juuri tuntenut sen paremmin Hankkijaa kuin sen taustavoimaa tuottajajärjestöäkään omakseen.

"Viljakauppaan oli niin ikään MTK:n kehotuksesta menty voimakkaasti mukaan, mutta keskusliiton tuki markkinoinnissa Valtion viljavarastolle ja rehutehtaille jäi puuttumaan. MTK:ssa vilkuiltiin liian monelle suunnalle", määritteli vastuuta Hankkijan johtokunnan maanviljelijäjäsen Antti Kiviniemi.

Koko maata ajatellen myös suora markkinointi tuotti tappiota. Yli kolmen hehtaarin tiloista Hankkija-maatalousosuuskuntien, MOK:n, jäsenenä oli runsas 50 prosenttia viljelmistä, mutta markkinaosuutta kertyi vain 35 prosenttia. "Tässä Kokkolan konttorin alue muodosti poikkeuksen; MOK:n toimipisteiden yhteinen saldo oli koko toiminnan ajan plussan puolella", Sauli Kailajärvi muistaa.

Laskevat trendit samanaikaisesti nousevan korkokannan kanssa paljastivat Hankkijan kriisiosuuskunnaksi. Rönsyjä leikattiin organisaation muutoksella.

Puheenjohtaja Arvi Kluukeri ja toiminnanjohtaja Eino Laukka selostivat tuottajaliiton johtokunnalle näkymiä 16.6.1986. Hankkija alkoi jakaa pääkonttorin valtaa maakuntakonttoreille, joiden piti ennen pitkää kattaa kaikki kustannuksensa itse. Maakuntakonttorien rajat noudattivat pääpiirteisissä tuottajaliittojen rajoja.

Kokkolan konttori oli myyntituloksiltaan omassa luokassaan, silti sitä alueellisesti pienenä kaavailtiin Pohjanmaan Maakunta-Hankkijan osaksi. "Sinne menee Kokkolan konttoripiirin hyvä tulos paikkaamaan eteläpohjalaisten huonompaa onnistumista, mutta häviää sinne kuin pieru Saharaan", noituivat kitkerästi täkäläiset asiaa tuntevat.

Joulukuussa 1983 tuottajaliiton puheenjohtaja Arvi Kluukeri ilmoitti eroavansa puheenjohtajan paikalta vedoten MTK:n johtokunnan ja Hankkijan hallintoneuvoston jäsenyyksien aiheuttamaan työtaakkaan. Tammikuussa 1984 johtokunta valitsi uudeksi puheenjohtajaksi veteliläisen maanviljelijä Mikko Pulkkinen.

Mikko Pulkkinen ja toiminnanjohtaja Eino Laukka jättivät 17.6.1986 Hankkijan organisaatiouudistusta muotoilevalle Rauno Valkoselle kannanoton, jossa muistutettiin, että Hankkijan Kokkolan konttori on ollut maan suurin ja sen tehollisuus ja markkinaosuudet myös maan suurimpia. Siihen oli päästy viljelijöiden rakentamalla ja voimakkaalla tuella sekä vastuuntuntoisella ja pätevällä henkilökunnalla. Osuuskaupan sanottua irti sopimuksen Hankkijan kanssa, viljelijät suoraselkäisesti ja kiemurtelematta asettuivat Hankkijan tueksi, kannanotossa muistutetaan. "Keski-Pohjanmaalla on otettu lamauttavana vastaan tieto siitä, etteivät mennyt työ ja tämänhetkiset tulokset ole painaneet vaa'assa, vaan konttori lakkautetaan. - Yleinen tunto on, että puolestapuhujat vähenevät, tehtyä työtä haihtuu hukkaan ja maakunnallinen osuuskauppa vie osan osuustoimintaväestä. Menestys tuskin alkaa sillä, että maan suurin ja kannattavin konttori lakkautetaan."

Lopuksi tuottajaliitto sanoi ymmärtävänsä kulujen alentamistarpeet, mutta se ei saisi merkitä asemien menetyksiä. Esitettiin oman Maakunta-Hankkijan perustamista tai ainakin vahvennetun myyntipiirin perustamista Pohjanmaan Maakunta-Hankkijan yhteyteen. Mutta vielä suuremmat muutokset tekivät tuloaan.

Edelleenkin huhuttiin, että Hankkija ja SOK neuvottelevat maataloustavarakaupan toimintojen yhdistämisestä. - Voisivatko tuli ja vesi solmia liiton, kysyivät ne, jotka tunsivat pellervolaisen veljeksien riitojen eri vaiheet ja SOK:n osuuden vuosien katkerassa riidassa maakunnan teuraskaupasta.

Toiminnanjohtaja Eino Laukka pyysi eroa 1.8.1986 siirtyäkseen sanomalehti Keskipohjanmaan taloustoimituksen esimieheksi ja maataloustoimittajaksi. Uudeksi toiminnanjohtajaksi kutsuttiin järjestökonsulentti Jouni Jyrinki. Vapautuneeseen järjestökonsulentin toimeen valittiin Hankkijan Kokkolan konttorin järjestöpäällikkö Jukka Tunkkari 1.11.1986 alkaen.

Syyskuussa 1987 tuottajaliiton johto sai Hankkijalta tiedotteen, jonka mukaan Hankkijan hallintoneuvosto oli päätenyt SOK:n kanssa käytyjen maataloustavarakaupan yhteistyöneuvottelujen siihen, ettei aiesopimusta voitu allekirjoittaa. SOK:n ehdot olivat tuossa vaiheessa niin kovat, että sopimus olisi asettanut kyseenalaiseksi koko Hankkijan olemassaolon.

Hankkijassa oli tehty myös päätös eri toimialojen eriyttämisestä itsenäisiksi tulosyksiköiksi ja pyrkimyksestä kevyempään ja kuluiltaan halvempaan organisaatioon. Hankkijan omista lähtökohdista johdettu toimintamalli oli käyttökelpoinen ja päärahoittajan hyväksymä. Maakunnassa höristeltiin korvia: aavisteltiin, että näissä remonteissa ei ole vielä valmiiseen päädytty.

Maaliskuussa 1988 tuottajaliiton johtokunta sai selvityksen Hankkijan sääntömuutosesityksestä. Sen mukaan Hankkija muutetaan ensimmäisen asteen osuuskunnaksi ja Hankkija-maatalousosuuskunnat sulautetaan siihen ja niiden jäsenistä tulee Hankkijan suoria jäseniä.

Hankkija-kysymys 4.5.1988 oli taas tuottajaliiton johtokunnan käsittelyssä. Hankkijan ja SOK:n välinen aiesopimus oli kuin olikin allekirjoitettu 18.4.1988. Sillä oli muodostettu keskusliikkeiden yhteinen Hankkija-Maatalous Oy, joka oli tukkuliike. Se hoitaisi kaikissa tapauksissa koko maassa raskaiden koneiden, kuten traktorien, leikkuupuimurien ja karjatalouskoneiden myynnin. Muuta kauppaa varten oli vaihtoehtoiset, paikallisista olosuhteista riippuvat toimintamallit a, b, ja c.

A-mallissa kauppaa käytäisiin suoraan osuuskauppojen omana myyminä. B-vaihtoehdon mukaan osuuskauppa hoitaisi vähittäiskaupan, johon kuitenkin kuuluisi vain hyllyltä myytävä tavara, kun taas kenttämyynnistä huolehtisivat tukkuliikkeen palkkalistoilla olevat kenttämyyjät. C-vaihtoehdossa tukkuliike hoitaisi myös kenttämyynnin ja vähittäiskaupan.

Johtokunta toivoi kevyttä mutta toimivaa myyntiorganisaatiota, joka välittäisi edullisesti maataloustarvikkeita. Uudessa järjestelmässä ei kuitenkaan näyttänyt olleen oikein kummallekaan em- osuuskunnalle tuttuja piirteitä, mikä saattaisi johtaa viljelijöiden siirtymiseen muiden kaupparyhmittymien asiakkaisiksi.

Jos MTK:n osuus vaikeuksiin johtaneiden liiketoimien taustavoimana oli merkittävä, sen osuus uuden yhtiön synnyttämisessä oli ratkaiseva. Voipa "isäntien isäntää", Heikki Haavistoa pitää sen kättilönä. Syytä olikin. Osuuskauppojen Hankkijaan kohdistuneen epäonnistuneen valtausyrityksen jälkeen Hankkija entistään selvemmin luettiin MTK:n ryhmän liikeyrityksiin osuusteurastamojen lisäksi.

SOK:n ja Hankkijan ajaututtua avoimeen riitaan, tuottajien ote Hankkijassa vahvistui. Hallintoneuvoston puheenjohtajaksi valittiin maanviljelysneuvos Toivo Hakamäki, MTK:n valtuuskunnan pitkäaikainen puheenjohtaja. Häntä seuranneet Pentti Palmunen ja Osmo Pietikäinen olivat hekin luottamusmiehiä tuottajajärjestön huipulta. Johtokunnan maanviljelijäjäseneä oli MTK:n toinen puheenjohtaja, maanviljelysneuvos Kusti Eskola ja hänen jälkeensä Etelä-Pohjanmaan tuottajaliiton entinen toiminnanjohtaja, MTK:n valtuuskunnan jäsen agronomi Antti Kiviniemi. Hallintoneuvostossa istui ansioitonutta tuottajaväkeä, keskipohjalaisten edustajana tuottajaliiton pitkäaikainen puheenjohtaja, MTK:n valtuuskunnan ja sittemmin johtokunnan jäsen Arvi Kluukeri. Myös vuonna 1969 toimitusjohtajaksi valittu Jorma Järvi oli tuottajien luottomies.

"Se oli tulista aikaa", muistelee Kluukeri, joka oli valittu Hankkijan hallintoneuvostoon juuri Hankkijan ja SOK:n repeämän syntymisen jälkeen. "Kun menin ensimmäistä kertaa kokoukseen, ensimmäinen valistaja oli vastassa jo Helsingin rautatieasemalla. Primulassa, keskipohjalaisten perinteisessä kokoontumispaikassa sain vastapuolen ohjeita, joten olin hyvin informoitu, kun kokouksessa ryhdyttiin valitsemaan uutta puheenjohtajaa ja järjestelemään johtajien vakansseja."

"Mistä sitten johtui, että Hankkijan kehitys karkasi hankkijalaisten, tuottajien käsistä. Eivätkö konsulit valvoneet?"

"Johtokunta ja hallintoneuvosto olivat kyllä selvillä huolestuttavasta kehityksestä pari vuotta ennen kuin tosi toimiin ryhdyttiin. Meille kuitenkin kerran toisensa jälkeen vakuutettiin, että pahimman yli ollaan pääsemässä. Pääjohtaja, vaikka oli itsetietoinen ja joskus korskeakin, oli myös tosi tuottaja", arvioi Arvi Kluukeri. "Hänellä oli voimakas ambitio rakentaa Hankkijasta talonpoikaisen kaupankäynnin vahva linnake. Kun pyrkimys oli vilpitön, ehkä meidän luottamusmiesten oli vähän liiankin helppo uskoa siihen mitä toivottiin."

MTK:n "miehitettyä" Hankkijan, etujärjestö itseasiassa tuli mukaan liikkeen sisäiseen päätöksentekoon. Samassa pöydässä istuivat päätöksentekijöinä omiin päämääriinsä pyrkivä etujärjestö ja talouselämän ankarien lainalaisuuksien alla toimiva liikkeenjohto. MTK oli tuottajien edun nimissä painokkaasti kehottanut Hankkijaa niihin liiketoimiin, joiden riski nyt oli toteutumassa kannattavuuskriisinä.

"Minusta aivan liikaa on puhuttu lepsuista tuottajista Hankkijan johdossa", puhisi Antti Kiviniemi. "Tosiasia on, että isoissa yrityksissä johtajasta riippuu mitä aikaan saadaan, eikä varsinkaan kriisitilanteissa ratkaisuja synny kollektiivisilla päätöksillä. Hankkijan ja SOK:n neuvotteluissakin syntyi tulos vasta kun SOK:n vanhoihin asemiin juuttunut pääjohtaja korvattiin nuoremmalla, jota ei rasittanut vanhan perinnön painolasti. Hankkijassa oltiin samaan ratkaisuun valmiita jo vuotta aikaisemmin."

"Ennen eläkkeelle lähtöään pääjohtaja, vuorineuvos Jorma Järvi hahmotteli vielä saneeraussuunnitelman. Pidimme kuitenkin parempana, että uusi toimitusjohtaja, joka joutuu karsinnat suorittamaan, ne myös suunnittelee."

Uudeksi toimitusjohtajaksi ja sittemmin pääjohtajaksi Hankkijaan valittiin vuonna 1985 Teollistamisrahaston toimitusjohtaja, kauppatieteiden maisteri, KHT Pertti Tuomala. Hän oli toiminut Hankkijan ammattitilintarkastajan varamiehenä ja oli Teollistamisrahaston kautta sidoksissa Hankkijan rahoittajapankkeihin.

Vielä samana päivänä kun aiesopimus allekirjoitettiin, puheenjohtaja Haavisto kutsui tuottajaliittojen toiminnanjohtajat puhelinkokoukseen ja antoi sopimuksesta alustavan selvityksen. Erityisen tärkeänä hän piti sitä, että tuottajat saataisiin tämän ratkaisun taakse, ratkaisun, jonka molempien keskusliikkeiden hallintoneuvostot olivat yksimielisesti hyväksyneet. Hän piti sitä joka tapauksessa parempana kuin Hankkijan aiemmin hylkäämää sopimusesitystä.

Toiminnanjohtaja Jyringin kysymykseen siitä vaihtoehdosta joka Keski-Pohjan- maalla olisi todennäköinen, Haavisto arveli KPO:n olevan täällä vahvoilla, mutta kun osuuskaupat eivät vielä asiasta tiedä, kovin perinpohjaisista selvityksistä voi tulla vaikeuksia. Haavisto Lupasi lisää tietoa MTK:sta ja muistutti, että nyt on vedettävä yhtä köyttä Hankkijan ja SOK:n väen kanssa. Sopimus oli vasta ensimmäinen aste ja paljon riippuvan siitä, miten alueen asiat nyt saadaan hoidettua. Haavisto Kehotti paneutumaan tähän ja jättämään kaikki toisarvoiset hommat syrjään, sillä jos siellä ei nyt onnistuta, "tulee helvetinmoinen vahinko."

Seuraavana päivänä Jyrinki tenttasi uudelleen puheenjohtajaa Keski-Pohjanmaan tilanteesta. Haavisto arveli KPO:n pitävän kiinni siitä, että se hoitaa kaiken myynnin omalla alueellaan ja että sitä ei ratkaista maakunnassa, vaan SOK on voimakkaasti jäsenosuuskauppansa takana. Näin siitäkin huolimatta, että Hankkijan maatalousmyynti KPO:n alueella on paljonkin suurempi kuin KPO:n. Kalajokilaaksossa toimivasta osuuskauppa Lokista puheenjohtaja arveli, että se ei kykene ottamaan maatalousmyyntiä haltuunsa. Haavisto kehotti keskustelemaan yksityiskohdista Hankkija-Maatalous Oy:n Jaakkolan kanssa, joka hoitaa tuota aikamoista palapeliä.

Lokki piti kuitenkin itsepäisesti kiinni maatalousmyynnistään, vaikka sen piti sopimuksen mukaan olla Hankkija-Maatalous Oy:n hoidettavana. Vasta vuonna 1990 se siitä luopui ja sopimuksen mukainen käytäntö astui voimaan. Osa viljelijöistä ei periaatesyistä taipunut asioimaan KPO:ssa, koska sopimusta KPO:n alueella pidettiin kohtuuttomana. Niinpä Lestijokilaaksosta käytiin asioimassa Ylivieskan Hankkija-Maatalous Oy:ssä.

Yö oli välissä ja Jyrinki kyseli tietoja ratkaisun sisällöstä, nyt Jaakkolalta. Kannustimena oli yhä pahempi huoli siitä, että ehdotonta markkinajohtajaa Keski-Pohjanmaalla, Hankkijaa, oltiin tyrkkäämässä sivuun kaupankäynnistä. SOK:n hallinto- neuvoston varapuheenjohtaja oli jo kiirehtinyt antamaan sanomalehti Keskipohjanmaalle tietoja siitä, miten asia täällä hoidetaan. Jaakkola sanoi tarkoituksen olleen, että sitä paperia ei vielä julkisteta.

Toimintojen yhdistäminen oli ajoitettu heinäkuun alkuun. Jaakkola sai vielä Jyringiltä hyödyllistä tietoa Kalajokilaakson asetelmista, jotka tuossa vaiheessa olivat hänelle vielä outoja. Aina vain varmemmalta näytti, että a-malli toteutuu KPO:n toimialueella.

Elokuussa 1988 johtokunta pohti, miten voitaisiin poistaa Hankkijan ja KPO:n hallinto- ja myyntihenkilökunnan suhteissa esiintyvä kitka. Osa Hankkijan myyntimiehiä oli hakeutumassa Tukon palvelukseen. Jos asiakkaiden tuntemat kenttämyyjät tässä vaiheessa häviävät, "tapahtuu myynnissä niin suuria menetyksiä, että niitä on vaikea myöhemmin korjata." Tuottajaliiton toimisto sai ohjeen olla yhteydessä KPO:hon.

Marraskuussa tuottajaliiton johtokunnalla olivat KPO:lta vieraina toimitusjohtaja Martti Eurola ja rauta- ja maataloustoiminnoista vastaava Pentti Miettunen. KPO:n maatalousmyynti oli kasvanut edelliseen vuoteen verrattuna yli 60 prosenttia ja maakunnan lannoitemyynnistä KPO:n hallussa oli 66 prosenttia, jossa laskua aikaisempaan, Hankkijan ja KPO:n yhteiseen myyntiin oli vain vajaat puoli prosenttia. Eurola ennusti kaupan rakenteen edelleen kehittyvän 1990-luvulla. Puheenjohtaja Mikko Pulkkisen mielestä "markkinaosuuden säilyttäminen on tuottajienkin etu sitäkin silmällä pitäen, että kaupan järjestelyjä tulevaisuudessa tehtäisiin edelleenkin."

KPO ehdotti, että tuottajajärjestö valitsisi edustajiaan KPO:n aluetoimikuntiin ja maataloustoimikuntaan. Seurauksena oli, että tuottajaliiton tarvikevaliokunta nimesi edustajan KPO:n maataloustoimikuntaan ja tuottajayhdistykset puolestaan aluetoimikuntiin.

Tuottajaliitto halusi vahvistaa edustustaan KPO:n hallinnossa joka tasolla, myös KPO:n hallintoneuvostossa. Niinpä lohtajalainen Mikko Herlevi, joka oli ollut Hankkija-Maatalous OY:n hallintoneuvoston jäsen alusta, eli vuodesta 1988 lähtien, valittiin KPO:n hallintoneuvostoon maatalouskaupan asiantuntijana. KPO:n toimitusjohtaja Martti Eurola oli tullut siihen tulokseen, ettei maatalouskauppa ole KPO:lle elintärkeä kaupan ala. Siihen sidotut varat voisi laajeneva alueosuuskauppa käyttää hyödyllisemmin alueensa pohjois- ja eteläosien osuuskauppojen kehittämiseen.

Herlevi oli omissa pohdinnoissaan ja mielipiteiden vaihdossa Hankkija-Maatalous OY:n toimitusjohtaja Olavi Kuuselan kanssa päätenyt samaan. MTK:n puheenjohtaja Heikki Haavisto oli sanonut, että Keski-Pohjanmaalla oli kysymyksessä uudistusten ensimmäinen vaihe.

Vajaan kolmen vuoden kuluttua uuden Hankkija-Maatalous Oy:n perustamisesta, 18.3.1991, KPO:n hallintoneuvosto yksimielisellä päätöksellä luopui tuotoltaan vaatimattomaksi jääneestä maataloustarvikekaupasta ja myi sen Hankkija-Maatalous Oy:lle. Pitkä ja monivaiheinen kierros umpeutui.

11 Muuttuva edunvalvonta

11 Muuttuva edunvalvonta	1
11.1 Edunvalvontaa tulopolitiikka-aikakaudella 1950-luvulta lähtien	1
11.2 Metsällinen järjestäytyminen	2
11.3 Järjestötyötä katokeräyksistä koulutukseen	4
11.4 Maatalous nousee jaloilleen	5

11.1 Edunvalvontaa tulopolitiikka-aikakaudella 1950-luvulta lähtien

Vuoden 1956 maataloustuotteiden luovutuslakko nopeutti tekeillä ollutta lakia maataloustulosta. Se loi puitteet neuvotteluille, joita tuottajajärjestön ja valtiovallan välillä vuosittain käytiin. Enää ei lähdetty liikkeelle lähes tyhjältä pöydältä. Virallinen tilasto keräsi numerotietoa neuvottelijoiden käyttöön. Lisäksi MTK:n oma tilastointi ja tutkimus tuottivat aineistoa. Saatiinpa Keski-Pohjanmaan tuottajaliitonkin laskelmilla tietoja maataloustulon kehityksestä omissa maakunnassa.

Ennen pitkää työmarkkinajärjestöjen neuvottelut palkoista, valtion ja maataloustuottajien neuvottelut maataloustulosta sekä valtiovallan oma panostus sosiaali- ja veropolitiikassa muodostivat yhä tiiviimmän kokonaisuuden, tulopolitiikan. Siinä kaikki vaikutti kaikkeen, eikä yksittäisiä "irtiottoja" maatalouden jonkin tuotantos suunnan tai alueen hyväksi ollut kovin helppoa saada aikaan.

Maataloustulolain mukaan tarkasteltiin erikseen maataloustuotannon kuluja ja erikseen varsinaista maataloustuloa, eli viljelijän palkkaa. Pohjana oli tilastotieto tuotantotarvikkeiden hintakehityksestä. Viljelijän tulosta eli palkaksi katsottavasta osasta neuvoteltaessa vertailun kohteena oli samanaikainen kehitys palkansaajien ansiotasossa. Näistä jälkimmäinen tietysti muodosti varsinaisen neuvottelukysymyksen. Edunvalvonnan kannalta tärkeä kannanotto oli maataloustulolakiin vuoden 1983 alusta kirjattu periaate, jonka mukaan täystyöllisen viljelijän tulotasoa verrataan ammattitaitoisen teollisuustyöntekijän ansioon pyrkimyksenä saman tulotason saavuttaminen.

Palkkojen ja maataloustulon kytkentää oli yritetty jo vuonna 1952 maatalouden ensimmäistä hintajärjestelmää suunniteltaessa. Se kuitenkin kaatui tuolloin erimielisyyteen siitä, käytetäänkö palkkalaskelmissa keskimääräistä tuntiansiota vai normipalkkatasoa. Lopulta 30 vuotta myöhemmin löydettiin perusteet vertailun tekoon ja saatiin sitä tarkoittava lausuma maataloustulolakiin.

tulkintamahdollisuuksien kirjo oli laaja - rinnastuksen hyväksyminen lakiin kuvasi ajattelutavan muutosta. Vielä 1950-luvulla ammattiyhdistysliike katsoi, että palkkatyöväen asemaa oli mahdollista kohentaa vain, jos elintarvikkeiden hinnat eli viljelijäväen ansiotaso pidettiin alhaalla. Alueellinen hintapolitiikka kehittyi 1950-luvulla ja keskittyi huomioimaan maan eri osien tuotanto-olosuhteita. Vuoden 1957 alusta voitiin todeta, että Keski-Pohjanmaalla oli ensi kerran maksettu maidolle Pohjois-Suomen lisähintaa. Monet aluetukivyyhykkeet alajaotteluineen, jotka lisäksi usein vaihtelivat, muodostivat oman salatieteensä, joka tavalliselle viljelijälle ei hevin auennut. Eikä se ollut tarpeenkaan. Sitä varten oli olemassa edunvalvontajärjestö eri portaineen. Aluetukijärjestelmän kehittämistä tulikin eräs tuottajaliiton keskeisiä huolenpidon kohteita.

Keski-Pohjanmaan tarpeita ajatellen MTK:n Pohjois-Suomen valiokunta muodosti yhä tiiviimmin sen areenan, jossa muutostarpeita pohdittiin. Ne esitettiin MTK:lle, joka sulautti esitykset edelleen valtion kanssa käytävien maataloustuloneuvottelujen eväiksi. Silti tuottajaliitolta lähti myös suoria esityksiä keskusliitolle. Pitkälle 1950-luvulle tuottajaliiton lähetystöt kertoivat huoliaan suoraan ministereille. Nyt yhteydenotot valtionhallintoon vähenivät.

Vaikka puitteet maatalouden tulopolitiikalle oli luotu, ei kustannusten nousujen korvaaminen ja työtulon lisääminen viljelijälle ole mikään itsestäänselvyys ollut. Tulotason kohentaminen ei sittenkään ollut pelkkää matematiikkaa. Se oli useimmiten politiikkaa ja sellaisena arvaamatonta.

Viimeisten vuosikymmenen aikana tuotteiden hintojen ohella sosiaalipoliittiset kysymykset olivat nousseet voimakkaasti esille. Viljelijöiden eläkkeet, mutta varsinkin työsidonnaisten, karjatalousvaltaisten viljelmien mahdollisuus vuosilomaan olivat niistä päällimmäisinä. Niiden kohdalla oli paljon saatu aikaan, mutta vertailu muiden väestöpiirien kanssa paljasti vielä aukon ja kehittämisen tarpeen. Erityisesti lakisääteisen lomaoikeuden kangerteleva toteutuminen ja sijaisavun saannin vaikeudet työllistivät tuottajaliiton johtokuntaa.

Ehkä tuskallisimpia lähimenneisyyden kysymyksistä oli ollut yhteiskunnan vaatimus maataloustuotannon supistamisesta. Ensimmäiset ajatukset tuotantorajoituksista tuottajaliitto torjui ja kävi viivytystaistelua. Nyt niiden välttämättömyys kyllä ymmärrettiin, mutta erilaisten rajoitusten toteuttaminen soti silti viljelijäväestön perimmäisten arvojen, työnteon ja sillä ansaitun toimeentulon oikeutusta vastaan. Samaa voi sanoa yhä yleisemmäksi käyneestä suorasta tulotuesta. Moni mielsi sen palkaksi joutenolosta.

Vuosituhanneen viimeinen vuosikymmen oli romuttanut ajatuksen työnteosta toimeentulon edellytyksenä. Satoja tuhansia työttömiä käsittävä joukko ajautui yhä kauemmas työelämästä yhteiskunnan tukitoimien varaan. Liittyminen Euroopan unioniin, EU:hun vuonna 1995 toi maatalouteen pieniä tiloja karsivan rajoitusten viidakon, mutta toisaalta myös "riittävän" suuria tiloja koskevat kansalliset ja EU:n tukitoimet.

Helsingin yliopiston maatalousekonomian professorin, akateemikko Nils Westermarckin komitea esitti jo 1960-luvun lopulla ajatuksen suomalaisen maatalonrakenteen korjaamiseksi tilakokoa suurentamalla. Ajatus tyrmättiin ja leimattiin viljelijäpiireissä kirjoituspöytätyöksi. Suomihan oli pienviljelysvaltainen maa, eikä sitä ollut tarpeen muuksi muuttaa, sanottiin.

11.2 Metsällinen järjestäytyminen

Siitä lähtien kun Osuuskunta Metsäliiton jäsenkampanja käytiin 1940-luvun lopulla, tuottajaliitto tuki monia oman pääoman hankintakampanjoita osuuskunnan eri tuotantolaitosten rakentamisia ja laajentamisia varten. Kovin karttuisa ei maakunnan viljelijäkansan käsi niissä aina ole ollut. Lähimmät tehtaot, niin uudet kuin laajennettavatkin osuivat aina kauaksi maakunnan rajojen ulkopuolelle.

Metsäliiton ja Karjapohjolan edustajiston vaalit samalla kertaa. KeskiPohjanmaa 20.2.1954.

Tapahtuneet fuusiot eri omistajaryhmien yritysten välillä hämärsivät käsitystä "omasta" metsäteollisuudesta. Tuottajaliitto oli edelleenkin mukana organisoimassa yhteismyyntejä, mutta myös myynneistä pidättäytymisiä silloin, kun hintatasoon haluttiin vaikuttaa.

Metsällinen järjestäytyminen haki 2000-luvulla uusia muotoja. Perinteiset metsänhoitoyhdistykset liittyivät kustannusten karsimiseksi I suuremmiksi jopa maakunnallisiksi yhdistyksiksi. Toisaalta Metsänhoitoyhdistysten liitoista tuli Metsänomistajien liittoja. Uusien liittojen rajat noudattelivat puun hinnoittelun vyöhykerajoja, ja tarkoituksena oli lisätä myyjien painoarvoa ostajien eli teollisuuden kanssa neuvoteltaessa.

Kilpailuviraston tulkinta EU:n mukanaan tuomasta kilpailun vapaudesta oli palauttamassa puukaupan 1900-luvun alun takaiseen käytäntöön, eli metsänmyyjän peräkamariin yksittäisen isännän ja suuren metsäyhtiön väliseksi asiaksi ilman mitään yhteisesti sovittuja hintasuosituksia. Lähin apu puukauppoja tehtäessä löytyi kuitenkin oman alueen metsänhoitoyhdistyksestä kuten ennenkin.

Toisaalta Metsänomistajien liitot pystyivät liittymään MTK:hon, jolloin jäsenet saavat samalla MTK:n jäsenen statuksen. MTK:n valtuuskunta hyväksyi 11.4.2001 kaikki maan suomenkieliset Metsänomistajien liitot MTK:n jäseniksi. Vastaavasti ruotsinkieliset liitot liittyivät ruotsinkieliseen tuottajajärjestöön SLC:hen eli Svenska Lantbrukproducenternas Centralförbundiin.

Mitkä olivat keskipohjalaisen maatalouden tulevaisuuden näkymät 2000-luvun alussa? Matti Tunkkari hahmotti näkymiä seuraavasti vuosina 1991 ja 2002 kirjoittamissaan historiikeissa:

Se kehitys joka maanosassamme Euroopassa on meneillään, kaataa rajoja kansallisvaltioiden väliltä. Tavaroiden, palveluiden, omistuksen ja työvoiman liikkuvuus ei ennen pitkää juuri tunnusta vanhoja valtakunnanrajoja. Pahimmat ennustukset olivat lopettamassa koko maatalouden meidän leveysasteeltamme. Näyttää kuitenkin siltä, että vastaisuudessakin suomalainen viljelijä saa ruokkia oman maan kansalaiset ja kasvattaa puuraaka-aineen metsäteollisuudelle, mutta ei mihin hintaan tahansa. Tämä näkymä asettaa vielä arvaamattomia vaatimuksia maataloustuotannolle.

Meille keskipohjalaisille kuitenkin pilkistää valonsäde uhkaavan pilven raosta: Meillä on kohtuullisen hyvät valmiudet vastata tulevaisuuden haasteisiin. Asiantuntijat ovat arvioineet, että juuri nautakarjatalous on se, joka parhaiten sopeutuu kansainvälisillä markkinoilla.

Vaikka tuotantoedellytykset Euroopan eri maissa ovat kovin erilaiset, niiden maatalouksilla luulisi kuitenkin olevan yhteisiäkin intressejä puolustettavana. Yhdentymiskeskusteluja kun näytään käytävän pääasiassa kaupan ja teollisuuden lähtökohdista. Ainakin Pohjoismaiden tuottajilla luulisi olevan syytä nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön.

Kuten sanottu, maatalouden perustuotannon rakenne maakunnassa on kohtalaisessa kunnossa ja päätuotteen, maidon, jalostustakin parhaillaan saatetaan eurooppalaiselle tasolle. Maakunnan maatalousyrittäjät ovat keskimääräistä nuorempia. MTK:n vuoden 1990 lopun tilaston mukaan juuri Keski-Pohjanmaalta löytyi maan nuorin viljelijäkunta.

Varsin oikealta tuntuvassa arvioissa sen on sanottu johtuvan keskipohjalaisten viljelijöiden sitoutumisesta paljon työtä vaativaan ja lähes kaiken aikaista paikallaoloa edellyttävään lypsykarjatalouteen. Sen harjoittajat ovat valmiimpia sukupolvenvaihdokseen kuin eteläisemmässä Suomessa, jossa vaikkapa viljanviljely on vähemmän sitovaa. Toisaalta siellä on paremmat mahdollisuudet löytää leipäpuu maatalouden ulkopuolisista ammateista, mikä Keski-Pohjanmaalla on vaikeampaa.

11.3 Järjestötyötä katokeräyksistä koulutukseen

Erikoisen paha halla kohtasi maakuntaa kesällä 1959. Johtokunta kokoontui ylimääräiseen kokoukseen elokuun lopulla ja totesi erityisesti sisämaan pitäjien kärsineen lähes täydellisen kadon, rannikkopitäjien päästessä vähän vähemmällä.

Koko maan kattavalla keräyksellä voitiin Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton alueella jakaa lahjaperunaa 719 160 kiloa ja viljaa 645 945 kiloa. Jakoa varten perustettu katotoimikunta laski lahjoitusten arvoksi silloisilla hinnoilla 36 259 125 markkaa. Maakunnan jokaiseen tuottajayhdistykseen perustettiin työryhmä, joka hoiti avustuksien jaon tiloille. Jaossa pyrittiin tosiasiallisen vahingon lisäksi perusteena käyttämään myös jonkin verran sosiaalisia näkökohtia.

Apu tuli todella tarpeeseen. Kaikilla tiloilla ei ollut esimerkiksi ruokaperunaa saatu lainkaan ja kun halla oli sen vienyt laajoilta alueilta jokseenkin kokonaan, ei sitä ollut helppo lähimailta ostaakaan. Rehuviljakin tyydytti kipeää pulaa. Sillä ei tietysti voitu karjaa seuraavaan satoon asti ruokkia, mutta hyvänä apuna se oli aikana, jolloin moni joutui ostamaan kaiken sen väkirehun, josta suuri osa oli totuttu saamaan omasta pellostä.

Tuona katovuoden jälkeisenä talvena kotieläimet pääsivät samoille ruoille isäntäväkensä kanssa; valtiovalta ohjasi heikompileatuista vehnää katoalueille alennetulla hinnalla.

Kiitollisuuden osoitukseksi saamastaan avusta tuottajaliitto luovutti MTK:n opistolla 21.4.1960 keskusliitolle puusta valmistetun Keski-Pohjanmaan maakuntavaakunan, johon kiinnitettyyn hopealaattaan on kaiverrettu: "MTK:n johtokunnalle - kiitollisuuden osoituksena keräyksen suorittamisesta halla-alueen viljelijäin avustamiseksi v. 1959. Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan Liitto."

MTK oli avannut avustuksia varten myös katokeräystilin. Kesäkuussa 1960 tuottajaliitto sai MTK:n johtokunnalta kirjeen, jossa se ilmoitti, että keskipohjalaiset tulevat saamaan vielä tuon tilin tuoton, kolme miljoonaa markkaa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että tuottajaliiton talousarvion loppusumma vuodelle 1961 oli 1,6 miljoonaa markkaa. Elokuussa 1960 johtokunta päätti, että katokeräystilin summaa ei ryhdytä maakuntaan enää jakamaan vaan, se talletetaan toistaiseksi erityiselle tilille ja MTK:lle lähetetään kirjelmä, jolla päätös perustellaan. Tili kulki taseessa katorahaston nimellä vuoteen 1976 asti, jolloin siitä muodostettiin vararahaston peruspääoma.

Pitkin aikoja oli puhuttu, että tuottajajärjestö tarvitsisi oman "taistelurahaston" mahdollisia luovutusseisokkeja ja muita kriisitilanteita varten. Sellaisen perustamiseen ei vähävaraisessa maakunnassa haluttu ryhtyä. Nyt siihen tarjoutui tilaisuus tosin suhteellisen vaatimattomissa puitteissa. Sen pääoma oli hyvänä apuna vuonna 1965, jolloin tuottajaliitto osti Kannuksen Eskolasta maa- ja metsätilan ja varat näin sidottiin arvonsa hyvin säilyttäneeseen reaaliomaisuuteen.

Vuoden 1963 syksyllä tuottajaliiton toimesta tehtiin katoarvioita yli 300 tilalla. Vahingot tilaa kohden olivat tuolloin 900–1 000 markkaa. Katorahaston korkotuotosta maksettiin korvaukset katoarvion suorittajille.

Elokuussa 1964 tuottajaliiton johtokunta käsitteli taas hallavahinkoasiaa. Varhainen pakkaneen oli muistanut käydä kapoillaan. Todettiin, että viljelijät aina jäävät vahingon kärsijöiksi, koska korvaukset parhaimmillaankin kattavat vain osan vahingosta. Nyt lähetettiin Keski-Pohjanmaan maanviljelysseudalle kirjelmä, jossa kehoitettiin sellaiseen neuvontaan, jolla viljelijät saataisiin luopumaan hallalle alttiiden kasvien viljelystä.

Yhä useammin maatalousjärjestöjen kaksi veljestä, neuvonta ja edunvalvonta puhalsivat yhteen hiileen: oli luotava edellytykset siirtyä viljelyyn, jossa halla ei joka käänneessä kantaisi omaa veroaan.

Tuottajayhdistykset olivat 1960-luvun puolivälissä toimineet nyky muodossaan parikymmentä vuotta. Vaikka monet alusta lähtien mukana olleet tuottaja-aktiivit olivat vielä täysin rinnoin mukana, yhä useammin alettiin kiinnittää huomiota jälkikasvuun. Nuoria isäntiä ja myöhemmin emäntiä varten järjestettiin omaa toimintaa tuntuman saamiseksi järjestön työhön. Kehitys johti vähitellen yhä kiinteämpään toimintaan Nuorten tuottajien kerhoissa.

Esitettiin 1980-luvulla ajatus Nuorten tuottajien rekisteröimisestä virallisiksi yhdistyksiksi, koska siten olisi mahdollisuus saada toiminnan rahoittamiseen yhteiskunnan nuorisjärjestöille kanavoimia varoja. Tuottajaliiton johtokunnassa ajatus kuitenkin torjuttiin: ei ollut tarkoitus perustaa kilpailevia toimintoja, vaan kasvattaa järjestölle jäseniä, jotka aikanaan ottaisivat vastuun edunvalvonnasta. Samalla tuli torjuttuksi sekin asetelma, että tuottajajärjestö ottaisi vastaan avustuksia valtiolta, joka tuloneuvotteluissa istui vastapuolena.

Perinteisesti miesvaltainen tuottajaliitto loi nahkaansa 1980-luvulla perustamalla liiton toimielimeksi naistyöryhmän ja valitsemalla johtokuntaan ensimmäisen naisjäsenen. Saman vuosikymmenen kehitystä oli myös yhteistoiminnan aloittaminen maakunnan yrittäjäjärjestön kanssa. Jos näiden järjestöjen välillä on eroja, on myös yhteisiä etuja puolustettavana.

Järjestön sisäinen koulutus on saanut sille kuuluvan painoarvon varsinkin 1970-luvun puolivälistä lähtien. Vielä vuonna 1949 jouduttiin MTK:lta pyytämään pahan kadon takia lykkäystä viljankeräyksessä MTK:n opiston rakentamiseksi. Nyt tuottajaliitto lähettää sinne vuosittain melkoisen joukon jäseniään erilaisille keskusliiton kursseille. Vielä pidemmät nimelistat kerääntyvät tuottajaliiton omien kenttäkursien osanottajista. Liiton toimiston työnjaossa kenttäkursien järjestäminen lankesi pääasiassa järjestökonsulenteille, eli vuodesta 1978 lähtien Jouni Jyringille ja vuodesta 1986 lähtien Jukka Tunkkarille.

Maatalouden verouudistus 1960-luvun lopulla toi aivan uuden koulutustarpeen. Tuottajaliitto koulutti veroneuvoja sekä MTK:n opistolla, nykyisessä Pellervo-instituutissa Espoossa, että kenttäkursseilla maakunnassa. Nämä avustivat viljelijöitä ensin poistokelpoisten omaisuserien alkuinventoinneissa ja myöhemmin veromuistiinpanojen ja -ilmoitusten teossa. Osa pestattiin tuottajayhdistysten perustamien tilitoimistojen hoitajiksi ja monet jatkoivat yksityisinä veroavustajina.

11.4 Maatalous nousee jaloilleen

Ehkäpä juuri 1960-luvun alituiset hallat panivat viljelijäväen todella pohtimaan maakunnan maatalouden tuotantovaihtoehtoja. Sotien aikana oli viljelyssä olosuhteiden pakosta palattu pitkälle vanhaan omavaraistalouteen, josta 1930-luvulla jo oltiin irtautumassa. Toisaalta 1930-luvun suotuisina kesinä viljelyyn oli levinnyt kasveja, jotka karumpien kesien aikana eivät enää menestyneetkään. Jouduttiin pohtimaan kauran ja jopa ohrankin viljelyn mielekkyyttä.

Yhä pidemmälle rahatalouteen ja runsaasti pääomia vaativaan koneellistamiseen siirtyminen edellytti entistäkin varmempaa tuloa viljelystä. Enää ei riittänyt, että vuoden satoon työnsä ja varansa tai luottonsa panostanut viljelijä kiristi kadon sattuessa vyötään ja parempaa vuotta odottaessaan haali lisäänsioita. Nyt tarvittiin entistä enemmän selviä rahasuorituksia kauppiaalta saatujen tuotantopanosten maksuun ja pankkiluottojen hoitamiseen.

Kovin kaukaa ei apua tarvinnut tuotantosuuntapulan hakea. Koetoiminta ja neuvonta olivat jo pitkään kehittäneet nurmirehun säilöntä- ja korjuumenetelmiä. AIV-säilöntä ei ollut enää mikään uusi keksintö. Artturi Ilmari Virtanen oli kehittänyt sen jo vuonna 1925 ja vuoteen 1928 mennessä sen toimivuus oli

kokein varmistettu. Huhtikuussa 1929 tuottajaliiton puheenjohtaja Antti Salo kuvaili uutta menetelmää ja sanoi, että jos se pitää sen minkä lupaa, saatetaan päästä kokonaan väkirehun tuonnista ulkomailta.

AIV-rehun valmistus.

Tänä vuonna valmistettaneen maassamme kaikkiaan 70—75 milj. kg. tätä uutta rehua.

Maaseudun Tulevaisuudessa on jo aikaisemmin kerrottu Valion laboratorion johtajan, toht. Artturi I. Virtasen keksinnöstä heinien tuoreenasäilyttämiseksi. Niinikään olemme julkaisseet hänen Valion osuuskuntakokouksessa kevätpuolella pitämänsä esitelmän, missä uutta menetelmää perusteellisesti selitettiin, samaten kuin olemme kertoneet myös niistä kursseista, joita on järjestetty eri puolilla maata uuden rehun valmistusopastustarkoituksessa. Nyttemmin on toht. Virtanen S. Sille ilmoittanut, että tätä AIV-rehua — nimi johtuu keksijän nimestä — lasketaan tänä vuonna valmistettavan kaikkiaan noin 70—75 milj. kg., mistä määrästä noin 40 milj. kg. keskikesään mennessä ja loput syyssäiliöönpanossa.

Uuden rehun valmistuskokeiluista mainittakoon, että kahdella suurtilalla pannaan kaikki heinät tänä vuonna uuden menetelmän mukaan säilöön, ja että kokeiluja tehdään myös monilla muilla tiloilla, joista suuri osa on keskikois- ja pientiloja.

Keski-Pohjanmaa 27.7.1929

AIV-säilönnän laajamittaista käyttöönottoa haittasi kuitenkin suuri työmenekki. Suurten tuorerehumassojen käsittelyyn tarvittiin niin paljon käsityötä, että se useimmille kävi ylivoimaiseksi. Aluksi rehua tehtiin apilasta, jonka valkuaisarvo oli omaa luokkaansa, mutta jonka huono talvenkestävyys aiheutti epävarmuutta sadon määrästä. Raaka-aineena käytettiin 1950- ja 1960-luvulla myös rehunaurista. Senkin korjuu oli käsivaraista ja rehuun joutunut multa aiheutti laatutappioita.

Pahat hallakesät 1960-luvulla eivät olleet pelkästään pahasta. Ne panivat viljelijät tosissaan etsimään ja omaksumaan uusia tuotantosuuntia, joissa kesähallujen vaikutus pieneni. Koetoiminta löysi avun tavallisen timoteiheinän viljelystä. Voimakkaalla typpilannoituksella siitä saatiin runsaasti hämmästyttävän valkuaisrikasta rehua. Riittävän varhain korjattuna saatiin säännöllisesti kaksi, hyvissä olosuhteissa kolmekin sataa. Tästä seurasi, että voimaperäisessä viljelyssä nautayksikköä kohden tarvittavan pellon ala putosi aikaisemmasta kahdesta hehtaarista 0,5–0,7 hehtaariin tosin sillä edellytyksellä, että täydentävä rehuilja hankittiin tilan ulkopuolelta.

Samanaikaisesti otettiin käyttöön uusia korjuumenetelmiä. Voisi oikeastaan sanoa, että itsekuormaava kelasilppuri katkaisi puutteelta selän keskipohjalaistiloilla. Siihen liitetty itsepurkava kärry täydensi "vihreän linjan" tekniikkaa ja mahdollisti nopean korjuuaikataulun, jota hyvälaatuinen rehu edellytti.

Säilörehuviljelyyn erikoistuneilla tiloilla lehmämäärä voitiin kaksin-, jopa kolminkertaistaa.

Keskipohjalaisviljelijät riensivät kilvan ottamaan käyttöön uudet tekniikat. Erikoistuminen tiesi myös uusia,

tilavampia tuotantorakennuksia. Sielläkin uusi tekniikka mahdollisti suurempien karjamäärien hoitamisen entisellä työvoimalla.

Missä halla kävi harvemmin, viljalle jäi vankka jalansija. Vilja ja sika kuuluvat yhteen. Sika on laarista kotoisin, sanotaan. Myös sikatalous elpyi, nyt vain entistä suurempina yksikköinä. Maakunnan eri puolille syntyi myös erikokoisia, osasta varsin hyvin varustettuja kotiteurastamoja, joista tuote lähti valmiiksi kauppakunnossa joko suoramyynnin, mutta myös elintarvikekauppojen lihatiskeille saatettuna.

Rannikon tuntumassa sopimusperustainen perunanviljely on saanut huomattavan merkityksen.

Kaikki tämä ja lisäksi tuotannon perustan, pellon, peruskunnon nostaminen uudelle tasolle vaati runsaasti varoja. Kohtuuhintaisen pääoman hankkiminen niukkuudesta ylös ponnistavalle maakunnalle vaati paljon vaivaa ja monta käyntiä päättäjien puheilla. Hukkaan ne käynnit eivät menneet, tulos on jokaisen avoimin silmin ympärilleen katsovan nähtävissä.

Alkaen 1960-luvun lopulta aina 1980-luvulle Keski-Pohjanmaan jokilaaksoihin nousi lähes joka taloon uusi tai laajennettu karjarakennus. Ne ja suuret hyvinvoivat lehmäkarjat hoidetussa, viljavassa peltomaisemassa leimaavat kesäistä näkymää.

12 Maakunnan meijerialous "uuteen asentoon"

12 Maakunnan meijerialous "uuteen asentoon"	1
12.1 Oma meijeriliitto 1920-luvulla	1
12.2 Kohti juustokuntaa 1970-luvulla	2
12.3 "Toisinajattelevat" meijerit	7
12.4 Suhteet MTK Keski-Pohjanmaahan	8

12.1 Oma meijeriliitto 1920-luvulla

MTK Keski-Pohjanmaa on vuosikymmenien mittaan ollut väkevä taustavaikuttaja niin teuraskaupan kuin osuustoiminnallisen maatalouskaupan sarjoilla. Pienen maakunnan aktiivisilla toimijoilla oli pakostakin monta postia hoidettavana. Samoja kykyjä tarvittiin niin kaupallisten yhtymien johtotehtävissä kuin edunvalvontajärjestön luottamustehtävissä.

Vähemmälle huomiolle on jäänyt Tuottajaliiton vaikutus meijerialouden kehittämisessä. Maidon jalostaminen voisi kosketti lähes jokaista viljelmää. Maidosta viljelijälle maksettava hinta ja maatalouteen kohdistuva tukipolitiikka ovat olleet Tuottajaliiton huolenpidon kohteena jo 1930-luvulta lähtien. Tuottajaliiton mahdollisuudet vaikuttaa meijeritoiminnan kehittämiseen olivat aluksi vaatimattomat. Lisäksi meijerien takana oli vahva keskusosuusliike Valio, jonka uskottiin voivan huolehtia alan kehityksestä.

Meijerien yhteiselin, Keski-Pohjanmaan Meijeriliitto, perustettiin vuonna 1923. Meijeritoiminta oli siirtynyt kirjavista yritysmuodoista osuustoiminnalliselle pohjalle osuustoimintalain myötä, mutta maakunnallinen kattojärjestö ei vielä kiinnostanut. Meijerit toimivat itsenäisesti. Laadun mukainen tilitys oli uutta, eikä yhtenäisin perustein maksettu tilitys ollut vakiintunutta.

Valio ei tuntenut aluksi mielenkiintoa Keski-Pohjanmaahan. Vain osa maidoista jalostettiin meijereissä. Pienten, tilakäyttöön soveltuvien separaattoreiden yleistymisen palautti melkoisen osan voinvalmistuksesta takaisin tiloille ja omatoimiseen markkinointiin.

Pellervo-Seuran Vaasan läänin meijerikonsulentti Heikki Tunkkari ajoi tarmokkaasti meijeriliiton perustamista maakuntaan. Hän luonnehti Keski-Pohjanmaata ulkoapäin katsottuna kuin pakanamaan kartaksi sivistyneiden maiden, eli jo pitkään toimineiden meijeriliittojen keskellä. Tosin Toholammin osuusmeijeri (1904) ja Perhonjokilaakson meijereitä kuului eteläpohjalaiseen meijeriliittoon (1906).

Maakunnan pohjoisosien meijereitä taas liittyi 1911 perustettuun Pohjois-Suomen meijeriliittoon. Ruotsinkielisen alueen meijerit hakeutuivat omaan meijeriliittoon ja keskusosuusliike Enighetenin alueeseen.

1930-luvulla Keski-Pohjanmaan meijeriliiton neuvontapalvelu sai aikaan Keskusosuusliike Valio tukieissa maidon hinnan määräytymisen rasvapitoisuuden ja säilyvyyden perusteella. Kehitystä siivittivät meijerialouskilpailut.

Kun mitään varsinaisia vaatimuksia maidon laadulle ei ollut alkuaikoina asetettu, laatu oli ollut sen mukainen. Maidon säilyvyyttä mittaavan reduktasikokeen otti ensimmäisenä käyttöön Vetelin Osuusmeijeri Sampo. Kylämeijerit yhdistyivät koko pitäjää käsittäviksi meijereiksi.

Arvoisille maidonostajillemme

tiedoitetaan täten, että Kokkolan Osuusmeijerillä ei ole mitään tekemistä Kokkolan Meijeriliikkeen kanssa, jonka maitopuodin omistaja on eräs yksityinen henkilö.

Kokkolan Osuusmeijerin maitopuodeissa johtaja Sandbackan talossa kaupungissa ja meijerissä Hakalahdenpuolella myydään tästälähtien ainoastaan pastöroimatonta aamumaitoa joka on tuberkulosivapaista navetoista.

Kokkolan Osuusmeijeri.
(Gamlakarleby Andelsmejeri)

Hyvää vispikermaa ja tarkastettua maitoa

saadaan nyt runsaammin kaikista meidän myymälöistämme. Maitoa tuodaan joka aamu suoraan maalta tuberkuloosivapailla tahoilta.

Kaikki meidän tyytyväiset ostajamme tietävät että **ammattitaitoisella johdolla teemme työtä kuudimme etua silmällä pitäen** kuin sitävastoin osuusmeijerit työskentelevät maitotuottajansa hyväksi.

Pitkänsilank. g. Bulevaardink. g. Hakalahti
Pohj.-Yhd.-pank. talossa Karissonin talossa. Fagerholmin talossa

Kokkolan Meijeriliike
Puhelin 3 02.

Ilmoitus Keskipohjanmaassa 6.4.1929 kertoo siitä, kuinka Kokkolassa oli kiistaa paikallisilla meijereillä

Maitomäärät laskivat aikavälillä 1931–1935 lähes kolmanneksen ja lainojen hoito kävi monille ylivoimaiseksi talouslaman takia. Nyt Tuottajaliitto tarjosi apuaan vaikuttamalla valtiolta saatavien halpakorkoisten vakauttamislainojen saantiin.

Keski-Pohjanmaan Meijeriliiton johtokunnan puheenjohtaja, toholampilainen Alekski Kivelä oli vetovastuussa liiton perustamisesta lähtien peräti 33 vuotta, hänen seuraajansa, kaustislainen Otto Känslä 10 vuotta ja kannuslainen Oskari Joki-Hollanti 14 vuotta. Kalajokinen Eino Honkela (Hongell) oli peräti 38 vuotta toiminnanjohtajana.

12.2 Kohti juustokuntaa 1970-luvulla

Vuonna 1950 maitomäärä meijeriliiton alueella oli vajaat 20 miljoonaa litraa, ja vuonna 1960 luku oli runsaat 68 miljoonaa litraa. Seuraavan vuosikymmenen aikana maitomäärä oli noussut 95,5 miljoonaan litraan. Vuonna 1980 oltiin 147 miljoonan litran tuntumassa ja kymmenen vuotta myöhemmin vain pari miljoonaa litraa ylempänä.

Koko maan maidontuotanto kääntyi rajoitustoimenpiteillä laskuun 1980-luvun puolivälissä. Kolmesta miljardista litrasta tultiin vuonna 1998 2,3 miljardin tuntumaan. Vuoden 1999 tuotanto kasvoi ja ylitti Euroopan unionin asettaman maakiintiön niin, että täyttymisaste oli ennusteen mukaan 100,6 prosenttia. Tästä seurasi maidonlähettäjiin kohdistunut kiintiönylitysmaksu. Silti kokonaismaitomäärä oli edelleen vain hiukan yli 2,3 miljardia litraa. Maidontuotannolle olisi ollut eduksi, jos liittyminen Euroopan unioniin ja sitä seurannut maidon maakiintiön määräämisajankohta olisi sattunut maidon huipputuotannon aikoihin.

1960-luvulla pitäjämeijerien kalustoa ja tuotantotiloja jouduttiin uusimaan, jotta kasvavien maitomäärien jalostaminen onnistuisi. Osassa oli laajennuksia ja osassa odotettiin suunnitelmia ja päätöksiä.

Kusti Eskola otti asian puheeksi tammikuussa 1963 Tuottajaliiton johtokunnassa. Hän oli tuolloin myös MTK:n ensimmäinen varapuheenjohtaja, K-P:n Tuottajaliiton varapuheenjohtaja sekä K-P:n meijeriliiton johtokunnan jäsen. Eskolan mielestä olisi ryhdyttävä "harkitsemaan meijeritoiminnan keskittämistä niin, että voitaisiin estää harkitsematon rakentaminen ja ohjata meijeritoiminta mukautumaan tulevaisuuden vaatimusten mukaiseksi."

Asia jäi työvaliokunnan kehitettäväksi, mutta otettaisiin esille vasta kun Meijeriliiton sihteeri on vaihtunut. Eino Honkela oli eläköitymässä, eikä kaiketi haluttu näin perusteellista uudistusta hänen aikanaan. Kuitenkin juuri Honkela otti asian esille Meijeriliiton johtokunnan kokouksessa huhtikuussa 1963.

Isännöitsijöiden kokouksissa asiaa oli jo puitu ja todettu tarve yhdistää voimavaroja yhteisen jalostuksen taakse. Alustavasti oli puhuttu "minkkiläjuuston", eli kvarkin ja maitojauheen yhteisvalmistuksesta.

Kirjallisen aloitteen teki Toholammin Osuusmeijeri Meijeriliitolle osoitetulla kirjeellä. Taustalla olivat myös toholampilaisten käymät keskustelut Kannuksen Osuusmeijerin ja Reisjärven Ympäristön Osuusmeijerin edustajien kanssa.

Suunnittelu aloitettiin kutsumalla Valion johtokunnan jäseniä tutustumaan maakunnan olosuhteisiin. Laskelmia laadittiin kirnuamiskeskuksen kannattavuudesta. Lähtökohtana oli, että jäsenmeijerit luovuttavat yhteiseen jalostukseen 30 prosenttia vastaanottamastaan maidosta. Maidot separoitaisiin jäsenmeijereissä, jonka jälkeen sekä kerma että kuorittu maito ajettaisiin yhteiseen jalostuskeskukseen edelleen voiksi kirnuttavaksi ja kurrijauhoksi kuivatettavaksi. Myös kvarkin valmistus otettiin koemielessä ohjelmaan. Sen valmistus aloitettiin jäsenmeijereissä, mutta kvarkki ei sisällynyt myöhemmin yhteismeijerin tuotevalikoimaan.

Voin ja kurrijauheen valmistus oli perusta, jolle uusi jalostuslaitos päätettiin rakentaa. Helmikuussa 1965 pidettiin Kokkolassa Osuuskunta Voikeskuksen perustava kokous, jossa valittiin uudelle, toisen asteen jalostuslaitokselle myös hallintoelimet. Hallintoneuvoston puheenjohtajaksi valittiin Oskari Joki-Hollanti Kannuksesta ja johtokunnan puheenjohtajaksi Erkki Tuunala Kälviältä. Virkaatekevän isännöitsijän tointa hoiti Meijeriliiton silloinen toiminnanjohtaja Pekka Rikula.

Kaikki jäsenmeijerit eivät vielä olleet tehneet liittymispäätöstä, mutta sen ei annettu haitata osuuskunnan perustamista eikä suunnitelmien tekoa. Edullisin sijaintipaikka olisi laskelmien valossa ollut Kokkola, johon maakunnan joka suunnasta oli hyvät kulkuyhteydet, ja josta oli myös hyvät yhteydet muihin kulutuskeskuksiin. Maakunta oli maidon vahvaa ylituotantoaluetta.

Taustalla oli myös ajatus kulutusmaidon markkinoinnista Kokkolaan, vaikka aie ei päällimmäisenä ollutkaan. Kokkola sijaintipaikkana oli ongelmallinen, sillä se lukeutui ruotsinkielisen keskusosuusliike Eninghetenin alueeseen. Lisäksi kaupunki vahvana ruotsinkielisenä alueena ei tuntenut mielenkiintoa maakunnan meijerimiesten aikeisiin ja tonttihakuun.

Kaupungin mielenkiinto oli suuntautunut Ykspihlajan suurten teollisuushankkeiden toteuttamiseen. Lopulta kaupunginsihteerin sanoi suoraan, ettei yhteismeijeri kiinnosta kaupunkia, koska sen työntekijät ovat matalapalkkaista väkeä ja saattavat koitua jopa rasitukseksi kaupungille. Lopulta ilmeni myös, että Toholammin Osuusmeijeri, josta Sievin Osuusmeijerin fuusioitumisen jälkeen oli tullut Osuuskunta Maitokolmio, liittyisi hankkeeseen vain silloin, jos laitos rakennettaisiin Toholammille.

Lopulta tuotantosuuntakin vaihtui. Maailmanmarkkinoilla oli tilaa paremmin maidon valkuaisen kuin rasvan jalosteille. Niinpä Valio ehdotti keskipohjalaisille emmentaljuuston valmistamista tulevassa laitoksessa. Ajatus hyväksyttiin, ja laitoksen nimeksi päätettiin ottaa Keski-Pohjan Juustokunta.

Alkuvuodesta 1968 Meijeriliiton toiminnanjohtajaksi ja samalla Juustokunnan isännöitsijäksi tuli Jorma Pulliainen. Keskustelua herätti se, että juustonvalmistuksen seurauksena kuoritun maidon palautus vähenisi tiloille. Se taas oli korvaamattoman tuntuinen valkuaislähde niin nautojen kuin sikojenkin kasvatuksessa. Johtokunta keskusteli myös tulevan juustolan sijoituspaikasta ja totesi, että yksinomaan taloudellisten seikkojen on saatava määrätä mihin laitos rakennetaan.

Kun Maitokolmio oli asettanut liittymisensä ehdoksi rakentamisen Toholammille, laadittiin vertaileva pistetaulukko Kokkolan ja Toholammin eduista ja haitoista sijaintipaikkana. Siinä Kokkolan edut painottivat edelleen rakentamista sinne. Maitokolmion maitomäärä edusti kuitenkin lähes kolmannesta Meijeriliiton alueen maidoista, joten sitä oli vaikea jättää huomioimatta. Monien mielestä Maitokolmio kyllä tulisi

mukaan ennen pitkää siitä huolimatta mihin rakennettaisiin. Samoin mukaan tuli myös Kokkolan Osuusmeijeri, joka oli jo ilmaissut halukkuutensa liittyä mukaan yli kielirajan.

Valio kiirehti rakentamista. Se piti jäsenmeijerien omia, ehkä turhiksi osoittautuvia investointeja mahdollisena, jos yhteishanke viivästyisi. Valtakunnassa oli vireillä kaksi suurmeijerihanketta, eikä Valio pitänyt hyvänä kaikkien valmistumista samanaikaisesti.

Lopulta kuuden vuoden kuluttua hankkeen alullepanemisesta todettiin, että liiketaloudellisesti edullisimmasta sijaintipaikasta, Kokkolan seudusta, oli luovuttava. Syynä oli Kokkolan haluttomuus neuvotella tosimelellä tontista, ja toisaalta halu hankaloittaa mahdollista rakentamista Kaarlelan kunnan alueelle. Näköpiirissä oli Kokkolan ja Kaarlelan yhdistyminen. Vahva este oli myös Maitokolmion ehto tulla mukaan vain Toholammille.

Niinpä johtokunta pyysi tonttitarjoukset Meijeriliiton alueen kunnilta. Toholammin ja Sievin kunnille ei tarjouspyyntöä lähetetty, koska niissä toimiva Maitokolmio ei ollut Juustokunnan jäsen. Maitokolmio täsmensi liittymisensä ehtoja ilmoittamalla, että se luovuttaisi yhteiseen jalostukseen 15 prosenttia vastaanottamastaan maidosta siinä tapauksessa, että laitos rakennetaan muualle kuin Toholammille.

Tarjouksen lähettivät Halsua, Himanka, Kalajoki, Lohtaja, Perho, Ullava, Kaarlela, Kannus, Kaustinen, Kälviä, Reisjärvi ja Veteli. Myös Toholampi ja Sievi ilmaisivat halunsa olla mukana, vaikkeivat tarjouspyyntöä saaneetkaan.

Juustokunnan johtokunta ja osa Valion johtajistoa tutustuivat päällimmäisiksi jääneisiin tarjouksiin tammikuussa 1970. Ensimmäisessä valinnassa tärkeimpiä tekijöitä olivat veden saanti ja jäteveden puhdistusmahdollisuudet. Paikan päälle mentiin tutustumaan Kalajoen, Kannuksen, Kaustisen, Vetelin ja Reisjärven tarjouksiin.

Kokkola kiinnosti kulutuskeskuksena maakunnan meijeriväkeä ja maidontuottajia. Kokkolaanhan suunniteltiin noihin aikoihin maakunnan meijerien yhteistä jalostuslaitosta, jonka tarkoituksena piti olla jäsenmeijerien ylijäämämaidon jalostaminen kaupanesteiksi ja voiksi maakunnan suurimmassa kulutuskeskuksessa. Aie ei toteutunut.

Vuonna 1947 voimaan laki kulutusmaidon pastöroimisesta oli lopettanut maidon ja voin suoramyyntin, ja monet KPO:lle maitoansa myyneet liittyivät suoraan Kokkolan Osuusmeijerin jäseniksi. Sen maksama tilityshinta oli korkeampi kuin mihin voita kirkunneiden maakunnan meijereiden maksama hinta.

Keväällä 1968 Meijeriliitto valitsi uudeksi toiminnanjohtajakseen agronomi Tauno Wikstedtin. Juustokunnan virkaatekevänä isännöitsijänä hän joutui keskelle yhä kärjistyviä kiistoja juustotehtaan paikasta. Lopulta helmikuussa 1970 voitiin todeta, että sijoituspaikasta kiistelivät nyt Kannus, Kaustinen ja Toholampi. Vielä tuolloinkaan Maitokolmio ei ollut Juustokunnan jäsen, kuten kaikki muut Meijeriliiton alueen meijerit olivat. Tonttineuvottelut kuitenkin käytiin kuntien kanssa meijerien antaessa sivustatukea.

21.2.1972 Juustokunnan hallintoneuvosto vihdoinkin päätti paikasta. Seulaan olivat jääneet Kannus, Kaustinen ja Toholampi. Sopuvalintaan ei päästy, joten oli äänestettävä. Vastakkain olivat ensin Kannus ja Kaustinen. Kannus voitti äänin 8–2, ja jäljellä olivat Kannus ja Toholampi. Sen Toholampi voitti äänin 6–2.

Kannuksen Osuusmeijeri oli ilmoittanut ennen vaalia toimittavansa 30 prosentin sijasta 50 prosenttia vastaanottamastaan maidosta Juustokunnalle, ja lupasi ottaa 150 000 markalla ylimääräisiä osuuksia siinä tapauksessa, että juustola rakennetaan Kannukseen. Myös Kaustinen paransi tonttivaihtoehtotarjousta. Lopulta Maitokolmion vahva ote ja sijainti keskellä maakunnan "maitotiheintä" aluetta ratkaisi Juustokunnan kotipaikaksi Toholammin.

Tuottajaliitto korosti tarvetta rakentaa tuotantolaitos sinne, missä laskelmat osoittivat sen parhaiten kannattavan, eli Kokkolaan. Kun se ei ollut mahdollista, ja tonttikeskustelu kävi yhä kuumempänä, Tuottajaliitto ei enempää paikkakysymykseen puuttunut.

Vihdoin elokuussa 1971 muurattiin juustolan peruskivi. Mutta tuotantosuunnan vaihtoehdot elivät, vaikka rakentaminen käytännössä oli aloitettu. Alun perin piti valmistaa tahkoemmentaalia, mutta sitten Valion johtajat ehdottivat tuotteeksi harkkoemmentaalia, joksi tuotanto sitten vakiintui vuoden 1972 puolivälissä.

Harkkoemmentaliala Toholammilta:

Keski-Pohjan Juustokunta toimii ensimmäistä kertää

Nuorin suuri juustolamme, Keski-Pohjan Juustokunta Toholammilla aloitti toimintansa alkukesällä. Kesäkuun kahdeksantena päivänä otti Juustokunta vastaan ensimmäiset maitoerät keitettäväksi. Nyt maitoa kuluu päivittäin noin 90 000 litraa

kahdeksan kattilallisen keitossa, kertoo toimitusjohtaja Toivo Vikstedt. Juustokunta jalostaa n. 30 prosenttia alueensa maidosta harkkoemmentaliksi. Juustolan toiminta on vielä laajenemassa: jo nyt on tilattu yksi keittokattila lisää.

Maaseudun Tulevaisuus 7.9.1972.

Päätuotteen emmentaalin lisäksi valmistettiin rehumaityjauhetta, ja vuodesta 1976 lähtien myös rasvaista, 26 prosenttista maitojauhetta. Sitä valmistettiin pääasiassa Neuvostoliiton vientiin. Vuodesta 1977 lähtien tuotevalikoimaan tuli laktoosi eli maitosokeri makeisteollisuuden ja lopulta hiivateollisuuden tarpeisiin.

Täysmaito separoitiin, ja vain osa maidon rasvasta käytettiin juustoihin tai rasvaiseen maitojauheeseen. Suurin osa kirnuttiin jäsenmeijereissä voiksi, kunnes Reisjärven Ympäristön Osuusmeijerin oston jälkeen vuonna 1987 myös voi tuli Juustokunnan tuotteiden listalle ja kerman myynti jäsenmeijereille lähes loppui.

Kuuden vuoden jälkeen Kaustisen Osuusmeijeri katsoi, ettei toisen asteen osuuskunnan toiminta vastannut sen odotuksia ja erosi. Kiista koski uusittuja sääntöjä, joiden mukaan jäsenmeijerin toimitusvelvollisuus voidaan nostaa aikaisemmasta 30 prosentista hallintoneuvoston päätöksellä enintään 50 prosenttiin vastaanotetusta keskirasvaisesta maidosta. Kaustislaiset olivat aloittaneet oman maitojauheen valmistuksen, eli juuri sen jatkojalostuksen, jota varten Juustokunta oli yhteistuumin perustettu. Uusi mahdollisesti jopa toisen puolen vastaanotettua maitoa käsittävä toimitusvelvoite Juustokunnalle vaarantaisi oman yritteliäisyyden. Taustalla lienee ollut myös pettymys juustolan sijaintipaikkakilpailussa.

Kannuksen Osuusmeijerissä sairastettiin häviötä kilvassa juustolan sijaintipaikasta. Lopulta jäsenistö repesi siten, että iso osa maidonlähettäjästä siirtyi Osuuskuunta Maitokolmion jäseniksi, olipa yksityiseen Ingmanin meijeriliikkeeseenkin otettu yhteyksiä. Mutta myös Juustokuntaan jääneet kannuslaiset olivat tyytymättömiä siihen, että Juustokunta ei ottanutkaan haltuunsa kaupanesteiden pakkausta vaan se säilyi Maitokolmiolla, vaikka kannuslaiset luopuivat omasta pakkauksestaan nimenomaan Juustokunnan hyväksi.

Kalajoen Osuusmeijeri oli erikoisasemassa vuoteen 1984 asti, jolloin se liittyi jäseneksi. Siihen asti se oli toimittanut maitoa siinä kuin jäsenetkin, mutta meijeri oli ollut eräänlainen ulkojäsen, jolla oli edustaja hallituksessa, mutta ei äänivaltaa. Kalajokisten mielestä Kannus olisi ollut sopiva paikka Juustokunnalle. Toholampi tuntui liian etäiseltä, ja katseltiin myös Pohjolan Maidon suuntaan Haapavedelle, mutta lopulta liitettiin Juustokuntaan. Kalajoella oli myös omia intressejä. Se toimi pitkään kaupanesteiden pakkaajana omalla alueellaan ja jonkin aikaa vielä liittymisen jälkeenkin Juustokunnan lukuun.

Kannuksen ja Kalajoen suhtautumisesta yhteistyöhön Juustokunnan johto keskusteli Tuottajaliiton toiminnanjohtaja Valde Anttilan kanssa kaiketi tarkoituksella vaikuttaa sitä kautta maidonlähettäjäkunnan mielipiteisiin.

Pian todettiin, että juustola olisi saanut olla suurempi. Tästä huomautti jo vihkiäisjuhlassa puhunut Valion pääjohtaja Pellervo Saarinen. Alusta lähtien pitkään hallituksen puheenjohtajana toiminut Erkki Tuunala myönsi, että mitoituksessa oltiin varovaisia. Maakunnan meijerimiehet paljoksivat moneen kertaan niitäkin kustannuksia, jotka juustolasta sellaisenaan aiheutuivat.

Mutta maitomäärät lisääntyivät nopeasti ja tilanahtaus vaivasi. Maitoa ajettiin Pitäjänmäelle Helsinkiin rekkakuormittain seudun kaupanestetarvetta tyydyttämään. Sen juustokuntalaiset olisivat jalostaneet mieluummin omassa laitoksessa. Tilanahtaus helpotti hiukan, kun juustosaliin sijoitettiin yksi keittokattila puristusaltaineen lisää. Lopulta uusi jauheosasto toi lisää tilaa juustolaan, johon sijoitettiin kaksi uutta keittokattilaa ja viisi puristusallasta. Juustolan koneisto kävi ajoittain vajaakäytölläkin Valion säädellessä tuotantoa juuston menekkimahdollisuuksien ja pääkaupunkiseudun kulutusmaitotarpeen mukaan.

Tuohon aikaan valiolaisten meijerien vastaanotto oli yli 90 prosenttia valtakunnan markkinoilla liikkuvasta maidosta, joten valiolaisilla oli päävastuu myös kaupanestemarkkinoista. 1970-luvun lopulla Juustokunnassa ryhdyttiin suunnittelemaan laajennusta, joka koskisi myös juuston tuotantotiloja. Vuosituotanto oli tuolloin vakiintunut 5,5 miljoonan kiloon. Suunnitelmassa tähdättiin 2,2 miljoonan kilon lisäykseen. Siihen oli tähdännyt myös sääntömuutos, joka velvoitti jäsenmeijerit tarvittaessa toimittamaan hallintoneuvoston päätöksellä 50 prosenttia vastaanotostaan Juustokunnalle.

Mutta laajennussuunnitelma ei saanut kannatusta jäsenmeijereiltä. Siinä nähtiin vaara oman jalostuksen rajoittumisesta. Toisaalta Vetelin Osuusmeijeri olisi ollut valmis tarvittaessa toimittamaan kaiken maidon Juustokunnan jalostettavaksi. Myöskään Juustokunnan omat hallintoelimet eivät olleet yksimielisiä laajennuksen tarpeellisuudesta. Sen sijaan Tuottajaliiton johtokunta siltä pyydettyssä lausunnossa puolsi laajennushanketta.

Juustokunta oli pyrkinyt heti maksamaan maidosta jäsenmeijereiden ja naapureina toimivien toisen asteen jalostuslaitoksien tilityksiin verrattuna kilpailukykyistä hintaa. Pidättäytyttiin myös velkomasta jäsenmeijereiltä vielä maksamatta olevia osuusmaksuja, joilla oman pääoman määrä suhteessa lainoihin olisi lisääntynyt. Tähän epäsuhtaan kiinnitti myös Valio huomionsa. Pääjohtajan allekirjoittamassa kirjeessä kehoitettiin noudattamaan varovaisempaa tilityspolitiikkaa jäsenmeijereihin päin ja vetämään sisään maksamattomia osuusmaksuja, jotta omien pääomien määrä saataisiin nousuun. Se taas olisi tärkeää haettaessa lainoitusta suunnitteilla oleville laajennushankkeille.

Laajennus oli ajoitettu 1980-luvun alkuvuosiin, ja suunnitelma eteni aluksi Valion suopeassa myötätuulussa. Niinpä hallintoneuvosto teki äänestyksen jälkeen päätöksen, jolla hallitukselle annettiin vapaat kädet laajennuksen toteuttamiseen. Mutta sitten tuuli kääntyi. Valiosta kiiri tietoa emmentalin menekkinäkymien huononemisista. Juustolan laajennussuunnitelmat pantaisiin hyllylle vuoteen 1986 asti.

Se oli toisaalta pettymys, mutta toisaalta mahdollisti paremman tilityshinnan jäsenmeijerien lähettämälle maidolle. Laajennus kun olisi aiheuttanut pitkäksi aikaa huomattavan tilityskyvyn alenemisen varsinkin kohtuullista hintaa maksavalle Juustokunnalle. Ajateltu laajennus olisi tiennyt 8–9 pennin rasisista maitolitraa kohti elinkeinoverolain mukaisin poistoin. Laajennusaikomuksesta sellaisenaan luovuttiin, ja valmiiksi neuvotellut lainat siirrettiin Valion käyttöön. Valio puolestaan korvasi siihenastiset suunnittelukustannukset.

Meijeriteollisuuden kehitys vei kohti yhä suurempia yksiköitä. Keskitetty jalostus alensi jalostuskustannukset litraa kohti vääjäämättä pienemmiksi kuin useaan meijeriin jaettu jalostus. Toisaalta

maidon kuljetuskaluston kehitys, keräilyreittien järkevöityminen ja parantuneet liikenneyhteydet hillitsivät kuljetuskustannuksia.

Reisjärven Ympäristön Osuusmeijerin osto mahdollisti myös maidon rasvan jalostamisen voiksi Juustokunnan omana tuotantona. Maidonjalostuksen kannalta pitäjämeijerit olivat käyneet tarpeettomiksi ja silti maidontuottajien saama hinta parani. Juustokunnan hallituksen pitkäaikainen puheenjohtaja Mikko Pulkkinen sanoi kerran epäilijöille olleensa sulkemassa Vetelissä kahta meijeriä, ensin kirkonkylässä ja sitten Räyringissä. Molemmilla kerroilla maidonlähettäjien saama hinta parani. Pitäjämeijerien sulkeutuessa jäljelle jäivät omaan meijeriin liittyneet tunnearvot ja ajatus meijeristä työllistäjänä. Sekin oli huvennut henkilöstötarpeen vähetessä. Aika oli armotta ajanut pikkumeijerien ohi.

Suuri rakennemuutos koko maan meijerikentässä muutti Keskusosuuskunta Valion osakeyhtiöksi, ja sulautti eräänlaisena välivaiheena syntyneet Pohjois- ja Keski-Suomen alueosuuskunnat Normilk-välivaiheen kautta osaksi Valiota. Myös Juustokunnan Toholammin tehtaasta tuli osa Valion tuotantolaitoksia. Keski-Pohjan Juustokunnan tehtäväksi jäi maidon keräilyn organisointi, siirtokuljetukset ja eräät tuottajapalvelut.

12.3 "Toisinajattelevat" meijerit

Myös Juustokunnan ja Maitokolmion tiet erosivat. Maitokolmio ei katsonut voivansa tyytyä siihen, että sen toimintaa koordinoisi valtakunnallinen osakeyhtiö. Se tiesi eroa valiolaisesta yhteistyöstä niin kotimaan markkinoinnissa kuin viennissä. Maakunnan vanhin ja suurin osuusmeijeri irtautui maakunnallisesta yhteistyöstä.

Samoin ajattelevia Maitokolmio löysi Kymppimeijerit-ryhmästä. Kymppimeijerit oli holding-yhtiönä löysä yhteenliittymä, jossa varsinainen yhteistoiminta rajoittui joihinkin satunnaisiin tuotevaihtoehtoihin. Maitokolmio markkinoi itse omat tuotteensa. Tuotevalikoima jakautuu siten, että vuonna 2000 vastaanotetusta maidosta noin 40 prosenttia markkinoitiin kaupanesteinä ja loppuosa rasva- ja rahkatuotteina.

Syksyllä 1978 Juustokunnasta eronneen Kaustisen Osuusmeijerin tuotteiden markkinoinnista huolehti aluksi keskusosuuskunta Valio. Valion yhtiöittämisen jälkeen meijeri solmi uuden markkinointisopimuksen Valio Oy:n kanssa. Sen Valio sanoi irti vuonna 1995. Nyt tehtiin markkinointisopimus Ingman Foods Oy Ab:n kanssa. Elokuussa 2000, noin puolet vastaanotosta muodostui kaupanesteistä. Ne markkinoi Ingman omalla tuotemerkillään. Toinen puoli tehtiin voiksi, josta noin toisen puolen markkinoi Ingman omalla tuotemerkillään ja toinen puoli meni vientiin eri puolille Eurooppaa Kaustisen Osuusmeijerin omana vientinä. Yhteistyön Valion kanssa päätyttyä meijeri liittyi Kymppimeijerit-ryhmään. Ylivieskassa toimiva Laaksojen Maitokunta ei kuulunut Juustokunnan perustajameijereihin, mutta Ylivieska alueena kuuluu MTK Keski-Pohjanmaahan.

Hyvälaatuisilla tahkojuustoilla jopa maailmanmainetta saavuttanut meijeri joutui 1990-luvun puolivälissä lähes ylipääsemättömiin taloudellisiin vaikeuksiin. Tilanne kehittyi niin kriittiseksi, että jos joku jäsenistä olisi vaatinut osuusmaksu- ja tuottajalainasaataviaan ulos, osuuspääomansa menettänyt meijeri olisi jouduttu asettamaan konkurssiin. Siltä välttyttiin, ja osuuskunta haettiin velkasaneeraukseen. Sen aikana, vuosikymmenen lopulla, perustettiin osakeyhtiö, josta Ingman Foods omistaa 90 prosenttia ja Laaksojen Maitokunta loput 10 prosenttia. Keräilyosuuskunnaksi muuttunut Laaksojen Maitokunta on Ingmanin antaman konserniavun turvin pystynyt maksamaan jäsenistölleen kohtuullista ja vertailukelpoista hintaa maidosta. Vuonna 2000 juustonvalmistus tapahtui Ingman Foodsin Kuusamon laitoksilla.

12.4 Suhteet MTK Keski-Pohjanmaahan

Kaikki osuusmeijerit ovat lähes alusta lähtien tukeneet Tuottajaliittoa liittymällä yhteisöjäseniksi. Tuottajaliitto kehotti 1990-luvulla kolmea edellä mainittua meijeriä tarkistamaan kurssinsa ja pysymään mukana valtakunnallisessa valiolaisessa yhteistyössä. Siitä seurasi, että nämä sanoivat irti jäsenyytensä MTK Keski-Pohjanmaasta.

Maitokolmio lähetti eroamispäätöksensä pöytäkirjan otteena helmikuussa 1991 pidetystä hallituksen kokouksesta. Siinä todettiin Tuottajaliiton johtohenkilöiden Maitokolmion vastainen ja sitä vahingoittanut toiminta, ja päätettiin yksimielisesti erota Tuottajaliiton jäsenyydestä. Kaustisen Osuusmeijeri maksoi viimeisen jäsenmaksunsa niin ikään vuonna 1991 ja Laaksojen Maitokunta puolestaan 1993, jonka jälkeen näiden katsottiin eronneen Tuottajaliiton jäsenyydestä.

Osoituksena MTK Keski-Pohjanmaan ja Keski-Pohjan Juustokunnan kohtalonyhteydestä voidaan pitää sitä, kun entinen MTK:n opisto Espoon Tapiolassa muuttui Pellervo-Instituutiksi ja MTK:n piiriliitot saivat nimetä kukin oman huoneensa, MTK Keski-Pohjanmaan huone nimettiin "Emmentaaliiksi". Sitten huomattiin, että keskipohjalaista imagoa ajatellen emmentaali ei ehkä olekaan kovin pysyvä elementti. Laaksojen Maitokunnan kohtalo oli veitsen terällä eikä emmentaalin valmistuksesta Juustokunnassakaan ollut mitään takeita. Nimi muutettiin "Kissankelloksi", joka ei ole suhdanteista riippuvainen.

Euroopan unioniin liittymisen jälkeen kaikki oli toisin. Mitkään sopimukset, edes herrasmiessopimukset markkina-alueista eivät tulleet kysymykseen. Euroopan Unionin alueella elintarvikkeiden markkinat valuivat yli kansallisvaltioiden rajojen ilman minkäänlaista rajasuojaa tai vientiä edistävää hintojen subventointia. Oli kuitenkin yksi rajasuojia unioniin päin ainakin kulutusmaitoa ajatellen. Mikko Herlevi kutsuu sitä "luonnolliseksi rajasuojaksi". Ei näet ole aivan yksinkertaista järjestää pilaantumiselle alttiin kulutusmaidon vientiä keskemältä Eurooppaa tänne unionin periferiaan.

Nyt Suomen maitomarkkinoilla alkoi todellinen "villin lännen aika". Yhä useampi meijeri irtautui valiolaisesta toiminnasta ja riensi keräämään helppoa rahaa sieltä mistä sitä oli parhaiten saatavissa. Maidon pakkaaminen oli toki ennenkin osattu, mutta nyt oli opittava myös markkinoimaan. Sen oli aikaisemmin hoitanut keskitetysti Valio, joka sopi myös hinnoista. Ei tarvinnut muuta kuin huolehtia korkeasta laadusta ja tilausten ajallaan toimittamisesta.

Nyt kilpailuvirasto kielsi ehdottomasti kaikki sopimuksentapaisetkin markkina-alueista ja -hinnoista. Kaksi suurta, pohjoisen Aito-Maito ja hämäläisten Maito-Pirkka soittivat maidonpakkaajien ensiviulua. Lopulta ei enää tehty mihinkään aikamääriin sidottuja toimitussopimuksia; hinnat olivat voimassa toistaiseksi. Jopa kuukausittain maidontuottaja saattoi vaihtua, ja aina jälleenmyyjälle halvempaan hintaan. Niinpä maidonpakkaamot kilpailivat nopeasti taloutensa kuralle vähittäismyyjien ja kuluttajien kerätessä suurimman hyödyn. Näköpiirissä oli myös tilityskyvyn romahtaminen maidontuottajille. Markkinoilla vallitsi aito markkinalaki: Syö, tai tule syödyksi!

Kovan koulun käytyään ja osuuspääomansa syötyään useat palasivat häntä koipien välissä takaisin valiolaiseen toimintaan. Lopulta Valio kieltäytyi ottamasta enää jäsenikseen kokonaisia meijeriosuuskuntia, mutta kylläkin yksittäisiä maidonlähettäjiä.

MTK Keski-Pohjanmaa ei suinkaan ollut puolueeton maakunnan meijerien organisaatiokehityksessä. Sen mielestä maakunnan maidontuottajien selkeä etu vaati ryhmittymistä valiolaiseen meijeritoimintaan. Koko maata kattavana organisaationa sillä katsottiin olevan parhaat mahdollisuudet puolustaa maidon tilityshintaa uusissa olosuhteissa. Kun laki kielsi kilpailua rajoittavat sopimukset, ruotsinkielisetkin meijerit joutuivat avoimeen kilpailuun suomenkielisten kanssa, toisin kuin aikaisemmin oli asianlaita. Varsinkin

Pohjanlahden rannikon kaupungit Vaasa, Pietarsaari ja Kokkola muodostivat houkuttelevan markkina-alueen maidonpakkaajille. Erityisesti Maitokolmio yritti aggressiivisesti Kokkolan ja Pietarsaaren markkinoille, jotka Valio vanhan käytännön mukaan oli jättänyt entisille enigheteniläisille meijereille.

Aluksi markkinat eivät oikein auenneet, mutta tilityshintatasoa uusi kilpailutilanne onnistui laskemaan. Se pani pohtimaan myös Milkassa mahdollisuuksia kustannusten karsimiseksi. Milkan fuusioitumisen aikaan vuonna 1993, Milkan suomenkielisten edustajaksi hallitukseen valittiin lohtajalainen Mikko Herlevi. Hän oli myös MTK Keski-Pohjanmaan johtokunnan jäsen ja myöhemmin puheenjohtaja.

Herlevillä oli myös yhteyksiä valiolaisiin, sekä johtaviin luottamusmiehiin että toimivaan johtoon. Keskustelu Milkan johtajan Sture Kackurin kanssa johti esitykseen, jonka mukaan emmentaljuuston valmistus Vöyrillä lopetettaisiin ja juusto ostettaisiin Valiolta. Suunnitelma hyväksyttiin Milkan hallituksessa sillä muutoksella, että juusto ostettaisiin harkkoina, mutta paloitettaisiin ja pakattaisiin Konalassa Milkan laitoksilla. Tällä ei vielä suuria säästöjä saatu, lisää olisi pitänyt vielä löytää.

Niinpä Herlevi esitti suunnitelman, jonka mukaan alkuvaiheessa päädyttäisiin kahteen laitokseen, Vöyriin ja Kokkolaan. Myöhemmin kaikki toiminnat keskitettäisiin Vöyrille. Vöyri torjuisi paineita etelästä ja Kokkola alkuun pohjoisesta. Tähän todettiin tarvittavan ulkopuolinen konsultti, joka tekisi säätölaskelmat, jos Konala, Liljendal, Vaasa ja Pietarsaari suljettaisiin sekä keskityttäisiin kahteen artikkeliin, kulutusmaitoon ja edam-juustoon. Seuraavaan kokoukseen Kackur toi laskelman "johon ei konsultteja tarvita". Sen mukaan kaikki säästöt hupenisivat lisääntyviin jakelukustannuksiin

13 Horisontissa Eurooppa uusin haastein

13 Horisontissa Eurooppa uusin haastein	1
13.1 Sopeuttamisen pitkä tie alkaa 1950-luvulla	1
13.2 Asutusliitto ja kriittisiä puheenvuoroja	2
13.3 Westermarckin komitealla ongelmien kimppuun 1960-luvulla	3
13.4 Mitä tapahtui asutustiloille?.....	4
13.5 Westermarckin komitean mietinnön tyly kohtalo	5
13.6 Pellonvaraus sopimukset tuotannon hillitsijöinä	6
13.7. Maitokiintiöt 1980-luvulla	11

13.1 Sopeuttamisen pitkä tie alkaa 1950-luvulla

Euroopan hiili- ja teräsunioni EEC perustettiin vuonna 1952, jonka jälkeen ajatus liittymisestä Euroopan yhteisöön, nykyiseen Euroopan unioniin EU:hun, eli monien suomalaisten mielissä.

Sopimus ystävydestä, yhteistyöstä ja avunannosta Neuvostoliiton kanssa suitsi suomalaisten puheita ja tekoja pitkään Euroopan "kovan ytimen" syntymisen jälkeen. Käytännön politiikassa itäinen sopimuskumppani YYA-sopimukseen vedoten piti kiinni toimintarajoista. Suomalaisten puolueettomuusvakuutteluihin Neuvostoliitto suhtautui yhä karsaammasti. Neuvostoliiton viimeisellä vuosikymmenellä se kiristi otettaan ja pyrki jättämään puolueettomuuskäsitteen kokonaan pois valtiovierailujen yhteisistä julkilausumista.

Läntisessä Euroopassa oli käynnissä integraatiokehitys, joka riisui valtioiden välisiä kaupan rajoituksia. Suomen kauppa Neuvostoliiton kanssa muodosti suurimmillaan runsaan viidenneksen ulkomaankaupastamme. Perinteiset kauppasuhteet suuriin länsieurooppalaisiin kauppakumppaneihin olivat kuitenkin Suomelle elintärkeitä. Niinpä Suomi luovi kahden voimakentän, itäisen ja läntisen välissä.

1950-luvun lopulla perustettiin vapaakauppaliitto EFTA. Sen perustivat Englanti ja Skandinavian maat muutamien muiden kanssa. Siihenkään ei Suomi katsonut voivansa suoraan liittyä, vaan Suomea varten räätälöitiin oma erillissopimus, ulkojäsenyys, koska EFTA:lla katsottiin olevan myös suurvaltapoliittisia ulottuvuuksia. Suomi solmi EEC:n kanssa erillissopimuksen teollisuustuotteiden vapaakaupasta vuonna 1974. Yhteistyö rajattiin kuitenkin vapaakauppaan ilman poliittisia аспекteja. Lopulta Neuvostoliiton romahdettua 1990-luvun alussa, Suomi solmi liittymissopimuksen EU:hun samaan aikaan Itävallan ja Ruotsin kanssa 1994 siten, että se astui voimaan 1995. Alkoivat kansallisten lakien sopeuttaminen EU:n direktiiveihin, lainsäädäntöohjeisiin.

Oli nähtävissä, että Suomen kansantalous ennen pitkää integroituisi tiiviimmin osaksi eurooppalaisten valtioiden yhteenliittymää. Käytännössä maatalouden osalta sopeuttaminen oli alkanut jo 1950-luvulta. Asutustoiminnan ja uudisraivausten ansiosta viljelty peltoala oli lisääntynyt ylittäen sota-aikaa edeltävän hehtaarimäärän. Elintarviketuotanto nousi nopeasti ja omavaraisuus pääelintarvikkeissa jopa ylitettiin. Koneellistaminen ja lisääntynyt keinolannoitteiden käyttö kiihdyttivät maataloustuotantoa.

Ensimmäinen ylituotanto koettiin jo ennen sotia 1930-luvulla. Asutuslakien myötä uusia tiloja oli muodostettu tuhatmäärin ja viljelijät olivat käyneet innolla työhön. 1930-luvun lopulla poikkeuksellisen hyvät vuodet lopettivat keskeisten elintarvikkeiden tuontitarpeen. Toukokuussa 1936 tuottajaliiton kevätkokouksessa MTK:n Hannes Lahdenranta joutui jopa pidättelemään keskijohjalaisten asutusintoa. Siirtomaista virtasi elintarvikkeita tyydyttämään Euroopan tarpeen, ja siellä olivat myös suomalaisen ylituotannon markkinat. Mutta ei ollut muuta keinoa sijoittaa lisääntyvää väestöä leivän syrjään kiinni. Jouduttiin etsimään ylijäämille vientimahdollisuuksia.

Vuoden 1935 syyskuussa tuottajaliitolta oli pyydetty lausuntoa lakiehdotukseen maatalojen osittamisesta ja kuolinpesien jaosta. Maatalojen jakokiello purettiin 1800-luvun lopulla, minkä jälkeen syntyi runsaasti yhä pienempiä tiloja. Nyt lainsäädäntöön suunniteltiin uudelleen jakorajoituksia. Tässä kohtaa liitto oli sitä mieltä, että tilalle jäävää valittaessa perheellinen perijä pitäisi olla etusijalla, jos vanhin olisi perheetön ja todennäköisesti sellaiseksi jäisikin.

Tilaa arvioitaessa olisi käytettävä paikallista asiantuntemusta eikä Maakiinteistöpankin arviomiehiä eikä muun vastaavan rahalaitoksen johtokunnan jäseniä. Lausunnon antajaksi suositeltiin lähinnä paikallisen Maanviljelysseuran johtokuntaa. "Maatalojen osittelulain 1§:stä olisi poistettava kohta, joka koskee kahden hevosen pitämistä tilalla, sillä käytäntö on osoittanut, että yhtäkin hevosta pitämällä on tilan hoito voitu järjestää kannattavasti." Epäluulo pankkien arvioimiskyvystä kuvasti luottamuksen puutetta, joka seurasi 30-luvun pula-ajan runsaista konkurssihuutokaupoista, joissa tiloja joutui polkuhinnasta pankkien haltuun.

Sota-ajan ja huonojen satojen aikana ylituotannon huolet työntyivät vähäksi aikaa syrjään. Sotien jälkeen asutettiin Karjalan siirtolaisia, rintamamiemiehiä ja lisäksi oli lisämaanantiin oikeutettuja pieniä tiloja. Siirtolaisia oli asutettu jo välirauhan aikana erityisen pika-asutuslain nojalla.

Uusien asutustilojen maaperä soveltui usein huonosti viljelyyn. Tilat jäivät sivuun muusta asutuksesta, mutta ennen kaikkea tiloista tuli liian pieniä tarjotakseen elämisen mahdollisuuksia. Tiloilta oli lähdettävä sivuansioihin, joita toki löytyi käsityövaltaisista metsätöistä ja työttömyystöistä. Asutuslainsäädännössä kaiketi lähdettiinkin siitä, että asutustila antaa perustoimeentulon, jota täydentää sivuansioissa käynti.

Pientilojen viljely vaati tukitoimia, joilla väki kiinnitettiin maahan. Päätöksentekijät pelkäsivät, että jos maatalouden tukirakenteita puretaan, ennestäänkin paha työttömyystilanne vain pahenee. Räätelöitiin joukko pinta-alan sidottuja, porrastettuja avustusmuotoja, jotka olivat omiaan jarruttamaan kookkaampien tilojen muodostumista. Kansantaloustieteilijät ennakoivat jo 1950-luvun lopulla, että tarvitaan todella radikaaleja toimenpiteitä maatalousongelmien ratkaisemiseksi. Maataloudesta elantonsa saava väestö tulisi vääjäämättä vähenemään vastaisuudessa.

13.2 Asutusliitto ja kriittisiä puheenvuoroja

Asutustoiminta sai sotien jälkeen vauhtia Karjalan siirtolaisten ja rintamamiesten sekä muidenkin maansaantiin oikeutettujen kiinnittämistä maahan. Edunvalvojaksi perustettiin Asutusliitto vuonna 1954. Myöhemmin siitä tuli Suomen asutus- ja maatalatalousliitto. Jäsenmäärä oli 80 000 jäsenen tienoilla.

Maatalousministeriön asutusasiain osaston, ASO:n, ylijohtaja Veikko Vennamo, jonka toimialaan asutusasiat kuuluivat, oli huolella valmistautunut uuden puolueen perustamiseen. Vennamo perusti Suomen pientalonpoikien puolueen vuonna 1958. Puolueesta tuli merkittävä vaikuttaja Suomen po-liittisessä kentässä vuosikymmenin ajaksi.

Maatalouden tukirahojen ärhäkkäin arvostelija oli Sosiaalidemokraattinen puolue. Asiatiedot puolue sai kahdelta maatalousasiantuntijaltaan, agronomi Hannes Tiaiselta ja tohtori Pentti Viidalta. Viita julkaisi 1964 kohua herättäneen teoksen Viljelijäväestö ja palkansaajien elintaso. Sen sanomasta väiteltiin eduskunnassakin. Viita julkaisi myös pamfletin *Maatalouspolitiikka 1970-luvulla*. Siihen vastasi silloin jo yli 80-vuotias Helsingin yliopiston maanviljelystalouden emeritusprofessori Rurik Pihkala teoksellaan *Voi- ja viljavuori pois. Suomen maatilatalous nyt ja 1970-luvulla*. Hänen mielestään maatalouden asiantuntijoiksi pystyvät vain alan tutkijat, ei poliitikot. Itse ongelmasta Pihkala oli Viidan kanssa samoilla linjoilla, mutta kun Viita olisi halunnut teurastaa jopa 300 000 lehmää, Pihkala olisi tyytynyt 200 000 lehmään. Suurtiloja ei Pihkala halunnut perustaa. Hänestä parhaan kokoinen olisi tila, jonka perhe voisi hoitaa.

Sitten pääministeri Rafael Paasio oli Viidan mukaan kehottanut tätä lopettamaan "maataloustutkimuksensa". Myös pääministerin puolue Sdp jätti maatalouspolitiikan "suosiolla muiden huomaan, ja keskittyi teollisuuteen", kuten tohtori Keijo K. Kulha teoksessaan *Mahtitalonpoika*, Heikki Haaviston matkassa yleislakosta EU:hun, kuvaa. Myöskään Mauno Koivisto ei halunnut Kulhan mukaan kajota maatalouteen 1960-luvulla. Mistä tämä politiikan muutos? Ehkäpä siitä, että puoluetta oli muistutettu, että 100 000 pienviljelijäperheen jäsenistä monet äänestävät Sdp:tä, ja juuri tämä ryhmä ja sen tuotteet olisivat ensimmäisenä vaarassa, jos maatalousmäärärahoja ruvetaan merkittävästi karsimaan.

Kulhan mukaan Samuli Suomela, joka toimi Maatalouden taloudellisen tutkimuslaitoksen johtajana myönsi 1962, että pääosa maataloudelle myönnetyistä määrärahoista oli kytkeytynyt joko tuotteiden markkinointiin tai ylijäämien haittavaikutusten eliminointiin. Määrärahat mahdollistivat kilpailuun maataloustuotemarkkinoilla, mutta eivät juuri vaikuttaneet tuotteiden asemaan huomispäivän markkinoilla eivätkä viljelijöiden toimeentuloon vastaisuudessa.

Maatalousmäärärahojen verkko oli kasvanut monirönsyiseksi, että kukaan ei oikein hallinnut kokonaisuutta. Avustuksien ja tukien verkkoa rakennettiin kuin tilkkutäkkiä kenenkään tietämättä, mikä olisi lopputulos. Rahoitettiin toisilleen vastakkaisia vaikutuksia aiheuttavia kohteita. Eduskunnan suurimmat puolueet saivat ääniä maanviljelijöiltä.

Asutustoimintaa on moitittu siitä, että se edisti liian pienien tilojen muodostamista jopa pirstomalla nykykäsityksen mukaan elinkelpoisia tiloja. Asutustarkoituksiin kun voitiin pakko-ottaa pääasiassa vain yli 25 peltohehtaarin tilojen peltoja. Tästä seurasi, että pientilojen määrä kasvoi huomattavasti aikana, jolloin rationalisoinnin kannalta olisi jo pitänyt pyrkiä juuri päinvastaiseen, suurempiin tiloihin.

Pohjoiseen perustetut "kylmät tilat" ovat olleet usein arvostelun kohteena. "Myöskään paikallinen elinkeinotoiminta ei tarvinnut niin paljon osa-aikaviljelijöitä kuin asutustoiminnan lopputulos edellytti, sillä sivuansiomahdollisuudet alkoivat metsätöiden rationalisoinnin vuoksi hiljalleen vähetä laajoilla alueilla.

On kuitenkin huomattava, että toimenpiteet olivat aikansa tilanteen sanelemia. Muu elinkeinotoiminta tuskin olisi kyennyt imemään maatalouden vapaan työvoiman sodan jälkeen", arvioi likka Kananen teoksessaan *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka, Elintarvikepulasta omavaraisuuteen 1917–1949*.

13.3 Westermarckin komitealla ongelmien kimppuun 1960-luvulla

Helsingin yliopiston maanviljelystalouden professori Nils Westermarckin johtamaan komiteaan oli nimetty peräti 20 johtavaa maa- ja kansantaloustieteilijää. Se lienee ollut ensimmäinen näin laaja ja todella arvovaltainen työryhmä, joka pohti lähes neljän vuoden ajan maatalouden ylituotannon ja siihen liittyen maankäytön ongelmia. Komitea asetettiin syksyllä 1958 ja sen mietintö valmistui keväällä 1962.

Sitä edelsi useitakin kriittisiä, maatalouden tuotanto- ja hintapolitiikkaan kohdistuvia puheenvuoroja. Westermarckin komitea kävi työhönsä hihat käärittynä, eikä tyytynyt vain osakysymysten pohtimiseen, kuten aikaisempien työryhmien oli ollut pakko tehdä jonkin yksittäisen ongelman kaatuessa päälle.

"Tuotannon tasapainottamismahdollisuuksia tarkastellessaan komitea totesi, että maataloustuotteiden menekin lisäämismahdollisuus tuotantosuuntaa tarkistamalla oli joitakin erikoiskasveja lukuun ottamatta loppuun käytetty", totesi komitean sihteerinä MTK:n tutkimusosaston hoitaja, professori Liisa Sauli teoksessaan *MTK ja Suomen maatalouspolitiikka, Maatalousyhteiskunnasta teollisuusvaltioksi 1950–1980*.

Kun oli kysymys niin perustavaa laatua olevan kysymyksen ratkaisemisesta kuin maatalouden ylituotanto ja siihen liittyen viljelijäväestön elintaso, ei helppoja ratkaisuja ollut. Varsin varovaisin sanankääntein komitea arvosteli pitkään jatkunutta peltoalan lisäystä valtion tukemin uudisraivauksin, mutta edellytti kuitenkin "ettei tuotantokapasiteettia toistaiseksi laajenneta uusia viljelys- tai asuntoviljelystiloiksi tarkoitettuja kylmiä tiloja perustamalla tai muulla valtion palkkiovaroin tapahtuvalla pellon raivaamisella." Komitea piti oikeana periaatetta, jonka mukaan täystyölliseksi katsottavan perhevilmän tulotaso rinnastettaisiin palkansaajan tulotasoon, mutta ei pitänyt sen toteutumista silloisissa oloissa mahdollisena.

Meni vielä yli 20 vuotta ennen kuin tällainen rinnastus saatiin aikaan maataloustulolakiin kirjattuna runsaan kymmenen vuoden ajaksi ennen EU:hun liittymistä. Eräiden kansantaloustieteilijöiden mielestä tuo rinnastus ja kytkentä maataloustulolakiin nosti Suomen elintarvikkeiden hinnat aivan eri tasolle kuin muualla Euroopassa ja oli lisävaikeutena Euroopan unioniin liityttäessä.

Westermarckin komitean mietintö oli tarkoitettu hallituksen ja eduskunnan käsikassaraksi tulevia linjaratkaisuja varten. Eduskunnan maatalousvaliokunta käsitteli asiaa kolmisen vuotta ja kuuli neljäkymmentä asiantuntijaa.

Kansanedustaja Viljami Kalliokosken, maatalousvaliokunnan puheenjohtajan, tuntoja kuvaa lausuma, jonka hän sanoi esitellessään maatalousvaliokunnan mietintöä Westermarckin komitean työstä eduskunnalle. Hänen mukaansa siinä missä sanotaan, että paljolla kirjojen teolla ei ole loppua, nyt voisi lisätä: eikä asutustilojen perustamisella. Kalliokosken mielestä tilakoko olisi nostettava aina 30 hehtaariin saakka. Edelleen hänen mielestään lainsäädäntö, joka ei ota huomioon teknistyvää ja rationalisoituvaa maataloutta ei ajan oloon vastaa tarkoitustaan.

13.4 Mitä tapahtui asutustiloille?

Keski-Pohjanmaalla melkoinen osa asutustiloista, myös "kylmistä tiloista" eli tiloista, jotka perustettiin ennen viljelemättömälle maalle, on edelleen viljelyssä. Varsinaisia sukutiloja niistä tuli harvoin. Joillakin on takana peltojen metsittämisvaihekin ja entiset pellot kasvavat myyntipuun mittoja tavoittelevaa metsää. Osa on EU-maatalouden aikana raivattu uudelleen pelloksi, joka valmiin ojituksen ja aikoinaan tehdyn perusraivauksen ansiosta on nykyaikaisilla koneilla suhteellisen helppo tehtävä.

Varsin monissa tapauksissa viljelijä ei enää asu tilalla, vaan talusrakennukset ovat rappeutuneina purettu pois tai kunnostettu kesäasunnoiksi ja pellot vuokrattu tai myyty naapureille. Uusi viljelijä saattaa viljellä vuokramaita pitkienkin matkojen takaa. Maakunnan rantapitäjien pienehköiltä tiloilta ei maata juuri otettu asutustarkoituksiin, mutta lisää raivattiin, milloin se oli mahdollista entisen pellon tuntumasta. Raivattavaksi entinen merenpohja onkin melko helppo kohde.

Sen sijaan sisämaassa oli raivauskelpoista maata suuriakin yhtenäisiä alueita. Perhossa oli 1800-luvun Isonjaon jäljiltä paljon vanhan Kokkolan pitäjän "ylijäämämaita", jotka jäivät valtion haltuun

"kruununmetsinä". Mökälään oli jo 30- luvun lopulla muodostettu kunnan toimesta asutustiloja. Sodanjälkeinen asutustoiminta kohdistui suureksi osaksi valtion, seurakuntien ja muiden suurten maanomistajien omistamiin maihin. Niinpä Perhoon muodostettiin sotien jälkeen kokonaista 94 asutustilaa pääasiassa rintamamiehille ja joitakin myös sotaleskille ja -orvoille. Niitä raivattiin asumattomaan korpeen "kylminä tiloina", mutta myös valtion kanssa tehtyinä tilusvaihtoina ennestään viljellyille maille.

Mökälästä tuli kylä, josta osoitettiin asuinpaikkoja suomenkielisen Perhonjokilaakson pitäjistä olleille rintamamiehille. 1950-luvun vilkas kylä on hiljentynyt muutamaa talouskeskusta lukuun ottamatta. Vanhojen peltojen paikat tunnistaa rehevistä, suorissa riveissä kasvavista koivikoista ja männiköistä.

Toholammin Härkäneva on toinen kookas keskipohjalainen sodanjälkeinen asutuskohte. Myös Toholammilla asutustoiminta oli aloitettu ennen sotia kunnallisena. Härkänevalta ja sen lähistöllä olevilta pienemmiltä asutusalueilta osoitettiin tiloja paitsi lamppilaisille, muistakin pitäjistä olleille maansaantiin oikeutetuille. Härkänevalle perustettiin jokseenkin poikkeuksetta kylmiä tiloja. Tänäpäin Härkänevan pellot ovat kaikki viljelyssä ja lisää raivataan. Toki omistussuhteet sielläkin ovat jonkin verran vaihtuneet.

Sekä Mökälä että Härkäneva sijaitsevat alavalla, hallanaralla alueella. Mökälän hallanarkuutta korostaa vielä sijainti hallaisella Suomenselällä. Lisäksi se on tšekäläisittäin kaukana asutuskeskuksista. Perhon kirkonkylään on matkaa 24 kilometriä. Hiukan lähempänä on Kinnula, mutta molemmat olivat tuohon aikaan kovin vaatimattoman tieyhteyden takana.

Sen sijaan Härkänevalta Toholammin kirkonkylään on runsaat 20 kilometriä hyvää maantietä, ja aivan asutusalueen tuntumassa on Sykäräisen kylä. Lisäksi härkänevalaiset saivat uuden tieyhteyden Ullavalle. Yritteliäät härkänevalaiset olivat kuitenkin tyytymättömiä korkeisiin tiemaksuihin. Niinpä 1950-luvun lopulla Toholammin kunnanhallitus sai kirjeen, jossa oli pöytäkirja Härkänevan asukasten kokouksesta. Siinä todettiin ykskantaan, että kyläläiset päättivät poistaa Toholammin kunnan tiemaksusaatatavat! Aivan näin helposti se ei käynyt, mutta neuvotteluyhteys kuntaan, tosin vähän kovakouraisesti, oli avattu. Yksi Härkänevan asutustiloista on ryhtynyt teolliseksi yrittäjäksi ja pullottaa usean työntekijän voimin tänä päivänä juomavettä. Yritys on laajentunut yhdeksi Euroopan suurimmista pulloveden tuottajista.

MTK Keski-Pohjanmaan alueen asutushistoria alkaen aina Lex Kallion toimeenpanosta ennen sotia, sodanjälkeiseen siirtolaisten, rintamamiesten ja muiden maansaantiin oikeutettujen asuttamisen kautta nykypäiviin asti ansaitsisi kattavan tutkimuksen. Paitsi asiakirjatietoja, löytyy vielä ihmisiä, jotka ovat itse eläneet noita Suomen maatalouden merkittäviä vaiheita.

13.5 Westermarckin komitean mietinnön tyyli kohtalo

Westermarckin komitean työlle poliittiset päättäjät viittasivat jokseenkin kintaalla. Kuvaavaa oli, että kun komitean työ esiteltiin hallitukselle, vastaanottajana ei suinkaan ollut pääministeri, eikä edes maatalousministeri vaan toinen maatalousministeri Verner Korsbäck, joka itse oli komitean jäsen. Keskeisestä kysymyksestä, valtion tukemasta uudisraivauksesta komitea katsoi sen riittävän lukuun ottamatta täydennysraivauksia keskeneräisille asutustiloille. Sen määräksi komitea arvioi 50 000 hehtaaria.

Sitä ihmeellisemmältä tuntuu pääministeri Ahti Karjalaisen Anjalan maatalousnäyttelyssä samana kesänä 1962 esittämä vaatimus, että uuden pellon raivaustarve on 600 000 hehtaaria. Asetelma on hyvä esimerkki siitä kuilusta, joka usein aukeaa asiantuntijoiden ja poliittisten päättäjien väliin, kun on kysymys vaikeista, suurista joukkoja koskevista ratkaisuista. Asiantuntijoiden arvio sysättiin päättäjien pöydän vihreän veran alle, ja sen yllä leijui poliittisten päättäjien unelma, jolla ei ollut tuntumaa todellisuuteen.

Uuden Suomen mielestä "laaja komiteatyö kokonaisuutena muodostaa hallitukselle ja eduskunnalle käyttökelpoisen lainsäädäntöpohjan". Suomen Sosialidemokraatti suhtautui myönteisesti, mutta arveli, että Westermarckin nimestä tulisi kommunisteille ja maalaisliittolaisille likimain kirosana. Tässä suhteessa olikin kuvaavaa, että Maalaisliiton Maakansa ei ottanut komitean mietintöön lainkaan kantaa artikkelipalstallaan. Maaseudun Tulevaisuuden artikkeleissa ei otettu suoraan kantaa komitean ehdotuksiin, mutta todettiin, että maataloustuotannon tasapainottamistarpeesta tuskin voidaan olla eri mieltä, joskin käytännöllisistä johtopäätöksistä saattaa jo esiintyä erilaisia käsityksiä. Komitean ehdotusten arvioitiin olevan useissa kohdissa tulenarkoja ja herättävän huomattavaa julkista keskustelua. Sitä se herättikin, mutta kuten tavallista, äänessä olivat enimmäkseen mietinnön vastustajat. Se taas tuskin auttoi ongelmien johdonmukaisempaa käsittelyä, Liisa Sauli arvioi.

MTK:n asenne komiteamietintöön oli varovainen, vaikka se oli osallistunut kokonaisuohjelman laatimiseen. MTK oli kyllä jo 1950-luvulla korostanut suunnitelmallisen ja menekki-suhteisiin perustuvan tuotantopolitiikan tarvetta ja varoittanut tuotantopohjan laajentamisesta. Erityisesti toiminnanjohtaja Eero J. Korpela soitti näitä varoituskelloja eri yhteyksissä. MTK:n valtuuskunnan kokouksessa joulukuussa 1957 hän varoitti maatalouspolitiikan suunnittelemattomuudesta, joka voi koitua kohtalokkaaksi. Hän korosti erityisesti maataloustuotteiden melko tarkoin rajattua menekkiä ja sitä, että maatalousyksiköiden vajaakäyttö tuotannon supistamistarkoituksessa ei sanottavasti tulisi kysymykseen. Hänen mukaansa juuri maataloustuotannon tarkoituksenmukaisen laajuuden selvittely on muita paljon tärkeämpi tehtävä. Maataloustuottajain oikeus ja velvollisuus on torjua se tavan takaa esiintyvä ajatus, että uusia tiloja on perustettava ja peltoa raivattava vain työllisyyttä silmällä pitäen siinäkin tapauksessa, että ilman uusia tilojakin voitaisiin tuottaa maataloustuotteita niin paljon kuin kansantaloudelliset ja muut näkökohdat huomioon ottaen katsotaan tarkoituksenmukaiseksi. "Maataloutta ei saa muuttaa miksikään yhteiskunnan varatyömaaksi eikä työttömien kaatopaikaksi". Seurauksena olisi vain joko se, että maatalousväestön elintaso jäisi auttamattomasti yhä enemmän jälkeen muiden väestöryhmien elintasosta tai se, että yhä enemmän valtion varoja olisi käytettävä maataloustuotteiden viennin tukemiseen. Todennäköisesti saataisiin kokea kummatkin seuraukset. Työllisyysnäkökohdat olisi toki otettava huomioon koska maassa on työttömyyttä, mutta ainoastaan siinä määrin kuin siihen on kestävä taloudelliset mahdollisuudet.

Nyt jälkepäin on helppo todeta, että tutkija Korpela puhui kitkeriä totuuksia aikana, jolloin sellaisia totuuksia ei juurikaan politiikan teossa kaivattu. Korpelan esittämät ajatukset eivät kaikilta osin vastanneet myöskään MTK:n valtuuskunnan ajatuksia. Yksityisen viljelijän kannalta olivat tärkeämpiä kulloisetkin hinta- ja tulokysymykset, ei niinkään etäisemmältä tuntuvat monitahoiset tuotantopoliittiset ongelmat.

Myöhemmät vuosikymmenet osoittivat, että Korpelan varoituksiin oli riittävästi aihetta. Ja vaikka MTK ei reagoinut Westermarckin komitean ajatuksiin välittömästi - johtokunnan pöytäkirjojen mukaan sitä ei käsitelty lainkaan - sen johtopäätöksiin palattiin myöhemmin useaan kertaan. Liisa Sauli arvioikin, että komitean mietinnön merkitys oli sittenkin suurempi kuin sen vastaanotosta olisi voinut päätellä. Se antoi virikkeitä keskusteluille ja myös asiapohjaa myöhemmille kannanotoille. Eräitä komitean ehdotuksista valmisteltiin ja toteutettiin jo 1960-luvun alkupuoliskolla. Suunnanmuutoksen viivästyminen kuitenkin lisäsi omalta osaltaan niitä vaikeuksia, jotka olivat edessä vuosikymmenen lopulla ja johtivat varsin radikaaleihin tuotantopohjaa supistaviin toimenpiteisiin.

13.6 Pellonvaraussopimukset tuotannon hillitsijöinä

Ensimmäisiä tuotannon supistamiskeinoja oli se, että valtio alkaen 1960-luvun lopulta otti peltoja pois tuotannosta tekemällä viljelemättömyyssopimuksia. "Peltopakettöinnin", kuten sitä kutsuttiin,

tarkoituksena oli saada viljelyala pienenemään lähinnä maidontuotantoa ruokkivasta heinän ja rehuviljan viljelystä. Myös vehnää laarit yhä useammin pursuivat yli äyräidensä. Eräänlaista ironiaa oli siinä, että vasta äsken oli luovuttu raivauspalkkioiden maksamisesta. Kiellettyä raivaaminen ei sentään vielä ollut.

Pellonvarauslain alkuvuodet eivät oikein täyttäneet laille asetettuja odotuksia. Oli laskettu, että vuosittain viljelystä poistuisi vapaaehtoisin varaussopimuksin 90 000 peltohehtaaria, mutta ensimmäisinä vuosina, 1969 ja 1970, sopimuksia tehtiin yhteensä vain 135 000 hehtaarin peltoalalle.

Samoihin aikoihin kun pellonvarauslaki syksyllä 1968 säädettiin, oltiin perustamassa myös Maatalousyrittäjien eläkelaitosta Mela ja säätämässä Maatalousyrittäjien eläkelaki MYEL:ia. Tarmokkaasti asioihin tarttuneessa Melassa havaittiin kesällä 1970, että maatalouspoliittisia ongelmia voitaisiin kenties ratkaista myös eläkejärjestelyin. Haluttiin helpottaa ikääntyneiden ja työkyvyltään heikentyneiden viljelijöiden vetäytymistä erityisesti pienimmillä tiloilla työelämästä. Samalla voitaisiin edistää jäljelle jäävien tilojen peltoalan kasvua, mikä ei ollut mahdollista pellonvarauslain puitteissa.

Syksyllä ilmeni, että peltoalan vähentämiseen tähdännyt toimikunta oli laatinut esityksen luopumiskorvausjärjestelmästä. Mela piti sitä hallinnollisesti liian raskas- soutuksena ja piti omaa ehdotustaan esillä. MTK ei aluksi ollut erityisen innostunut Melan suunnitelmasta, mutta hyväksyi sen kuitenkin lopulta neuvottelujen jälkeen samana syksynä osaksi UKK-sopimuksen tulopoliittista osaa. Siinä edellytettiin luopumiseläkekomitean perustamista, mikä sitten toteutuikin keväällä 1971. Komitean tehtäväksi annettiin Melassa tehdyn ehdotuksen työstäminen ja sovittaminen sekä luopumiskorvausjärjestelmään että maatalousyrittäjien eläkejärjestelmään.

Komitean työ eteni aikataulun mukaisesti. Melalta pyydettyssä lausunnossa todettiin kuitenkin, että "esitys ei huolehtinut riittävästi maatalouden harjoittamisedellytysten jatkuvuudesta, koska luopumiseläkkeen piiriin ei sisällytetty niitä yleisiä tapauksia, joissa tila siirtyy vanhemmilta lapsille." Lain valmistumisen tielle tulivat vielä eduskuntavaalitkin, mutta lopulta kesällä 1973 tehtyjen eräiden loppuhiontojen jälkeen luopumiseläkelaki LUEL hyväksyttiin eduskunnassa joulun alla 1973. Vaikka valtiovalta lainsäädännöllä pyrki kääntämään peltoalan lisääntymisen vähenemiseksi, uuden pellon raivaus oli edelleen useimpien viljelijöiden mielestä sitä perusmaanviljelystä, uutta luovaa työtä, jolla tosi viljelijä toteuttaa itseään ja maanviljelyn tarkoitusta.

viljelyä ja joiden koko toimeentulo oli kiinni siitä, että uusi tila pääsi alkuun. Kyllä valmiin, kasvunsa aloittaneen raivion aiheuttama tyydytys oli jotakin aivan muuta. Ja peltoa raivatessaan suomalainen viljelijä on yhtä sitkeä kuin juolavehnä, jota pelto usein lähes ensitöikseen rupeaa kasvamaan.

Sodanjälkeisen pellonraivauksen alkuperäinen tavoite, uuden pellon raivaaminen sodan seurauksena langenneiden alueluovutuksien korvaamiseksi jäi nopeasti taka-alalle. Omavaraisuus oli saavutettu ja ylitettykin. Nyt puhuttiin huonosta työllisyystilanteesta ja tarpeesta sitoa työvoimaa maatalouteen pois varatyömaiden työhön pyrkijöiden tungoksesta. Sodanjälkeen nopeasti kehittyvään teollisuuteen syntyi uusia työpaikkoja, samoin palveluololle, mutta aivan liian hitaassa tahdissa työllistääkseen ne suuret joukot, jotka odottivat löytävänsä toimeentulon yhteiskunnassa. Sitä monet olivat ase kädessä puolustaneet, ja nyt odotettiin silloin annettujen lupausten täyttymistä. Ja mikäs sen luonnollisempaa kuin osoittaa pala maata, kehottaa raivaaman ja viljelemään sitä. Senhän nyt jokainen osaa, ajateltiin.

Ajatus sinänsä oli hieno: eihän ole tarpeellisempaa työtä kuin pellon viljeleminen ja ruoan tuottaminen. "Ei ole niin suurta herraa, ettei se saisi leipäänsä talonpojan kädestä", lanseerattiin MTK:n iskulauseeksi. Merkitys tosin mureni yhteiskunnallisen työnjaon kehittyessä, mutta vieläkin ruoka, sen hinta ja viljelijän ainutlaatuisuus merkitys ruoan tuottajana kuumentavat ajoittain tunteita. Perussanoma ei ole muuttunut.

Peltojen paketointi jo kosketteli viljelijän perustuntoja. Se ikään kuin teki tarpeettomaksi kaksi toisistaan riippuvaa perusasiaa: tehty työ ja siitä saatava toimeentulo. Paketointi kyllä lupasi toimeentuloa, ainakin jonkinlaista. Paketointi turhensi viljelijän työn merkitystä. Niinpä sekin työ, jota pellonvarauskorvaus edellytti, eli ojissa ja pientareilla. Lopulta pellollakin kasvavien puskien raivaus jäi usein hoitamatta. Tästä taas seurasi ikäviä näkymiä peltojen vähitellen puskittuessa - ja arvostelua laiskoista maanviljelijöistä, jotka nostavat paketoitakorvauksia, mutta eivät viitsineet pitää puoliaan pajuja vastaan, vaikkei siinä tarvittaisi kuin vähän viikatteella huitelua. Vaikka raivauspalkkiota ei enää maksettu, se ei lopettanut pellon raivausta. Pellon hinnan noustua pilviin raivaus muuttui kannattavaksi ilman palkkiotakin.

Raivauspalkkioista luopuminen oli kuitenkin enne siitä, mitä oli tulossa. Ennen pitkää oli edessä tilanne, jolloin uuden pellon raivaus oli saatava loppumaan. Suoraa kieltoa siitä seuraavine rangaistuksineen ei katsottu voitavan lainsäädännöllä to-teuttaa. Se olisi koskenut liian suoraan itsenäisen talonpojan oikeuteen käyttää omaisuuttaan. Kiertotieksi löydettiin säätää raivaus luvanvaraiseksi ja määrätä peltohehtaarille niin korkea sakkomaksu, ettei kenenkään kannattaisi sitä raivata.

Ensimmäinen yritys hillitä uudisraivausta tehtiin hallituksen antaessa syksyllä 1979 esityksen uudisraivausta rajoittavaksi väliaikaiseksi laiksi. Se kohtasi kuitenkin eduskunnassa niin voimakasta vastustusta, että hallitus veti lakiesityksensä pois. Lopulta vasta kesäkuussa 1987 astui voimaan laki uuden pellon raivauksen sakkoseuraamuksista. Se oli oikeastaan eräänlainen mahdollisen, mutta vielä raivaamattoman pellon paketointi, jonka purkamisesta seuraisi negatiivinen raivauspalkkio, raivaussakko.

Mutta työllisyystilannetta ei edes pitkälle 1970-luvulle jatkunut uusien asutustilojen perustaminen ratkaissut. Niinpä suomalaiset purjehtivat suurin joukoin töihin Ruotsiin. Sodasta pelkällä säikähdyksellä selvinnyt ja maailmansodan sotatarvikemarkkinoita taitavasti hyödyntänyt naapuri tarvitsi työvoimaa kasvavan teollisuutensa tarpeisiin.

Näyttävä keino maataloustuotannon hillitsemiseksi oli korvauksen maksaminen teuraaksi pannuista lehmistä 1970-luvun alusta. Teuraiksi lähti huonotuottoisimpia, muutoinkin tappotuomiolla olevia eläimiä ja pieniä karjoja, joiden vaikutus maidontuotantoon oli vähäinen. Samaan aikaan karjanjalostus nosti eläinkohtaisia tuotantolukuja nopeasti. Lopulta teurastuspalkkiot tyhjensivät myös Etelä-Suomen suuria navetoita. Samalla hukattiin paljon pitkään jalostettua, korkeatuottoista eläinainesta.

Varsinkin voin, mutta lopulta myös juuston, maitojauheiden, kananmunien ja vehnän vienti oli mahdollista vain yhä kasvavien vientitukien ja tuontia säännöstelevän lisensioinnin avulla. Euroopassa oli ylituotantoa ja vienti oli mahdollista vain subventioiden ja tuontirajoitusten avulla niin Suomessa kuin useimmissa muissa Euroopan maatalousmaissa. Suomessa tuskastuttiin maatalouden yhä lisääntyviin valtiontukiin.

Paketointi ei kuitenkaan ollut kovin tehokas keino tuotannon merkittäväksi alentamiseksi. Sopimuksia tehtiin enimmäkseen pienillä ja syrjäisillä tiloilla, joiden tuotantoa lisäävä vaikutus oli pieni. Viljelijät vieroksuivat sitä maatalouden köyhäinapuna. Maamiesseurojen kokouksissa käytiin kiivassävyyisiä keskusteluja ja ihmeteltiin, miksi viljelijästä ollaan tekemässä syntipukkia kansantalouden vaikeuksiin. Oli niitäkin, jotka eivät periaatteesta tehneet paketointisopimuksia. Sopimuksen tehneitä katsottiin usein vähän syrjäkarein kuin yhteisen asian pettäjiä. Peltopaketit löivät nekin pahan kolon monen maanviljelijän itsetuntoon ja oman ammatin arvostukseen.

Paketointisopimusten huippuvuosi koko maassa lienee ollut 1973, jolloin paketoitu pinta-ala oli 223 800 hehtaaria. Seuraavana vuonna oli jo mahdollisuus purkaa vanhimpia sopimuksia. Niitä myös purettiin, ja 17 000 hehtaaria palasi takaisin viljelyyn. Valtakunnan viljelyksessä oleva peltoala kääntyi taas nousuun. Tarvittaisiin purevampia keinoja. Kuultiin yhä pahenevia moitteita maatalouden tukiaisten kasvavista määristä ei vain itse viljelyssä, vaan myös ylijäämätuotteiden viennissä.

"Voivuori" ja "viljavuori" olivat iskusanoja, joilla syyllistettiin koko viljelijäkuntaa. Puhuttiin voin pakkosyötöstä, kun sen menekin lisäämiseksi järjestettiin erilaisia kampanjoita, kuten mainosiskuja ja myyntejä alennettuun hintaan. Myös margariinin verotuskohtelu suosi voin käyttöä. Se taas ei sopinut joillekin vasemmistopoliitikoille, joiden mielestä margariinia pitäisi saada ostaa niin halvalla kuin mahdollista ilman koplautta voin hintaan. Paine voita kohtaan hellitti hetkeksi 1960-luvulla, kun Hollannissa ja Länsi-Saksassa paljastui myrkytystapauksia, joissa aiheuttajana olivat margariinissa käytetyt lisäaineet.

Mutta vielä enemmän voin asemaa paransi hetkellisesti Suomen ikioma margariiniskandaali. Ilmari Turja paljasti omistamassaan Uudessa Kuvalehdessä helmikuussa 1961 tosiasioita, joiden mukaan margariiniteollisuus käyttää teollisuudessaan teknisiä- eli destruktorasvoja, jotka ovat peräisin mätänemistilassa olevista teurasjätteistä ja jopa minkkitarhojen nyljetyistä raadoista. Turjan tulilinjalla olivat pääasiassa Paasivaaran margariinitehdas sisaryhtiöineen. Sittenkin kansainvälisen Unilever-yhtiön omistama Paasivaara ja joitakin muita yhtiöitä paljastui lopulta syyllisiksi. Yhtenä likaisentyön tekijänä tuli näkyvästi esille myös Kokkolan Vitsarissa sijainnut teurasjätteitä ja turkiseläinten ruhoja rasvaksi "jalostanut" keittäjä. Se oli verhoutunut Esse Plast - Ähtävän Muovi Oy-nimen varjoon. Sen työntekijät, prosessin keittäjät ja autonkuljettajat olivat langettavia todistajia, kun lopulta monille taholle suuntautunutta ja monipolvista oikeutta käytiin.

Turja syytti viranomaisia huonosta valvonnasta, joka sallii "jalostetun saastan" syöttämisen kuluttajille. Väite aiheutti laajan kohun ja lopulta tutkimuksia sekä syytteet ja sakot sekä Paasivaaralle, että myös Raision margariinitehtaalle. Kun näytti yhä selvemmältä, että "jalostetun saastan" kupla joka tapauksessa puhkeaa, Raision tehtaiden johtaja ilmoittautui itse ja myönsi oman tehtaansa myös syyllistyneen destruktorasvojen käyttöön. Uudelle Kuvalehdelle voittoisa oikeudenkäynti oli kuitenkin "Pyrhoksen voitto". Se lopetti Turjan lehden. Lehdeltä loppuivat ilmoitukset ja se oli pakko lopettaa.

<p>jataloudellemme ja sitä luonnollisesti kannattaisi torjua hieman kalliimallakin liinalla.</p>	<p>tv-mainonnassa, joka tunnetusti on hyvin kallista. Myös ravintofysiologit lienevät hyvästä hinnasta valmiit kirjoittamaan voita vastaan.</p>	<p>sinä aikana oli tehtaalle ajettu todistajan kertoman mukaan usean vuoden ajan ympäri Suomea kerättyjä luita, siannahkoja, sorkkia, häntiä, kavioita sekä kuolleiden eläinten raatoja eri teuraslaitoksista. Nämä olivat kesäaikana olleet hyvin mädäntyneitä ja niissä oli kihisevällä möyrinyt matoja. Kaikki teurasroska oli Ähtävän Muovi Oy:n tehdaslaitoksella kaadettu suureen sulattamoon, jossa jäväjä oli niistä keitännyt rasvaa. Rasva oli tynnyreissä kuljetettu alkuaikoina junalla ja myöhemmin autoilla mm. Helsinkiin Herttoniemeessä toimineelle Oy Elo Ab:lle.</p>
<p>Otamme tietenkin vaarin kaikista lypsylinnaa koskevista huomautuksista sekä parannusehdotuksista ja siksi olemme jatkuvasti yhteydessä käyttäjiin. Jos tarve vaatii, tulemme muuttamaan linnaa entistä tarkoituksenmukaisemmaksi sekä koon että laadun puolesta, sillä tuskin mikään tuote on lopullisesti valmis syntyessään. Kiitoksia mielihyvästäne, pidämme ne mielessä.</p>	<p>Jos rasva yleensä aiheuttaa verisuonitautteja, niin kyllä esim. eskimot olisivat jo aikoja sitten kuolleet sukupuuttoon, sillä perustuuhan heidän ravintonsa yksipuolisesti rasvan käyttöön! Eiköhän näin autojen aikakaudella liikunnan puute ja viihannesköyhä ravintomme aiheuta Suomessa kyseiset taudit. Runsaasta sokerin käytöstä myös epäillään erääksi syyksi verisuonten kalleutumiseen.</p>	<p>Perheenemännät voisivat joskus vierailulla margariinitehtaassa ja jos sinne pääsevät eivät tyytyisi vain katsomaan pakkauskonetta ja kuuntelemaan esitelmää margariinin "terveellisyydestä", vaan seuraisivat esim. kasviöljyjen uutamista bensimillä, margariinin värjätystä, sekä tutustuisivat taik- ja valausrasvavärsätoihin ja yleensä tutkisivat korkean elintason vaatimia "arvokkaita kasvirasvoja." Sopii myös kysyä mitä pakkasnestettä pannaan "kaappimargariiniin", eitei se kovetu edes jääkaapissa, kunnollinen rasva kun aina jäähmettyy kylmässä. Jos vielä margariinitehtaan lähellä on rasvasulattamo, käynti sielläkin on näkemysissä avartava.</p>
<p>MEIJERI-HANKKIIJA</p> <p>Margariinin raaka-aineista</p> <p>Tiedustelen kohteliaimmin, valmistetaanko Suomessa margariinia, jossa on pelkästään kasvirasvoja ja johon ei ole sekoitettu eläinrasvoja. Vastauksesta kiitollinen. Valmistetaan. Osa rasvoista on kovetettu.</p>	<p>Margariini on ensimmäisen maailmansodan aikana kehitetty keinorasvaseos. Ja kuten tunnettua, keinokoinen ravinto ei ole ihmiselle yleensä terveellistä. Suomessa valmistettu margariini koostuu nykyisin kasviöljyistä, kookosrasvasta, talista ja valausrasvasta. Lisäksi margariiniseoksessa on käytettävä väriainetta, ennen kuin se saadaan voin näköiseksi. Raaka-aineista on n. 60 % ulkomaisia.</p>	<p>Niin kauan kun margariinin valmistus tapahtuu entiseen tapaan ilman, että sen valmistukseen käytetyt raaka-aineet ovat tarkaa ja tehokkaan valvonnan alaisina, on olemassa mahdollisuus jatkuvaan keinotteluun. Nykyisen tilanteen vallitessa tämä merkitsee keinoteltua kuluttajan terveydellä.</p>
<p>Toimitus</p> <p>Margariinisota</p> <p>Suunnitteilla olevan voin alennusmyynnin johdosta on maamme margariiniteollisuus aloittanut lehdistössä voimakkaan kampanjan voita vastaan. Lähinnä kait ihmän takana on kansainvälinen margariinistrusti, jonka hallussa lienee vähintään puolet maamme kyseisestä teollisuudesta. Mainittu trusti käyttää tietävästi suuria summia propagandaansa mm.</p>	<p>Edelleen on syytä muistaa n. 10 vuotta taaksepäin tapahtunut margariiniskandaali. Silloinhan mm. Hollannissa yli 100 000 ihmistä sai pahan ihottuman margariinin käytöstä, ja muutamia ihmisiä kuoliikin siihen. Suomessa oli myös näihin aikoihin margariinitehdas Oy Elo Ab syytettävä ihmiseräinnoiksi kelpaamattoman raaka-aineen käytöstä margariinin valmistuksessa. Asia oli esillä v 1961 ja 1962 Helsingin raastuvanoikeuden istunnoissa. Istunnossa 11.10.1961 kuultiin mm. seuraava todistajalausunto:</p>	<p>Tuolokessa 3.3.69 Leo Häppölä</p>
<p>En sanonut, että ensimmäisen luokan!</p>	<p>"Todistaja, työmies Jäväjä, oli ollut Ähtävän Muovi Oy:n palveluksessa yli 11 vuotta aina vuosien 1960 ja 1961 vaihteeseen saakka ja</p>	

Maaseudun tulevaisuus 6.3.1969.

Sitä mukaa kun eteläisen Suomen suurilla tiloilla oli kasvavien työvoimakustannusten takia luovuttu maidontuotannosta, navetat tyhjenivät ja pellot muuttuivat suurelta osalta vilja-, rypsi- tai sokerijuurikasvainioiksi. Traktori syrjäytti nopeasti hevosen vetovoimana, ja kutakin hevosta kohden vapautui peltoa keskimäärin kaksi hehtaaria muuhun tuotantoon. 1960-luvun lopulla sen arvioitiin tarkoittavan 100 000 hehtaaria. Kaikesta tästä johtui, että ennen pitkää voivouren rinnalle nousivat myös viljavuori ja kananmunavuori pyrkimään maailmanmarkkinoille, kuten edellä on kerrottu.

Ajatus viljelijäin osallistumisesta vientikustannuksiin oli esitetty jo vuoden 1956 yleislakon ja siihen liittyneen maataloustuotteiden luovutuslakon jälkeisissä neuvotteluissa. Tuolloin sovittiin, että mikäli vientituki ylittäisi peruskauden 1955–1956 määrän, se vähennettäisiin maataloudelle muutoin tulevasta kompensatiosta. Päinvastaisessa tapauksessa maataloutta hyvitetäisiin vastaavalla erolla.

Liisa Saulin mukaan "vientikustannusten kasvun jättäminen maatalouden vastuulle oli varsin merkittävä muutos siihenastisiin hintojen määrittämisperusteisiin. Maatalouden hinta- ja tulokehitykseen tulivat näin uusina tekijöinä vaikuttamaan maataloustuotteiden ylijäämät ja niistä maailmanmarkkinoilla saatu hinta." Menetelmä oli käytössä jo aiemmin useissa läntisissä teollisuusmaissa.

Kuusi vuotta myöhemmin, 1962, kysymys vientikustannuksiin osallistumisesta oli esillä Westermarckin komitean mietinnössä. Ahti Karjalaisen hallitus kuitenkin siirsi vähin puhein syrjään koko mietinnön. Lopulta vuonna 1977 säädettiin laki maataloustuotannon ohjaamisesta. Se oikeutti valtioneuvoston määräämään katon vientiin meneville maataloustuotteille. Ylimenevältä osalta maatalous osallistuisi vientikustannuksiin.

"Katsos se kävi näin", kertoi MTK:n senaikuinen puheenjohtaja Heikki Haavisto: "Tuloneuvotteluissa Sosiaalidemokraatit vaativat, että maatalouden on lopultakin todella osallistuttava ylijäämätuotannon vientikustannuksiin." Niin tehtiin. Sillä jolla oli valta, oli valta vaatiakin.

Ajatus sinänsä ei ollut uusi. Sitä oli kokeiltu tuotekohtaisesti jo aikaisemminkin. Nyt se toteutettiin säättämällä vero rehuille ja lannoitteille tarkoituksella siirtää osa vientitukien rahoituksesta maidon-, lihan- ja kananmunantuottajien sekä viljanviljelijöiden omalle kontolle. Ei kuitenkaan suoraan tuottajakohtaisesti. Luonteensa mu-kaisesti vero kohdentui muuhunkin kuin vientikustannuksia aiheuttavaan tuotantoon.

Laki saikin aikaan jonkin verran kohtuuttomuutta niillä tuotannonaloilla, jotka eivät suoraan aiheuttaneet vientitarvetta. Toisaalta se oli yhteiskunnan signaali koko maataloudelle tarpeesta jarruttaa tuotantoa, joka yhä pahemmin pursusi yli äyräidensä. Koko maan maidontuotanto oli yli kolmetuhattamiljoonaa litraa. Omavaraisuusaste oli 125 prosenttia, ja omavaraisuuden ylittävä osa oli muodossa tai toisessa saatava viedyksi ulkomaille. Tuotantoa yritettiin vielä hillitä erilaisilla vapaaehtoisilla sopimuksilla, mutta vaatimattomin tuloksin.

Vuonna 1978 maidon hinnoitteluun tuli uusi elementti. Hinta määrättiin laadun ja rasvapitoisuuden ohella myös valkuaispitoisuuden perusteella. Tarkoituksena oli nostaa maidon valkuaisen määrää rasvan kustannuksella. Taustalla oli juuston voita parempi menekki ja hinta maailmanmarkkinoilla. Maahan oli rakennettu uusia suuria juustoloita, muun muassa Keski-Pohjan Juustokunta, ja laajennettu muutamia vanhoja. Kovin näkyvää muutosta ei hinnoittelun painopisteen muutos tuonut: eläinaineksen jalostuksessa kun rasva ja valkuainen pyrkivät lisääntymään paljolti käsi kädessä.

Ja maidon ylituotanto vain jatkui. Vuonna 1982 jouduttiin toteamaan, että kaikista ponnisteluista huolimatta ylituotantoa oli onnistuttu murentamaan vain yhdellä prosenttiyksiköllä.

Keväällä 1984 tuottajaliiton vastavalittu puheenjohtaja Mikko Pulkkinen toi terveisiä MTK:n valtuuskunnan kokouksesta. MTK:n mielestä maidon omavaraisuus olisi saatava alenemaan 120 prosenttiin. Se tiesi

senhetkisen maitomäärän alentamista 15 prosentilla, eli koko maan meijereiden vastaanotosta mitattuna runsaalla 440 miljoonalla litralla. Vertailuna vanhan Keski-Pohjanmaan Meijeriliiton alueen maidontuotanto samaan aikaan oli noin 143 miljoonaa litraa ja Keski-Pohjan Juustokunnan vastaanotto 126 miljoonaa litraa.

MTK:n kannanotto oli kuitenkin vain alkusoittoa. Pohdittiin vielä erilaisten vapaaehtoisten rajoittamissopimusten käyttöönottoa, mutta aika ajoi niiden ohi. Vuoden 1983 lopulla Maatalousministeriön kansliapäällikkö Reino Urosen johtama maatalouspoliittinen ohjelmatyöryhmä oli esittänyt tavoitteet, joihin olisi päästävä vuoteen 1990 mennessä. Sen esitykset maitomäärien osalta ovat edellä. Jotta siihen päästäisiin, lypsylehmien lukumäärä pitäisi vähentää 550 000 lehmään, kun niitä vuonna 1983 oli keskimäärin 656 000.

Tavoitteet toteutuivat siten, että vuodesta 1984 lähtien maidon kokonaismäärä aleni pysyvästi alle kolmen miljardin litran ja lypsylehmien määrä vähän hitaammin kuitenkin niin, että vuonna 1988 Urosen työryhmän tavoite saavutettiin ja myös alitettiin.

13.7. Maitokiintiöt 1980-luvulla

Siihen päästiin ottamalla käyttöön todella järeä ase, tilakohtainen maitokiintiö- eli kaksihintajärjestelmä. Kiintiön määräytymisperusteeksi otettiin kaksi tuotantokautta aikavälillä syyskuun alusta 1981 syyskuun loppuun 1983. Näistä runsasmaitoisemman viljelijä oli oikeutettu valitsemaan. Jos ajankohtaan sattui investointi uuden navetan tekoon tai vanhan laajennukseen, kiintiö määrättiin tulevien parsipaikkojen perusteella. Ei kuitenkaan karjan oman keskituotoksen perusteella, vaan keskituoto-solettamaksi otettiin 5 200 kiloa vuodessa. Arvio oli varovainen, sillä tuolloin koko maan tarkkailukarjojen keskituotos ylitti 5 500 kiloa, eivätkä tarkkailuun kuulumattomienkaan karjojen tuotokset siitä paljoa jääneet. Keski-Pohjanmaalla lehmäkohtainen keskituotos oli jonkin verran yli 5 600 kiloa.

Kiintiöjärjestelmää suunniteltaessa yhtenä vaihtoehtona oli meijerikohtainen kiintiöiminen. Sen etuna nähtiin, että meijeri sinänsä oli maidontuotantoa raamittava laitos, kun taas tilakohtaisissa kiintiöissä olisi mentävä talo talolta määriteltyyn kiintiöimiseen. Siihen kuitenkin lopulta päädyttiin.

Esimerkkinä käy, mihin 5 200 kilon keskituotosolettama johti. Vanha navetta oli korvattu uudella, johon rakennettiin parsipaikat 16 lehmälle. Se tiesi 83 200 kilon maitokiintiötä. Tarkkailukirjanpidon mukainen keskituotos oli 5 650 kiloa. Se olisi antanut 90 400 kilon kiintiön, eli 8 200 kiloa enemmän. Kun sitten sukupolvenvaihdoksen jälkeen uusi isäntä ensi töikseen osti vapailta markkinoilta lisää kiintiöitä - kiintiö oli jo jonkun kerran ylittynyt - hinta ilman arvonlisäveroa oli 1,30 markkaa kilolta.

Jos kiintiö olisi määrätty hallinnollisen 5 200 kilon keskituotosolettaman asemesta todellisen keskituotoksen mukaan, se olisi ollut 8 200 kiloa suurempi. Eräänlaista etuuden menetystä syntyi $8\,200 \times 1,30 = 10\,660$ markkaa, elinkustannusindeksillä korjattuna noin 20 000 markkaa. Voidaan tietysti sanoa, että kun kaikki karjat eivät olleet tarkkailussa, ulkopuolella olevat ehkä olisivat jääneet huonompaan asemaan kuin tarkkailussa olevat. Yhtä hyvin voi kysyä, oliko sitten parempi aiheuttaa epäoikeudenmukainen lopputulos niille rakentajille, joiden karja oli tarkkailussa?

Aluksi kiintiöajatteluun sisältyi myös vaatimus jonkinasteisesta tilakohtaisesta omavaraisuudesta. Aivan uusi ei ajatus maidon tilakohtaisesta kiintiöinnistä ollut. Reino Lehdon virkamieshallitus näki vuonna 1964 tilanteen niin pahana, että se antoi eduskunnalle syyskuussa esityksen maidontuotannon tilakohtaisten kiintiöiden asettamisesta. Lehdon hallitus kuitenkin kaatui, ja vielä saman kuukauden aikana perustettu Johannes Virolaisen hallitus ensi töikseen peruutti esityksen. "Näin ensimmäinen yritys maidon kaksihintajärjestelmästä tuli vähin äänin haudatuksi", Liisa Sauli kirjoittaa.

Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton vuoden 1982 syyskokouksessa MTK:n toinen puheenjohtaja Sakari Kontio piti epäkohtana sitä, että uudessa maataloustulolaisissa tuotantokatot olivat teoreettisia eivätkä ottaneet huomioon vuosittaisia tuotannon vaihteluita. Sadon määrän ja laadun pitäisi olla mukana vertailutasoina ja tuotantokattojen liukuvia siten, että perustasoissa näkyisivät vuotuiset satovaihtelut. Vasta näiden vertailujen jälkeen määrättäisiin vuotuinen maatalouden osuus vientikustannuksista.

Paitsi maidontuotantoon, tuotantokattoja kaavailtiin silloin myös lihalle, kananmunille ja joillekin viljalajeille. Ne myös toteutuivat. Tästä seurasi, että tietyn eläinmäärän ylittyessä ilman asianomaista maatalouspiirin tai isompien tapausten kohdalla Maatilahallituksen lupaa seurasi haaste käräjille ja sakkoja sekä korvauksia. Helmikuussa 1984 perholainen maanviljelijä joutui maksamaan korvauksia valtiolle runsaat 20 000 markkaa ja sakkoa 3 000 markkaa. Tapaus oli ensimmäinen lajissaan Oulun Maatalousseuran alueella, johon Keski-Pohjanmaan Maanviljelysseura tuohon aikaan kuului.

Kuntien maatalouslautakunnat joutuivat kuin huomaamattaan valvovan elimen, Maatilahallituksen, ja viljelijöiden väliin eräänlaiseksi puskuriksi: "Maatalouslautakuntien asema on aika lailla ristiriitainen, kun niiden toisaalta pitäisi olla edistämässä maataloustuotantoa ja toisaalta ne joutuvat vahtikoiran asemaan ja valvomaan maataloudenharjoittajien edesottamuksia", pahoitteli Perhon maataloussihteeri Kalervo Linna uutta tilannetta. Linna joutui oman kuntansa hallinnon hampaisiin ilmoitettuaan Maatilahallitukselle, että erään laajan tilan peltolohkoista osa ei alhaisen lannoitus- ja satotasonsa takia täytä vakavasti otettavan viljelyn vaatimuksia, vaan on ilmoitettu viljelykseen vain EU-tukien saamiseksi. Viljelijältä evättiin tukirahoitus siltä osin vuodelta 2000. Maaseutuelinkeinojen valituslautakunta kuitenkin palautti tuet, ja tuli samalla luoneeksi ennakkotapauksen satotason määrittelystä. Sitä Euroopan Unioni ei tee; se on jätetty kansallisten maatalousviranomaisten huoleksi.

Keskipojalaisviljelijät torjuivat maidontuotannon tilakohtaiset rajoitukset lähes ehdottomasti. Kaikkein jyrkimmän tuomion lausui tuottajaliiton kevätkokouksessa 1983 Antero Aho. Hänen mielestään ei pitäisi edes keskustella tilakohtaisista rajoituksista.

Mutta vieläkkään ei käyttöön otettujen rajoitusten katsottu riittävän. Vuonna 1983 voimaan tulleeseen maataloustulolakiin sisältyi mahdollisuus solmia niin sanottu bonusopimus lopetettaessa tilan maidontuotanto tietyksi vähimmäisajaksi. Bonusta, eli korvausta tuotannon lopettamisesta maksettiin aluksi kolmelta vuodelta. Edellä mainitussa kevätkokouksessa Jaakko Nikula protestoi kolmen vuoden sopimuksia vastaan sanoen niiden olevan liian lyhytaikaisia: "ei korkeatuottoista karjaa noin vain kolmeksi vuodeksi hävitetä tietämättä tulevaisuudesta". Hän ehdotti kestoajaksi kuutta vuotta. Käyttöön otettiin vielä muitakin sopimusmalleja räätälöitynä melkein pä tilakohtaisiin yksittäistapauksiin sopiviksi.

Keski-Pohjanmaa oli profiloitunut yhä selvemmin maan ehkä "maitotiheimmäksi" alueeksi. Silti maidontuotannosta luopuminenkin oli lisääntynyt vanhan Keski-Pohjanmaan Meijeriliiton alueellakin jo vuodesta 1968 lähtien. Niinpä vuonna 1974 lähettäjien määrä väheni 290, seuraavana vuonna 205 lähettäjällä. Vuonna 1976 lähettäjiä oli 215 vähemmän, eli kolmessa vuodessa 4 201 maidonlähettäjän määrä oli vähentynyt 3 491 lähettäjään.

Mitä tapahtui maidoille? Samana aikana vastaanotetun maidon määrä lisääntyi runsaalla 12 miljoonalla litralla, eli yhden entisaikaisen suurehkon pitäjämehijerin maidon verran! Parempi karja-aines ja tehostunut tuotanto kompensoivat nopeasti maidonlähettäjien vähentynyttä määrää.

Karjatalous on voimakkainta harvan asutuksen alueella, suhteellisen kaukana valtakunnan suurista kulutuskeskuksista ja väestökeskittymistä. Maitomaakunta Keski-Pohjanmaa sai tuotannostaan kulutetuksi omien rajojensa sisällä vain neljänneksen. Suuret kulutuskeskukset puuttuivat täältä silloin niin kuin vielä nytkin. Mikään yllätys ei liene, että asetelmalla on yhtymäkohtansa 1970-luvun viimeisten karjariitojen aikuisiin teuraiden tuotantomääriin ja kulutukseen.

Lokakuussa 1988 tuottajaliiton maitovaliokunta otti kantaa alueosuuskuntiin ja piti myönteisenä Keski-Pohjanmaalle kaavailtua aluemeijeriä. Valiossa kuitenkin katsottiin, että pientä aluetta kattavana Keski-Pohjanmaan aluemeijeri ennen pitkää yhdistettäisiin Etelä-Pohjanmaan aluemeijeriin. Täällä siihen ei nähty olevan syytä, koska maidon tuotantorakenne täällä on terve ja tulevaisuuteen suuntautunut.

Vain pari vuotta myöhemmin Haapavedellä toimiva Osuuskunta Pohjolan Maito, seinäjokinen Osuuskunta Maitojaloste, jyvaskyläläinen Keski-Suomen Maitokunta, Keski-Pohjan Juustokunta, Valio Meijerien Keskusliike ja Nivalan Osuusmeijeri perustivat yhteisen osakeyhtiön, joka sai nimekseen Normilk Oy. Se toimi eräänlaisena päänavaajana maidonjalostuksen uudessa organisoinnissa. Kului taas pari vuotta ennen kuin seuraavat suuret maito-osakeyhtiöt maahan perustettiin. Lopulta valiolaiset jalostuslaitokset fuusioituivat Valio Oy:ksi. Entisille osuuskunnille, kuten Juustokunnalle, jäi maidon keräily, tilitys, laboratoriotoimintoja, neuvonta ja tuottajapalvelut.

Normilk Oy:n rakenne muutettiin osuuskuntamuotoon vuonna 1994. Sen palveluja, kuten maidontilitysten laskentaa käyttivät jotkin keräilyosuuskunnat hyväkseen. Ei kuitenkaan Juustokunta, joka hoitaa tilitykset itse. Eräs Normilkin tehtävistä oli jäsenosuuskuntien edunvalvonta.

Joulukuussa 1994, juuri ennen EU:hun liittymistä, MTK Keski-Pohjanmaan johtokunta keskusteli maakunnan maidon jalostuksen tulevaisuudesta. Juustonvalmistus Toholammilla oli siirtynyt osaksi Valio Oy:n toimintaa. Maidon jalostuksessa oli ylikapasiteettia koko maassa. Nyt olisi ei vain tilaisuus, vaan pakko karsia tarpeettomia toimintoja kustannusten alentamiseksi ja kilpailukyvyn parantamiseksi yhdentyvillä markkinoilla. Ennen Valio Oy:n perustamista valiolaiset osuusmeijerit olivat olleet itsenäisiä päätöksentekijöitä, joihin Valio oli voinut vaikuttaa vain välillisesti, mutta ei suoraan estää ylikapasiteetin rakentamista. Tilanne oli muuttunut. Entiset itsenäiset meijerit olivat nyt suurimmaksi osaksi Valion teollisia toimipisteitä eri puolella maata. Keskipohjalaisia kiinnostivat tietysti emmentaljuustoloita koskevat suunnitelmat ja päätökset Valion niin sanotussa "juustoputkessa".

Toholammin juustolan johtaja Arto Tikkanen selosti MTK Keski-Pohjanmaan johtokunnalle Valion aikomuksia. Hänen mielestään Keski-Pohjanmaalla oli tehty hyvää työtä, mutta enempäänkin olisi pystytty. Nyt Nivalan tuotanto siirrettäisiin Haapavedelle. Kaikkiaan olisi saatava aikaan 250 miljoonan markan säästöt. Valion juustoputkessa se tietäisi sitä, että 13 juustolasta jäisi jäljelle kolme. Omien juustoloiden lisäksi Valiolla oli toimitussopimukset Kuusamon, Laaksojen Maitokunnan, Kyrönmaan, Lammin ja Alahärmän kanssa.

Toholammin juustolaa Tikkanen piti sinänsä kilpailukykyisenä. Ongelma oli siinä, että juustoloita on maassa liikaa. Keräilyosuuskunnaksi muuttuneen Keski-Pohjan Juustokunnan toimitusjohtaja Veijo Savolainen kertoi Juustokunnan edustajien käyneen Valiossa kertomassa mitä seuraa, jos Toholammin juustotehdas lopetetaan. Oli kysytty myös mikä vaikutus tehtaan pysymiseen olisi sillä, että mahdollisimman suuri osa maakunnan maidoista olisi Valion käytössä. "Virallinen" vastaus oli, ettei mitään vaikutusta, mutta epävirallisesti annettiin ymmärtää sen kyllä vaikuttavan.

MTK Keski-Pohjanmaan johtokunta käsitteli selonteon takia jalostamoasiaa perusteellisesti. Tärkeimpänä nähtiin luonnollisesti maidosta tuottajalle maksettava hinta. Toissijaisena nähtiin jalostamon sijaintipaikka. Edelleen johtokunta totesi "maitomaakunnan" viljelijöiden itsetunnon joutuvan koetukselle, jos oma jalostamo lopetettaisiin. Vaarana nähtiin myös mahdollinen hintakilpailu Maitokolmion ajautuessa yhteistyöhön yksityisen Ingmanin kanssa. Lehdistötiedotteessaan johtokunta totesi, että Toholammin juustotehtaan säilymisestä ovat vastuussa nyt kaikki keskipohjalaiset maidontuottajat.

Toholammin juustotehtaan ongelma oli, että siitä tuli uusien tehtaiden pienin. Sen totesi jo Valion pääjohtaja Pellervo Saarinen vihkiessään tehtaan vuonna 1972. Laajentamishankkeen tyrmsi Valio 1980-luvulla. Koko maan maidonjalostusta ajatellen ratkaisu oli kaiketi järkevä, mutta keskipohjalaisittain

kielteinen. Nyt se saattoi Toholammin tehtaan kuilun partaalle. Eikä tilannetta suinkaan parantanut se, että Maitokolmio, joka aikoinaan omilla reunaehdoillaan pakotti maakunnan meijeriväen rakentamaan tehtaan naapuriinsa, etäännytti yhä pahemmin yhteistyöstä ja lopulta irrottautui Juustokunnan ja Valion jäsenyydestä. Kun Maitokolmion osuus maakunnasta kerätystä maidosta oli lähes kolmannes, oli eriseuraisuus pahana kantona maakunnallisen yhteistyön kaskessa.

Käynti Valiossa johti Juustokunnan taas kerran yrittämään Maitokolmiota yhteistoimintaan voimien kokoamiseksi maakunnan meijeriteollisuuden puolesta yhtä huonoin tuloksin kuin ennenkin.

Vuonna 2000 tulo maidosta muodosti runsaat 40 prosenttia maakunnan peltoviljelyn koko tuotosta. Jos mukaan lasketaan myös pohjoinen tuki, joka kohdistui nimenomaan maitoon, sen osuus lähenteli puolta viljelmien koko tuotosta.

Seuraavassa taulukossa esitetään kaksi otosta Keski-Pohjanmaan peltoviljelyn rahavirtojen jakaumasta kymmenen vuoden välein vuosilta 1991 ja 2000. Lukuihin eivät sisälly maatilametsätalouden tulot eivätkä sivuansiotulot:

	vuosi 1991	vuosi 2000
	1 197 404 (tuhatta) mk	1 131 653 (tuhatta) mk
Maidon osuus	48,0 %	40,5 %
EU:n ja kans. tuet	10,0 %	41,5 %
Naudanliha	25,0 %	9,5 %
Sianliha	7,3 %	3,0 %
Vilja	4,5 %	0,8 %
Muut kasvit	4,2 %	4,6 %

Lähde: MTK K-P/jj

Edellä käsitelty Westermarckin komitean mietintö ei valmistuessaan saanut Keski-Pohjanmaalla aikaan hurraahuutoja. Ei sittenkään, vaikka Westermarck kävi itse ainakin kahdesti esitelmöimässä maakunnassa. Tuolloin maatalousneujana toiminut Osmo Pajala muistaa Uudenmaan ruotsinkielisen Maanviljelysseuran johtajan Westermarckin sanoneen, että hän pitää erityisesti Keski-Pohjanmaan ja Pohjois-Savon alueiden maanviljelystä. Liekö sattumaa, että molemmat maakunnat olivat silloin, samoin kuin nytkin, erityisen aktiivisia maidontuottajia. Vai oliko kysymyksessä vain vanhan maanviljelyssuvun edustajan kohteliaisuus keskipohjalaisille perusmaanviljelijöille. Niin tai näin, lausuma noteerattiin täällä.

tuottajaliiton silloinen toiminnanjohtaja Heimo Linna ei muista Westermarckin komitean mietinnön nousseen esille tuottajain kokouksissa. Sen ehdotukset olivat niin radikaaleja ja kaukana tuottajien päivänkohtaisista aiheista, että sen johtopäätökset lienee koettu paitsi uhkaaviksi, myös epärealistisiksi.

Maanviljelysseuran neuvojaksi Veteliin tullut Eino Viitala muistaa, että kyllä Westermarckin komitean mietinnöstä jonkin verran keskusteltiin ja ihmeteltiin, mihinkä sen ajatukset toteutettuina johtavat. Mutta mihinkään paniikkiin eivät ehdotukset keskipohjalaisten tupailtojen viljelijöitä kuitenkaan saaneet.

Westermarckin komiteasta tuli kirosana, niin kuin sille oli ennustettu käyvän. Oikeastaan komitean johtopäätökset konkretisoituivat vasta, kun presidentti Kekkonen nimitti vuonna 1970 Teuvo Auran virkamieshallituksen maatalousministeriksi kymmenen vuoden takaisen komitean puheenjohtajan, professori Nils Westermarckin. Hänen aikansa laadittiin maatalousministeriössä suunnitelma, jonka mukaan koemielessä yhdeksän maanviljelysseuran alueella yritettäisiin määrittää ne maatilat, joilla on tuotannon jatkamismahdollisuudet. Puhuttiin perustilalinjasta. Julkisuuteen vuoti tieto, jonka mukaan noin kolme viidestä, eli perustilat, saivat jatkamismahdollisuuden ja lopuilta evättäisiin maatalousluottojen

saanti. Sen katsottiin merkitsevän näivettymistä ja kuolemista pois. Idean kokeiluunsa Westermarck lienee saanut Ruotsista, jossa tämäntapainen jako "vuohiin ja lampaisiin" oli jo toteutettu. Näin rajun rajauksen sijasta Keski-Pohjanmaalla neuvontajärjestö teki 1970-luvun lopulla tilakohtaisia kehittämissuunnitelmia ilman karsinointia elinkelpoisiin ja elinkelvottomiin tiloihin.

Maatalousministeriön suunnitelmat tulivat julkisiksi, kun vuoden 1971 budjettia käsiteltäessä Veikko Vennamo otti pihteihinsä maatalousministerin ja hallituksen suunnitelmat. Voi kuvitella, että SMP:n viljelemä iskulause, "talonpojan tappolinja", sai tuolloin runsaasti uutta vettä myllynsä.

Vennamon käyttämä talonpojan tappolinja taas oli ideoitu Suomen Sosialidemokraatin kolumnistin, kirjailija Arvo Salon käyttämästä sloganista "tapa talonpoika päivässä". Se ei suinkaan tarkoittanut talonpojan fyysistä tappamista, vaan sitä vauhtia, jolla kolumnistin mielestä maatalojen olisi pitänyt vähentyä. Mutta todellisuus oli vielä taruakin ihmeellisempi. Maatalouden rakennemuutoksen ollessa nopeimmillaan, tilanpidon lopetti paljon useampi kuin yksi maatila päivässä.

Tuottajaliiton arkipäivää täyttivät suuria periaatelinjauksia pienemmät kysymykset. Maaliskuussa 1988 maataloustuloneuvotteluja ajatellen pidettiin tärkeänä, että tekeillä ollut kokonaisverouudistus ei saisi alentaa maatalouden tuloja, vaan sen mahdolliset vaikutukset pitäisi huomioida maataloustuloratkaisua tehtäessä. Sijaisapua olisi saatava koko äitiyskauden ajaksi, ja että sen tulisi olla ilmaista.

Kun maidon kaksihintajärjestelmä tilakohtaisine kiintiöineen oli otettu käyttöön, kotieläintalouden tuotantomäärät oli saatu kohtuullisesti hallintaan. Keskustelua herätti silti vielä maidontuotannon lopettaneiden tilojen kiintiöiden kohtalo, eli palautetaanko maatalouspiirille koko kiintiön määrä vaiko lakkauttamisessa vähentyneen todellisen maitomäärän osuus. Alkuun kiintiöt olivat maatalouspiirikohtaisia.

Maitokiintiöiden lisäksi tarvittiin rajoituksia myös peltoviljelyn muille osa-alueille, varsinkin rehuviljan tuotantoon. Kun 1980-luvun lopulla osa tiloista oli lopettamassa kotieläintuotannon, nämä siirtyvät yhä enemmän viljelemään rehuviljaa ja omalta osaltaan lisäämään ylijäämiä.

Ennen raivausmaksun säätämistä suunniteltiin pakotteita, joilla tietty osa pellostä otettaisiin pois viljelystä pellon metsityksen ja velvoitekesannoinnin avulla. Velvoitekesannoinnin huonona puolena tuottajaliitto näki maapallon ilmaisten tuotantovoimien, kuten auringon, veden ja luontaisten ravinteiden käyttämättä jättämisen. Katsottiin, että se johtaa jäljellä olevan kasvualustan entistä tehokkaampaan käyttöön lisääntyneenä lannoituksena ja kasvinsuojeluaineiden käyttönä sekä riskialttiimpien lajikkeiden käyttöönottoon, sanalla sanoen maata rasittavampaan tuotantoon. Maakunnassa vierailevalle maatalousministeri Pohjalalle esitettiin vaihtoehtona maidon kiintiöjärjestelmän tapaista menettelyä, jolloin säänneltäisiin tilalta ulos lähtevien tuotteiden määrää. Tällöin viljelijälle jäisi enemmän varaa valita tehotuotannon ja laajaperäisen tuotannon väliltä. Tuottajaliitto esittikin, että ennen velvoitekesantojärjestelmän toteuttamista Maa- ja metsätalousministeriö yrittäisi löytää tuotantopohjaa rajoittavan yksiselitteisen järjestelmän, jolloin muut tuotantopohjaa ohjaavat järjestelmät voitaisiin purkaa.

Elokuussa 1988 johtokunta totesi pellonraivauslain kohtuuttomaksi eräissä tapauksissa, ja toivoi mahdollisuuksia väljempään tulkintaan kaikkein pahimmissa tapauksissa. Silti todettiin myös, että joka suuntaan pursuava ylituotanto oli peräisin valtakunnan liian suuresta peltoalasta.

Viljelijään kohdistuvan kesannointimaksun keräystapaa pidettiin huonona. Kesannointialaa oltiin nostamassa 160 000 hehtaariin ja samalla kesannointikorvaus nostettaisiin 100 markalla hehtaarilta. Viljelijän osuus kerättäisiin korotettuna lannoiteverona. Keräystavan katsottiin johtavan etelän viljatilojen suosimiseen pohjoisen maatalouden ja erityisesti nurmiviljelyn kustannuksella. Tukien sokkelikko tuskastutti yhä enemmän tuottajaliittoakin, joka neuvontajärjestön ohella oli tukikysymysten asiantuntija.

Elokuussa 1989 tuottajaliiton johtokunta tuskaili maidon kaksihintajärjestelmän monien koukeroiden kimpussa. Keskustelun pohjana oli MTK:n johtokunnan lähettämä lausuntopyyntö. Kaksihintalaille oltiin kaavailemassa jatkoa. Sen mukaan Lappi ja Ahvenanmaa vapautettaisiin kiintiöistä kokonaan. Kiintiön kattona säilyisi näissä maakunnissa 120 000 litraa tilaa kohti edellyttäen, että rehuomavaraisuus riittää. Muualla maassa vapaakiintiö nousisi 30 000 litrasta eräin edellytyksin 40 000 litraan. Markkinointimaksu kiintiön ylityksestä olisi 5 000 litran osalta 30 penniä litralta ja siitä edelleen aina kahteen markkaan asti, jonka jälkeen maitotilistä jäisi jäljelle keskimäärin kolmannes. Peräseinän muodostaisi maakiintiö; markkinointimaksua ei perittäisi, jos tammi-elokuussa koko maan maitomäärä ei nousisi yli 1 687 miljoonan litran.

Mutta ei siinä kaikki. Rehuomavaraisuutta muutettaisiin siten, että alle 20 lehmän karjojen omavaraisuusvaatimus 2/3 vähenisi puoleen ja yli 20 lehmän karjoille se olisi 2/3 siihenastisen 3/4 asemesta. Myös vapautuvien kiintiöiden jakoon oltiin tyytymättömiä. Katsottiin, ettei järjestelmä tue maakunnan maitotalouden kehittämistä. "Johtokunta totesi, että maidon kaksihintajärjestelmän kehittyminen on mennyt sekavaan suuntaan eikä vastaa niitä näkemyksiä, mitä johtokunta on keskusliitolle esittänyt."

Kirjeessään samana syksynä Suomen Keskustan eduskuntaryhmälle Liitto esitti, että "nyt syksyllä Eduskunnan käsittelyyn tulevaa kiintiölakia muutettaisiin lisäkiintiöiden jakamisperusteiden osalta siten, että lisäkiintiöiden hakijat olisivat koko maassa samanarvoisia lain edessä."

Myöhemmin kiintiöt vapautuivat sidonnaisuudesta maatalouspiireihin, joiden tilalle muodostettiin Maaseutuelinkeinokeskuksia. Kysymyksessä oli kuitenkin melkein vain kosmeettinen nimenmuutos. Uusi organisaatio oli lyhytaikainen ja sulautettiin pian laaja-alaisempiin TE, eli Työvoima- ja elinkeinokeskuksiin. Tuolloin lakkasi toimimasta keskipohjalaisia maanviljelijöitä palvellut Ylivieskan maatalouspiiri. TE-keskusten rajat taas eivät noudata oikein mitään ennestään olleita hallintorajoja. Maitokiintiökauppa ei vapautunut koko maata käsittäväksi. Maa jaettiin kolmeen vyöhykkeeseen, joiden sisällä tuotanto-oikeuksia, eli maitokiintiöitä voidaan myydä ja ostaa myymällä toinen puoli kiintiöistä TE-keskukselle, valtiolle, 50 pennin kilohintaan heinäkuussa 2001.

14 Ympäristönsuojelun laaja kirjo 1900- ja 1900-lukujen vaihteessa

14 Ympäristönsuojelun laaja kirjo	1
14.1 Vaativia ympäristökysymyksiä lietelannasta metsäsertifointiin	1
14.2 Euroopan yhteisön luonnonsuojeluohjelma Natura 2000	3
14.3 Naturan seurantaryhmät	4
14.4 Keskipohjalaisia ympäristökysymyksiä	6

14.1 Vaativia ympäristökysymyksiä lietelannasta metsäsertifointiin

Ympäristökysymykset tulivat yhä vaativampina esille 1900-luvun lopulla. Lietelannan talvilevitys herätti närää ympäristöviranomaisten mielissä. Kevätkauden valumat jokiin ja järviin olivat toki kaikkien todettavissa.

Tuottajaliiton johtokunta esitti MTK:lle ja edelleen hallitukselle esitettäväksi, että lietesäiliöiden laajennuksiin ja lietteenkäsittelylaitteiden hankintoihin olisi osoitettava korkotukilainaa ja avustuksia rahoitustarpeen koko määrään asti. Tuolloin lietesäiliöiden tilavuudeksi oli tavallisesti hyväksytty talvikuukausien lietemäärän mahtuminen. Oletettu talvikausi ei aina sattunut niin kohdalleen, etteikö säiliö olisi täyttynyt jo ennen sulan maan aikaa. Myös tärkeät, useimmiten välttämättömät maatalouden avustukset ja korkotukilainat hyväksyttiin näille mitoituksille.

Ympäristökysymykset olivat kuitenkin paljon laajempi kokonaisuus. Uusi ympäristöministeriö kävi innolla asioihin käsiksi. Myös pääasiassa lääneittäin toimineet seutukaavaliitot kantoivat kortensa rauhoitusten kekkoon. Maankäyttöä ja rakentamista ohjaavat seutukaavat pitivät nekin sisällään erilaisia rauhoitusalue suunnitelmia.

Elokuussa 1990 MTK Keski-Pohjanmaa ja Keski-Pohjanmaan metsänhoitoyhdistysten liitto lähettivät Oulun ja Vaasan lääninhallituksille lausunnon valtakunnallisesta rantojensuojeluohjelmasta. Se katsottiin aivan liian laajaksi, koska se käsitti paitsi ranta-alueita myös metsätalousmaata ja vettä. Esimerkiksi Himangan ja Lohtajan alueella meren rannat suojeltaisiin 5–10 prosentin sijasta jopa sataprosenttisesti. Kuitenkin rannat olivat tavallisia merenrantoja, jotka eivät edustaneet mitään erityistä biotooppityyppiä ja jäisivät suurimmaksi osaksi rakentamatta. Oikeastaan koko Keski-Pohjanmaa oli maanomistusoloiltaan sarkajakoista. Siitä seurasi, että rannikkopitäjissä metsäpalstat ulottuivat merenrantaan ja kunkin tilan koko ranta tulisi suojelualueeksi, mikä ei suinkaan ollut lainsäätäjän tarkoitus.

Oman hämmästelynsä aiheutti Lestijokeen ja Lestijärveen kohdistunut suojelupaine. Lestijokea ei ole säännöstelty tekojärvillä, kuten vaikkapa Kala- ja Perhonjokea. Lestijärven rannoille taas oli kasvanut paikkakunnan varsin yksipuolista elinkeinorakennetta rikastuttava, merkittävä huvila-asutus.

Kaikki suojeluhaluus ei ollut pelkästään ylhäältä päin ohjattua. Vetelin alueella sijaitsevan Pilvinevan suojelusta olivat lopulta yksimielisiä niin maanomistajat kuin kuntakin. Muitakin soidensuojelualueita oli perustettu maakunnan eri puolille. Pienempiä, harvinaisia kohteita oltiin valmiita hyväksymään, kunhan käytön rajoitus korvattaisiin maanomistajille. MTK piti luonnollisena, että suojelu kohdistuisi pääasiassa valtion omistamille maa-alueille. Siellä yhdistyisivät suojelijan ja maksajan intressit.

Keski-Pohjanmaalla ei ollut kovin merkittävän kokoisia suojelukohteita pelkästään valtion omistamilla mailla. Perhon, Lestijärven ja Kivijärven sydänmaiden alueella oli Salamajärven kansallispuisto, jonka käyttöä rajoittivat muutamat luonnonsuojelulliset määräykset. Lisäksi rauhoitettiin muutamia täällä tyypillisiä soita ja joitakin Pohjanlahden rannikon ulkosaaria.

Luonnonsuojelun vaatimukset Suomessa nojasivat keskisessä Euroopassa havaittuun ympäristön vähittäiseen vaurioitumiseen ja tuhoutumiseen urbanisoituvan yhteiskunnan jaloissa. Pitkälle teollistuneen Keski-Euroopan käytännöt eivät kuitenkaan sellaisinaan sopineet Suomen laajan ja harvaanasutun maaseudun suojelun malliksi. Silti Suomessakin syntyi 1970-luvulla vihreä liike, joka nyttemmin on kasvanut tavalliseksi eduskuntapuolueeksi.

Suomalaista luonnonsuojelua leimasivat usein erilaiset yhden asian liikkeet. Löydettiin joku uhanalainen eliö- tai kasvilaji, jonka ympärille vaadittiin koskemattomaksi jätettävää metsä- tai peltoaluetta. Valkoselkätikasta tuli eräs luonnonsuojelun symboli. Sen asuinalueiden hakkuita yritettiin estää kytkeytymällä ketjuin hakkuukoneisiin.

Vihreän liikkeen aktiivitoiminnan lähtökohtana voidaan pitää Forssan Kojjärven laskuojan padon vuorottaista purkamista ja rakentamista keväällä 1979. Maanomistajat olivat saaneet luvan laskea järven pintaa rantamaiden kuivattamiseksi, mutta kojjärviaktivistien mielestä järven monimuotoinen lintukanta kärsisi kuivatuksesta.

Maailmanlaajuisesti johtavaksi ympäristöliikkeeksi on kehittynyt WWF, World Wide Fund for Nature, eli Maailman luonnonsäätiö. Se on kasvanut "valtioksi valtioiden joukkoon", ja tekee arvokasta työtä luonnon hyväksi. Paljon aggressiivisempi luonnonsuojelija on maailmanlaajuinen Greenpeace, joka taisteli aluksi valaiden ja hylkeiden puolesta ja toimii nykyisin ydinenergiaa vastaan. Molemmat järjestöt hallitsevat myös mediajulkisuuden.

WWF:n vaatimukseen kuului maailman metsien käsittely kestävän kehityksen periaatteiden mukaan. Liike lienee saanut käyttövoimaansa merkittävän henkisen lisän trooppisten metsien, "maailman keuhkojen", huolestuttavasta vähenemisestä eroosiota edistävien hakkuiden seurauksena. Metsiä hakataan sekä metsäteollisuuden tarpeisiin että köyhien maanviljelijöiden maannälkää tyydyttämään. Laadittiin ohjeisto, jonka mukaan järjestön mielestä metsiä olisi kaikkialla hoidettava. Huomattiin, että vetoamalla kehittyneiden länsimaiden ihmisiin saadaan kokoon painostusryhmiä, joita käyttämällä voitaisiin kammata myös eurooppalainen metsäteollisuus ja metsänhoito "oikeille urille". Laadittiin sertifiointijärjestelmä FSC (Forest Stewardship Council) eli hyvän metsänhoidon tunnus, jonka sertifikaatti myönnettäisiin niille metsille ja metsäteollisuusyrityksille, jotka ostavat puunsa hyväksyttävällä tavalla kasvatetuista metsistä.

Vaatimuksena oli metsäluonnon riittävän osan rauhoittaminen. Se ei toki ollut kohtuuton vaatimus, mutta johti käytännön vaikeuksiin. Uhkana esitettiin, että muussa tapauksessa kuluttajat, kuten sanomalehtien ja aikakauslehtien lukijat, jättävät lehdensä ostamatta. Ihmiset aktivoituivat kyselemään lehtiensä kustantajilta, minkälaisilta paperitehtailta paperi oli kotoisin; hoidetaanko metsiä, joiden puusta lehden paperi oli tehty, FSC:n sertifiointin mukaisesti. Ja kun kuluttajan sana oli laki, yhä useampi lehtitalo kyseli paperintoimittajiltaan asian laitaa.

Sertifiointi oli myös WWF:n keino hankkia toiminnalleen rahoitus. Se ei irronnut ihan pikkurahalla, mutta sen jälkeen kun sertifikaatti oli myönnetty, painotalo pystyi jatkamaan ilman painostusta toimintaansa.

Sertifiointin suunnittelijat operoivat kuitenkin maailmanlaajuisesti ja suurien, kymmenien tuhansien hehtaarien metsälöiden parissa. Ei voi kuvitella, että Suomen tai Pohjoismaiden pieniin maatilametsiin voitaisiin soveltaa samanlaisia rauhoitusvaatimuksia kuin vaikkapa joihinkin päiväntasaajan seudun suuriin sademetsiin.

Niinpä laadittiin uusi sertifikaatti, jonka edellytyksissä huomioitiin Pohjoismaiden metsälöiden pieni koko ja vanhastaan korkeatasoinen metsänhoito. Lopulta PEFC (the Programme for the Endorsement of Forest Certification) hyväksyttiin metsänhoidon laatumerkiksi siinä kuin FSC:kin. Molempien sertifikaattien 26 kohdasta vain muutama eroaa toisistaan. PEFC:n sertifiointi on sikäli käyttökelpoisempi, että metsänhoitoyhdistysten jäsenten metsät kuuluvat automaattisesti sen piiriin, ellei metsänomistaja ole muuta ilmoittanut. FSC:n sertifiointi taas pitäisi suorittaa metsälökohtaisesti tiloilla käyden.

14.2 Euroopan yhteisön luonnonsuojeluohjelma Natura 2000

Uusi luku maailmanlaajuiseen ympäristönsuojeluun kirjoitettiin Rio de Janeiron ympäristökongressissa vuonna 1992. Euroopan unionissa sitä toteutettiin Natura 2000 -verkoston puitteissa. Suomessa Naturan toteuttaminen alkoi varsinaisesti vasta kun maa oli liittynyt EU:hun, eli vuonna 1995. Suositukseksi oli, että noin viisi prosenttia kustakin maasta erotettaisiin Natura-alueiksi. Keväällä 1997 eri maiden suojeluun esittämät alueet vaihtelivat Espanjan 0,4 prosentista Suomen peräti 15 prosenttiin.

Kun huomioidaan muutkin suojeluohjelmat, Suomen osuus nousi 20 prosenttiin koko pinta-alasta. Lopulta EU-komissiolle tehty alustava esitys käsitti 7,5 prosenttia maa-alasta ja lisäksi vesialueet. Silti esitys sai monissa tapauksissa maanomistajat ja näiden edunvalvojat takajaloilleen, kun EU:n toimintatapojen mukaan jäsenmaan esittämät alueet siirtyvät sen jälkeen yhteisön vallan alle. Valtioneuvosto tosin voisi tärkeän yleisen edun vaatiessa poistaa jonkin alueen Naturasta, mutta ympäristöministeriö joutuisi esittämään vastaavasti uuden alueen tilalle. Kysyttiin, oliko maan etu, että itsemääräämisoikeudesta luovuttiin näiden osalta, vaikka sama suojelu voitaisiin panna toimeen myös uuden luonnonsuojelulain nojalla ja säilyttää ratkaisuvälillä itsellä.

Maanomistajat tunsivat itsensä syrjäytetyiksi omassa asiassaan, kun ympäristökeskukset piirsivät suojelurajoja ottamatta juurikaan yhteyttä suojelukohteiden omistajiin. Salamyhkäisyys johti siihen, että metsäyhtiöt jopa kieltäytyivät ostamasta puuta alueelta, joka oli merkitty Naturaan. Puun ostajia pidettiin tärkeämpänä kohderyhmänä kuin puun kasvattajia. Maakunnissa ympäristökeskusten menettelyä pidettiin tahdittomana. Toiminta ei parantanut maanomistajien suhteita ympäristöviranomaisiin.

Keväällä 1997 pidettiin kuulemiskierros, jossa oli tarkoitus saada tietoon maanomistajien mielipiteitä suojelukohteista. Sen valmistelu oli heikkoa. Vaikka hallintomenettelylain mukaan maanomistajalla olisi oikeus saada tietoa niistä asiakirjoista, joiden perusteella häntä koskevia päätöksiä oli tehty, Suomen ympäristökeskus ei ollut toimittanut alueellisille ympäristökeskuksille tietoja EU:n direktiivien edellyttämistä valintaperusteista ja muista kuulemisessa huomioon otettavista seikoista. Ihmeteltiin miten maanomistaja voisi arvioida Naturaan tarvittavan alueen laajuuden, jos asiakirjoissa oli vain maininta hänen alueellaan esiintyvistä lajeista, mutta ei tarkemmin tietoa missä ja kuinka paljon niitä esiintyi. Myös korvauskysymykset ja tilakohtaiset käyttörajoitukset jäivät usein kysymysmerkeiksi. Niillä oli kuitenkin oleellinen, joissakin tapauksissa ratkaiseva merkitys.

MTK:n ympäristölakimies Kalevi Laaksonen arvioikin Keski-Pohjanmaalla käydessään, että Ympäristöministeriöllä oli ollut aivan liian kiire saada Suomen ehdotus ensimmäisten joukossa Brysseliin, jotta saataisiin siitä seuraava imagoetu Suomelle. Mutta jos siihen päästäisiin maanomistajien oikeusturvan kustannuksella, ei oltu oikeilla jäljillä. Laaksonen päätyi esittämään uutta, paremmin valmisteltua kuulemiskäsittelyä syksyllä, jolloin maastokohteet olivat paremmin näkyvissä ja yksityiskohtaiset tiedot siellä esiintyvistä lajeista olisivat käytettävissä.

Supistettuakin ehdotusta Laaksonen piti ylimitoitettuna. Himangalla ja Vetelissä pidetyissä ensikäden tiedotustilaisuuksissa Laaksonen korosti maanomistajien omatoimisuutta tietojen hankinnassa, koska ympäristöviranomaiset eivät olleet läheskään kaikkien suojelukohteiden omistajille ilmoittaneet aikeistaan. Ympäristökeskuksen Eero Laukkanen kertoi kuulemistilaisuuksia järjestettävän vielä Kokkolassa, Kannuksessa, Kalajoella, Haapajärvellä ja Halsualla.

Maanomistajien vastustus Naturaan ei laantunut. Useimpien mielestä sitä ei tarvittu lainkaan, koska maanomistajia oli aivan riittävästi muutoinkin kahlittu suojelulaeilla ja -määräyksillä. Kiukkuu herätti Himangan tilaisuudessa erityisesti Lestijoen mukaan ottaminen Naturaan. Jopa ympäristökeskuksessa ministeriön päätöstä hieman ihmeteltiin. Lestijoen suhteen huoli oli ehkä ylimitoitettu. Sen suojeluhanke oli jo aikaisemmilta ajoilta ja käsitti laajat alueet rantojakin rakennuksineen. Vanhoista suunnitelmista luovuttiin ja Naturaan sisältyisi vain itse jokiuoma. Muutoinkin Natura-alueet muodostuisivat suureksi osaksi jo ennen suojelluista kohteista, kuten soidensuojeluohjelmaan kuuluva Pilvineva Kaustisen-Vetelin alueella ja Salamajärven kansallispuisto Perhon-Kivijärven-Lestijärven rajoilla. Pilvinevasta huomattava osa oli jo lunastettukin maanomistajilta. Sikäli Lestijoki oli erityisasemassa, että se kuului EU:n alueen vain viiden suojeltavan joen joukkoon.

MTK Keski-Pohjanmaan lausunnossa 10.4.1997 ohjelmaa moitittiin liian laajaksi. Muun muassa Lestijoki pitäisi poistaa suojelun piiristä kokonaan, samoin yksityismaat. Suojelun piiriin tulevista alueista olisi saatava täyskorvaus. Myös luokituksen puuttuminen nähtiin puutteena. Suojelualueiden rajan takana olevia toimintoja ei saisi rajoittaa. Vaadittiin myös, että taloudelliset vaikutukset piti ottaa huomioon.

MTK ei sinänsä vastustanut Natura 2000 -verkoston perustamista. Tärkeänä pidettiin, että Suomeen saataisiin laadullisesti korkeatasoinen Natura 2000 -verkosto, josta voitaisiin sanoa sen kuuluvan lajistollisesti Euroopan parhaisiin suojelualueisiin. Pidettiin tärkeänä myös sitä, että maanomistajien oikeusturvasta ei tingitty ja alueista maksettaisiin asianmukaiset korvaukset.

Kuulemistilaisuuksiin mennessä ympäristöministeriö muokkasi alueellisten ympäristökeskusten ehdotuksia lähinnä karsimalla, mutta myös muutamia pieniä lisäyksiä tehden. Keski-Pohjanmaalla Naturaan oli saatu vesialueineen 78 915 hehtaaria. Suurin yhtenäinen alue oli Kokkolan saaristo Kokkolan, Kälviän ja Lohtajan edustalla. Suurin mantereella oleva alue oli Salamajärven kansallispuisto. Lestijoen ja Pilvinevan tapaan myös Salamajärvi sai näin ylleen jo toisen suojelusabluunan.

14.3 Naturan seurantaryhmät

Lokakuun lopussa 1997 MTK Keski-Pohjanmaan Natura-seurantaryhmä kokoontui tarkastelemaan Naturan senhetkistä tilannetta. Ryhmän jäsenet olivat Arto Hekkala, Sakari Aho, Pentti Vuollet, Esa Haikonen, Hannu Jyrinki, Kauko Hukka ja Kari Haavisto sekä Manu Purola Keski-Pohjanmaan metsänhoitoyhdistysten liitosta. Asiantuntijajäsenenä olivat Panu Rainio MTK:sta ja Eero Laukkanen Keski-Pohjanmaan ympäristökeskuksesta. Tuottajaliitosta työryhmään kuuluivat toiminnanjohtaja Jouni Jyrinki ja kenttäpäällikkö Jukka Tunkkari.

Laukkanen kertoi senhetkisestä tilanteesta. Maakunnan kaikkiaan 60 Natura-kohteesta oli jätetty 700 muistutusta. Kaikkiaan suojelupinta-alaa kertyi yli 70 000 hehtaaria, josta maa-alaa oli 41 000 hehtaaria. Naturaan esitettiin entisten suojeluohjelmien lisäksi neljä uutta kohdetta. Uudet kohteet ja entisten suojelualueiden lisäykset rajasiirroilla toivat Naturan piiriin lisää 2 500 hehtaaria. Nyt muistutusten myötä rajoja ja uusia esityksiä oli tarkistettu niin, että lisäyksistä väheni 400 hehtaaria. Siten uusista kohteista ja rajasiirroista yli entisten suojeluohjelmien Naturaan jäisi 2 100 hehtaaria. Muistutukset oli sijoitettu kartalle

ja kohteet käyty läpi kesän aikana. Ympäristöministeriöllä oli neuvotteluryhmä, jonka kanssa neuvoteltiin muistutuksista, minkä jälkeen ehdotus meni valtioneuvoston asettamaan ministerityöryhmään, joka teki esityksen valtioneuvostolle.

Suojelualueiden lunastamista varten Keski-Pohjanmaan ympäristökeskus oli lähettänyt maanostotarjouksia yli 10 miljoonan markan edestä maanomistajille, ja voitiin todeta, että maakauppa oli vilkastunut.

Keskustelussa todettiin myös, että maanomistajat eivät enää päässeet vaikuttamaan valitusten käsittelyyn, vaan käsittelyprosessi oli meneillään aina valtioneuvoston päätökseen asti, ja vasta siellä tehtyyn päätökseen voisi hakea muutosta.

Tehtyjä rajatarkistuksia ei pidetty hyvinä, koska Natura-alueen tarkastelu esimerkiksi lupa-asioissa johtaisi myös raja-alueen ulkopuoliseen tarkasteluun, vaikka nyt rajoja siirrettäisiinkin varsinaisesta kohteesta laajemmalle. Lestijokea seurantaryhmä päätyi esittämään poistettavaksi Naturasta. Samoin niitä uusia rajauksia, jotka lisäisivät suojelualuetta.

Tiedotteessa maanomistajia kehoitettiin tarkistamaan, miten heidän muistutuksiinsa oli vastattu tai miten heidän esittämänsä asiaa vietäisiin eteenpäin ympäristöministeriön työryhmässä ja ministerityöryhmässä. Muistutusten käsittelyä sinänsä pidettiin epäoikeudenmukaisena, koska maanomistaja ei missään vaiheessa päässyt vaikuttamaan viranomaisten käsittelyyn ennen valtioneuvoston päätöstä. Laajennukset tulisi poistaa uusilta yksityismailta ja myös perusteettomasti aikaisempiin suojeluohjelmiin otetuilta mailta.

MTK Keski-Pohjanmaan seurantaryhmän lisäksi seurantaryhmiä tai niihin verrattavia elimiä perustettiin Ähtävänjoen, Perhonjoen, Lestijoen ja Rahjan saariston alueille.

Alkujaan huonosti valmisteltu ja hätäisesti maanomistajien eteen tullut Natura-ohjelma herätti ymmärrettävää ärtymystä. Eräässäkin kuulemistilaisuudessa viljelijä totesi saatuaan lisää tietoa, että monta ärräpäätä olisi säästynyt, jos viranomaiset olisivat kiireensä keskellä ajatelleet enemmän niitä psykologisia vaikutuksia, joita aiheutui kun maanomistajat saivat ikään kuin sivullisina tietää mailleen tehdyistä suojelurajauksia. Jopa Suomen luonnonsuojeluliitto ihmetteli joitakin huonosti perusteltuja suojelurajauksia Pohjois-Suomessa.

MTK:n puheenjohtajan Esa Härmälän mukaan maakunnissa voisi syttyä Natura-sota, tilanne oli niin herkkä. Syynä epäluuloihin hänen mielestään oli maanomistajien ärtymys uusiin suojeluhankkeisiin, kun vanhoja suojelukorvauksiakin oli vielä rästissä. Ympäristöministeri Pekka Haaviston mielestä Natura 2 000 -esitystä oli yritetty valmistella niin hyvin kuin mahdollista. "Virkamiehissäkkin on pieniä ihmisiä", Haavisto myönteli Natura-hankkeissa paljastuneita kömmähdyksiä.

Kesäkuussa 2001 europarlamentaarikko Kyösti Virrankoski teki valituksen eduskunnan oikeusasiamiehelle Ympäristöministeriön "käsittelemistä" maanomistajien valituksista, jotka oli osoitettu valtioneuvostolle. Ministeriö on toki elin, jonka kuuluukin valmistella ja esitellä oman alansa asiat valtioneuvostolle, mutta nyt kävi ilmi, että valituksia ei ollut vain kommentoitu vaan oli puututtu valittajan laatimaan tekstiinkin. Virrankoski katsoi nyt loukatun kansalaisten oikeusturvaa, eli oikeutta lähestyä valitusviranomaista omin sanoin ilman välikäsiä. Ympäristöministeri Satu Hassi puolusteli tehtyjä muutoksia ja sanoi pyrityn vain positiivisempaan ilmaisuun. Virrankosken valitus siirrettiin oikeuskanslerille, ja ennen omaa päätöstään valtioneuvosto kuuli vielä ympäristöministeriötä. Euroopan Unionin komissio odotti valtioneuvoston ehdotusta.

Valitukset koskivat Naturaan otettuja täydennyksiä. Mutta myös alkuperäisten Natura-kohteiden käsittely Brysselissä viivästyi, koska koko ohjelma oli tarkoitus käsitellä ja hyväksyä kerralla.

14.4 Keskipohjalaisia ympäristökysymyksiä

Euroopan unioniin liittymisen jälkeen ympäristökysymyksiin tuli uusi elementti. Kieltojen ja estojen lisäksi viljelijöitä houkuteltiin suojelemaan viljeltyä ympäristöä myös rahallisella tuella. Tuen saaminen edellytti sopimuksen tekoa alueellisten ympäristöviranomaisten kanssa. Näkyvimmin ympäristötukisopimus esiintyi ehkä vesistöjen rantojen suojavaohykkeissä. Niiden tarkoituksena oli muodostaa imeytymiskenttä pelloilta vesistöön valuville lannoitteille.

Talvella 1995 MTK Keski-Pohjanmaan johtokunta valmistautui tiedottamaan viljelijöille uudesta tukimuodosta, mutta totesi samalla, että vaatimus suojakaistojen jättämisestä niittämättä toimi tarkoitustaan vastaan. Kuloutuva kasvusto esti uuden kasvamisen, mistä seurasi, että kasvusto ei voinutkaan käyttää ravinteita, vaan ne kuitenkin valuivat vesistöön. Lisäksi niittämätön kasvusto oli pahan näköinen maisemassa. Tuolloin EU:n komissio ei vielä ollut hyväksynyt Suomen ympäristötukiehdotusta.

Aivan torsoiksi eivät lupaehdot toki jääneet. Nyt vaatimuksena oli nimenomaan, että suojakaistoilta kasvusto oli niitettävä tai niillä kasvatettu luvallinen sato oli korjattava.

Silti vaatimus suojakaistojen jättämisestä vesiväylien ja vesistöjen suojaksi aiheutti myös maisemavaurioita. Mikään kielto tai kehoitus ei voinut estää suojakaistojen vähittäistä riisuuntumista ja jopa metsittymistä. Vähenevä väki maataloudessa suuntasi pakosta voimansa ennen kaikkea ammattinsa harjoittamiseen. Siinä suojakaistat ja niiden hoito jäivät väkisin toisen luokan kysymyksiksi. Näkymät maakunnan jokivarsilla muuttuivat vähitellen apeiksi ja hoitamattoman näköisiksi. Luonto ottaa omansa takaisin.

Keväällä 1996 MTK Keski-Pohjanmaa lausunnossaan Keski-Pohjanmaan ympäristökeskukselle otti väkevästi kantaa Kokkolaan perusteilla olevan hiililauhdevoimalan ympäristöön kohdistuvista vaikutuksista. Voimalan ympäristövaikutuksista oli kyllä tehty arviointi, mutta siinä oli Tuottajaliiton mukaan "hämmästyttävällä tavalla" kokonaan unohdettu tai jätetty arvioimatta hiilenpolton päästöjen vaikutukset maa- ja metsätalouteen.

Erytisympäristötuet olivat tulleet maatalouteen edellisenä vuonna. Niiden tuella oli muun muassa Kälviällä kalkittu happamia sulfaattimaita 80 tilalla. Nyt hiilen polton päästöt rikki- ja typpilaskeumineen rupeaisivat kumoamaan kalkituksen vaikutuksia. Myös raskasmetallikuormitus, erityisesti elohopean ja arseenin päästöt lisääntyisivät, joka ei tietäisi hyvää maakunnassa hyvällä alulla olevalle luomutuotannolle.

"MTK Keski-Pohjanmaa piti kivihiilivoimalan rakentamista nyt esitetyillä selvityksillä kielteisenä ratkaisuna koko aluetamme ajatellen ja edellytti, että suunnitellun lauhdevoimalan päästöjen määrä ja vaikutus maa- ja metsätalouteen piti selvittää perinpohjaisesti ja että vaihtoehtoisina energianlähteinä suunniteltaisiin puun, bioenergian ja turpeen käyttöä."

Olipa lausunnon vaikutus mikä tahansa, lopputuloksena kivihiilivoimalasta luovuttiin ja voimala rakennettiin turpeella ja puulla toimivaksi.

Huhtikuussa 1996 Tuottajaliiton johtokunta otti kantaa vähän erilaisiin ympäristökysymyksiin, joissa oli myös maankäytöllisiä elementtejä. Keskelle Vetelin Räyriingissä olevaa kylätaajamaa ilmestyi metsitetty peltovyöhyke, ja toinen kirkonkylään keskelle jokilaakson vielä suurempaa perinnemaisemaa. MTK Veteli teki aloitteen, jossa paheksuttiin sitä, ettei peltoja ollut myyty lisämaiksi lähinaapureille.

Keski-Pohjanmaan maaseutuelinkeinopiiri antoi asiasta vastineensa, jossa todettiin paikallisen maaseutuviranomaisen kannanoton vaikuttaneen asiaan. Tämän mielestä kummassakin tapauksessa silloisen lain rajaamat edellytykset täyttyivät, ja kieltäytyminen olisi vain johtanut valitukseen ylempiin viranomaisiin ja myönteiseen päätökseen siellä.

Tuottajaliiton johtokunnan mielestä paikallisesti pitäisi luoda linjaa tämäntyyppisissä asioissa, jotta vastaavilta kömmähdyksiltä välttyttäisiin. Metsittämiseen käytettävät varat pitäisi mieluummin ohjata elinkeinotukiin, koska metsittäminen estäisi maatalouden rakennekehitystä ja oli omiaan nostamaan pellon hintaa.

Asialla oli toinenkin puolensa. Yksityinen viljelijä joutui pohtimaan maankäyttöään lähinnä omista lähtökohdistaan ja tekemään ratkaisut siltä pohjalta. Ei voisi odottaa, että edes lähinaapurien maantarve menisi edelle talonpojan perinteistä itsemääräämisoikeutta.

15 Viljelijän sosiaaliturva

15 Viljelijän sosiaaliturva	1
15.1 Sosiaaliturvan varhaisia muotoja	1
15.2 Maatalousyrittäjille oma eläkejärjestelmä 1960-luvulla	2
15.3 Turva sairauden ja tapaturman varalta alkuun 1960-luvulla	4
15.4 MTK tekee aloitteen viljelijäin vuosilomasta 1970-luvun alussa.....	6

15.1 Sosiaaliturvan varhaisia muotoja

Sosiaaliturvan vanhimpina muotoina olivat valtion virkamiesten eläkkeet ja kirkon ylimmän papiston eläkkeen tapaiset etuudet 1600-luvulta lähtien. 1900-luvun alussa oli jo käytössä alkeiskoulujen ja kansakoulujen opettajien eläkeoikeus. Isot tehtaot tarjosivat varhain työntekijöilleen eläketurvaa eläkekassoista.

Maanviljelijöiden eläketurvaa edustivat vanhastaan syytingit, joilla maatalon luovuttajille tilankaupan yhteydessä turvattiin eläkkeen tapainen toimeentuloturva. Syytinki on tullut mukaan vuosien 1852 ja 1865 lainsäädäntöön, mutta vapaamuotoisina sopimuksina se ollut käytössä jo aikaisemminkin. Pöytäsytytinki sisälsi asumisoikeuden talossa ja ruokailun talon pöydässä. Se saattoi sisältää myös asumisoikeuden ja sovituksen määrän elintarvikkeita ja paloviinaa talosta, ja vaikkapa tietyn määrän kyytejä kirkolle. Joskus määriteltiin sekin, miten syytinginsaajien hautaus ja hautajaispidot oli järjestettävä.

Kaikkein varattomimmista huolehdittiin jo 1700-luvulta lähtien seurakuntien köyhäinkassojen vaatimattomin varoin, sitten seurakuntien ylläpitämien ruotujakolaitosten, ja lopulta vaivashoito- ja köyhäinhoitolakien puitteissa. Tällöin vastuussa olivat jo kunnat.

Vuonna 1937 säädetty ja vuonna 1939 voimaantullut laki kansaneläkkeistä tähtäsi jo kaikkien kansalaisten eläketurvaan. Se koostui perusosasta ja harkinnanvaraisesta lisäosasta. Lakiin sisältyi myös säädöksiä sairauden ja työkyvyttömyyden varalta. Vähävaraisimmalle väestönosalle maksettiin tarveharkintaan perustuvaa lisäeläkettä. Aina vuoteen 1956 asti kansaneläkettä karttui kunkin vakuutetun henkilökohtaiselle tilille tulojen mukaan. Sitten henkilötilit lopetettiin ja eläkejärjestelmä muutettiin tasa-eläkepohjaiseksi.

Työntekijä- ja työnantajajärjestöt olivat kuitenkin tyytymättömiä kansaneläkejärjestelmän antamaan turvaan. Asetettiin toimikunta, jonka tehtävänä oli suunnitella ansioon perustuva eläkejärjestelmä työsuhteessa oleville. Se käsitti niin työ- kuin virkasuhteessa olevat. Samalla säädettiin myös laki lyhytaikaisessa työsuhteessa olevia varten. Edellistä ruvettiin kutsumaan TEL-eläkkeeksi ja jälkimmäistä LEL-eläkkeeksi. Mutta ne jättivät uuden vakuutusturvan ulkopuolelle niin maatalous- kuin muutkin yrittäjät. TEL ja LEL tulivat voimaan kesällä 1962. Niiden esikuviksi arvioidaan valtion virkaeläkkeitä ja merimieseläkkeitä. Pari vuotta myöhemmin saivat omat eläkelakinsa kunnalliset viranhaltijat ja työntekijät. Vuonna 1967 rakennettiin vastaavat eläkejärjestelmät valtion ja evankelisuterilaisen kirkon palveluksessa oleville, ja viimeisimpänä 1980-luvulla freelancertoimittajille ja -taiteilijoille.

TEL:n ja LEL:n myötä luovuttiin perinteisestä sosiaaliturva-ajattelusta, joka tähtäsi riittävään vähimmäistoimeentuloturvaan kaikille ikääntyville tai työkyvyttömiksi tuleville.

Työeläkelakien valmistelun yhteydessä ilmenikin arvostelua, koska oltiin rakentamassa kokonaan uutta järjestelmää vasta alun toistakymmentä vuotta toimineen Kansaneläkelaitoksen rinnalle. Liikkeellä olivat ajanvoimat niin työntekijöiden kuin työnantajienkin puolella. Työeläkkeiden maksumies oli työnantaja, joka puolestaan sai takaisinlainauksen kautta käyttöönsä maksamansa vakuutusmaksut. Yhteinen intressi takasi, että työntekijät säilyttäisivät työelämän aikaisen korkeamman kulutustasonsa myös eläkkeellä ollessaan.

Viljelijät olivat tyytymättömiä uusiin ratkaisuihin. Kansaneläkkeen tukiosaa määrättäessä työeläkkeet eivät vähentäneet kansaneläkkeen tukiosaa, mutta viljelijän syytinki ja tilan tuotanto-omaisuus sitä vähensivät. Syntyi kahden kerroksen eläkeläisiä. Maataloustuottajain Keskusliitto arvosteli voimakkaasti tapahtunutta kehitystä ja vaati kansaneläkejärjestelmän kehittämistä ja korjaamista. Siinä ei kuitenkaan onnistuttu.

15.2 Maatalousyrittäjille oma eläkejärjestelmä 1960-luvulla

Helmikuussa 1966 hallitus asetti MTK:n vaatimuksesta komitean selvittämään työ- ja virkaeläkejärjestelmän ulkopuolelle jäävien eläketurvan tarvetta ja tekemään ehdotuksensa siitä, miten näiden väestöryhmien eläketurvaa voitaisiin parantaa. Samalla piti huomioida jo olevien eläkejärjestelmien mahdollisuudet.

Eläketurvakomitea, joka tunnettiin myös Tenhiälän komitean nimellä puheenjohtajansa ministeri Juho Tenhiälän mukaan, päätyi esittämään viljelijöille ja muille yrittäjille eläkejärjestelmää, jossa vuotuinen työtulo kaavamaisina keskiarvolukuina muodostaisi eläketurvan perustan. Komiteassa käytiin kädenvääntöä siitä, olisiko tuleva eläkejärjestelmä kansaneläkepohjainen vai työeläkepainotteinen. Viljelijöiltä perittäviä vakuutusmaksuja alennettaisiin määräjäksi. Alennus otettaisiin huomioon maatalouden tukimäärärahojen vähennyksenä eräin poikkeuksin.

Ehdotukseen liittyi kaksi eriävää mielipidettä. Näistä Kansaneläkelaitoksen sairausvakuutusosaston johtaja Jaakko Pajula ja MTK:n lainopillisen osaston johtaja Bruno Mattila katsoivat, että eläkepolitiikan tavoitteeksi olisi asetettava kohtuullinen, kaikille kansalaisille tasapuolinen peruseläke ja että Kelan olisi huolehdittava omaa työtään tekevien ansioihin suhteutetusta eläketurvasta. Heidän mielestään enemmistön esittämä eläkejärjestelmä ei ensinkään parantaisi vanhojen ikäluokkien eläketurvaa, ja lisäksi pienten tilojen eläkkeet jäisivät kovin alhaisiksi viljelijöiden vaatimattomasta tulotason takia.

MTK vastusti alkuun jyrkästi komitean enemmistön kaavailemaa eläkejärjestelmää. Neuvottelut alkoivat komitean enemmistön mallin mukaisen järjestelmän kehittämisestä. Parannuksia tuli myös alkuperäiseen esitykseen vakuutusmaksujen tasosta. Lopulta myös syytinki katsottiin etuoikeutetuksi tuloksi tiettyyn tulo-rajaan asti kansaneläkkeen tukiosaa määrättäessä.

Vastustusta lakiluonnos kohtasi myös Kansaneläkelaitoksessa. Kelan pääjohtaja V. J. Sukselainen vaali alkuperäistä ajatusta eläkelaitoksesta, jossa kaikkien eläkkeensaajien eläkeasiat olisi koottu yhteen ja samaan Kansaneläkelaitokseen.

Maatalousyrittäjien eläkelain, MYEL:n valmisteluun liittyi lukuisia neuvotteluja puolueiden ja varsinkin etujärjestöjen kesken. Niinpä MTK:n valtuuskunnan jäsenen, vakuutusneuvos Martti Rahnaston, Maatalousyrittäjien eläkelaitoksen Melan ensimmäisen toimitusjohtajan, mukaan vuoden 1968 aikana MTK oli mukana 25 tapaamisessa, joista osa oli sen ja SAK:n kahdenkeskisiä. Maatalousyrittäjien eläkelain valmistelu sai kuohumaan oikeastaan koko sosiaalipoliittisen kentän. Sen valmisteluun kytkeytyi muitakin sosiaalilakeja, kuten perhe-eläkelaki ja asumistukilaki. Välillä äänenpainojen kovetessa puhuttiin jopa

"eläkesodasta". Useiden lisävaatimusten, ja kompromissien jälkeen etujärjestöt ja puolueet pääsivät sopimukseen tärkeimmistä kohdista, ja lain valmistelu virkamiestasolla saattoi jatkua.

MTK:n johtokunta näki parhaaksi hyväksyä ratkaisun ja katsoi, että on parempi ottaa se, mikä on saatavissa, kuin siirtää koko asia epä määräiseen tulevaisuuteen, jossa olisivat odottaneet uudet ongelmat ja yhteensovittamisien tarpeet.

Antaessaan esityksen eduskunnalle maatalousyrittäjien eläkelainsäätöä keuhällä 1969 hallitus muistutti, "että käsillä on varsin mittavan väestönosan eläketurva". Maassa arvioitiin olevan noin 270 000 maatilataloudessa isännän työtä tekevää yrittäjää, 182 000 emäntää ja noin 45 000 avustavaa perheenjäsenä. Lisäksi muita yrittäjiä ja perheenjäseniä oli 90 000 henkeä.

Eläkejärjestelmää kehitettiin korottamalla hehtaarikohtaisia työtuloja, sillä työtulot kertyivät suurimmaksi osaksi viljellyn peltopinta-alan perusteella. Myös työtuloon oikeuttavien hehtaarien enimmäismäärää, emäntien osuutta tilan työtulosta ja vakuutusmaksualennuksen työtulorajaa on korotettu. Merkittävä parannus oli osaeläkkeen saaminen työkyvyttömyyseläkkeen rinnalle ja eläkkeen vuotuisen karttumisprosentin nostaminen yhdestä prosentista 1,5 prosenttiin. Samassa yhteydessä työeläkelakeihin tehtiin vastaavat muutokset.

Maatalousyrittäjien eläkelaki kohti lopullista hyväksymistä Se tulee voimaan vuoden 1970 alusta

Lakiesityksen maatalousyrittäjien ja muiden yrittäjien eläkelainsäätöä läpäisivät torstaina eduskunnassa toisen ja ratkaisevan käsittelyn. Nämä kuuluvat ns. sosiaalipakettiin, jonka mukana hyväksyttiin myös esitykset kansaneläkejärjestelmään liitettävistä asumistuesta ja tukilisästä sekä perhe-eläkelain ja kansaneläkelain muutos. Mikäli kolmannessa käsittelyssä ei mitään yllättävää tapahdu, lait tulevat voimaan vuoden 1970 alusta.

Maaseudun tulevaisuus 7.7.1969.

Eläkelakia parannettiin 1980-luvun lopulla. Eläkkeen pohjana oleviin työtulojen määritysperusteita oikeuden mukaistettiin, jolloin tilan olosuhteet otettiin paremmin huomioon. Ratkaisematta jäivät kuitenkin MYEL-järjestelmän perusongelmat: eläkkeiden pienuus ja rahoitus. Eläkkeiden tasoon ei tullut riittävää korjausta. Eläkevakuutusmaksuja ei saatu tavoitehintojen tarkistamiseen oikeuttaviksi maatalouden kustannuksiksi, eikä vakuutusmaksua saatu porrastettua nuoria viljelijöitä suosiviksi.

Eläkejärjestelmän rinnalle saatiin myös luopumis- ja sukupolvenvaihdoseläkejärjestelmät. Niiden merkitys maatalouden rakenteen parantajana on huomattavasti suurempi kuin niiden rahallinen merkitys osoittaa. Ongelmana oli aluksi näiden eläkejärjestelmien määräaikaisuus.

Muutamien muidenkin uudistusten jälkeen päädyttiin 1980-luvun lopulla siihen, että kansaneläkkeestä muodostui maanviljelijöiden peruseläketurva ja MYEL-eläke pienuutensa takia jäi lisäeläkkeen asemaan. Tämän tilanteen arvioitiin jatkuvan vielä pitkään, joskin MYEL-eläkkeen osuus kasvaa nuorempien ikäluokkien siirtyessä vanhuuseläkkeelle.

Kun työeläkkeet oli sidottu TEL-indeksiin, mutta kansaneläke kuluttajahintaindeksiin, viljelijöiden kokonaiseläke nousi hitaammin kuin vastaava ansioeläke. Myös kansaneläkkeen puoliso vähennys heikensi viljelijöiden kokonaiseläkettä, kun pienikin MYEL-eläke vähensi kansaneläkettä. Viljelijäpuolisoiden eläkkeet

olivatkin varsin suureen tilakokoon asti lähes tasasuuruisia. Kansaneläkejärjestelmän indeksitarkistukset pyrittiin saamaan samanlaisiksi työeläkkeiden indeksitarkistusten kanssa. Muuten viljelijöiden suhteellisen pieniin eläkkeisiin tulisi pienemmät tarkistukset kuin suurempituloisten eläkkeisiin, jolloin viljelijäväestön eläketurva jäisi jälkeen entistäkin enemmän. Keski-Pohjanmaan tilanne ei poikennut juuri muusta maasta.

Kokonaisuudessaan viljelijöiden eläketurva kehittyi niin, että isännän ja emännän yhteenlaskettu eläke 1980-luvun lopussa oli 40 000-50 000 markkaa vuodessa, jota pidettiin maatalouden keskimääräiseen tulotasoon verrattuna tyydyttävänä.

15.3 Turva sairauden ja tapaturman varalta alkuun 1960-luvulla

Yleinen sairausvakuutuslaki, joka tuli voimaan vuonna 1964, koski myös viljelijöitä. Näitä se kohteli kuitenkin epäoikeudenmukaisesti. Siinä missä työnantaja korvasi eräin poikkeuksin palkansaajalle tulonmenetyksen omavastuualalta, viljelijöillä ei ollut sairastumispäivän ja sitä seuraavan seitsemän arkipäivän aikana mitään toimeentuloturvaa. Lisäksi viljelijöiden päiväraha oli esimerkiksi vuonna 1986 vain runsaat 89 markkaa, kun se palkansaajilla oli runsaat 161 markkaa. Tässä kohtaa paljastui omaa työtään tekevän huonompi asema toisen työssä olevaan verrattuna. Erityisesti emännät jäivät usein sairausvakuutuksen vähimmäispäivärahan varaan.

Sairausvakuutus ei myöskään huomionnut mitenkään maaseudun pitkiä etäisyyksiä ja huonoja kulkuyhteyksiä. Viljelijät kun useimmiten asuivat haja-asutusalueilla ja kaukanakin terveystalveista toisin kuin palkansaajat, joilla terveystalvet usein olivat ainakin isompien työnantajien järjestäminä jopa työpaikalla saatavissa.

Tapaturmaturva oli vielä 1980-luvun puolivälissä kokonaan sairausvakuutuslain varassa. Tosin MTK:n vakuutusyhtiö Auran kanssa tekemä sopimus viljelijäin vapaaehtoisesta ryhmätapaturmavakuutuksesta antoi lisäturvaa niille viljelijöille, jotka olivat vakuutuksen ottaneet.

Maatalousyrittäjien eläkelaisa eläkkeen perustaksi oli alkuun sovittu viljelmältä säännöllisesti saatu työtulo. Se puolestaan perustui viljelmän pinta-alaan, joka koostui sekä pelto- että metsähehtaareista.

Työtulon määrittämiseksi olisi ollut tarjolla lähinnä kaksi vaihtoehtoa: joko maatalousverotuksen pohjalta määräytyvä maataloustulo tai isännän ja emännän yhteisen työtulon laskeminen keskiarvoperiaatteella tietyn taulukon mukaan.

Verotuksellisen isännän palkan käyttö eläkeperusteena olisi johtanut sekä silloin käytössä olleen verotusmenettelyn että tuolloin jo suunnitteilla olleen uuden verotusjärjestelmän pohjalta sangen kyseenalaiseen ja muiden perheenjäsenten kohdalta käyttökelvottomiin tuloksiin. Myös aikaisemmin mainittu Tenhiälän komitea päätyi samaan tulokseen kuultuaan asiantuntijoina professori Samuli Suomelaa ja tohtori Liisa Saulia. Komitean käyttöön ottama termi "muunnettu peltoala" katsottiin oikeudenmukaisemmaksi perusteeksi.

Työtulo perustui kirjanpitoiltojen tietoihin. Menettelytapa kohtasi kritiikkiä, koska katsottiin kirjanpitoiltojen edustavan keskinkertaista suurempaa tilakokoa. Lisäksi kirjanpitoiltojen omistajat muutoinkin edustivat yleensä kehittyneempää maanviljelystä kuin tavalliset "riviviljelijät". Se todettiin jo vuonna 1948 Keski-Pohjanmaan tuottajaliiton pohtiessa verotusperusteita. Epäiltiin myös kirjanpitoiltoilta saatavien työtulojen realistisuutta, mutta koska parempaakaan vaihtoehtoa ei ollut ja eläkelaki oli saatava aikaan, valittua ratkaisua pidettiin vähintään tyydyttävänä.

Melan juhlakirjassa "Sukupuolvi viljelijän sosiaaliturvaa" kirjoittaja Jorma Wilmi kertoo asiantuntijana toimineen professori Teivo Pentikäisen muistelleen, että "neuvottelujen kuluessa hän oli pyytänyt ehdotusta MTK:lta. Puheenjohtaja Ihamuotila oli antanut tehtävän tohtori Liisa Saulille, joka esittelikin nopeasti Pentikäiselle tuloja kuvaavat luvut. Pentikäinen oli hämmästellyt markkamäärien pienuutta ja oli persoonallisen piikkikäseen tapaansa kysynyt, oliko laskuissa desimaalipilkku joutunut kokonaan väärään paikkaan." Ihamuotila oli vakuuttanut lukujen antavan oikean kuvan viljelijöiden alhaisesta tulotasosta.

Eläkejärjestelmän pohjana olleen tulotason oikeellisuuden lisäksi keskusteltiin vilkkaasti emännän tulotason määrittämisestä. Mitä pienemmästä tilasta oli kysymys, sitä enemmän työtulo painottui isännälle.

Vasta kun MYEL-hehtaarit nousivat yli kahdeksan hehtaarin, emännällä oli mahdollisuus tuohon 1 800 markan työtuloon. Tosin erikoisviljely, kuten puutarhakasvit, saattoivat jo pienemmälläkin pinta-alalla auttaa siihen yltämään. Sen sijaan kotitaloustyöt jäivät eläketulomäärittelyn ulkopuolelle, joka tuli epäkohtana esille lain eduskuntakäsittelyssä. Vasta vuodesta 1983 lähtien työtuloa voitiin huomattavammin jakaa viljelijäpariskunnan kesken.

Vuoden 1992 alusta MYEL-eläkkeen laskentasäännöksiä uusittiin siten, että ennen vuotta 1983 edeltäneet emäntien pienet työtulot eivät enää heikentäneet eläkkeen tasoa.

Jos jo viljelijän puolison eläkepohjan määrittely oli ongelmallista, vielä hankalammaksi se muodostui muiden perheessä työskentelevien osalta. Aluksi työtulona pidettiin heille maksettua palkkaa, jonka perusteella he kuuluivat LEL-vakuutettuihin. Laissa oli kuitenkin varauma, jonka mukaan työtulo enimmillään voisi olla sama kuin tilan kertyvä työtulo. Vuoden 1970 alusta perheenjäsenten palkoista ei yleensä enää tarvinnut periä LEL-maksua, mutta sitten Maatalousyrittäjien eläkelakia ruvettiin tulkitsemaan siten, että rinnakkaisessa sukulaissuhteessa olevaa perheenjäsentä, kuten viljelmän haltijan veljeä, sisarta, setää tai tatiä ei voitukaan vakuuttaa MYEL:n nojalla, vaan vakuutusturva piti toteuttaa LEL-maksun avulla. Se herätti vakuutettujen hämmennystä.

Myös turkistarhaajat ja mehiläistenhoitajat tunnustelivat mahdollisuuksia päästä MYEL:n vakuutuksen piiriin vuonna 1977, mutta Mehiläishoitajat ry luopui saman tien aikeesta. Turkiseläinten Kasvattajain Liiton kanssa neuvoteltiin pidempään, mutta lopulta nämäkin vetäytyivät neuvotteluista. Ei oikein tiedetty, mikä oli maatalouden ja tarhauksen keskinäinen asema ja miten pitäisi suhtautua tarhauksen erilaisiin yritysmuotoihin.

Ehkä vaikeimmin ratkaistava maataloutta sivuavista ammateista oli traktoriyrittäjien vakuutusturvan järjestäminen. Vuonna 1975 sekä Mela että traktoriyrittäjät vaativat LEL:n niin sanotun traktoriympykälän kumoamista. Sen mukaan traktorin omistajan tai haltijan tehdessään koneellaan metsätyötä olematta varsinaisessa työsuhteessa tulisi hyväksyä se, että työn teettäjä pidätti häneltä LEL-vakuutusmaksun soveltuvilta osin. Melan mukaan ympykälä aiheutti jatkuvasti monenlaisia tulkintaongelmia. Niinpä maanviljelijän oli vaikea ymmärtää, miksi vetokone kuului pellolla äestettäessä MYEL:n, mutta metsässä LEL:n piiriin.

LEL:n traktoriympykälä ja eläketurvan ulottaminen varsinaisiin traktoriyrittäjiin oli esillä vuosikausia. Ei oltu selvillä traktoriyrittäjien työpanoksien jakautumisesta maatalouden ja muun yritystoiminnan kesken, eikä tiedetty, kuinka suurelta osin työskenneltiin työsopimussuhteisina ja missä määrin itsenäisinä yrittäjinä. Eläketurvaa ajatellen kiisteltiin myös siitä, pitikö yrittäjien pysytellä pääasiassa LEL-järjestelmässä vaiko siirtyä MYEL:iin tai yrittäjien eläkelain piiriin YEL:iin.

Ongelma ei koskenut vain metsätöitä. Myös maidonkuljetus urakkatyönä eli kuormakaupalla tuotti ongelmia. Epäselvyys siitä, mihin ryhmään maataloustraktorit sivuansiotyössä oikein olisi luettava, vallitsi myös polttoaineverotuksessa. Vanhastaan maataloustraktorit olivat oikeutettuja käyttämään verotonta

dieselpolttoainetta, polttoöljyä. Sitten tulkinta muuttui siten, että yleisellä tiellä vuokra-ajossa liikkuvat traktorit rinnastettiin autoihin. Niinpä meijerin pihalle hankittiin yhteinen dieselöljysäiliö niin autoja kuin traktoreitakin varten. Eikä ollut mahdollisuutta vaihtaa polttoainetta maataloustöitä varten, koska polttoöljyyn oli sekoitettu merkkiainetta, joka ilmaisi pienimmätkin polttoöljyjäämät verollisen polttoaineen joukossa ja sakko polttoaineveron kiertämisestä saattoi nousta lähelle traktorin arvoa. Niinpä oli maksettava polttoaineveroa sinänsä verottomasta peltotyöstäkin. Vain harvalla oli varaa hankkia eri traktori peltotöihin. Sitten tulkintaa taas muutettiin siten, että maidonajo meijeriin katsottiin maataloustyöksi silloin kun se tehtiin sivuansiona maataloustraktorilla.

Sitä mukaa kun palkkatyöntekijöiden sosiaalietuudet kohentuivat 1960-luvulla, vastaavasti heikkeni karjataloutta harjoittaviin maanviljelijöiden tilanne. Kotieläimiä ei voinut jättää hoidotta päiväksiään, ei varsinkaan lypsykarjaa.

Eryteisesti yleisen työviikon lyhentyminen viisipäiväiseksi sai monen varsinkin ikääntyvän viljelijän huokaamaan, että kun saisi joskus edes muutaman päivän vapaata ainasta navettaan menosta aamu-iltana sen lisäksi, että päivät muutoin kuuluivat kesällä rehun kasvattamisessa ja korjaamisessa, talvella sen siirtämisessä eläinten ulottuville.

Karjatalousvaltaisella Keski-Pohjanmaalla viljelijän tarve vuosilomaan korostuu. Silti ajatus lakisääteisestä lomasta jonkun vieraan hoitaessa karjaa tuntui aluksi oudolta. - Tuleekohan siitä mitään? Miten ne lomittajat saadaan uskomaan, että meillä tavataan tehdä näin, eikä niin kuin siellä kurseilla kuulemma opettavat. Eihän sitä nyt millään muutaman päivän päältä edes kannata perehdyttää lomittajaa talon tavoille. Ja niin edelleen epäilyt versoivat, kun yritettiin sovittaa vierasta toimijaa omiin tuttuihin ympyröihin huomaamatta, että moni asia voitiin aivan hyvin tehdä toisinkin, usein jopa paremmin.

15.4 MTK tekee aloitteen viljelijäin vuosilomasta 1970-luvun alussa

MTK:n vaatimuksesta asetettiin kesäkuussa 1971 komitea tutkimaan maataloudenharjoittajien ja muiden pienyrittäjien lomakysymystä. Puheenjohtajaksi nimitettiin pääjohtaja Jaakko Pajula Kansaneläkelaitoksesta.

Komitea löysi esikuvan hankkeelle Norjasta. Siellä isännille ja emännille maksettiin lomakorvaus ja järjestettiin lomittajia niille tiloille, joille sijaista muutoin oli vaikea saada. Lomittajina voitiin käyttää niin paljon kuin mahdollista muita perheenjäseniä ja sukulaisia tai naapureita. Edelleen Norjan mallissa kunnat pyrkivät palkkaamaan päätoimisia ja sivutoimisia lomittajia sellaisia tiloja varten, joissa sellaisia tarvitaan. Komitea päätyikin esittämään Norjan mallia myös Suomessa toteutettavaksi.

Keväällä 1973 maataloustuloneuvotteluissa voitiin sopia järjestelmän käyttöönotosta vuoden 1974 alusta. Mutta ei aina käy niin kuin haaveillaan. Hallituksen käsitellessä asiaa sosiaalidemokraatit vaativat lomakorvauksen asemesta puhtaasti kunnallista lomitussjärjestelmää. MTK:n mielestä ei ollut mahdollista luoda riittävän nopeasti kaiken kattavaa kunnallista lomittajaverkostoa. Viljelijän itsensä hankkima lomittaja olisi luotettavampi, koska hän todennäköisesti tuntisi paremmin tilan olosuhteet. Samalla lisättäisiin työtilaisuuksia ja ansiomahdollisuuksia viljelijöiden keskuudessa.

Sitkeiden neuvottelujen jälkeen päädyttiin hallituksen ja MTK:n välillä kompromissiin. Sen mukaan viljelijä voi myös itse valita lomittajan, kunhan tämä saa pääasiallisimman toimeentulonsa tilan ulkopuolelta. Lomaoikeus määritettiin alkuun kuudeksi päiväksi vuodessa. Sen jälkeen sitä on maataloustuloneuvottelujen yhteydessä pystytty nostamaan, kunnes vuonna 1990 oli päästy 21 lomapäivään vuodessa. Tuolloin järjestelmä rahoitettiin niin, että puolet etujen lisäykseen tarvittavasta

määrärahaista ja neljännes muista menojen lisäyksistä otettiin huomioon maatalouden hintakompensaation tai suoran maataloustuen vähennyksenä.

MAATALOUDEN LOMITTAJISTA tulee ensi kesänäkin olemaan pulaa, vaikka heitä on pyritty kouluttamaan lisää. Viime kesänä lomittajista oli kunnallisia vain yksi tuhannesta Oman perheen väen voimin lomitettiin runsas kolmannes viljelijöistä.

Maaseudun tulevaisuus 20.3.1975.

Syyskuussa 2001 lomapäivien luku oli 23 päivää. Euroopan unioniin liittymisen jälkeen lomituspäärahat sisältyvät sosiaali- ja terveysministeriön menokohtaan valtion budjetissa. Enää ei myöskään puhuta ensi- ja toissijaisista lomaan oikeutetuista kuten alkuajoina, vaan viljelijäperheestä molemmat ovat lomaan oikeutettuja, jos eläinmäärä täyttää kahden henkilön täyttä työpäivää tarkoittavan lukumäärän.

Vuoden 1975 maataloustuloneuvotteluissa sovittiin viljelijän tilapäisen avuntarpeen tyydyttämisestä. Luotiin sijaisapujärjestelmä sairauden, tapaturman, synnytyksen, mutta myös varusmiespalvelua tai lyhyttä opintovapaata varten. Sijaisapujärjestelmän rahoituksessa maatalous vastasi kollektiivisesti neljänneksen järjestelmän aiheuttamista kustannuksista. Sen lisäksi viljelijältä perittiin korvauksena kunnallisen kodinhoidon maksuperusteiden mukainen korvaus.

Vaikka alkuun oli epäilyjä koko lomituspäärahajärjestelmän toimivuutta kohtaan, lain tultua voimaan ruvettiin nopeasti kysymään, mistä niitä lomittajia sitten saa. Monet kunnat olivat alkuun varovaisia lomittajia palkatessaan ja kysyntä ylitti nopeasti tarjonnan. Ammattitaitoisimmat lomittajat löytyivät luonnollisesti viljelijäperheistä. Jonkin verran näreeä aiheutti, jos perheessä työskentelevä lomitti vaikkapa lomaan oikeutettuja vanhempiaan.

Syksyllä 1979 Keski-Pohjanmaan Maataloustuottajain Liiton toiminnanjohtaja Eino Laukka tarkasteli lomituspäärahajärjestelmän toimivuutta viisi vuotta sen perustamisen jälkeen. Hän totesi järjestelmän tuoneen tuiki tärkeän hengähdystauon erittäin sidottua työtä tekeville viljelijöille. Organisaatio on kuitenkin kehittymätön ja varojen puute hidastaa lomituksen tasa-arvoista toteutumista, hän arvosteli.

Kuitenkin viljelijät olivat jo oppineet käyttämään lomaoikeuttaan. Pellervo-Seuran Markkinatutkimuslaitoksen mukaan tuohon aikaan kaksi kolmesta viljelijästä vietti vähintään viikon loman. Joka kymmenes vietti sen kuitenkin täysin omalla kustannuksellaan ja muut vuosilomalain perusteella. Vuonna 1974, maatalouden lomalain säätämisen aikoihin, vain alle puolet vietti viikon loman ja näistä joka toinen omalla kustannuksellaan.

Kehitystä oli toki tapahtunut, mutta vieläkin omaa työtään tekevät olivat kaukana jäljessä palkansaajien sosiaalieduista työelämässä. Siinä missä palkansaaja sai vuonna 1979 kaksi vapaapäivää viikossa ja noin kuukauden vuosiloman, karjatalouden harjoittaja työskenteli seitsemän päivää viikossa ja lomalaki antoi vain 14 päivää vuosilomaa tilaa kohden vuodessa. Useimmissa kunnissa tilan toissijaiselle lomaan oikeutetulle kyettiin antamaan vain muutama päivä.

Tuolloin kokeiltiin myös työllisyysvaroin rakennettuja vapaapäivärenkaita, mutta niiden kokeilu oli vielä kehitysasteella. "Tasa-arvoisen sosiaalipolitiikan toteuttaminen astuu vasta haparoivia ensiaskeleitaan", joutui toiminnanjohtaja toteamaan.

Aluksi lomittajatilanne Keski-Pohjanmaalla oli kovin kirjava. Joissakin kunnissa oli toistakymmentäkin lomittajaa, kun toisissa ei ollut ensimmäistäkään. Useissa lomalautakunnissa kysyttiin, onko työttömyysjärjestelmässämme jokin vika, kun työttömyyden vallitessa työntekijöitä ei löydykään. Mistäpä olisikaan löytynyt. Työtönhän oli oikeutettu päivärahaan, ellei löytynyt ammattia vastaavaa työtä. Eivätkä työttömät juuri olleet karjanhoidon ammattilaisia. Niitä olisivat olleet karjatilojen tytöt ja pojat, mutta heidän pääsyyntä työttömien kirjoihin oli peräti vaikeaa.

"Me olemme varsinaisia työn orjia, eikä niitä enää muut olekaan", alavieskalainen Valo Verronen julisti vähän myöhemmin. "Työaikaa on lyhennettävä siellä missä sitä on liikaa" hän jatkoi. Työaikakysymyksessä oli osa viljelijäin "omaa ottamaa". Oli paljon sellaisia viljelijöitä, jotka eivät uskaltaneet antaa työmaatansa vieraan hoidettavaksi. Siitä ennakkoluulosta olisi pyrittävä eroon kaikin keinoin, jos joskus viettäisi lomaa kuten muutkin ihmiset.

Oma osansa oli myös kadehtijoilla. Viljelijä teki työtänsä lähes kuin näyteikkunassa. Jos tilalle ilmestyi uusi traktori tai työkone, oltiin helposti valmiita ajattelemaan, että hyvin menee, ei tuollaisia vehkeitä pikkurahalla hankita. Eipä niin. Ulkopuolinen tarkastelija ei aina uhrannut montakaan ajatusta sille kasvavalle työmäärälle, josta selviytymiseksi koneita ja kalustoa oli hankittu, että edes jotenkin pysyttäisi tulonjakotaistelun karusellissa mukana. Tilaa kun ei enää viljelty kuokalla ja lapiolla, eipä edes parihevosilla ja Fiskarsin kymppiauralla.

Myös käsitteet menivät sekaisin. Eräässä lehtikeskustelussa kirjoittaja hairahtui kadehtimaan viljelijöiden lomitukseseen varattuja summia ja vertasi niitä palkkaneuvottelijoiden "lomarahaan", eli siihen rahaan, jota alun perin maksettiin siitä hyvästä, että työntekijä ylipäättään palasi kesäloman jälkeen työpaikalleen. Tämä oli työmarkkinoiden muinaisjäännös, joka sittemmin pesiytyi kaikkiin palkkaneuvotteluihin. Lomarraha oli palkkaneuvottelijan lomaoikeuden päälle maksettava hyvitys, kun taas viljelijän kohdalla oli kysymys varsinaisesta oikeudesta vuosilomaan.

Lomittajakunta oli alkuun taidoiltaan kirjavaa. Mitään varsinaista koulutusta alalle ei ollut, mutta karjatalous- tai maamieskoulun käynyt oli toki jo melkoinen ammattilainen. Varsin pian huomattiin, että useamman tilan yhteinen lomittaja saattaisi olla hyvä ratkaisu. Lomittaja oppisi pian tuntemaan sen rajoitetun määrän tiloja, jonka ehtisi lomittaa.

Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan Liitto esitti vuonna 1986 näkemyksiään Vaasan Läninhallituksen asettamalle Maatalousyrittäjien lomatoiminnan kehittämistyöryhmälle omassa muistiossaan.

Muistion laatija, saman vuoden elokuussa toiminnanjohtajaksi valittu Jouni Jyrinki kiinnitti huomiota siihen, että kunnissa myös lomitustoiminnan määräraha sidotaan kuntien vuosibudjetin raameihin ja lomalautakunnan budjetti joutuu samaan "prässiin" kuin muutkin menokohteet. Tällöin kuitenkin unohdetaan se, että lomituspäärärahoista sovitaan valtiovalan ja tuottajajärjestön keskeisissä maataloustuloneuvotteluissa ja kunnat ovat vain lomatoiminnan toimeenpanijoita, mutta eivät rahoittajia.

Niinpä lomittajat luettiin uusia virkoja perustettaessa samaan virkapakettiin kunnan varsinaisten viranhaltijoiden kanssa ja uusia lomittajan virkoja oli vaikea perustaa. Parannusehdotuksena Jyrinki näki sen, että lomittajat irrotettaisiin tästä asiattomasta yhteydestä ja lomittajien palkkaamisessa kuunneltaisiin lomalautakunnan esityksiä.

Jotta lomalautakunnat puolestaan olisivat selvillä lomittajien tarpeesta, pitäisi jokaiselle lomitukselle oikeutetulle tilalle lähettää kysely tilalla käytetyn lomituksen määrästä sekä siitä, paljonko arvioitiin lomittajia tulevaisuudessa tarvittavan. Kun selvityksen antamat tiedot olivat lomalautakunnalla, se teki esityksen kunnalle riittävän määrärahan varaamiseksi lomittajien palkkausta varten.

Perinteinen lomitusero - jos perinteestä voitiin vielä edes puhua - oli perheenjäsenten tekemä lomitus. Pelko sen loppumisesta oli muistion mukaan eräs syy siihen, että kunnallisia lomittajia ei kovin aktiivisesti palkattu lisää.

Muistiossa esitettiin ratkaisuna vapaaehtoisten lomituserokaiden perustamista. Niihin pyrittiin keräämään kaikki kunnallisen lomittajien tarpeessa olevat tilat. Avainasemassa perustamisessa olivat lomilautakunnat yhdessä maataloustuottaja- ja neuvontajärjestön kanssa. Mutta ennen kaikkea tarvittaisiin oikeaa tiedottamista kunnallisten päättäjien kuin lomaan oikeutettujenkin keskuudessa.

Marraskuussa 1986 Maataloustuottajain Keski-Pohjanmaan Liiton sosiaalipoliittinen valiokunta käsitteli MTK:n sosiaalivaliokunnan pyynnöstä niitä ongelmia, joita lomaoikeuden määrittely mahdollisesti oli Liiton alueella aiheuttanut. Vielä runsaan kymmenen vuoden jälkeenkään ei kaiketi ollut itsestään selvää, kenelle kaikille lomaoikeus voidaan myöntää. Lähtökohtana oli lomituseron toinen pykälä, jossa oikeus lomitukseen määritellään.

Liiton sosiaalipoliittisen valiokunnan mielestä lähtökohtana pitäisi olla työsidonnaisuus karjalouteen. Toinen pykälä voisi kuulua esimerkiksi: - - "yhteiseen lukuun tai perheenjäsenenä harjoittavat ja ovat työsidonnaisia karjalouteen saaden pääasiallisen toimeentulonsa maataloudesta." Lisäksi valiokunta näki, että maatalouden liitännäiselinkeinot eivät saa olla esteenä lomaoikeutta määrättäessä.

Viikkovapaatoiminta haki vielä muotojaan erityisesti rahoituksen osalta. Joillakin seuduilla kunnat ja myös meijerit olivat osittain osallistuneet yrittäjäin puolesta viikkovapaan maksamiseen. Niillä alueilla viikkovapaata oli käytetty selvästi enemmän. Sosiaalipoliittisesta valiokunnasta valtion pitäisi olla ensisijainen maksaja, joka osallistuu kustannuksiin ja valtion osuutta pitäisi lisätä. Todettiin, että jos meijerit osallistuvat maksuun se on oikeastaan piilomaksun keräämistä tuottajilta ja valtion osuus on omiaan vähentämään.

Lomarengaskaita perustettiin lopulta jokaiseen alueen kuntaan. Niinpä MTK Keski-Pohjanmaan alueella toimi vuonna 1987, jolloin renkaat ensimmäisen kerran näkyvät tilastoissa, 183 rengasta. Näistä Sievissä toimi 23 rengasta, Reisjärvellä 20 ja Vetelissä 18. Seuraavana vuonna renkaita oli peräti 196, joista Sievissä 25, Reisjärvellä 21 ja Vetelissä 19. Lomituserorengastoiminta painottui lukumääräisesti niihin pitäjiin, joissa oli runsaasti lomaan oikeuttavia tiloja, kuten luonnollista onkin. Sitten lomituserorengaskaita ruvettiin jostakin syystä ajamaan alas varsinkin suomenkielisen Perhonjokilaakson neljässä pitäjässä. Niinpä muutamana viimeksi kuluneena vuonna renkaita ei ole näissä pitäjissä ollut enää neljää enempää pitäjää kohti.

16 Euroopan unioniin vai ei – vastahangasta siirtymäkausiin

16 Euroopan unioniin vai ei – vastahangasta siirtymäkausiin.....	1
16.1 Viljelijät vastahangassa.....	1
16.2 Lihanjalostus vaaravyöhykkeessä 1990-luvulla	2
16.3 Suurkokouksia ja "vainovalkeita" 1990-luvun alussa	3

16.1 Viljelijät vastahangassa

Sitä mukaa kun näytti yhä ilmeisemmältä, että Suomen valtiojohto oli päättänyt ajaa liittymistä Euroopan yhteisöön, suurin yhtenäinen vastustajataho olivat maanviljelijät. Takatuuppareina liittymistä ajoivat niin suurteollisuus, sähköiset mediat kuin mediajätti Helsingin Sanomatkin.

Edes Suomen Ammattijärjestöjen Keskusliitto SAK ei nostanut suurempaa äläkkää liittymistä vastaan, vaikka monissa skenaarioissa ennustettiin palkkatason laskevan sitä mukaa kun työvoiman liikkuvuus maasta toiseen vapautuisi ja maahan virtaisi työvoimaa, joka olisi valmis tekemään työtä suomalaista palkkatasoa huomattavasti halvemmalla.

Viljelijät sen sijaan näkivät EY:n suurena uhkana omalle toimeentulolleen. Tiedettiin, että se konsensus joka oli rakentunut 1980-luvulla ja perustui palkkatyön ja itsenäisten viljelijöiden ansioiden tasavertaisuuteen, ei enää toimisi Euroopan yhteisön suurella markkina-alueella.

Toki tiedettiin, että maatalous oli myös EY:n budjetoinnin suurin yksittäinen kohde, koska käytössä oli matalahintaperiaate, jossa elintarvikkeiden kuluttajahintaa laskettiin, ja tuottajien maataloustulo muodostuu suureksi osaksi Yhteisön maksamista subventioista.

Mutta miten se "sabluna" sopisi Suomen varsin poikkeuksellisiin tuotanto-olosuhteisiin? Miten saada EY edes uskomaan, että meillä elää maataloudesta väestö, joka harjoittaa viljelyä vyöhykkeellä, joka vaikkapa Ruotsissa on käytännössä lähes tyhjentynyt maatalouden harjoittajista. Ruotsin varsinaiset viljelyalueet kun päättyvät jokseenkin niillä leveysasteilla, kun Suomen eteläinen ja lounainen rannikko, parhaat viljelyalueet, nousevat Suomenlahden merestä maalle. Joka tapauksessa jouduttaisiin rakentamaan uusia, aikaisemmin olemassa olleista poikkeavia tukivyöhykkeitä.

Tuottajajärjestö joutui oikeastaan suunnittelemaan tulevaisuutta kaksijakoisesti. Jäsenkunnan enemmistö vastusti jokseenkin yksiselitteisesti liittymistä, ja sen mielipide oli otettava huomioon. Toisaalta oli oltava suunnitelmia myös siltä varalta, että Suomi päätäisi integroitua yhteisöön.

MTK Keski-Pohjanmaan johtokunta käsitteli EY-kysymystä ja Suomen liittymisen todennäköisyyttä toiminnanjohtaja Jouni Jyringin alustuksen pohjalta tammikuussa 1992. Todettiin, että MTK pyrki hakemuksen estämiseen. Kielteisellä kannalla uskottiin saatavan neuvotelluksi riittävän hyvät reunaehdot mahdollista liittymistä ajatellen. Hallitus oli jo esitellyt ennätysuuret tuotannon rajoitustoimet maidon, sianlihan ja kananmunien osalta sekä pellon poistamiseksi tuotannosta joko kokonaan tai määrääjäksi.

MTK:n opportunisti oli toki ymmärrettävää ja hyväksyttävää. Olihan kysymyksessä suomalaisen maatalouspolitiikan suurin murros sitten sodan jälkeen alkaneiden valtion ja MTK:n välisten maataloustuloneuvottelujen ja lopulta 1980-luvulla säädettyjen maataloustulolakien jälkeen. Selvää oli, että jos Suomi liittyisi Euroopan yhteisöön, maataloustuotteiden hinnan määräytyminen lakisääteisesti oli mennyt aikaa. Johtavissa vasemmistopiireissä iloittiin jo avoimesti, että nyt loppuu MTK:n öykkärisäntien saneluvalta elintarvikkeiden hinnoissa ja päästään käsiksi halpaan eurooppalaiseen ruokaan.

MTK Keski-Pohjanmaa sivusi integrointiin varautumista kirjeessään Keskusliitolle alkutalvesta 1992. Siinä ehdotettiin, että maatalouspolitiikkaa ryhdyttäisiin linjaamaan rehuviljan hinnan osalta kohti eurooppalaista tasoa jo kevään tuloneuvotteluissa siirtymällä maksamaan tukia suoraan tiloille.

16.2 Lihanjalostus vaaravyöhykkeessä 1990-luvulla

Näköpiirissä oleva integroituminen EY:öön pani viljelijäjärjestön tarkastelemaan myös teurastamo- ja lihanjalostuslaitosten valmiutta rajojen avautumiseen ja ulkoisen kilpailuun. MTK kutsui marraskuussa 1992 Itikka-Lihapolarin, Lounais-Suomen Osuusteurastamon ja Osuusteurastamo Karjaportin edustajat neuvottelemaan viljelijöiden omistaman lihateollisuuden kehittämistä.

Puheenjohtaja Heikki Haavisto toi esiin huolen lihan tuottajahintojen jatkuvasta jälkeä jäämisestä, joka vuositasolla oli 600 miljoonaa markkaa tavoitehinnoista. Se taas johtui jalostusteollisuuden heikosta taloudellisesta tilanteesta, jonka takana oli yritysten väärä strategia. Keskinäisen kilpailun takia osuusteurastamot, huolimatta 70 prosentin markkinaosuudesta, olivat menettäneet mahdollisuutensa lihamarkkinoiden ohjaamiseen.

Tästä seuraisi, että osuusteurastamojärjestö ei selviäisi tulevassa kilpailutilanteessa. Ainoana vaihtoehtona tilanteen korjaamiseksi Haavisto näki osuusteurastamoiden lihanjalostusteollisuuden ja markkinoinnin yhdistämisen yhteen yhtiöön.

Mikään uusi ajatus koko maata kattavasta osuusteurastamojärjestöstä suinkaan ei ollut. Jo 1960-luvun lopulla, silloinkin sekavan osuusteurastamokentän kokoamiseksi, lähti MTK:sta ajatus Osuusteurastamo Suomen perustamisesta. Heikki Haavisto oli tuolloin MTK:n toiminnanjohtaja ja epäilemättä tuns ajatuksen, ellei ollut peräti sen ideoija.

Nyt Heikki Haavisto kertoi, että tuolloin suunnitelma koko maan kattavasta järjestöstä oli jo valmiina, mutta osuusteurastamoiden johtoelimet pitivät kiinni tiukasti omien laitostensa reviiireistä ja tyrmäsivät ajatuksen. Ajatusta viriteltiin uudelleen sekä 1970- että 1980-luvulla - yhtä huonoin tuloksin. Asian ottaminen taas esille edellä kuvatussa neuvottelussa oli paremminkin vain toteamus siitä, että mikään ei ole muuttanut talouden lahjomattomia lakeja. Saman ryhmän keskinäinen kilpailu vain heikensi jäsenkunnan, viljelijäväestön, saamaa hyötyä osuuskunnastaan.

Pellervo-Instituutin toimitusjohtaja Risto Volanen ja jaostopäällikkö Timo Mikkilä analysoivat alustuksissaan osuusteurastamoiden lihanjalostuksen taloudellista tilannetta ja edessä olevia haasteita. Volasen mukaan ulkoiset ja sisäiset tekijät olivat syynä alan heikosti kannattavaan rakenteeseen. Se korjautuisi vain joko tietoisien, korjaavien toimenpiteiden tai konkurssien kautta. Hänen mukaansa osuusteurastamoryhmän yrityksillä oli nyt 'keskivaiheille juuttumisen' strategia, jossa kukin yritys tarjoaisi lähes kaikille kuluttajaryhmille lähes kaikkia tuotteita. Tämä strategia kärsisi aina tappion voimakkaalle, ammattitaitoiselle hyökkääjälle.

Volasen mukaan ilman suomalaisten omia, asianmukaisia strategioita hyökkääjät tulivat viipaloimaan Suomen markkinat ja romahduttamaan suomalaisten yritysten kannattavuuden.

Osuusteurastamoiden huono kannattavuus oli johtanut siihen, että lainojen takaisinmaksuajat venyivät jopa 30 vuoteen. Tämän katsottiin muodostuvan uhkaksi mahdollista EY-jäsenyyttä ajatellen, koska ulkomaisella teollisuudella oli huomattavasti parempi pääomarakenne.

Katsottiin, että kaikki ne keinot, joilla kulurakennetta voitaisiin parantaa olisi otettava käyttöön. Se edellytti myös laajaa ja ennakkoluulotonta yhteistyötä koko osuusteurastamojärjestössä.

Neuvottelun lopputuloksena päätettiin, että osuusteurastamot ja niiden lihanjalostusteollisuusyhtiöt laativat vuoden 1992 loppuun mennessä yhteisen strategian, joka turvaisi tavoitehintojen saavuttamisen ja viljelijöiden omistamien laitosten kilpailukyvyyn säilymisen kiristyvässä kansainvälisessä kilpailutilanteessa. Korostettiin myös viljelijöiden sitoutumisen tärkeyttä omiin laitoksiinsa ennen mahdollista integroitumista EY:öön. Ehdotettiin myös harkittavaksi, voisivatko tuottajat tukea yrityksiään oman pääoman ehtoisella pääomalla.

Myös MTK Keski-Pohjanmaa puuttui teurastamoiden keskinäiseen kilpailutilanteeseen ja sen aiheuttamiin haittoihin, kuten tavoitehintojen alittumiseen.

Seuraavana keväänä tuottajaliiton kevätkokouksessa asiaan taas palattiin. Pääpuheenaiheeksi nousi varsinkin naudanlihamarkkinoiden surkea tilanne. Maataloustulosopimuksen pohjalta olisi ollut mahdollisuus maksaa täyttä tavoitehintaa, mutta osuusteurastamojen verisen kilpailun takia siihen ei ollut päästy.

Keskeiseksi syyksi nähtiin Tuottajain Lihakeskuskunnan, TLK:n valtaaminen. Sen "löivät lihoiksi" vuonna 1991 LSO-Food Oy ja Itikka-Lihapolar ja muodostivat siitä TLK Trading Ltd Oy:n, joka harjoittaisi perustajiensa lihavalmisteiden vientiä.

Vanha TLK oli sentään jollakin lailla kyennyt pitämään käsissään osuusteurastamojärjestön yhteiset ohjat. Nyt jopa vaadittiin, että tavalla tai toisella TLK tai sitä vastaava katto-organisaatio olisi luotava uudestaan. Osuusteurastamojen "palkkajohto riitelee yritykset kuoliaiksi, ja meidän omistajien valitsema luottamusjohto katselee päältä", lohtajalainen Veikko Jokela kärjisti. Hän ennusti teurastamo-osuuskunnille käyvän vielä samoin kuin osuustoiminnallisille maataloustavarakaupoille SOK:lle ja Hankkijalle.

Huoli Euroopan Yhteisöön liittymisen ehdoista oli esillä Tuottajaliiton johtokunnassa tammikuussa 1992. MTK:n johtokunnan jäsentä Hannu Ahoa evästettiin, että EY:öön olisi saatava kokonaan uusi arktinen tukialue Suomen maatalouden tarpeita ajatellen. Lisäksi olisi saatava riittävä vapaus kansallisiin tukitoimiin.

Kesällä 1993 johtokunta totesi Suomen olevan jättämässä maatalouspositionsa EU:lle vielä samana syksynä. - Kielenkäytössä Euroopan yhteisö muuttui Euroopan unioniksi.

Maatalouden tuet muuttuisivat pinta-ala- ja kotieläinyksikköperusteisiksi. Johtokunta totesi, että mikäli näillä suorilla tukimuodoilla aiotaan kattaa Suomen korkeammat tuotantokustannukset, oli olemassa vaara, että pinta-alamatuki nousisi niin korkeaksi, että se heijastuisi maan hintaan. Se taas vaikuttaisi viljelmien rakennekehitykseen ja passivoisi maataloustuotannon kehittämistä määrällisesti ja laadullisesti.

Johtokunta totesi myös, että EU:n tukijärjestelmät pinta-alaperusteisina eivät kohdelleet oikeudenmukaisesti eri tuotantosuuntia. Sen mielestä tukien perusteena pitäisi olla tuottamiseen käytetty työ määrä eikä maaomaisuuden omistaminen. Asiasta päätettiin lähettää kirjeet MTK:n johdolle.

16.3 Suurkokouksia ja "vainovalkeita" 1990-luvun alussa

Viljelijäin epäilykset ja pelko ammatin tulevaisuudesta EU-Euroopassa olivat tosiasia. Väkeville tunteille oli annettava tilaisuus purkautua. Saataisiin myös näyttö siitä vastarinnasta, jota maataloudenharjoittajat

kautta maan olivat valmiit toteuttamaan. Ja kuten edellä on kerrottu, samalla toteutettaisiin MTK:n strategiaa mahdollisimman hyvien neuvotteluasemien valtaamiseksi tulevien EU-neuvottelujen varalta.

MTK Keski-Pohjanmaan toimiston työnjaossa toiminnanjohtaja Jouni Jyrinki huolehti Liiton virallisista suhteista ulospäin, kun taas kenttäpäällikkö Jukka Tunkkarin huolena oli koulutus ja jäsenkuntaan päin suuntautuva epävirallisempi osuus. Siihen luettiin myös jäsenistön osallistuminen erilaisiin valtakunnallisiin ja maakunnallisiin mielenilmauksiin.

Ihmiset aistivat, että elettiin suurten muutosten aikaa, ehkä sotien jälkeen merkityksellisintä varsinkin, jos liitytään Euroopan unioniin. Viljelijäväestö koki liittymisen uhkana.

Niinpä ei ole mikään ihme, että maahan syntyi mitä erilaisimpia vastustusryhmittymiä alkaen yhden miehen protestoijista pieniin ryhmiin ja kansanliikkeisiin, jopa rekisteröityihin kansalaisjärjestöihin asti. Kaiketi niiden jäsenillä ei ollut juuri muuta yhteistä kuin Euroopan unioniin liittymisen vastustaminen. Huomattavin näistä oppositioista oli valtakunnallinen Vaihtoehto Euroopan Unionille ry, eli VEU-järjestö piirijärjestöineen ja paikallisine ryhmittymineen.

Keski-Pohjanmaalla VEU:n väkevä toimija oli entinen ja samalla viimeinen Maakuntaliiton toiminnanjohtaja. Hän pyrki kokoamaan VEU:n haaviin kaikki, jotka olivat julkisuudessa arvostelleet Euroopan unioniin liittymishankkeita. Vielä keväällä 1994 MTK Keski-Pohjanmaa myönsi vasta perustetulle VEU Keski-Pohjanmaalle 2 000 markan avustuksen. Vaihtoehtoliike paikallisine yhdistyksineen katsottiin tärkeäksi maatalouden kannalta.

MTK varautui jo hyvissä ajoin mobilisoimaan vastarintaa. Helsingin Sanomissa oli suuri, yhtä sivua hallitseva ilmoitus: "Maanviljelijät tulevat huomenna 22.10.-91 Helsinkiin." Ilmoitusta hallitsi kuva sodanaikaisista karjalansiirtolaisista maantiellä eläimineen, kuvatekstinä "Tiellä taas 1991". "Jos maaseutusi on Sinulle arvokas, liity mukaan!", ilmoituksessa kehoitettiin. Mielenosoitusta varten jouduttiin Mannerheimintie sulkemaan kahden ja puolen tunnin ajaksi keskipäivällä. Sitä pahoiteltiin, mutta luvattiin reitin olevan vapaa taas iltapäivällä. "Neljän ruuhkan aikaan olemme jo taas matkalla maaseudulle." "- Maaseutua ei voi tuoda-", päättyi maanviljelijäin nimiin laadittu ilmoitus. Siitä sukeutui slogan, joka eli pitkään mielenosoituksen jälkeenkin.

Tuottajien keskusliittoa ei ilmoituksessa mainittu. MTK oli tarkoituksella häivytetty, mutta useimmat kadunvarsilla kulkuetta Jäähallilta Eduskuntatalolle seuranneet tiesivät toki, mistä oli kysymys, ei ainakaan pelkästään spontaanista mielenilmauksesta. Siihen, niin kuin moneen myöhempäänkin mielenosoitukseen osallistui myös linja-autolastillinen keskipohjalaisviljelijöitä.

Heinäkuussa 1991 oli Ruotsi hiukan yllättäen jättänyt oman jäsenhakemuksensa, vaikka naapurin kanssa oli ollut puhetta yhteispelistäkin jäsenyysneuvotteluissa.

Se oli menoa nyt, moni viljelijä ajatteli vaistotessaan hallituksen ja eduskunnan, pääomapiirien ja hallitsevien medioiden vähitellen aina vain enemmän EY-myötäsukaan taipuneen ajatusmaailman.

MTK Sievin syyskokous pohti marraskuun alussa 1991 uhkaavia näkymiä. Keskipohjanmaa-lehti otsikoi: "EY-aalto uhkaa upottaa Suomen maatalouslaivan" ja jatkaa: "Vasta ETA-aikaan siirtynyt Suomi porhaltaa kohti EY:tä. Viljelijät seuraavat kehitystä kylmä rinki allaan. He pelkäävät, että tienpäässä maataloutta odottaa pahimmassa tapauksessa täysi tuho."

MTK ei ollut vielä ottanut kantaa liittymiseen, mutta syyskokouksissa sitä puitiin jo ahkerasti. Toiminnanjohtaja Jouni Jyrinki maalasi MTK Sievin kokousväelle varsin synkkiä näkymiä. "Kilpailulait ja ETA-ratkaisu heittävät vasta pärskeitä syvällä seilaavaan maatalouslaivaan ennen EY-hyökyä, joka imaisee aluksen todennäköisesti haaksirikkoon", Jyrinki hehkutti. "Lähtökohtana EY:ssä oli, että tuotteet tuotettiin

siellä, missä se edullisimmin onnistui. Tämä vei pohjan suomalaisen maatalouden mahdollisuuksilta kylmässä ja harvaan asutussa maassa."

Sitten Jyrinki patisti jalostavaa elintarviketeollisuutta virittämään itsensä nopeasti Euro-kuntoon. Teurastamoista ja meijereistä pitää saada kaikki teho irti. Kiristämisen varaa oli rutkastikin. "Suomen elintarvikealan remmi luistaa pahan kerran." Väitettään hän todisti vertailuilla muihin Euroopan maihin vuoden 1988 tiedoilla. Niinpä suomalaiset hävisivät selvästi tehokkuudessa Tanskalle, Ruotsille, Englannille ja Italialle puhumattakaan Länsi-Saksasta, joka pystyi jopa puolta parempaan tulokseen. "Pitää päästä monivorotyöhön ja pääoman tehokkaampaan käyttöön. Meijerialan järjestelyt ovat olleet vasta hyvää harjoitusta."

Maaliskuisena sunnuntai-iltana 1992 syttyivät EY-vainovalkeat ympäri Suomea pääteiden varsille. Niin myös Keski-Pohjanmaalla. Ajatuksena oli palauttaa mieliin esi-isien keino tiedottaa uhkaavasta vaarasta. "Eikös meille jo kansakoulussa opetettu, että kun vihollinen lähestyi, niin naapurikylään asiasta tiedotettiin polttamalla kokkoa", kenttäpäällikkö Jukka Tunkkari kertoi Keskipohjanmaa-lehdelle. "Tapahan on pohjoismainen ja Ruotsissa maanviljelijät polttivat latojaan viime vuosikymmenellä vastalauseeksi valtion harjoittamalle maatalouspolitiikalle. Nämä meidän valkeat ovat vähän hillitympiä."

Monissa pitäjissä ajatus toteutettiin polttamalla jätkänkynttilöitä ja asettamalla näkyville ne banderollit, joita oli käytetty edellissyksyn mielenosoituksissa Helsingissä. Kampanja sai ihmisten myötätunnon osakseen varsinkin, kun viljelijät olivat varautuneet keskustelemaan nuotiolle poikkeajien kanssa maatalouden uhkaavista näkymistä. Useissa yhdistyksissä idean toteuttaminen oli uskottu Nuorille Tuottajille.

Vielä vuosituhannen vaihduttua ja liittymisen Euroopan unioniin ollessa jo tosiasia, monissa pitäjissä Nuoret Tuottajat, eli nykyisin Maaseutunuoret sytyttävät joulunalusiltoina nuotioita, paistavat makkaraa ja toivottavat ohiajajille maanviljelijöiden nimissä hyvää joulua suurilla julisteilla. Tapa on leviämässä Pohjanmaalta muuallekin. Siinä alkuperäinen haastava, ja aggressiivinenkin vainovalkea-ajatus on käännetty positiiviseksi.

Huhtikuussa 1992 MTK Keski-Pohjanmaa vietti 70-vuotisjuhlaansa. Vähän aikaisemmin oli julkistettu Liiton vaiheista kertova Puutteesta toimeentuloon -kirja.

Juhlapuheessaan MTK:n puheenjohtaja Heikki Haavisto sanoi tapahtumien Euroopan yhteisöön suuntautumisessa yllättäneen hänet. "En uskonut, että kysymys Euroopan yhteisön jäsenyydestä tulisi näin nopeasti esille, kuin sitten tapahtui. Vielä syksyllä tuomittiin varsin korkealta taholta EY:n jäsenyysspuheita.

Poliittinen muutos oli liian nopea: "...on kuitenkin realistista uskoa, ettei Suomen jäsenyys Euroopan unioniksi muuttuvassa yhteisössä toteudu ennen vuotta 1997", Haavisto kertoi Keskipohjanmaa-lehdelle. Hänen mielestään "suomalaisten eurooppalaistumista häiritsee se, että olemme jopa tyhmän rehellisiä. Olemme liian kuuliaisialta kansainväliselle käytännölle. Esimerkiksi Italia noudattaa vain 60 prosenttia EY:ssä voimassa olevista säädöksistä, eli vain niitä edullisimpia", hän sanoi.

Mitä sitten muut eurooppalaiset meistä ajattelivat? Toimittaja Helena Petäistö kertoo kirjassaan Ranskalaiset korot (1995), että EU:n kovaan ytimeen kuuluvassa Ranskassa Suomen imagoon kuuluivat kaksi asiaa, kylmyys ja puhtaus.

Hän jatkaa, että viimeksi mainittu on erinomainen valtti elintarvikkeissa. Sitten Tuottajajärjestö saa pikku näpäyksen: "Onneksi viime aikoina nämä mahdollisuudet on Suomessa alettu pakon edessä tajuta, mutta vielä muutama vuosi sitten MTK:ssa naurettiin railakkaasti, kun yritti puhua puhtaudesta ja erikoistumisesta. Elintarviketuotanto sai köllötellä mukavasti tukien riippukeinussa, ja viennillä hakeuduttiin eroon lähinnä ylijäämätuotannosta," Petäistö ironisoi.

Eikä voikaan hevillä vältyä ajatukselta, että varsinkin 1980-luku oli maataloudelle kohtuullisen hyvää aikaa. Oli saavutettu konsensus eri yhteiskuntaryhmien välillä maatalouden asemasta ja oikeuksista yhtenä tulonsaajaryhmänä. Maataloustulolaisissa määriteltiin laskentaperusteet, joilla tilastojen avulla saatiin esille maatalouden kulurakenteen kehitys. Silti varsinainen viljelijän palkaksi katsottava maataloustulo kuluerien jälkeen aiheutti päänvaivaa - nostetaanko tuotteiden kuluttajahintaa vai lisätäänkö subventioita. Tavoitteeksi kun oli määritelty sama ansiotaso kuin keskipalkkaisella teollisuustyöntekijällä. Kyllä neuvotteluihin silti jäi monta kovaa käden väännön paikkaa.

Kun sitten vuonna 1995 EU-jäsenyyden myötä unionin monien säädösten ja tukijärjestelmien verkko laskettiin Suomen kartalle, syntyi asetelma, jossa vanha ja uusi eivät juuri missään kohdanneet toisiaan.

Suomeen oli sotien jälkeisenä aikana pitkän poliittisen kehityksen ja monien etujärjestöjen välisten neuvottelujen tuloksena luotu maatalouden hintajärjestelmä, joka varsin hyvin huomioi pohjois-eteläsuunnassa pitkänomaisen maan erilaiset tuotantoedellytykset. Periaate oli kirjattu jopa lakiin maataloustulosta, kuten edellä on kerrottu. Sen merkitystä rupesi kuitenkin murentamaan jo 1970-luvun lopulta lähtien yhä paheneva maidon ylituotanto ja sen estämiseksi laaditut tuotannon rajoitukset, joista tärkeimpänä oli tilakohtainen maidon kaksihinta-, eli kiintiöjärjestelmä. Maitohan oli tuolloin niin kuin nytkin suomalaisen maatalouden tuote numero yksi.

EU:n sabluuna sisälsi toisenkin kiintiökäsitteen maidontuotannolle. Se on maakohtainen kiintiö, joka ei saanut ylittyä. Ylittyminen tietäisi tilakohtaisten kiintiöiden leikkausta. Tämän ongelman edessä oltiin heti ensimmäisen jäsenyydensuoden alussa. Meijerimaidon määrä ylitti EU:n antaman maakiintiön noin 45 miljoonalla litralla. Mutta totuus oli vielä toisenlainen. Maidon rasvaprosentiksi oli oletettu 4,34 %, mutta suomalaisen maidon rasvaprosentti ylitti tuon oletusarvon niin paljon, että rasvakorjauksen jälkeen kiintiö ylittäisikin noin 60 miljoonalla litralla. Se tiesi 130 miljoonan markan kiintiömaksurasitusta, eli noin 2,10 markkaa kutakin ylitettyä litraa kohden.

MTK Keski-Pohjanmaan johtokunta kirjasi käsityksensä, "ettei kiintiötä tule leikata, vaan antaa luonnollisen poistuman kuluttaa Suomen maakiintiö sovitulle tasolle."

Vaikutti siltä, kuin keskipohjalaiset olisivat jo oppineet jotakin EU:n arkipäivästä. Keskustelun pohjana olleessa MTK:n muistiossa näet kerrottiin heti alkuun Italiasta, jossa oli vuosikautia pidetty yllä laitonta tilannetta, kunnes se palkittiin antamalla lisää kiintiöitä ja antamalla anteeksi maksamatta olevia kiintiömaksuja.

Euroopan unioni ei kuitenkaan kyennyt muuttamaan miksiäkään maantieteellisiä ja ilmastollisia olosuhteita. Toisaalta EU ei hyväksynyt yhteisön tukea maidolle. Niinpä suomalaiset, melkoisen kädenväännön jälkeen, saivat EU:lta oikeuden tasata tuotanto-olosuhteita kansallisten tukien avulla. Näistä Siirtymäkauden tuki loppui vuonna 1999. Tätä kirjoitettaessa (vuosi 2002) voimassa oli edelleen Pohjoinen tuki, joka muodosti noin viidenneksen maidon tilityshinnasta. Siirtymäkauden tuki väheni usean vuoden aikana, jolloin vastaavasti Pohjoisen tuen osuus kasvoi niin, että niiden yhteisvaikutus maidosta maksettavaan hintaan ei muuttunut.